In colecția
„Biblioteca pentru toți"
au apărut:

Grigore Alexandrescu
POEZII

★

I. Budai-Deleanu
ȚIGANIADA

★

I. Budai-Deleanu
TREI VITEJI

★

ALEXANDRIA

★

ESOPIA

Lei 3,80

DUILIU ZAMFIRESCU ★ VIAȚA LA ȚARĂ — TĂNASE SCATIU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

DUILIU ZAMFIRESCU

VIAȚA LA ȚARĂ

★

TĂNASE SCATIU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

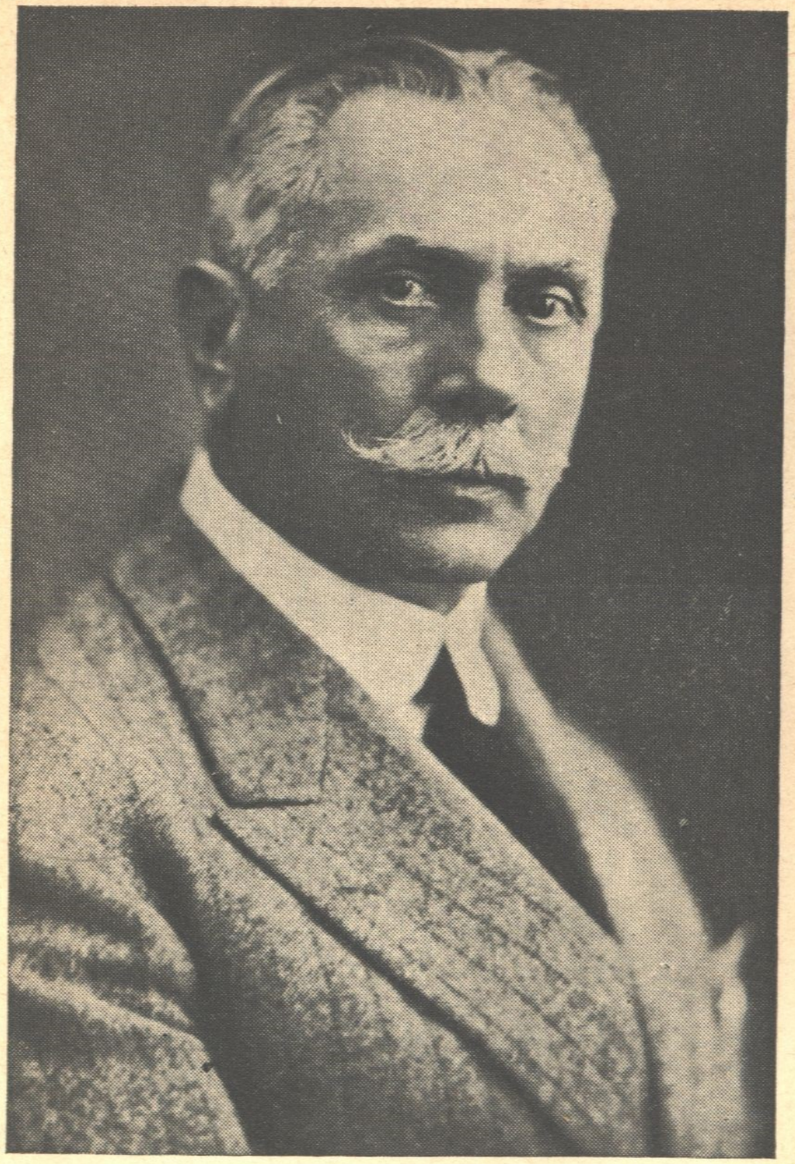

DUILIU ZAMFIRESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

DUILIU ZAMFIRESCU

VIAȚA LA ȚARĂ
ȘI
TĂNASE SCATIU

Ediție îngrijită și prefațată de
G. C. NICOLESCU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

PREFAȚA

Intre scriitorii de seamă ai literaturii noastre de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea poate fi considerat pe drept cuvînt și Duiliu Zamfirescu. El s-a născut la 30 octombrie 1858, în comuna Plăinești, așezată la jumătatea drumului dintre Rîmnicul Sărat și Focșani. Intr-una din primele lui nuvele scriitorul spunea, caracterizînd originea eroului său, dar făcînd și o mărturie personală totodată: *„Familia d-lui Sterie era una dintr-acele nenumărate adunări de suflete nevinovate care trăiesc prin provinciile noastre, cu rușine de oameni, teamă de Dumnezeu, credință în bine; care luptă cu desperare contra neaverii, năzuind totdeauna către o stare mai înfloritoare; care n-are alt ideal decît de a-și putea ține băieții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor; în sfîrșit o familie ca aceea din care am ieșit noi cu toții, cei ce nu ne coborîm din cruciați sau din cavalerii de Malta"*. In ciuda unei tradiții ce s-a perpetuat datorită unor afirmații exagerate ale scriitorului însuși, aceasta pare să fi fost starea reală a familiei lui Duiliu Zamfirescu, familie cu mulți copii — trei frați și patru surori — în care este de presupus că domnea o atmosferă favorabilă culturii și artei, mama scriitorului fiind sora marelui arhitect Ioan Mincu.

Primii ani ai copilăriei și mai tîrziu vacanțele de vară, Duiliu Zamfirescu le-a petrecut la țară, prin regiunea aceea de margine de Bărăgan unde se învecinau vechile județe Rîmnic, Brăila și Ialomița. Aici a avut prilejul să cunoască îndeaproape țăranul și natura românească, acele șesuri nesfîrșite pe care le-a evocat cu atîta poezie în cea mai valoroasă creație a sa, *Viața la țară*.

Urmează școala la Focșani, unde era stabilită familia sa, iar în toamna anului 1876 se înscrie la Facultatea de Drept din București. În iunie 1880 își trece examenul de licență și cîteva luni mai tîrziu este numit în magistratură, supleant la Hîrșova. În iulie 1881, demisionează și se înapoiază la București, unde încearcă să-și asigure existența practicînd avocatura, dar această îndeletnicire nu-l atrage în mod deosebit. De altfel, încă din 1877, începuse să publice modeste încercări literare. În februarie 1880 devenise colaboratorul permanent al revistei *Literatorul*, condusă de Al. Macedonski, care-l prezentase elogios cititorilor; cîteva luni după aceea începuse colaborarea și la ziarul *România liberă*. Duiliu Zamfirescu va deveni curînd redactor la acest ziar, mai tîrziu și profesor secundar suplinitor, pînă în 1885, cînd, în urma unui concurs, este numit atașat de legație în Ministerul de Externe, pe vremea aceea un adevărat salon al moșierimii românești.

În 1883 tînărul scriitor își publica primul volum, *Fără titlu*, cuprinzînd poezii și nuvele apărute mai înainte în *Literatorul*, și, după părăsirea acestei reviste în urma unui conflict cu Macedonski, în *România liberă*. Un an mai tîrziu apărea romanul său *În fața vieții*, care avea să provoace articolul de severă critică *Pesimistul de la Soleni* al lui Gherea.

Tot în 1883 Zamfirescu începuse să frecventeze cercul Junimii, ceea ce va avea urmări păgubitoare în activitatea sa literară, cum vom arăta mai departe. În 1884 scriitorul își publică primele poezii în *Convorbiri literare*, iar în 1886 începe îndelungata sa colaborare regulată la această revistă. În 1888 este

transferat atașat, apoi secretar de legație, pe rînd, în Italia, în Grecia, în Belgia, apoi din nou în Italia.

Deși a locuit optsprezece ani, între 1888—1906, în străinătate, scriitorul a păstrat contactul cu țara, unde se întorcea în fiecare an să-și petreacă concediile. Fraze ca: *„Eu... sunt ahtiat de pămîntul nostru românesc, de căldura lui, de chipurile oamenilor săi"*... sau *„Tot spre țară-mi se duc gîndurile și tot într-acolo îmi bate inima"*... revin adesea în corespondența lui. E de altfel foarte semnificativ că într-o perioadă de criză în creația sa, pe cînd se afla de multă vreme în Italia, Duiliu Zamfirescu are sentimentul că numai o legătură directă cu viața patriei l-ar putea ajuta să iasă din acel impas. *„Nu scriu* — răspundea el unui prieten care-i imputa tăcerea literară — *pentru că nu pot să scriu... ar trebui să vin în țară, în mijlocul celor ce se mișcă și luptă pentru literatură, și poate izvoarele sufletului mi s-ar deschide"*... Iar altă dată, în aceeași epocă: *„Trebuie neapărat să micșorez depărtările dintre vizitele în țară, fiindcă altfel încremeneala de care îți vorbeam mai sus* (de ordin literar — G.C.N.) *devine tot mai mare."*

În această vreme, în gîndirea lui Duiliu Zamfirescu se găsesc unele elemente materialiste. El ajungea uneori la formulări de libertatea de spirit a celei următoare: *„ateismul e starea firească a omului, cînd individul a ajuns să citească și să înțeleagă bine «Biblia», istoria universală, elemente de chimie și geologie și originea speciilor"*. Dacă o astfel de judecată putea fi legată de raționalismul care domina și în gruparea junimistă, nu tot așa s-ar putea spune despre o afirmație atît de clar materialistă ca: *„Lumea din afară de noi are o existență proprie și eu pierind, ea nu piere"*.

După 1890 D. Zamfirescu are o rodnică activitate literară. În 1894 publică un volum de versuri, *Alte orizonturi*, urmat de *Imnuri păgîne* (1897) și *Poezii nouă* (1899); în 1894, *Viața la țară*, în 1895, continuarea la *Viața la țară*, romanul *Tănase Scatiu*, iar în 1897, cel de al treilea roman al ciclului Comăneștenilor — *În război*. Urmează romanele *Lydda* (1898—1904),

Indreptări (1900—1902) și *Anna* (1906—1910), acestea două din urmă fiind al patrulea și al cincilea din ciclul Comănești-nilor, și cîteva nuvele, dintre care notăm *Furfanțo* (1900) și *Spre Coteşti* (1904). In 1906 Zamfirescu revine în țară, fiind numit secretar general al Ministerului de Externe, funcție pe care o deține pînă în 1909. In 1908 fu ales membru al Academiei Romîne. In anii care urmează, el dă literaturii poemul epic *Miriță*, cîteva piese de teatru : *Lumină nouă, Poezia depărtării, Voichița*, în care, alături de unele influențe ale simbolismului, întîlnim și note critice la adresa reprezentanților claselor stăpînitoare — iar imediat după război, în 1919, volumul de versuri *Pe Marea Neagră*.

Ca altădată războiul de la 1877, încercările războiului din 1916—1918, cu numeroasele calamități care l-au însoțit pentru țara noastră, îl îndeamnă să aprecieze o dată mai mult marile virtuți ale poporului pe care le amintise în romanul său *In război*. *„Să-l respectăm și să-l iubim...* spunea scriitorul despre poporul său. *Să-l chemăm la exercițiul drepturilor politice, lăsînd la o parte vechea și răsuflata afirmațiune că nu e pregătit pentru politică. Un om care știe să moară pentru țara lui are dreptul s-o și guverneze sau cel puțin să fie consultat de cei ce-o guvernează.“* Și tot cam pe atunci el afirma : *„Sufletul anonim al unui popor este depozitarul tuturor însușirilor sale caracteristice.“*

In 1915 scriitorul vorbea de necesitatea de *„a împroprietări cît mai mulți gospodari“* ; iar un an mai tîrziu afirma în această problemă : *„Geniul va recunoaște că nu se poate în țara românească patru mii de familii să stăpînească jumătate din pămîntul arabil, iar 6 milioane de țărani cealaltă jumătate“*...

Asemenea păreri, pe care — acum — observarea pătrunzătoare a realității i le impunea, aveau poate să constituie substanța unui nou roman. Duiliu Zamfirescu se și gîndea să scrie — așa cum aflăm din relatarea prietenului său N. Petrașcu— *„un roman politic, unde intră toate categoriile politicienilor de la noi“*...

Intențiile însă nu s-au realizat.

In puținii ani pe care-i mai trăiește după primul război mondial, Duiliu Zamfirescu ocupă înalte demnități de stat (ministru de externe, președinte al Camerei deputaților). Moare, pe neașteptate, la 3 iunie 1922, la mănăstirea Agapia. E înmormîntat la Focșani.

*

Duiliu Zamfirescu este autorul unei opere vaste și variate, scriitorul abordînd deopotrivă, și nu fără merite, genul liric, epic sau dramatic. Privită în ansamblu, creația sa se caracterizează prin izbitoare contradicții. In unele lucrări ale scriitorului sînt dominante trăsăturile realist critice ; alteori antirealismul se dovedește mai puternic răzbătînd în scrierile sale sub aspectul unui idilism patriarhal sau al unor tendințe simboliste sau parnasiene.

Fin observator al vieții, entuziast admirator al maeștrilor realismului critic Balzac și Tolstoi — Duiliu Zamfirescu nu a căzut niciodată pe deplin sub influența ideologiei claselor dominante, tendința către oglindirea fidelă a vieții menținîndu-se de-a lungul întregii sale activități.

Scriitorul s-a pronunțat adesea pentru o artă realistă. In foiletoanele sale din *Romînia liberă* putem afla asemenea afirmații : *„Poeții, și mai ales poeții lirici, nu sunt creați numai pentru petrecerea omenirii, ci sunt martorii și interpreții ei“* sau *„în țara românească, nuvela și romanul nu pot înflori decît fiind puse în țara românească și avînd o nuanță populară într-însele“*, afirmații care mărturisesc prezența unor elemente ce-l apropiau de o artă legată de masele populare și de năzuințele acestora.

Trebuie să mai amintim că Duiliu Zamfirescu este autorul celui dintîi studiu românesc de mai mari proporții asupra lui Tolstoi (1892), lucrare însuflețită de o dragoste sinceră și de o admirație profundă față de strălucitul romancier rus. E interesant că, analizînd opera marelui creator de la Iasnaia Poliana,

Zamfirescu îi lăuda îndeosebi arta povestirii și realismul pe care îl numește însă cu termenul care circula pe atunci în critica italiană „verism": *„verism clasic, ridicat pînă la înălțimea sufletelor omenești, care n-are nimic a face cu verismul pornografic al lui Zola sau cu verismul rahitic al decadenților"*. Ba chiar, citind pe Tolstoi și străduindu-se să urmărească evoluția societății pe care romancierul rus o prezenta în opera sa, Zamfirescu ajungea să spună: *„Iată intru ce romancierii sunt filozofi și prin urmare trebuitori omenirii, chiar în afară de estetică"*. Chiar din aceste citate sumare apare limpede aversiunea lui Duiliu Zamfirescu pentru naturalism sau psihologism. În rapoartele sale academice el a relevat și a susținut în același spirit premierea scriitorilor Cerna, Iosif, Anghel, Vissarion. În fine, e demn de relevat că în mai 1916, Zamfirescu e cel care face raportul pentru alegerea lui Coșbuc (cu care fusese atît de nedrept în discursul său *Poporanismul în literatură)* ca membru al Academiei, declarînd în încheierea propunerii sale: *„Primind pe dl. Coșbuc în mijlocul nostru facem un act de dreptate, consfințind ceea ce opinia publică a hotărît de mult"*.

Totuși nu putem trece cu ușurință peste amintitul discurs *Poporanismul în literatură*, ținut la Academia Română în 1909 în care scriitorul de care ne ocupăm desconsidera meritele de folclorist ale lui V. Alecsandri și bagateliza opera unor scriitori ca I. Slavici și G. Coșbuc însuși. În discursul pomenit se întîlnesc unele dintre ideile înapoiate ale lui D. Zamfirescu, care, din păcate, nu vor fi singurele și nici cele mai grave erori din gîndirea sa politică și literară. Aceste idei nu sînt întîmplătoare; ele apar încă de mult în cadrul puternicelor contradicții caracteristice personalității și creației acestui scriitor și își au izvorul în influența exercitată de concepțiile Junimei despre societate și artă, cum și în faptul că împrejurările l-au făcut să trăiască multă vreme peste hotare, departe de poporul său.

Plecarea în străinătate i-a creat desigur prilejul de a cunoaște „alte orizonturi" culturale, de a lua contact cu comorile de artă ale Eladei, ale vechii Rome, ale Renașterii sau ale

școalei flamande. Dar în același timp frecventarea mediului cosmopolit și aristocratic al diplomației de atunci a contribuit la relativa sa izolare de oameni, de realitate.

Dar, în ciuda pozițiilor înapoiate, dăunătoare creației sale, în conștiința scriitorului răsunau vechi amintiri din copilărie și tinerețe, cînd cunoscuse mai de aproape viața poporului, precum și ecouri ale răscoalelor țărănești ce se țin lanț de la 1888 pînă prin 1894. La aceasta se adăuga influența marilor clasici ai literaturii universale, îndeosebi a scriitorilor ruși, precum și cea exercitată în literatura noastră de ideile *Contemporanului*.

*

În creația sa poetică, pornind de la poemele melodramatice, dar și de nuanță socială cum ar fi *Harpista*, și de la scurte poezii ca *Ghici* sau *Salbele*, de inspirație folclorică, Duiliu Zamfirescu realizează de-a lungul anilor, uneori într-o formă abstractă și rece, dovedind clasicism livresc sau tendințe parnasiene, alteori însă cu sensibilitate și finețe — pasteluri, idile, imagini vii din natura patriei: *Vara, Iulie, Barza, O noapte în pădure, La Orșova;* cîteva poezii erotice pline de viață cum sînt: *Culcate-s romănițe* sau *Malvina*, cîteva înfiorări în fața sensului vieții, încă nedeslușit pentru el, cum sînt: *Sosesc* și *Acum;* cîteva evocări viguroase ale Antichității: *Pe Acropole, Către Diana* sau *De la villa Tusculana;* în sfîrșit cîteva momente din trecutul de luptă al poporului nostru, ca *Buzescu* și fragmente din largul poem eroic *Miriță*.

Mai amplă și mai interesantă este proza lui Duiliu Zamfirescu. A scris schițe, nuvele și romane, începîndu-și activitatea de prozator încă din foiletoanele de la *România liberă*, unde încerca fixarea în spirit realist a unor anumite tipuri sociale, cum sînt *Deputatul, Arhivarul, Notarul* etc., pe care le încadra într-o serie numită *Tipuri și portrete* sau, alteori, *Scene și portrete*. În această perioadă a începuturilor, cînd influența ideologiei claselor exploatatoare este mai slabă în opera scriito-

rului, el dă între altele nuvela *Amintiri din vremuri*, al cărei erou este tînărul poet Alexandru Depărăţeanu, partizan al luptei duse de Cuza şi Kogălniceanu la 1864 pentru îmbunătăţirea soartei ţărănimii. Se adaugă tot pe atunci şi *Blaue Donau*, al cărei erou e compozitorul vienez Johann Strauss. Nuvela scoate în lumină prăpastia deschisă de prejudecăţile sociale între un mare artist şi femeia pe care o iubeşte. Spiritul realist în care oglindea Zamfirescu aspecte din societatea acestei epoci este vădit şi în articolul *Patrie şi poezie* (din volumul *Fără titlu*), satiră demascatoare a demagogiei şi meschinelor interese băneşti care trădează deopotrivă patria şi adevărata artă: *„Iată-te dar om* — scria Duiliu Zamfirescu în încheiere — adică: *iată-te profesor, iată-te gazetar, iată-te magistrat, iată-te arendaş, iată-te orice, cu condiţia numai să nu mai zici patrie şi încă mai puţin poezie. Şi în adevăr, ori uiţi amîndouă aceste cuvinte şi ajungi orice, ori le repeţi numai spre a înşela şi asurzi lumea, şi iar ajungi orice, sau le repeţi din convingere şi numai pentru că nu poţi să faci altfel, şi atunci mori în spital"*.

In *Subprefectul* sau în nuvela *Un drum greşit*, deşi ţăranii sînt zugrăviţi mai mult incidental, se simte simpatia scriitorului pentru ei şi, în orice caz, tendinţa de a nu ascunde scăderile morale grave ale unor reprezentanţi ai claselor stăpînitoare, chiar atitudinea condamnabilă a acestora faţă de ţărănime. În *Alesio* se întrevede, poate şi sub influenţa realismului italian al epocii, tendinţa de a-şi recruta eroii din lumea celor umili. O menţiune specială se cuvine nuvelei *Furfanţo*, din care se desprinde o originală şi amuzantă figură de boem tulburat de fiorii dragostei. De asemenea remarcabilă este nuvela *Spre Coteşti*, una din cele mai de seamă creaţii ale lui Zamfirescu — evocînd primele impresii ale unui copil în faţa realităţii, precum şi delicata afecţiune ce leagă pe un unchi aspru, ciudat şi singuratic de nepotul său. Spre sfîrşitul vieţii scriitorul a construit cu multă fineţe cîteva nuvele: *John James, O partidă în trei, O muză*, în care se perindă cîteva tipuri foarte bine conturate din lumea diplomatică pe care o cunoscuse.

In roman Duiliu Zamfirescu debutează cu *În faţa vieţii*. Romanul a fost criticat de Dobrogeanu-Gherea, mai cu seamă pentru convenţionalismul eroului principal, Eugeniu Soleanu. Dar însuşi criticul de la *Contemporanul* semnala autenticul talent al lui Duiliu Zamfirescu: *„Ici, colea, se văd observaţii drepte, de unde urmează că autorul are talent şi ar putea să scrie destul de bune nuvele... D-l Zamfirescu are de multe ori observaţii fine... sunt unele pagini din toate punctele de vedere ireproşabile, limbă frumoasă... toate acestea constituie un merit netăgăduit"*... Şi într-adevăr, îndeosebi în partea a doua, cînd acţiunea se desfăşoară la Bucureşti, romanul prezintă critic aspecte din viaţa aşa-numitei „societăţi bune", a conducătorilor politici din capitala ţării. Un alt roman, *Lume nouă şi lume veche* (1890) este construit pe o bază reacţionară, urmărind să fie un atac la adresa socialiştilor; această lucrare constituie un eşec al scriitorului.

Pe o treaptă net superioară se situează în aceşti ani ciclul Comăneştenilor. Format din cinci romane: *Viaţa la ţară* (1894), *Tănase Scatiu* (1895), *În război* (1897), *Îndreptări* (1900—1902) şi *Anna* (1906—1910), fiecare cu individualitatea lui, dar decurgînd unul din altul, acesta este cel dintîi ciclu de romane realizat în literatura noastră.

Primele lucrări din acest şir de romane menite să refacă tabloul societăţii româneşti cam de la 1865 la 1910, *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu* constituie o frescă a societăţii epocii, din care nu lipsesc imagini realiste din traiul greu al ţărănimii asuprite. În romanul *În război* scriitorul prezintă cu multă căldură şi admiraţie eroismul poporului la 1877, în lupta pentru cîştigarea independenţei. Ultimele două romane, *Îndreptări* şi *Anna*, deşi cu scăderi evidente, conţin totuşi note uneori puternice de critică socială.

Însemnătatea romanelor din ciclul Comăneştenilor iese cu atît mai mult la iveală dacă ţinem seama de momentul în care apăreau, de ceea ce aduceau ele nou în dezvoltarea prozei artistice româneşti. Prin romanele sale, îndeosebi prin *Viaţa*

la țară și *Tănase Scatiu*, scriitorul nostru depășea — atît din punct de vedere al conținutului, cît și din acela al formei, al construcției eroilor, al compoziției, al adîncimii și semnificației conflictului, al stilului și al limbii literare — toate romanele scrise pînă atunci. Istoria noastră literară înregistrează ca un mare merit părăsirea șabloanelor atît în compoziție sau în limbă, cît și în conflicte sau construirea eroilor, și realizarea unor personaje autentice, vii. Prin *Viața la țară* s-a deschis drumul marilor creații moderne din romanul românesc care i-au urmat nu prea tîrziu.

*

Un amănunt care poate fi ușor trecut cu vederea contribuie într-o bună măsură la precizarea momentului istoric oglindit în romanele *Viața la țară* și *Tănase Scatiu*. Așa cum reiese foarte clar din corespondența sa, atunci cînd scria *Viața la țară* și chiar *Tănase Scatiu*, Duiliu Zamfirescu nu se gîndea ca următorul roman al ciclului să se petreacă în timpul războiului pentru independență. Cînd s-a gîndit la aceasta, ispitit de a zugrăvi eroismul poporului și de sensul mai adînc pe care avea să-l capete întreg ciclul său, scriitorul a împins acțiunea primelor romane cu 10—12 ani înainte de 1877, adică în perioada anilor 1865. Dar este evident că în aceste două romane din ciclul Comăneștenilor se reflectă societatea românească contemporană răscoalelor țărănești din 1888 și 1889. Scriitorul însuși, într-o scrisoare din mai 1891, mărturisea interesul din punct de vedere literar pe care i-l trezea vremea sa și se referea direct la răscoalele țărănești din ultimii ani.

Acțiunea romanului *Viața la țară* înfățișează așadar împrejurări din epoca în care a fost scrisă opera, aducînd un episod din lungul proces social care cuprindea acum declinul moșierimii și creșterea tot mai dominatoare a burgheziei.

Este simbolic că cele două clase aflate față în față sînt reprezentate una de un bătrîn ce abia mai merge și o femeie ftizică — Dinu Murguleț și fiica sa Tincuța — iar cealaltă,

de Tănase Scatiu, un bărbat în deplină putere și agresiv, simbolizînd triumful brutal al burgheziei asupra boierimii în descompunere.

Romanul pornește de la o concepție greșită despre realitatea socială românească. El înfățișează în culori simpatice pe eroii ce aparțin boierimii, cu însușiri idealizate: patrioți, cu dragoste și milă pentru țărani, dornici de a-i vedea pe aceștia propășind. Zamfirescu face eroarea de a concepe în mod idilic relațiile dintre boieri și țărani, considerînd că suferințele acestora din urmă sînt provocate numai de către arendași. Evident că această eroare fundamentală este de natură a introduce o serie de note false în construcția personajelor, în desfășurarea acțiunii și în imaginea de ansamblu a realității sociale. Este tot atît de adevărat, pe de altă parte, că de multe ori intențiile scriitorului sînt biruite de această realitate a vieții.

In roman este surprins faptul că, odată cu pătrunderea capitalismului la sate, situația țărănimii se înrăutățește și mai mult. Țăranul va cunoaște acum, pe lîngă asuprirea boierului, rapacitatea exploatării capitaliste, setea sălbatică de înavuțire a burgheziei.

Scriitorul dă o imagine veridică a exploatării țăranilor de pe moșia lui Scatiu și denunță sistemul de complicitate cu ajutorul căruia el înrobea întregul sat. Cîrciumarul, primarul, avocații, polițiștii, jandarmii, subprefectul și prefectul, deputații și ziarele sînt sau intră în slujba sa. *„Mi l-am ales primar"*... spune Tănase Scatiu despre cîrciumarul pe care-l făcuse primar în sat. *„Mă ține vreo mie de franci pe an, dar halal!... Ehe! Dumneavoastră gîndiți că numai așa se face agricultura!... Trebuie muncă, domnule! Să știi să chibzuiești toate, că țăranul în ziua de azi e mai șiret decît boierul"*... Iar cînd polițaiul care conduce schingiuirea țăranilor răsculați se sperie *„să nu fie dat la jurnale"*, Scatiu îl asigură: *„Ce* jornale, *domle!... Parcă eu nu cunosc* jornaliști *cîți poftești! la să vezi, cînd mă duc la București, cîți stau împrejurul meu"*... După care, firește, numără polițaiului banii, ca preț al cum-

plitei represiuni împotriva răsculaților. În fața acestei puternice coaliții, țăranul, ros de necazuri și sărăcie, speră că *„a venit cică de la Rosia poruncă să ne împartă pămînturile"*, știind că degeaba ar aștepta dreptate de la stăpînire, pentru că *„dreptatea o să fie de partea ciocoilor"* și că *„la judecăți tot ciocoii cîștigă"*.

Considerînd că acțiunea romanului se petrece pe la 1888—1889, putem sublinia, ca o altă notă realistă de preț, prezența socialiștilor ca agitatori printre țărani. Desigur că și sub influența ideilor socialiste, care începeau să pătrundă la sate, revolta țărănimii se intensifică. Țăranii vin la Scatiu declarînd cu fermitate că refuză să se prezinte la judecată și cerînd ca judecătorii să nu se încumete să calce pe pămînturile lor. Mai tîrziu se spune că *„începuse să se zvonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da pămînt, și de răscoale"*. Psihologia masei țărănești întărîtate, gata să izbucnească, e bine prinsă. Magistrații veniți pentru cercetări, îndreptîndu-se cu trăsura spre locul anchetei, *„pe drum întîlniră mai multe pîlcuri de țărani care nu se prea dau la o parte"*. Iar cînd fu silită, *„lumea se dete la o parte, dar nimeni nu răspunse"* la salutul președintelui de tribunal — notații mărunte, dar subtile, dovedind o bună cunoaștere a vieții de la sate și a psihologiei țăranului.

În primele două lucrări din ciclul Comăneștienilor se poate urmări cu ușurință procesul dramatic al creșterii nemulțumirii maselor țărănești de la izbucnirile din romanul *Viața la țară* pînă la uciderea exploatatorului în finalul romanului *Tănase Scatiu*. Realismul lui Duiliu Zamfirescu în zugrăvirea vieții țărănești și neadeziunea lui la mijloacele barbare folosite de administrația vremii se vădesc cu multă pregnanță în modul în care descrie, de pildă, schingiuirea țăranilor ce-și ceruseră drepturile:

„De trei gîrnețe desfrunzite, erau legați trei țărani, supuși la tortura vîrtejului, ca să spuie: pe de o parte unde erau judecătorii, iar pe de alta cine fusese capul revoltei. Fiecare om era legat de brațe și lipit cu spatele de trunchiul copacului. Un domn numai în cămașe, cu niște mustăți teribile, cu un chip

buhav de bețiv, trecea un restei de corn între funie și copac și începea să învîrtească. Pieptul și brațul nenorocitului chinuit pocneau. El urla de durere, pe cînd călăul său înjura ca un surugiu, cerîndu-i să mărturisească adevărul. În același timp doi călărași întinseră la pămînt pe un alt țăran și-l băteau pe pielea goală cu două opritori.

Era o scenă dezgustătoare. Soldații, care n-aveau nici o ură personală împotriva țăranilor — din contră — păreau niște călăi, atît erau de aprinși de băutură și excitați de propria lor răutate. Cînd, osteniți, isprăveau de a-l bate, îi mai dau una cu tocul cizmei în coaste, ca să-l ajute să se scoale."

Din păcate, cum am spus, în înfățișarea boierimii D. Zamfirescu nu mai manifestă aceeași fidelitate față de viață, sacrificînd-o considerabil concepției sale conservatoare, ideologiei propovăduitoare a așa-zisei „armonii" de interese între vechii boieri și dijmași. D. Zamfirescu sezisează în oarecare măsură că țăranii nu erau feriți de lipsuri nici pe moșia lui Dinu Murguleț, boierul cel bătrîn, sau a nepotului său Matei Damian, unul dintre boierii tineri cu „idei liberale". Cel dintîi o și spune: (țăranul) *„mănîncă mămăligă goală... cînd o are"*. Matei nu poate ignora *„locuințele sărace ale țăranilor"*, iar Sașa, fiica unui boier luminat, participant la mișcarea de la 1848, era silită să recunoască: *„Cauzele* (scepticismului țăranilor față de stăpînii lor) *sunt foarte multe. Mai întîi modul cum a fost tratat țăranul pînă acum: toți, din toate părțile, l-au mîncat și l-au înșelat cum au putut"*.

Deși autorul însuși pare a aproba remarca unuia dintre personaje că țăranul *„părea sceptic cum sunt toți țăranii cînd e vorba de dreptatea boierului"* — totuși reiese fără echivoc convingerea lui că nu boierul, ci arendașul, laolaltă cu aparatul administrativ și moravurile burgheze politicianiste, răspund de împilarea și totodată de revărsarea mîniei țăranilor: *„Da, da* — spune Dinu Murguleț. *Trebuie să te gîndești că toată mulțimea asta de pușlamale e așa crescută. Tu nu vezi, bre, că*

Clubul cărții digitale 2022

toată lumea face politică și toți ăștia de la noi, care țin politica în mînă, fac gheșefturi?"...

In varietatea de figuri de țărani poate cam fugar prinse în procesul de creștere și manifestare a nemulțumirii lor tot mai adînci, se deosebește figura baciului Micu. Fatalist și resemnat, el reprezintă o imagine cam idilică a tipului de țăran romîn, un premergător al eroilor ce vor deveni pe cît de frecvenți pe atît de schematici curînd după aceea, în literatura semănătoristă.

Trebuie subliniată arta cu care Duiliu Zamfirescu a conceput și construit *Viața la țară*. Acțiunea izbucnește sigură de la prima pagină. Un scurt pasaj arată cum este așezată curtea boierească, un altul mișcarea și bogăția ei și imediat apoi, după mai puțin de o jumătate de pagină, începe acțiunea propriu-zisă; faptele se succed cu repeziciune. Mai mult ca în orice altă operă a lui, scriitorul folosește vorbirea directă a personajelor și înfățișează acțiunile, mișcările lor, evitînd să i se simtă prezența, să intervină ca să justifice sau să explice. Fiecare cuvînt, fiecare gest mărunt are o semnificație, este concludent pentru conturarea personajului, pus în valoare cu artă. Alteori înlocuiește chiar gestul, acțiuni sau situații întregi prin simpla dinamică a dialogului, printr-o expresie care reflectă psihologia unui personaj.

Se cuvine a fi evidențiată de asemenea și construcția remarcabilă a personajelor și în primul rînd a lui Tănase Scatiu, al cărui tip va fi desăvîrșit de fapt în romanul următor. Nu numai că Tănase este înfățișat ca omul care, preocupîndu-se direct de exploatarea pămîntului, se simte „nedreptățit" de boierul „neproductiv"; dar îi este prins și nivelul scăzut de cultură, asprimea, prin felul lui grosolan de a vorbi: *„la străinătate"*, *„tufă"*, *„ne roadem din unghii"*, care abia disimulează ura adîncă a categoriei sociale din care face parte Scatiu împotriva rivalilor sociali, a boierimii în descompunere. Ura aceasta, chiar disprețul arendașilor, a *„ciocoilor noi"* împotriva boierilor sînt așa de puternice că, deși Scatiu este musafirul Sașei și vrea să păstreze raporturi cît mai civilizate,

cînd i se pare că aceasta spune un cuvînt în apărarea moșierului al cărui arendaș el era, sare ars și nu se poate abține să nu-și exprime foarte clar convingerea că lumea lui a triumfat: *„Boierii, boierii cum se apără!"*... zice Scatiu. *„Ehe! s-au dus vremurile alea. Acuma chimiru! Ai bani? ești boier; n-ai bani? poți să fii coborît cu hîrzobul din cer, tot degeaba"*...

Sașa, figura feminină cea mai pregnantă din întreg ciclul Comăneștienilor, poate unica eroină de roman romînesc care se apropie de strălucitul șir de eroine din literatura clasică rusă și creată desigur sub influența acestora, este realizată tot cu asemenea mijloace. Ea nu e nicăieri descrisă, nicăieri nu e schițat măcar portretul ei moral. Nimic din caracterul Sașei de femeie bună, devotată, blîndă, statornică și resemnată nu ne apare printr-o caracterizare directă a autorului, ci din desfășurarea acțiunii romanului. Chiar bătrînul Murguleț, cel mai plin de curiozități dintre toți, o prețuiește într-atît că regretă că Sașa nu e băiat, ca să se însoare cu fiica lui, Tincuța. Matei, pe care mamă-sa îl sfătuise să o ia de soție pe Sașa, dar care era hotărît *„să trăiască liber"*, sfîrșește prin a se îndrăgosti de ea, fără să-și dea seama: evoluția sentimentelor lui e înfățișată fugar, dar perfect motivată prin același chip al notărilor de fapte și nu prin analiză.

Infinită poezie și discreție învăluie sentimentele de dragoste ale personajelor. Delicata neliniște a iubirii ce se naște, puritatea sentimentelor încercate de Matei și Sașa sînt prezentate cu subtilitate. Cu o remarcabilă finețe psihologică și prin aceleași mijloace literare, deși încă mai fugar schițată, idila dintre Tincuța și Mihai este învăluită de farmecul adolescenței. Scena despărțirii lor este de o simplitate emoționantă, care-ți arată un scriitor în deplină maturitate, în stare să scoată cele mai puternice efecte în cîteva rînduri, din faptul cel mai obișnuit.

Viața la țară este vestită pentru marea artă cu care sînt pictate tablourile de natură. Pasajul care înfățișează cîmpia de pe marginea Ialomiței dimineața este un adevărat pastel.

Lîngă acesta se mai pot adăuga multe, asupra cărora scriitorul nu insistă, ferindu-se să le lungească mai mult decît ar fi fost necesar pentru compunerea planului prim în care se mişcă eroii şi se desfăşoară acţiunea. Unul dintre cele mai frumoase tablouri este acel al înserării pe cîmpie, zugrăvit cu o rară bogăţie de culori:

„Îmbrăcase umbra toată zarea pregătind calea amurgului. Departe, în marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncîndu-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fondul liliachiu al cerului, părînd nişte stropituri enorme. Se simţea cum vine noaptea. O geană vînătă de lumină se închidea prelung spre apus. Dunga dealului pe care era satul se îneca încetul cu încetul în clarul-obscur al amurgului".

Viaţa la ţară este o operă de incontestabilă valoare literară prin zugrăvirea realistă a numeroase aspecte de viaţă, printr-o remarcabilă măiestrie în conducerea acţiunii şi construirea personajelor, printr-o puternică legătură cu pămîntul natal. Pe bună dreptate, în ultima prefaţă pe care o scria pentru *Viaţa la ţară*, scriitorul spunea ca o concluzie pe marginea operei sale: *„Fie ca tinerii scriitori să priceapă cît de mare este farmecul ce stă ascuns în simţămîntul «patriei» şi cîte emoţiuni artistice de o rară puritate pot încolţi în sufletele celor ce îşi iubesc ţara".* Meritele romanului sînt sporite de arta cu care scriitorul ştie să folosească posibilităţile de expresie oferite de limba literară. Iată ce spune aceeaşi prefaţă: *„Cea dintîi podoabă, pentru un scriitor, este limba, iar limba e o necesitate subiectiv şi obiectiv naţională. Este subiectiv naţională, prin aceea că ea pune pecetea sa pe obiectul gîndirii, în acest înţeles că o bună traducere a Iliadei este o operă esenţial românească, deşi este ieşită din capul lui Omer şi cîntă furia lui Achille contra lui Agamemnon şi este obiectiv naţională prin aceea că, oricum ar lucra mintea unui scriitor romîn, ea i se impune, cu locuţiunile sale, cu farmecul său, cu structura sa aparte... Toate grozăviile simboliste şi futuriste alcătuiesc un fel de cancer al limbei, de care Bălcescu şi Odobescu n-aveau nici o idee".*

Prima jumătate din manuscrisul romanului *Viaţa la ţară* a fost expediată lui Iacob Negruzzi în ianuarie 1894; nu mult mai tîrziu a fost trimis şi restul. Junimea şi în special corifeii ei nu au fost prea entuziasmaţi de roman. Publicarea în *Convorbiri literare* a început la mai bine de o jumătate de an după ce fusese trimis manuscrisul; iar scriitorului i se vorbea despre lucrarea lui cu nesfîrşite rezerve. În schimb publicul a întîmpinat cu mare simpatie acest roman cu atîtea calităţi în descrierea obiectivă a epocii şi de o valoroasă ţinută artistică. Datorită acestor trăsături pozitive, romanul s-a bucurat de o mare răspîndire. Pînă în 1929 se publicaseră cam şaptezeci de mii exemplare din această carte, cifră cu totul neobişnuită în practica editorilor din trecut.

Cînd încă nu sfîrşise romanul *Viaţa la ţară*, la începutul anului 1894, Duiliu Zamfirescu scria lui Iacob Negruzzi: *„Gîndul meu este de a scrie un al doilea roman, sub titlul* Viaţa la oraş, *cu persoanele rămase mai în umbră şi anume cu Scatiu, Tincuţa şi Mihai. Scatiu, bădăranul boierit, care izbuteşte să ia pe Tincuţa şi se aşează la Bucureşti, unde deschide casă, se alege senator, îşi exercită talentele sale înalte de mojic, torturîndu-şi femeia prin gelozie şi prin fumuri de bogăţie"*... Cîteva luni mai tîrziu, prin octombrie, îl informa pe acelaşi corespondent, după ce vorbise de *Viaţa la ţară*: *„Cu persoanele din acest roman* (cele tinere — n.n.) *încep un al doilea, care se va petrece, parte în provincie, parte în război (77—78)".* Aproape un an mai tîrziu, în iunie 1895, cînd începuse lucrul la cel de al doilea roman din ciclul Comăneştenilor, Zamfirescu arăta, într-o scrisoare adresată altui prieten, că romanul său se va chema *Tănase Scatiu*, adăugînd: *„Am să judec pe pîrliţii de arendăşei, ajunşi bogaţi, deveniţi factori politici".* Afirmaţia ne dovedeşte că scriitorul îşi propunea să dea un sens critic precis creaţiei sale literare.

Duiliu Zamfirescu fusese desigur cucerit de viaţa eroilor din primul roman al ciclului şi se simţise ispitit să le urmărească mai departe existenţa. De aceea probabil se hotărăşte, încă

înainte de a fi sfîrșit primul roman, să-i dea o continuare. Noul roman avea de fapt mai puțin scopul de a continua, cît de a completa imaginea socială din *Viața la țară* și titlul inițial al romanului — *Viața la oraș* — este o mărturie în această privință. Se înțelege că în intenția scriitorului de a judeca pe *„pîrliții de arendășei"* era conținută atitudinea de dispreț a moșierimii față de noile elemente burgheze îmbogățite. Așezînd în centrul acțiunii figura, prinsă de altfel puternic și în primul roman, a lui Tănase Scatiu, scriitorul, impresionat de trăsăturile categoriei sociale pe care o reprezenta eroul său, a reușit să construiască un tip din cele mai reprezentative pe care le are literatura noastră.

Acțiunea romanului *Tănase Scatiu* se petrece cam șapte-opt ani după întîmplările din *Viața la țară*. Între timp arendașul fără scrupule, dîrz și întreprinzător, a reușit să se ridice tot mai mult. Averea sa a sporit, el s-a mutat la oraș, a intrat din plin în politică, a fost ales de trei ori deputat, *„de-a pururi în majoritate"* — fiind rînd pe rînd *„liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vîntul"* — notație plină de semnificație pentru lipsa de convingeri a eroului, dar și pentru imoralitatea vieții publice; autoritatea lui în societate a sporit în raport cu puterea din ce în ce mai mare de care dispune. Acțiunea romanului nu se desfășoară, cum fusese inițial planul scriitorului, la București, ci într-un oraș de provincie, o capitală oarecare de județ, zugrăvind meschinăria vieții, în special a vieții politice din acest mediu, precum și mediocritatea înfiorătoare a oamenilor care joacă un rol în conducerea „destinelor" țării, județului, orașului: prefect, primar, deputați, consilieri comunali, preoți, ofițeri, simpla clientelă politică — toți sînt la fel de lipsiți de orice preocupare în afară de satisfacțiile lor cele mai grosolane și mai egoiste, la fel de departe de vreo umbră de grijă pentru oamenii simpli pe care se socoteau chemați să-i „conducă". Capitolele din *Tănase Scatiu* în care se relatează vizita ministrului, inclusiv cele care descriu pregătirea acestei vizite, constituie pagini de remarcabil realism,

și prezintă viguroase aspecte critice ale vieții politice dintr-un oraș de provincie sub regimul burghezo-moșieresc, la sfîrșitul veacului trecut.

Deși scriitorul se gîndea la un roman, *Tănase Scatiu* se păstrează mai mult în limitele unei nuvele de oarecare amploare. Partea cea mai mare a acțiunii se desfășoară în jurul amintitei vizite a ministrului în orașul de provincie. Mai sînt date și cîteva imagini din viața Tincuței, acum soția lui Tănase, menite mai cu seamă să pună în lumină laturi noi ale caracterului acestuia. Se adaugă cîteva scene care ilustrează conflictul dintre Dinu Murguleț și ginerele său, totul în contrast cu lumina firavă, plină de poezie, dar fără speranțe a dragostei Tincuței pentru Mihai Comănești eanu. Cartea se încheie cu moartea Tincuței, cu întoarcerea lui Dinu Murguleț la Ciulnița, pentru a-și lua în stăpînire moșia ce îi fusese răpită de ginerele său, cu moartea eroului principal, Tănase Scatiu, zdrobit de țăranii răsculați.

Acest sfîrșit dramatic ne impune un popas, întrucît este în general semnificativ pentru împletirea dintre realism și antirealism în romanele din ciclul Comăneștenilor. Revolta țăranilor împotriva lui Tănase, mînia lor dezlănțuită care duce la zdrobirea arendașului sînd pe deplin motivate de scriitor. Țăranii de pe moșia lui Dinu Murguleț sînt împinși spre sîngerosul act de răzbunare de asuprirea sălbatică pe care o exercită Scatiu. Din acest punct de vedere finalul romanului este pregătit cu iscusință artistică. Dacă privim lucrurile din unghiul de vedere al veridicității, putem observa că, într-adevăr pe atunci exploatarea arendășească era adesea mai apăsătoare decît pe moșiile boierești nearendate.

Dacă numai aceasta ar fi fost motivarea categorică a pedepsirii lui Tănase Scatiu, romanul ar fi cîștigat un nou merit în ceea ce privește reflectarea veridică a realității. Intervine însă din nou, în mod păgubitor, amintita înțelegere idilică a raporturilor dintre țărani și moșieri. Pedepsirea arendașului apare totodată ca un act făcut în favoarea lui Dinu Murguleț, ura îm-

potriva lui Tănase Scatiu apărînd alimentată nu numai de brutalitatea exploatării pe care o exercita acesta, ci și de simpatia țăranilor pentru boierul „lor". Duiliu Zamfirescu vrea să sublinieze astfel solidaritatea care ar exista între țărani și boieri în fața unui dușman comun.

Dincolo de această eroare, putem spune că în *Viața la țară* și *Tănase Scatiu* scriitorul a știut să prezinte totuși acest deznodămînt ca o culminare logică a creșterii continui a spiritului de revoltă ce însuflețește țărănimea noastră de la 1888 cu cît înaintăm spre 1907. Într-adevăr, în *Viața la țară* avem începutul de revoltă care se petrece cu prilejul venirii magistraților în cercetare, pregătit temeinic de starea de spirit anterioară. În *Tănase Scatiu,* pentru că tensiunea devenise mai mare, izbucnirea este mai bruscă și mai violentă ; ea se încheie rapid, de data aceasta cu omorîrea lui Scatiu, țăranii ajungînd la acest act — ca și cei din *Răscoala* lui Rebreanu, cu prilejul omorîrii lui Miron Iuga — nu în mod deliberat, ci spontan, în urma unei noi provocări.

Romanul întreg gravitează, cum am spus, în jurul lui Tănase Scatiu. Toate scenele, toate conflictele conturează cu forță caracterul personajului principal, realizînd astfel un tip social însumînd caracteristicile burgheziei romînești, acaparatoare, tirană, necruțătoare, grosolană, zgîrcită și plină de fanfaronadă. Duiliu Zamfirescu a izbutit să plămădească tipul capitalistului și politicianului romîn din acest moment al dezvoltării societății noastre. Tănase este lipsit de caracter și de scrupule, răzbunător, brutal sau șiret, după împrejurări, dar mai cu seamă grosolan, cu țăranii, cu vechilii, cu amicii, cu datornicii, cu membrii familiei sale, chiar cu fetița sa de cîțiva anișori. Alături de Tănase, romancierul mai schițează în linii mari cîteva tipuri asemănătoare : Bănică, Nichitachi, Haim ș.a., care ne arată că principalul personaj al romanului nu e o excepție în această lume. Toată venalitatea politicianismului romîn este prinsă în cele cîteva replici pe care le schimbă între ei afaceristul Haim și Tănase, cînd acesta din urmă, în calitatea lui de deputat influent, se angajează, în schimbul unei sume de

bani, pentru care se tocmește crunt, să aducă aprobarea devizului făcut de Haim pentru construirea unui spital. Scriitorul accentuează spiritul mercantil și meschinăria lui Tănase, arătînd că el aranjează totul în favoarea lui Haim, după ce mai înainte făgăduise același lucru și lui Nichitachi, acesta servindu-i în schimb o altă *„locma"*.

Tot așa de elocvent pentru parvenitismul și în același timp pentru zgîrcenia lui Tănase este incidentul cu calul. Din cauza unui cal nărăvaș, ministrul renunțase să mai folosească trăsura lui Scatiu. Într-un moment de furie, turbat de necaz și jignit că ministrul s-a urcat în altă trăsură, Tănase împușcă armăsarul. Dar, după vreo oră, părîndu-i rău de paguba ce și-o pricinuise, trimite la cîmp să se ia măcar pielea calului.

Cu aceeași măiestrie, numai prin cîteva replici schimbate între Bănică și Tănase scriitorul zugrăvește nemiloasa exploatare a țărănimii. Ne aflăm prin decembrie, lună de iarnă grea pentru țăranii săraci pe vremuri, cînd aceștia erau obligați să-și vîndă pe nimic munca pentru a-și asigura hrana. Cînd Bănică îi cere bani pentru plata oamenilor care vor îmbrăca via :

„Tănase se sculă de pe scaun și începu să se plimbe, ca de obicei, grav și încruntat, ori de cîte ori era vorba de bani.

— Parale ! iar parale !... Ai primit cam mult anul ăsta, Bănică.

— Am primit, da' ce-am primit e scris. Doar nu le cer pentru mine, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Știu, da' n-am.

Bănică tăcu și se uită în pămînt"...

După cîteva minute adăugă :

„— Veniseră niște oameni de la Gurgueți să ia bani pe muncă.

— Mulți ?

— Păi, gîndesc că tot aș face vreo 200 de zile. Măcar de-aș găsi cui să dau, să îmbrac toată via.

— Ce le dai pe zi ?

— De pomană, boierule: unu, unu şi zece, unu şi douăzeci, cînd în primăvară se urcă la trei şi la patru.

Scatiu păru că se gîndeşte. După un minut scoase pumnul de chei şi deschise casa de bani.

Şi pentru că o asemenea afacere nu trebuia pierdută, Tănase îi dă banii imediat.

Personajul Tănase Scatiu este construit cu consecvenţă şi indiscutabilă artă de a face să conveargă toate trăsăturile, pentru a da imaginea respingătoare a acestui tip de exploatator aşa de înrăit, încît nu cunoaşte o clipă de slăbiciune nici în faţa ţăranilor, nici în faţa prietenilor, nici în faţa soţiei sau a copilei sale. Acest tip social, construit de Zamfirescu spre deosebire de atîtea dintre tipurile de parveniţi pe care-i cunoaşte literatura noastră pînă la epoca aceea — Dinu Păturică de pildă — nu dovedeşte nici o şovăire în sălbatica sa energie desfăşurată pentru a cîştiga cît mai mulţi bani şi cît mai multă putere, caracteristică burgheziei în epoca aceea.

Scriitorul izbuteşte să pună în lumină faptul că fiecare acţiune a lui Scatiu are la bază poziţia sa de clasă. Chiar cu nevastă-sa, nepoata boierului la care tatăl lui fusese slujitor, Tănase se poartă ca şi cum ar voi să răzbune umilinţele îndurate de ai săi din partea boierimii. De altfel, în fiecare replică a eroului se simte îngîmfarea omului ajuns bogat datorită unei trude sălbatice care i-a servit setea de bogăţie şi putere. Cînd i se vorbeşte de o poliţă a lui Mihai, datorită căreia ar putea pune mîna pe o parte din averea acestuia, înaintea bucuriei pentru afacerea ce i se oferă, se manifestă dezaprobarea unuia ca el, care s-a chinuit pentru fiecare ban şi se revoltă sincer: *„Cum se poate, domnule!... Nu-i ajunge cît are, păcătosul"...;* cînd Tincuţa îi reproşează că vorbeşte urît, Tănase replică violent: *„Se poate: aşa ştiu eu să vorbesc şi-mi merge bine. Dumneavoastră care vorbiţi frumos, vă mîncaţi averile ca păcătoşii"...* Iar în altă parte se vede şi mai bine nu numai

această revoltă faţă de risipa averii, dar şi dispreţul întregii sale clase, acum puternică, faţă de clasa care-l dominase şi-l umilise, dar pe care izbutise la rîndul său să o domine:

„— Să te culci ca mine la nouă ceasuri şi să te scoli la patru după treabă. Aşa am fost eu deprins la mama mea şi mi-a mers bine.

Tincuţa îşi pierdea răbdarea:

— Se poate, dar eu n-am fost deprinsă aşa la a mea.

— De aia sunteţi plini de brînză."

Deşi nu are proporţiile largi ale unei fresce sociale, *Tănase Scatiu,* datorită pregnanţei personajului principal şi măiestriei cu care scriitorul reuşeşte să definească acţiuni şi caractere, rămîne o creaţie remarcabilă a literaturii noastre clasice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Romanele lui Duiliu Zamfirescu: *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu* marchează o treaptă de seamă în evoluţia romanului romînesc, o verigă importantă şi o punte de trecere între romanul lui N. Filimon şi cel al lui L. Rebreanu, atît prin realismul cu care oglindesc aspecte ale societăţii noastre, cît şi prin mijloacele remarcabile, uneori noi şi îndrăzneţe, cu care rezolvă o serie de probleme de compoziţie, construcţie a personajelor, stil şi limbă, prin care scriitorul a contribuit la dezvoltarea prozei noastre.

Mai 1955

G. C. NICOLESCU

Clubul cărţii digitale 2022

VIAȚA LA ȚARĂ

NOTA EDITORULUI

Volumul de față reproduce ediția a V-a a romanului Viața la țară *(„Cultura națională", 1922), ultima publicată în timpul vieții autorului, cu aprobarea și sub îndrumarea sa.*

Această ediție prezintă de altfel diferențe mărunte față de edițiile anterioare și chiar față de textul publicat în revista Convorbiri literare *(1894).*

Atît în Viața la țară *cît și în* Tănase Scatiu *s-au păstrat toate formele de limbă; ortografia a fost unificată după regulile actuale, dar în general a fost respectată punctuația scriitorului.*

In josul paginilor au fost explicate unele cuvinte mai puțin obișnuite și au fost traduse expresiile în limbile străine care se întîlnesc în roman.

G. C. N.

I

Cum ridici priporul Ciulniţei, în pragul dealului, dai de casele boierului Dinu Murguleţ, case bătrîneşti şi sănătoase, cum nu se mai întîlnesc astăzi pe la moşiile boiereşti. De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur pînă cine ştie unde, la dreapta, spre valea Ialomiţei, la stînga, pe desişul pădurii de Aramă, iar în faţă pe cotiturile uliţelor strîmbe ale satului.

Toată curtea boierească trăieşte liniştită şi bogată, cu cîrduri întregi de gîşte, de curci şi de claponi ; cu bibilici ţiuitoare ; cu căruţe dejugate ; cu argaţii ce umblă a treabă de colo pînă colo — şi seara, cînd vine cireada de la cîmp, cumpăna puţului, scîrţîind neunsă între furci, ţine isonul berzelor de pe coşare, ale căror ciocuri, răsturnate pe spate, toacă de-ţi iau auzul. Fără a fi risipă şi zarvă, curtea boierească pare populată şi bogată.

Intr-o zi de vară, pe la vremea odihnei, conu Dinu fu sculat din somn de sunetul clopotelor unor poştalioni ce intrau în curte cu strigăte şi saltanat [1]. Atît el

[1] alai, pompă.

cît și nevastă-sa Sofița săriră din paturile lor de cit, și se uitară pe fereastră.

— Iii !... e greu de noi ! Tănase Scatiu cu maică-sa !... exclamă boier Dinu.

— Da' nu-i mai zice așa, omule, că te-a auzi a fată... Ia-ți mai bine surtucul și ieși-le înainte.

Coana Sofița trecu repede în odaia de alături să se mai diretice la cap, iar boier Dinu își trase în fugă cizmele (strîngînd din ochi și blestemînd), își luă haina în spinare și ieși să-și întîmpine musafirii.

— Salutare, nene Dinule, zise noul venit, scuturînd pe bătrîn de mînă. Iacătă, am venit cu mama.

— Sărut mîna, coană Prohiro ; bre, anul ăsta fac grîu mult, zise Murguleț, sărutîndu-i mîna cam din fugă.

— Sărut ochii, mamă ; da' ce se potrivește, ești *fodul* coane Dinule ! Uite, zău, maică, zise ea lui fiu-său, parcă văd pe căminarul Tasache Murgu ; uite, leit-poleit cum e conu Dinu : nalt, uscățiv la chip, așa smead ca dumnealui și *fodul*... Lasă, zău, coane Dinule, că sunteți *fodul*... Auzi, de atîția mari de ani vecini cu moșiile și să nu lovești dumneata o dată pe la mine !...

— Uite, zău, coană Prohiro, ai dreptate ; da' nu știu cum s-a făcut...

Vorbind astfel, bătrîna îngălbenea, începea să înghită în sec, se foia fără rost, pînă ce căzu pe o bancă din cerdac.

— Aoleo, coane Dinule, zise ea repede, făcîndu-și vînt cu mîna, îmi vine rău...

— Puțin *coneac,* strigă fiu-său, ori apă de Vals, repede să ne dea ceva...

Murguleț se repezi fuga la cămară și se întoarse numaidecît cu o sticlă de coniac, pe care o vărsă mai

toată în capul coanei Profire, pe cînd fiu-său o muncea pe la tîmple să-și vie în fire.

In vremea asta se arătă și Sofița Murguleț.

Ea dete pe bărbați la o parte, sărută mîna bătrînei, o mai strînse de un deget, o mai meremetisi [1], ce-i făcu, că își veni baba în simțiri.

— Doamne, coană Profiriță, cum stai dumneata afară, soro !... Ia să intrăm înăuntru, că pe năbușala asta te bolnăvești din senin, zău.

Și, ținînd pe babă de subsuori, trecură într-o odaie răcoroasă, mare, în care bătrîna păru a se înzdrăveni ca prin farmec.

Sofia Murguleț se îngrijea de babă cu un interes nespus. O puse să-și istorisească patima de la descălicătoare, îi dete cafea cu lămîie, pică oțet pe un cărbune sub nasul ei — iar pe de altă parte porunci să aducă tînărului dulceață, cafea, tutun, cu tot dichisul cuvenit.

— Ia spune-ne, coană Profiriță, cum îți vine ?...

Aci, începu bătrîna o lungă șiretenie de vorbă :

— Uite, maică, îmi vine așa un *nixis* pe la stomah, și parcă numa ia așa mă zgîlțiie de chiept, și să te ții numa goană la cap, și apoi parcă-mi bate două zbanțuri în tîmple, de mă prăpădesc, maică !...

— Și nu iai nimic dumneata pentru asta ?

— Da' cîte n-am făcut ! N-a cheltuit ghetu băiat o grămadă de bani !... Ba palianuri, ba consulturi, ba doftoru Draci, ba acu ci-că să iau apă de Vacs...

— De Vals, mamă, o îndreptă fiu-său.

Pe cînd ei vorbeau astfel, ușa se deschise de la un iatac din fund, și de sub perdelele albe de țară se ivi un chip rotund de fată, care, dînd de obrazurile noua ale musafirilor, se făcu stacojiu.

---

[1] doftorici.

— Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.

Dar, în mijlocul odăii, se opri în loc, făcu o plecăciune după toate regulile ceremonialului de la pension, şi dete năvală să iasă pe cealaltă uşe. Coana Sofiţa o opri.

— Tinco ! Da' nu saluţi lumea ? Unde te duci ?

Fata se opri din nou, nehotărîtă. Obrazul mame-si luase expresia obişnuită de nemulţumire şi descurajare, cînd i se întîmpla cîteodată să se supere, iar conu Dinu se ruşinase cu desăvîrşire de stîngăcia ei.

— Sărută mîna coanei Profiriţe, zise mamă-sa.

Un moment, cît mai trecu pînă să se hotărască fata, coana Profira îşi înfipse privirile în ochii ei, cu toată răutatea lor bătrînească. Fata auzise vorbindu-se în casă de neamul îmbogăţit al Scatieştilor ca de nişte mojici renumiţi, ieşiţi dintr-un vechi vătaf al tatălui lui conu Dinu Murguleţ, şi a-i vedea în casa lor i se părea o adevărată enormitate. Dar, în cele din urmă se duse să sărute mîna coanei Profire. Bătrîna o sărută pe obraz, uitîndu-se la ea lung şi scuturîndu-şi valurile de carne de pe trup, de pofta rîsului.

— Ptiu, să nu fie de deochi ! că frumoasă mai eşti !

Fata se duse după aceea la fiul bătrînei şi-i întinse mîna cu aceeaşi reverenţă ; el îi răspunse tare şi sigur de sine :

— Salut !

Apoi fericită că-şi isprăvise complimentele, se retrase în dosul scaunului lui tată-său, şi, după un minut, o şterse.

Coana Profira începu iarăşi a rîde :

— Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipseşte...

Conu Dinu Murguleţ îşi ciugulea unghiile de la o mînă, neîndrăznind să privească în faţa bătrînei. În

fond îl supăra vorba coanei Profire, fiindcă înţelegea unde vrea s-o aducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practic al femeilor, da din cap cu înţelesuri.

— Răul e, zise ea, că nu facem grîu destul.

— Ia lasă, coană Sofiţo, răspunse bătrîna, conu Dinu să trăiască ! De atîţia mari de ani, de cînd are moşia de la Eforie pe nimic, bez [1] moşia dumisale părintească, mărita pînă acum şapte fete.

Pe conu Dinu nimic nu-l supăra mai rău decît să-i fi zis că are moşia de la Eforie pe nimic. Îşi muşcă din unghii mai adînc şi tăcu.

— Aşa e, îngînă coana Sofiţa, dar avem greutăţi : fata la pension, nepotu-meu în străinătate...

— Aracan de mine, maică, da tot învaţă? Ce-a mai ieşit şi moda asta cu învăţătura pînă la adînci bătrîneţe !... Uite, eu, pe Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil, şi, slavă lui Dumnezeu, băiatul a ieşit bun, treaba treabă, plimbarea plimbare. Acu să-i găsesc o nevastă cumsecade şi m-am liniştit. Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oi închide ochii fără s-apuc să-mi văd nepoţii... Ce zici, coane Dinule ?...

Conu Dinu dete din cap, parcă ar fi zis că aşa e, dar că asta nu-i treaba lui.

După ce-şi isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană de gîscă din buzunar, mătură o enormă ţigaretă de chihlimbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuţă, iar ţigareta în toc, şi se sculară să plece.

Coana Profira dori să vază pe Tinca la plecare, dar fata nu se găsi nicăierea. Cam înfiptă, bătrîna sărută pe conu Dinu pe frunte, zicîndu-i :

— Aşa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zici vecine, ne-ncuscrim ?

[1] afară de.

— Drum bun, coană Profiro. Ia să ridice coşul de la trăsură. Vătaşe Taftă, pune mîna să nu se dea vizitiul jos.

În sfîrşit plecară.

În urma lor, coana Sofiţa umbla domol în jurul lui bărbatu-său, şi, cu sfioasă supunere, căuta să-i ghicească gîndurile. Dînsul îşi răsuci o ţigară, fără a zice nimic, şi intră s-o aprindă. Fumul din salon îl luă de cap.

— Ah ! Zi, te rog, să deschidă geamurile.

Nevastă-sa stete un moment la îndoială.

— Au să intre toate muştele, omule.

Murguleţ se îndreptă spre masă să găsească chibriturile, şi dete cu ochii de pana de gîscă lăsată de tînărul Scatiu.

— Deschideţi uşile, să iasă mirosul de mitocani ! Ia poftim de vezi, zise el, făcînd explozie, cu braţele încrucişate înaintea penei, cine-mi cere fata. Eu să-mi dau fata la asemenea mojici ?... doar dacă mi-o lua Dumnezeu minţile ! Bă-dă-rani !

Coana Sofiţa încerca să fie serioasă, deşi îi venea să moară de rîs. Bărbatu-său se întoarse din nou către dînsa.

— Am moşie de la Eforie pe nimica, ha ? De ce nu poftеşte fiu-său să mă urce la mezat, să-l învăţ eu minte !

— Nu, zise nevastă-sa, zîmbind, fiindcă speră să-i dăm fata.

— Să-mi dau eu fata unui asemenea mojic !... Ţi-am spus : dacă mi-o lua Dumnezeu minţile, poate.

Apoi urmă a face paşi mari prin casă şi a trage adînc din ţigară, ca şi cum maximul acesta de fum ar fi putut reduce firea sa la un minimum de supărare. Coana Sofiţa trecu pe nesimţite într-o odaie vecină, lăsîndu-l să-şi potolească singur furia.

Conu Dinu, rămas singur, prinse a înnoda firul vremilor de azi cu lungul şir al celor trecute, şi a se întreba, cu disperarea oamenilor bătrîni, cum era cu putinţă ca nepotul vătafului Scatiu (pe care vătaf îl văzuse el însuşi în spinarea unui ţigan şi bătut de un alt ţigan cu opritorile de la cai, după porunca lui tată-său, căminarul), să ajungă a cere mîna fetei lui ? Şi imaginile trecute îi reveneau în minte, slăbite, cu cîte o răsăritură de observaţie copilărească cum le făcuse : bunăoară că pe atunci ploua mai des şi mai la vreme. Şezu jos şi fumă mai departe din ţigara stinsă, sărind cu mintea la nepotu-său Damian, care nu mai venea din străinătate, la soru-sa Diamandula, mama lui Damian, care trăia numai prin puterea imaginei fiului său, la una şi la alta, pînă ce un pisic, care se strecurase sub scaun, îi atrase luarea aminte prin îndemînarea cu care se juca cu pana ţigaretei lui Tănase Scatiu.

II

Era tocmai să se supere din nou, pe pisic şi pe Tănase, cînd bătu cineva la uşe.

— Poftim ! zise el cu glasul tărăgănat al boierilor bătrîni.

Uşa se deschise şi o femeie tînără intră, închizînd-o repede, ca să nu lase muştele înăuntru.

— Sărut mîna, coane Dinule, zise ea, sărutîndu-i mîna cu adevărat.

— Bună ziua, fetiţo, îi răspunse el, dîndu-i mîna să i-o sărute. Vino-ncoa să te pup pe obraz.

Şi după ce o sărută, se uită la dînsa de aproape, ca şi cum o cerceta să o cumpere.

— Ce păcat că nu eşti băiat, Saşo.

Ea începu a rîde, mirată.

— De ce, coane Dinule ?

— Ți-aș da pe Tincuța.

— Și eu aș lua-o numaidecît. Numai aș fi cam copt pentru dînsa.

Bătrînul se uită la ea lung, ținîndu-i mîna într-ale lui.

— Uite, Sașo, poți să te superi, dar eu tot n-o să te las în pace : de ce nu vrei să te măriți, fato ?

— Coane Dinule !...

— Bine, bine, nu mai zic nimic, dar să-ți spun drept, nu te pricep.

— Și cu toate astea e așa de ușor ! Ți-am spus de atîtea ori : eu am o familie, fără să mă mărit ; dacă m-aș mărita, aș avea două, și aș fi, desigur, mamă rea, ori pentru unii, ori pentru alții. Dar, coane Dinule, mi-ai făgăduit să nu mai vorbim despre asta... Acum am și îmbătrînit, adăugă, parcă nu i-ar fi displăcut, pe cît zicea, să vorbească despre „asta". Eu am venit să-ți spun că te poftește coana Diamandula.

Bătrînul se sculă greoi de pe scaun și porni să iasă, cu aceea pe care voia cu orice preț s-o mărite, cînd, ajuns la ușe, o opri din nou.

— A, Sașo, nu știi o comedie ?... Ghicește... Nici nu-ți trăsnește prin cap : avem un ginere pentru Tincuța.

— Serios ?

— Da... un ginere fain : pe amicul meu, domnul Tănase Scatiu.

— Ce ?! zise cealaltă încremenită locului.

— Da, junele Scatiu, alegător la colegiul întîi, mare proprietar, mîine poimîine deputat...

— Biata Tincuță !

— Da, și coana Sofița ar fi gata să i-o dea. Dar pînă n-oi închide eu ochii, Scatiu nu ia pe fata mea, adause, bătîndu-se cu mîna în piept.

Apoi, ducînd un deget la gură, în semn de tăcere, intrară la coana Diamandula.

În fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, ședea ghemuită o umbră de femeie, iar pe scaune, împrejurul ei, rude și prieteni. Legată la cap cu o bocceluță de mătase neagră după moda veche, coana Diamandula își trăgea din cînd în cînd ochelarii de pe frunte, legați la spate cu ață, ca să privească pentru a o suta oară o scrisoare a fiului său. Bătrînă, bolnavă, surdă, ea trăia, spre minunea tuturor, numai prin puterea unei dorințe : aceea de a mai vedea, înainte de a muri, pe unicul ei copil. Tot ce vorbea, tot ce dorea, era pentru el, se ducea către el. Cu trupul istovit de puteri, părea a-și hrăni viața din dor. Cîte o rară scrisoare ce venea de la el era citită, recitită, învățată pe dinafară de o mie de ori ; plicul descusut și pe o parte și pe alta ; marca de pe plic studiată pînă în firele mustăților regelui Humbert — căci scrisorile veneau din Italia. Cînd bătrîna era singură cu cîte cineva al casei, întreba cu glasul stins :

— Și unde e Neapoli ăsta ?

Răspunsul nu-l auzea niciodată, dar înțelegea că trebuie să fie departe, după mișcarea mînei și a ochilor celui ce-i vorbea.

Cînd intră conu Dinu, ea părea ațipită, cu capul rezemat pe piept. El se apropie de dînsa cu sfială și respect, pe cînd ceilalți se sculară în picioare.

— Ce dorești, leliță ? zise conu Dinu, care-i era frate mai mic.

— Matei nu mai vine... Eu mă duc, Dinule.

— Doamne, cum vorbești dumneata !...

— Mă duc... Dacă mai întîrzia două zile, nu mă mai vede. I-ai telegrafisit ? întrebă ea, uitîndu-se în ochii lui.

— I-am telegrafisit.

— I-ai spus să nu întîrzieze ?
— I-am spus.
— Şi ce crezi, c-o să vie ?
— Cum, Doamne, să nu vie ?

Bătrîna începu a plînge, încet, cu suspine înecate. Lui conu Dinu îi deteră lacrămile.

— Mă rog la Dumnezeu să mă mai ţie cu zile, pînă l-oi vedea... zise ea cu greu şi gîfîind, dar să nu întîrzieze, Dinule.

După aceea aţipi iarăşi. Saşa şi cu Tincuţa îi ridicară pernele la spate, şi ea păru că doarme. Atunci unul cîte unul ieşiră binişor şi trecură în odaia de alături, unde subprefectul, Mihai fratele Saşei — un băieţandru de vreo douăzeci de ani — coana Sofiţa, soră-sa Elena, de la o moşie vecină, cu copiii ei, stau grămădiţi deasupra unui atlas, căutînd care este drumul cel mai scurt de la Neapoli la Ciulniţa.

— Zău, nenea Matei ăla, zise Tincuţa supărată, parcă nu-mi mai e drag.

— Lasă, c-am să te spui cînd o veni.

— Da' poţi să mă spui, zise fata roşindu-se; pentru ce nu mai vine ?

— Ba vine. N-a telegrafiat că pleacă ?

— Sunt trei zile de cînd a telegrafiat ; pînă acuma venea şi de la Han Tătar.

— Aşa faci ?

— Aşa, răspunse Tincuţa răstit ; dumneata nu vezi că tuşa nu mai poate ?

Mihai desprinse o oglindă din cui, fără a fi băgat de seamă, şi o aduse înaintea Tincuţei. Aceasta, roşie deja, se făcu stacojie, pe cînd toţi cei de faţă rîdeau. Fata se-ncercă să rîdă şi ea, dar o podidi plînsul, şi, repede, ieşi şi se ascunse la dînsa în odaie. Saşa se uită lung la frate-său, nemulţumită de gluma lui.

— Mihai, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu mai faci asemenea lucruri.

— Da' ce-am făcut, maman dragă ? Am glumit, zise el, nenorocit că fusese pricina unei asemenea scene.

Saşa ieşi şi se duse după Tincuţa. Cînd se-ntoarse, îi găsi pe toţi tăcînd, parcă cine ştie ce se-ntîmplase, atîta înrîurire au lacrămile asupra oamenilor. Numai subprefectul, holtei bătrîn, călit în ale istericalelor femeieşti, cum zicea el, încerca să mai glumească. Saşa luă pe băiat şi-l duse, cam vrînd-nevrînd, la Tincuţa să-i ceară iertare.

— Bine, maman, ce-am făcut ca să cer iertare ? zicea băiatul, mergînd cam cu sila.

El şi cu toţi fraţii chemau pe Saşa „maman".

— Ai supărat pe Tincuţa. Eu nu vreau să am copii rău crescuţi.

Băiatul se uită lung la soră-sa şi se opri în loc.

— Maman, nu mă umili. Viu eu singur să cer iertare.

Soră-sa se gîndi o clipă şi, parcă mişcată de vorba băiatului, îi îndreptă legătura la gît şi porni singură înainte. După cîteva minute, el intră în urma ei la Tincuţa, şi, foarte firesc, îi luă mîna şi o rugă să-l ierte. Fata se uita în jos, fără a zice o vorbă.

— Îl ierţi, Tincuţo dragă, nu-i aşa ? o întrebă Saşa.

Tincuţa îşi ridică ochii spre el, bufnind încet, de rîs sau de plîns, nu se ştia bine.

Astfel se împăcară lucrurile.

Către seară veni o depeşe de la Predeal. În sfîrşit, Matei sosea...

Mare gălăgie şi bucurie pe toţi. Mihai şi Tincuţa şi copiii Elenei voiau să meargă a doua zi la gară. Care mai de care sărea mai sus, ţipa mai tare, după cum îl iertau puterile. Vestea fu împărtăşită coanei

Diamandule de către frate-său. Bătrîna, cu lacrămile înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, literă cu literă, parcă ar fi fost cine ştie ce document. Se hotărî ca a doua zi toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurilor şi se văzu că nu era loc pentru toţi. Mihai voia să se ducă pe jos ; Tincuţa călare. Subprefectul le puse trăsura la dispoziţie. Sasa pe a sa ; dar tot era prea multă lume. Elena se gîndi să-şi lase copiii acasă, dar o protestaţie universală se ridică din piepturile gălăgioase ale „ţîncăriei", care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dinu îi împăcă pe toţi, făgăduindu-le să puie caii la o cloşcărie de braşoveancă, în care intra toată corabia lui Noe.

Era vorba acum să se ştie cine rămîne cu coana Diamandula. Elena, fire veselă, se lepădă, rîzînd pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său ; coana Sofiţa trebuia să meargă ; Tincuţa ţinea să meargă ; conu Dinu se cuvenea să meargă. Subprefectul propuse Elenei să rămînă el, şi făcură mare haz amîndoi, spre părerea de rău a celorlalţi, care voiau să ştie de ce rîd, ca să rîdă şi ei.

— De ce rîdeţi ? întrebă coana Sofiţa.

Subprefectul o luă la o parte cu mare taină şi-i zise la ureche în gura mare : „arde Iaşul", ceea ce provocă o ilaritate generală şi făcu pe coana Sofiţa să cărăbănească subprefectului o însemnată cantitate de pumni.

Toată lumea adormi în seara aceea fericită. Pentru cei bătrîni revenea un om iubit ; pentru tineri, nenea Matei, pe care-l aşteptau tot aşa de vesel şi caraghios precum plecase ; pentru copii, un necunoscut, care însă nu mai puţin era nenea Matei, vorbă plină de farmec şi noutate.

III

Se legăna ciocîrlia în răcoarea dimineţii, însoţind de-a lungul Ialomiţei trăsurile ce mergeau la gară. Copiii, grămădiţi cîte trei pe capră, se bucurau, tăcuţi, de privelişte a cailor. Mihai mîna poştalionul de la trăsura lor, curată, lustruită, în care trebuia să se întoarcă Matei. Pe chipurile tuturor se zugrăvea sănătatea şi fericirea.

Întinderea cîmpului se desfăşura într-o nespusă linişte de vară. De o parte, un lan de porumb îşi mişca vîrful foilor nervoase, dînd văzduhului un reflex de culoare verde, ce părea că îngraşe aerul ; de partea cealaltă, Ialomiţa curgea domoală între două maluri joase, lăsînd să se vadă o margine de bărăgan, cu pîrloagele [1] sale nestrăbătute, cu suhaturi [2] roase de vite, cu o turmă de oi ce se zărea în fund ca o pată albă, şi, mai presus de toate, cu orizontul său înşelător, a cărui dungă închipuită juca în arşiţa soarelui ca oglinda unei ape. Din prundul gîrlei, cireada se urca pe un vad şi se îndruma cu greu la păşune. Cîte un bou singuratic sta înfipt în marginea apei, cu capul întins înainte, neclintit, întrupînd în nemişcarea lui pustietatea locului.

Cînd trăsurile ajunseră la capătul porumbului, trebuiră să se oprească. Jitarul sări din colibă, cu căciula în mînă, şi deschise poarta de nuiele ce tăia drumul. Un cîine slăbănog se repezi la picioarele cailor, lătrînd din toate puterile şi gata parcă să-i înghită.

Toţi trecură dincolo, iar jitarul închise poarta şi rămase singur ca mai-nainte, în mijlocul cîmpului.

[1] pămînturi arabile lăsate nelucrate.
[2] păşuni.

După un sfert de ceas ajungeau la gară.

Tot norodul acesta se revărsă în unica sălită de aşteptare ce se găsea, rîzînd şi sărind, spre marea mirare a ţăranilor cărăuşi. Mihai cu surorile lui mai mici şi cu Tincuţa ; Elena cu patru copii împrejur ; coana Sofiţa, conu Dinu şi subprefectul ; Berlă, jidanul de la han ; Tănase Scatiu, care venise călare. Numai Saşa lipsea : ea rămăsese la Ciulniţei, să ţie de urît coanei Diamandule. Toată lumea se uita la ceasornic cu neastîmpăr : mai sunt zece minute, mai sunt şapte minute. Copiii, neavînd voie să iasă pe peron, pînă la sosirea trenului, ţipau în sala de aşteptare ca într-o menajerie. Mai sunt trei minute. Clopotul sună. În fundul zării se vede locomotiva devenind din ce în ce mai mare, pînă se arată întreagă. „Daţi-vă la o parte domnilor !“ strigă lampistul gării.

Trenul soseşte cu repeziciune şi se opreşte deodată locului ca un cal dresat. Toate inimile bat cu putere. Copiii, cu mîna dusă la gură, se retrag cu un pas, speriaţi de zgomot. Toţi întreabă : „Unde-i, unde-i ?“

La o fereastră a trenului un chip nerăbdător cheamă pe conductor din toate puterile. Pînă să vină acesta, cei de pe peron au recunoscut pe Matei al lor şi s-au grămădit la uşa vagonului.

— Matei ! nene ! conductor ! vin de deschide, domnule ! Ioane, ia bagajele...

În încurcătura şi-n larma asta, călătorul sare din tren în braţele celor ce-l aşteptau, sărutînd şi îmbrăţişînd în dreapta şi în stînga ; „Nene, Matei, dragă“, s-aude din toate părţile. Mihai se repede în vagon şi apucă geamantanele altor domni, care protestează. Taftă, vătaful, ridică el singur două cufere, pe care le aşează cu îngrijire într-o căruţă cu boi.

Matei urmează a îmbrăţişa pojidicul [1], oprindu-se la fiecare şi întrebînd „dar tu cine eşti, bre ?“ în hohotele de rîs ale respectivelor mame. În cele din urmă se duce cu braţele întinse către un biet creştin, avînd aerul de a voi să-l sărute, spre marea mirare a acestuia şi spre desăvîrşita topenie de rîs a celorlalţi.

— Mai sunt, frate ? întrebă el, gata să îmbrăţişeze toată suflarea.

În cele din urmă, conu Dinu, ştergîndu-şi lacrămile de rîs, îl luă de braţ :

— Hai băiete, hai să mergem.

Pe acelaşi drum porniră trăsurile din nou, înşirîndu-se în goană, unele după altele. De îndată ce Damian rămase singur cu conu Dinu, veselia de pînă aci dispăru.

— Ce face mama ? întrebă el cu nerăbdare.

— E mai binişor, răspunse bătrînul dînd din cap. Acuma, că ai venit, are să se însufleţească din nou.

Tăcură amîndoi.

— Bre, zise conu Dinu, credeam că nu mai vii ! De şapte ani să nu te mai întorci tu pe acasă !...

— Aşa e, nene Dinule, dar vream să sfîrşesc odată... Acuma sper să nu mă mai mişc. Sunt sătul de străinătate. Vreau să trăiesc cu mama, liniştit.

— O să ai puţin de trăit cu dînsa.

Damian se uită la unchiu-său. Bătrînului îi dedeau lacrămile şi nu mai zise nimic. El, de asemeni, îşi simţi pieptul umplîndu-i-se de durere şi lacrămile urcîndu-i-se în ochi. Tăcură din nou amîndoi.

— Noi ne ducem, zise tot bătrînul după cîteva minute, bătîndu-l cu mîna pe genunchi ; e rîndul vostru să trăiţi. Ca buruienile astea uscate, noi am crescut şi ne-am făcut datoria ; acu veniţi voi. Să fiţi sănătoşi !...

[1] *poşidicul* — droaie de copii mici.

Un avînt puternic de simpatie făcu pe tînăr să apuce mîna lui unchiu-său şi să i-o sărute. Bătrînul, mai mişcat decît dînsul, bufnea uşor pe nări, privind spre cîmp.

— Uite pămîntul ăsta: m-a făcut să asud; am muncit toată viaţa pentru el, de cele mai multe ori fără să mă răsplătească; m-am supărat şi l-am blestemat — dar nu m-aş duce de pe el pentru nimic în lume. Nădăjduiesc că tot aşa ai să faci şi tu şi că n-o să mai pleci. Aci suntem născuţi şi eu şi maică-ta şi părinţii noştri şi părinţii părinţilor noştri...

O tăcere de cîteva minute înlesni bătrînului să-şi înghită nodul de emoţiune, ce-l îneca, şi să urmeze:

— Tu eşti singurul băiat din familia noastră. Să rămîi aici, pe pămîntul ăsta, să nu te mişti şi să nu-l dai nimănui să ţi-l îngrijească, să nu-l arendezi, că arendaşii sunt molii — m-ai înţeles?

— Da, nene.

— Şi ai să fii fericit, pe răspunderea mea. N-o să ai cafenelele voastre de la Paris şi „mazagranurile" lor, nici neramzi[1] ca la *bella Italia,* dar o să fii om întreg, n-o să-ţi cînte nimeni cu flaşneta la ureche, nici n-o să ajungi să calci pe tureatcă... M-ai înţeles? întrebă din nou zîmbind şi ridicînd glasul.

— Ei, acum ia uită-te ce frumuseţe de porumb.

— Da.

În adevăr, ajungeau la poarta jitarului, în marginea de porumb. Soarele se ridicase pe cer, şi zăpuşeala începea să învăluie cîmpul în adierile sale fierbinţi. O culoare egală, de un cenuşiu trist, vopsea iarba, pămîntul, semănăturile şi numai cîte o garofiţă sălbatică răsărea, sprinţară, din dungile de nisip pe care le lăsaseră inundaţiile Ialomiţei. Damian se

[1] rodii.

simţi deodată reîntors cu zece ani în urmă. Întinderea uniformă a cîmpiei, cu gîrla placidă alături, i se păru de un farmec nespus; nimic din ce văzuse pînă aci nu se putea asemăna cu ele. Jitarul deschise poarta în tăcere, urîndu-i din fugă un „bine-ai venît, cucoane" şi rămase în picioare cu căciula în mînă, pînă ce trecură toate trăsurile. Damian îşi întoarse capul după el.

— Mă rog, nu-i Toader Croitoru?

— Ba-i el, zise conu Dinu mulţumit, ţi-l mai aduci aminte?

— Cum să nu mi-l aduc aminte: nu s-a schimbat de loc. Tot jitar e?

— Da ce-ai vrea să fie? întrebă unchiu-său zîmbind.

— Aşa e... Cariera de jitar e cam ingrată: nu se prea înaintează repede într-însa.

Bătrînul rîdea.

— Fii liniştit, băiete. E mai fericit decît tine. Are tot ce-i trebuie şi nici o grije.

— Se vede că-i trebuie prea puţin lucru ca să fie fericit.

— Asta-i filozofia cea mare, răspunse bătrînul, parcă i-ar fi zis „aicea vream să te-aduc".

— Ba zău, ia spune, cît îi plăteşti?

— Are zece galbeni pe an simbrie; două păpuşi de tutun pe săptămînă; o pereche de iţari; o glugă şi o căciulă, şi de mîncare.

— Peşte şi brînză, zise Damian, aducîndu-şi aminte.

— Da' ce vrei să-i dau? baclavale?

— Ba nu...

— La el acasă mănîncă mămăligă goală... cînd o are.

Matei se uită la unchiu-său cu părere de rău.

— Am uitat să-ţi spun : şi opinci cîte poftește.

— Da' de ce luxul ăsta de opinci ? întrebă tînărul cu oarecare răutate ironică.

— Fiindcă trebuie s-alerge pe jos. Asta îi este meşteşugul.

Apoi, văzînd că nepotu-său nu prea părea încredinţat de fericirea regimului jitarilor, adause :

— Fii pe pace, el este adevăratul om fericit, nu tu, nici eu. De altfel te vei încredinţa prin tine însuţi. Nu te grăbi să judeci lucrurile, că altfel se văd de departe şi altfel sunt. Avem fel de fel de vagabonzi, care vin să le umple capul cu nerozii ; dar pînă acuma, la mine, nimeni nu-i ascultă.

— Socialişti ?

— Păi dar cum.

Damian începu să rîdă.

— Ia-nchipuieşte-ţi !... Dacă-aş prinde pe unul odată, ce mai probă de bătaie i-aş da !

Damian rîdea din ce în ce mai tare, mulţumit de a vedea pe bătrîn verde ca mai înainte.

— Bătaie ? !

— Bătaie la scară, şi să poftească să reclame.

Tînărul urma a rîde şi a da din cap cu neîncredere.

— Pre legea mea : bătaie. Tu rîzi, da' eu îţi spun lucrurile cum sunt. Lasă c-o să vezi. Ai partea ta de pămînt de la maică-ta : de ţi-o plăcea să te ţii de el, o să ai ocazia să le vezi toate astea.

Pe cînd vorbeau, un călăreţ trecu pe lîngă trăsură, ca o săgeată. Era Tănase Scatiu, care făcea curte Tincuţei prin talentul calului său, al cărui „umblet" era o adevărată minune. Cu bordul pălăriei răsfrînt pe ochi, cu o batistă fîlfîindu-i la gît, el se ţinea pe cal cu mare îndemînare, călărind pe o rînă, în mod ştrengăresc. Era cam ridicol, fiindcă era înalt din

cale-afară şi prea copt pentru berbantlîcurile astea.

— Bravo, Tănase, zise Damian zîmbind.

— Îţi mai aduci aminte de mitocanul ăsta ? întrebă conu Dinu.

— Da' cum să nu-mi aduc aminte : eram buni prieteni. Nu-i prost.

— Nu-i prost, dar e un ţărănoi îmbogăţit, şiret cît poftești. Ar vrea să-i dau pe Tincuţa.

Damian se uita la unchiul său nedumerit. Nu vrea să rănească pe bătrîn şi de aceea se mulţumi a zice :

— E cam bătrînior pentru Tincuţa ; e mai mare decît mine.

— E bătrîn şi bădăran, adăugă conu Dinu, uitîndu-se cu anevoinţă peste apă. — Tu vezi mai bine : zăreşti ceva, colo în fund ?

— Da, cred că sunt oi.

— Nu, zise bătrînul mulţumit : uite-te bine, vezi ?

— Da... colo la stînga...

— Aşa. Ce sunt ? oi ?

— Aşa îmi pare.

— Nu ; sunt dropii.

Era mulţumit conu Dinu că putea dezvălui comorile moşiei sale. În adevăr, în fund, pe o vîlcică singuratică, o turmă de dropii sta tăbărîtă, parcă-ar fi fost o turmă de oi. Dragostea de singurătate, atît de nețărmurită la mai toţi vînătorii, umplea pieptul tînărului de un nespus sentiment de libertate, de recunoaştere de sine, sentiment care în lumea populată se pierde sau se preface în egoism. El tăcu, rătăcindu-şi mintea în dungile străvezii ale orizontului. Unchiul său de asemenea.

Nu se auzea pe tot lungul drumului decît roatele trăsurii tocînd şi copitele cailor lovind pămîntul. O pace desăvîrşită se coborîse din înălţimile albastre

ale cerului. Natura, fecundată de razele soarelui, părea că se odihnește. Frunzele porumbului, vii și tremurătoare ca niște lame de oțel, în zori, acum se mulau și începeau să se răsucească. Ialomița curgea, încropită și înceată.

Cînd ajunseră în vadul Ciulniței, pe care nu mai era nici un strop de apă, Damian văzu satul aninat pe vîrful dealului, pe sub care se scurgea pîrîul și mergea de se vărsa în Ialomița, cînd putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nicăieri, fiind sec; văzu curtea boierească cum o știa, așezată pe deal, fără gard dinspre gîrlă, și toate slugile, toți argații ieșiți să-l vadă venind; în dreapta și în stînga, curți țărănești, unde mai peste tot doi sau trei cai, legați de cîte un odgon, se-nvîrteau pe un vraf de grîu, bătînd din cap și din coadă; în vadul gîrlei, copii în scutece, lăsați în paza altora ce de-abia umblau în picioare.

— Suntem în vremea treierișului, nu-i așa? întrebă Damian.

— Da. Vii cu belșug.

— Ai făcut grîu mult?

— Tot am făcut, dar nu cît trăgeam nădejde. Țăranii au făcut mult, orz mai cu seamă: îi vede Dumnezeu anul ăsta.

La urcușui priporului, toată lumea se coborî din trăsuri și urcă dealul pe jos.

IV

Cînd ajunseră acasă, toți deteră năvală la coana Diamandula. Bătrîna îi aștepta, stînd grecește în fundul patului, cu ochelarii ridicați pe vițele rare de

păr și cu o pereche de mătănii în mînă. Alături, Sașa lucra la o horbotă.

Cînd trecură prin coridor, pe dinaintea ferestrelor bătrînei, statura puternică a lui Damian luă toată lumina geamurilor. Sașa zise încet, strîngîndu-și lucrul:

— Au sosit..

Însă bătrîna, pe jumătate oarbă, ghici numaidecît că cel ce venea întîi era fiu-său, fiindcă nimeni din ai casei nu trecea cu capul mai sus de fereastră. Începu a tremura fără putere și a plînge. Damian se duse drept la ea și-i apucă amîndouă mîinile, pe care i le sărută cu toată căldura sufletului, mișcat de a o revedea și mai ales de a o revedea într-o asemenea stare: i se părea că scăzuse, se redusese la jumătate din ceea ce era cînd o lăsase. Lacrimile-i veneau în ochi fără să și le poată opri și se plecă din nou pe mîinile bătrînei. Ea se uită la el, dînd încet din cap și de-abia vorbind:

— Bine-ai venit mamă... Ești ostenit?

— Nu sunt ostenit.

— Dacă ești ostenit, du-te de te culcă.

— Sărut mîna mamă, nu sunt ostenit.

— Acuma, că te știu aici, mă simt bine. Poți să te odihnești dacă vrei...

— Mai pe urmă. Acum lasă-mă să stau lîngă d-ta.

Ea îl sărută din nou și-l lipi de sufletul ei călător, parcă ar fi vrut să-și anine cugetul de corpul puternic al fiului său spre a nu se mai despărți niciodată de el. Se uita la dînsul lung și-l mîngîia pe păr și pe umeri, într-o nedumerire de fericire fără înțeles pentru alții, în care regăsea icoana bărbatului ei mort de demult, icoana lui Matei copil și pe aceea a tînărului plecat în străinătate de ani întregi. Nimic nu i se părea mai frumos, mai nobil, mai dulce, decît

chipul acelui om, idealizat prin şapte ani de depărtare. Cînd el se scula, ochii ei îl urmăreau prin casă ; cînd îl vedea rîzînd, rîdea şi ea, fără să ştie de ce ; cînd ieşea cîte un moment să mai respire, întreba încet şi cu sfială : „Unde e Matei ? dacă vrea să fumeze, să fumeze aici că nu mă supără", deşi în realitate fumul de ţigară o îneca. Conu Dinu veni la dînsa, vesel, şi o întrebă tare ca să-l audă :

— Eşti mulţumită ?

— Tare mulţumită, mamă.

— Ei, atunci, fă-te bine şi scoală-te, să ieşi la plimbare cu el.

Ea dete din cap :

— Eu bine nu mă mai fac... dar sunt fericită. Măcar cîteva zile dacă aş mai trăi să-l mai văd...

Matei strînse mîna, în tăcere, Saşei, care se dase într-o parte. Vorbind amîndoi încet, el vroi să facă o ţigară, ca apoi să iasă s-o fumeze ; însă, negăsind tutunul în buzunar, rugă pe unul din copii să i-l aducă dintr-o haină rămasă afară.

— Nu te-ai schimbat de loc, zise el Saşei.

— Am mai îmbătrînit ceva, răspunse ea rîzînd ; dar dumneata cu adevărat nu te-ai schimbat de loc.

— Am cam albit, dar altfel cred că nu m-am schimbat.

— Dacă e vorba de asta, eu ar trebui să am cincizeci de ani.

El se uită la dînsa zîmbind, gata să zică o răutate. Saşa înţelese şi, roşindu-se, începu a rîde :

— Ştiu ce vrei să zici, dar cincizeci de ani încă nu am.

Subprefectul se amestecă în vorbă.

— Da, zise el, foarte serios, mata erai abia născută cînd conu Costică Comăneşteanu a fugit la Constantinopole.

— In 48 ? întrebă Saşa indignată.

— Apoi ce : să tot fie patruzeci-cincizeci de ani de atunci.

— Tata nici nu se însurase la 48.

— Nu-i aşa coane Dinule ? întrebă subprefectul clipind dintr-un ochi.

— Ce ? zise conu Dinu.

— Domnul Dumitrescu spune prostii, întrerupse Saşa.

Conu Dinu se apropie de ei.

— Nu vă legaţi de fata mea, zise el, bătînd-o pe umeri. Asta e înger, nu femeie.

— Vai de noi !... adăugă subprefectul, clătinînd din cap.

Saşa rîdea cu voioşie.

— Vezi cum eşti, d-le Dumitrescu... Să ştii că nu-ţi mai fac halva.

— Vai de mine, cuconiţă, zise el sărind de unde se afla şi venind să sărute mîna Saşei, matale eşti un înger, doi, trei îngeri. Vorbă e !...

Ea îi dete binişor peste obraz.

— Cînd veniţi să mîncaţi la mine ? întrebă ea pe toţi.

— Cînd poruncşti, se grăbi a răspunde subprefectul.

Saşa, cum sta jos, se uită în ochii lui conu Dinu şi ai lui Matei. Copilul care se dusese să caute tutunul venea cu un vraf de hîrtii în mînă, pe care le găsise la un loc cu tabacherea.

— Zilele astea mîncăm cu toţii la noi, zise conu Dinu.

Matei răsfoia hîrtiile aduse de copil să vadă ce erau. Printre ele se afla un mic carnet de buzunar, pe care îl deschise şi, cetind, începu a rîde. Saşa se uita la dînsul, curioasă.

— Ce vrea să zică străinătatea !... Mă temeam să nu mor în vreun colţ de pămînt, necunoscut de nimeni, mai ales la Neapoli şi la Capri, unde se ivise holera din nou...

În acelaşi timp întinse carnetul, pe a cărui primă filă sta scris în franţuzeşte : „Mă numesc Matei Damian, sunt romîn, familia mea e în Romînia, districtul Ialomiţa, gara Ciulniţei".

Subprefectul, care, sub aparenţa lui caraghioasă, era o fire sentimentală, se uita lung la Matei.

— I-auzi, domnule ! Apoi să n-o dai dracului, străinătatea, zise el, cu glasul strîns de emoţiune.

— Bine, mă băiete, tu n-aveai pe nimeni, vreun prieten, vreun franţuz de-ai tăi ?... întrebă conu Dinu.

— Or vreo franţuzoaică, îi zise subprefectul la ureche.

— Ba aveam, dar fiecare îşi vedea de ale sale, şi numai seara ne întruneam cu toţii. De altfel, eu nici nu aş fi putut să umblu veşnic cu dînşii, fiindcă ei îşi aveau treburile lor : unul era arhitect şi altul numismat. Se înfundau la Pompei or la Poestum, şi nu-i mai scoteai de acolo. Eu voiam să mă bucur de toate cîte firea şi oamenii au grămădit în golful Neapoli. Rămîneam adesea singur, şi, de frică să nu mor necunoscut de nimeni, mi-am dat signalmentele.

El rîse încet, privind înaintea ochilor, preocupat. Ceilalţi se uitau la el, fără a zice o vorbă. În cîteva minute trecu peste capetele acelor naturi statornice vedenia străinătăţii, cu toate grozăviile ei închipuite, şi carnetul, adus în vorbă de întîmplare, avu darul de a coborî pe fiecare în sine. Saşa părea mai cu seamă înrîurită de fila din catastif.

— Cînd mă gîndesc, zise ea, că trebuie să trimit pe Mihai în străinătate, m-apucă groaza.

— Ei !... ce exagerăţie ! Zilele dintîi sunt grele, dar un tînăr le biruie şi pe acelea. În urmă se deprinde atît de bine, că nu-i vine să se mai despartă de străinătate.

— Se poate, zise Saşa repede, dar eu nu înţeleg lucrurile astfel : Mihai trebuie să vie în toţi anii acasă, aci unde s-a născut, unde suntem noi.

Matei nu mai zise nimic, ci plecă ochii în pămînt. Saşa simţi că vorba ei avea un înţeles pentru el, se opri deodată, mişcîndu-se pe scaun fără voie-i. Ochii ei se făcură mititei, blînzi, şi ea adăugă :

— O să mă ajuţi, nu-i aşa, să caut ceva pentru Mihai. Aş vrea să nu-l trimit la Paris... Ce crezi ?

— De ce nu ?... Cui nu-i aminte de treabă, găseşte mijloace de a petrece oriunde.

Ea rămase locului, îngrijată parcă chiar de pe acum de soarta băiatului, şi, fără să se gîndească, văzînd că Matei caută chibriturile, i le dete de pe masă. El ieşi să fumeze.

Cînd se întoarse, mai toată lumea se retrăsese din odaie. Numai Saşa rămase lîngă patul coanei Diamandule. Bătrîna adormise din nou, ghemuită în perne, cu capul pe piept.

Matei se apropie binişor de Saşa şi îi zise încet :

— Nu eşti ostenită ?

— Nu, de loc.

— A adormit din nou...

— Da.

El se uita la chipul mame-sei, căutînd bine să-şi aducă aminte de dînsa, cum era cînd o lăsase, şi parcă nu-i venea să creadă că obrazul acela slab, zbîrcit, înfundat în colţurile unui guler de pînză descheiat, să fie al ei.

Şi cu toate astea aşa era. Orbitele mari, deasupra cărora se-ntindeau acum firele rare ale sprîncenelor,

rămăseseră tot astfel, iar globul ochiului, mai plin ca oricînd, părea că se desprinde din forma lui. Vinele, umflate peste măsură, brăzdau pielea întunecată pe care în loc de a hrăni cu sîngele ce purtau, păreau a o arde. Era oarecum o lipsă de interes al organelor unele pentru altele, ceea ce aducea o sleire de vitalitate aproape completă. Mai vedea cîte ceva, cînd trebuia să vadă ; mai scotea cîte un sunet, cînd trebuia să vorbească ; chiar auzea pe ici pe colo — dar nu mai avea vibrarea multiplă și completă a senzațiilor.

Sașa ieșise pe nesimțite. El, rămas în fața bătrînei adormite, i se păru că-nțelege, în toată adîncimea sa, puterea de statornicie a acelor naturi simple, vesele, ce trăiau numai din devotament, lipite de pămîntul ce le văzuse născîndu-se. O suavitate nespusă se răspîndea în odaie din niște cărți de sulfină, aruncate în firida sobei. Un aer bătrînesc, dar primitor și prietenos, se desprindea din mobilele vechi de nuc. Aceleași calendare ale lui Nichipercea, pe care le apucase de cînd lumea, stau teanc pe un colț al scrinului ; aceiași îngerași de porțelan, sub sficle ; aceleași papuc bătut în perete, cu ceasornicul smălțat ; aceleași covoare pe jos — nimic nu se schimbase. Numai mamă-sa se ducea. Mișcat pînă la lacrămi, luă binișor mîna bătrînei și își lipi obrazul de dînsa. I se părea că atinge un lucru sfînt. O dureroasă și dulce amintire îi răsări în minte, de cînd mamă-sa îl mîngîia pe obraz, copil, și o revăzu, ca atunci, plecată pe marginea patului lui, privindu-l în tăcere. Bătrîna deschise ochii cu greutate, se uită la dînsul lung și iar îi închise.

— Dorești ceva, mamă ?

Ea nu răspunse. După mișcarea capului, căzut pe piept, se vedea că respiră încă.

Tincuța intră pe ușe, binișor, cu un șorț pe dinainte, roșie la față ca un măr pîrguit. Ea venea veselă să-l poftească la masă, dar, văzîndu-l atît de tulburat, se opri lîngă el, uitîndu-se de aproape la bătrînă.

— Ce face ? întrebă ea încet.

— Imi pare că doarme.

— Doarme. Vrei să vii la masă ?

— Cu cine o lăsăm ?

— Vine numaidecît Safta.

Matei se sculă, ștergîndu-și o lacrimă furișe. După aceea luă pe fată de mijloc și ieșiră. În sală, Tincuța îi aruncă brațele după gît, de-abia ajungînd pînă la el, iar Matei o strînse la piept, sărutîndu-i părul nebunatic. Se înțelegeau ca doi frați asupra durerii amîndurora.

Cu fondul de seriozitate ce se întîlnește la mai toate fetele de seama sa, ea înțelese într-o clipă cît de puternică trebuie să fi fost simțirea ce făcea pe Matei să-și ascundă lacrămile, și, într-un avînt de generozitate, îi veni și ei să plîngă.

El se duse să-și schimbe îmbrăcămintea, și apoi șezură la masă.

V

Sașa cu Mihai și cele două surori mai mici, Victoria și Mary, se-ntorceau acasă.

Moșia lor, Comăneștii, era la o jumătate de ceas de Ciulnița. De-abia ajunși, grija lui Mihai fu să întrebe de dejun. Mama Manda, fosta lui doică, iar acum vătășița casei, îi pofti numaidecît la masă. Dar abia coborîtă din trăsură, Sașa fu întîmpinată de vătaful de la arman [1], care venea să întrebe dacă

[1] arie mare unde se treieră sau se strîng bucatele.

noua șiră de grîu trebuia s-o facă tot în stînga mașinei sau în dreapta.

— Ți-am spus, Ioane, s-o faci în stînga, ca să vie bine oamenilor de aruncat snopii.

— Dară cuconiță, da' ne temeam de vînt, că duce scînteile tot în partea aia.

— N-ai decît să fii cu băgare de seamă... Tot așa aruncă scîntei mașina ?

— Să-l bată Dumnezeu de neamț, că ne-a stricat-o de ispravă... De cînd am apucat-o tot bine a mers. Acu, păcătosul ăsta i-a venit de hac : tot focu iese pe coș.

— Ce-i de făcut ?

— Păi eu știu...

El sta lîngă ușe, cu pălăria mototol în mînă. Sașa rămase și ea locului, gîndindu-se.

— N-avem ce face, Ioane : trebuie să răbdăm, că suntem în toiul trebii. Dacă-l dăm afară, unde găsim altul ?

— Păi chiar așa...

— Dumneata fă șira în stînga, și lasă, că mă gîndesc eu.

Ion ieși, blestemînd pe nemți și pe toate liftele străine. După părerea lui, era mai bun Stoica *fochistru,* un țigan din sat, pe care și-l luase neamțul de ajutor.

După ce ieși Ion, Sașa se gătea să intre la dînsa spre a-și scoate pălăria, cînd un țăran, care o așteptase rezemat pe vine de peretele casei, intră în sală, cu o puică în mînă.

— Bună vremea, cuconiță.

Sașa se întoarse spre el.

— Ce-i povestea, bade Lungule ?

— Ce să fie...

Sașa își scoase acul din pălărie și pălăria însăși, fără să se mai uite în oglindă.

— Ei, ce-i ?

— Păi, ce să fie... uite am adus puica asta.

— Dă-o la Manda și spune ce-i pricina.

— Venisem după vorba noastră...

— Ei...

— Păi, cum ăi zice și matale.

— Eu, ce să zic ? Ți-am dat-o pînă acuma de nu mai știu cîte ori. Acu să plătești stricăciunile și ți-o dau ; altfel nu. Eu n-am semănat pentru vitele dumitale, bade Lungule.

— Păi, adevărat, cuconiță. Da', ghiță nu-i ? N-am priponit-o !... n-am legat-o cu cornu de un chicior !... se duce după talanul [1] de buhai, și n-ai ce-i face.

Sașa se-ndreptă spre sofragerie, de unde venea un miros de pîine proaspătă, foarte plăcut. Mihai cu fetele erau deja la masă. Sașa se așeză la locul ei.

— Maman, ne lași să mîncăm mămăliguță ?

— Eu vă las, dar ce zice miss Sharp ?

— Miss Sharp nu-i aici.

— Dar cînd o veni...

— Parcă noi o să-i spunem ce am mîncat.

Mama Manda n-aștepta altceva. După cîteva minute o minunată fălie de mămăliguță ca aurul, aburea în mijlocul mesei. Mary înghițea cu nespusă plăcere, rîzînd de art. 8 din cele „zece porunci" ce le lăsase miss Sharp plecînd, și care suna foarte limpede : *„Not eat mamligutz."* [2]

În vremea asta, capul lui badea Lungu se prelinse pe lîngă ușori și el se ivi întreg, cu găina la subțioară.

---

[1] dalac ; *talanul* de buhai — blestematul de buhai.
[2] A nu se mînca mămăliguță ! (în limba engleză.)

— Masă bună.

Saşa se supără şi-şi plecă ochii în farfurie. Mihai şi fetele se uitară unii la alţii, zîmbind, mai ales de creasta găinii, care atîrna pe o ureche, ca un fes.

— Eşti neagă rea, bade Lungule.

— Moare de foame la obor, cuconiţă.

Saşa se sculă de la masă şi se duse să-i dea un bilet de liberare de gloabă. Dar pe cînd badea Lungu ieşea, intra Hermann maşinistul, murdar şi uns de untdelemn pînă şi pe urechi. Era ca de obicei beat.

— Ce vrei, domnule Hermann ?

— Mo rog de iertare, eu nu poţi să slujeşti pe d-voastră.

— De ce nu poţi să slujeşti ?

— Nu dai să manunci, nu dai se bei, tot sa lucram, sa lucram.

— Du-te, du-te, are să-ţi dea de toate.

— Mo rog de iertare, nu poţi sa mai slujeşti.

— Foarte bine, du-te de te odihneşte şi vino mai pe urmă să vorbim.

Şi astfel îl lăsă bolborosind şi se-ntoarse la masă.

Neamţul se duse înapoi la arman, unde adormi în paie, pe cînd Stoica ţiganul făcea să meargă maşina. După ce se trezi, nu se mai gîndi să plece.

Astfel se petrecea ziua ei, cu preocupările cele mai deosebite între ele, ce alcătuiesc viaţa unui proprietar de moşie.

Tată-său murise de vreo trei ani, iar mamă-sa cu mult înainte, lăsînd-o cu trei fraţi mai mici. Părinţii ei trăiseră la ţară, ea era născută acolo, crescută pe lîngă tată-său în idei statornice de iubire a pămîntului strămoşesc. Comăneştenii jucaseră un rol însemnat în toate mişcările naţionale. Conu Costică,

tată-său, fusese exilat la 48. Doi fraţi ai lui mai mari, Iancu şi Neculai, trăiseră mult timp în surghiun. Astfel că, printr-o înlănţuire firească a lucrurilor, Saşa, orfană, devenise mama fraţilor ei orfani şi păzitoarea numelui şi averei ce-i rămăsese de la părinţi. Numai cîteodată, iarna, se ducea la Bucureşti, unde casa lor se păstra cum fusese pe vremea cînd trăiau bătrînii. Starea ei socială de fată mare ar fi fost foarte greu de ţinut, de nu ar fi urmat în mod natural din nenorocirile ce o loviseră şi devotamentul cu care îşi crescuse fraţii mai mici. Numai conu Dinu Murguleţ, vechi prieten al lui tată-său, îndrăznea cîteodată s-o întrebe de ce nu se mărită.

După masă, vara, se odihneau cîte puţin. După odihnă, Victoria şi Mary cîntau la piano, iar Saşa cînta şi ea sau citea. Miss Sharp, englezoaica ce aveau în casă, era dusă pentru cîtva timp în străinătate, şi fetele răsuflau mai liber.

Într-o odaie ţărănească, acoperită toată cu lungi fîşii brodate de pînză de casă, Saşa, singură, se uita la un cadru din perete, pe care cu toate astea îl cunoştea aşa de bine. Ea părea a căuta în perspectiva lui, un orizont neţărmurit, către care se duceau gîndurile nehotărîte. Era mai întotdeauna aşa de ocupată de lucruri reale imediate, încît rar mai avea vreme să viseze. Dar, oricît de rar, o prindea şi pe ea dorul de o lume caldă, senină, în care inima i se revărsa în comori de tinereţe. Nimic nu aştepta, nimic nu cerea de la soartă ; setea de ideal, în formele ei cele mai neînţelese, se da pe faţă prin trebuinţa de singurătate. Aşa cum sta, singură, uitîndu-se în fundul cadrului de pe perete, îi veni să cînte, şi, de-

abia deschizînd gura, mai mult în gînd, zise o strofă. Apoi, trecînd la piano, îl deschise :

La izvor ședea copilul.
El cunune împletea
Și privea la floricele
Cum izvorul le ducea.

Astfel curg a mele zile
Ca și apa de ușor,
Tinerețea mea se stinge
Ca cununa din izvor.

Însoțite de muzică, vorbele lui Schiller căpătau un farmec adînc. Înțelesul lor se mărea poetizîndu-se. „Tinerețea mea se stinge“ lua o expresie de durere sfîșietoare, care, pornită din sufletul ei, se răsfrîngea asupra-i, mișcînd-o pînă la lacrimi.

Pe cînd ea cînta, fetele cu Mihai se apropiaseră binișor de ușe să asculte. Cînd încetă din cîntec, ei izbucniră în aplauze, și, rîzînd, deteră năvală înăuntru. Sașa se uită la ei cu ochi buni. Mihai o rugă să mai cînte. Ea mai făcu cîteva acorduri, apoi, sculîndu-se, veni să șeadă pe sofa ca mai înainte. Copiii nu mai îndrăzniră să zică nimic.

VI

La Ciulniței, bătrîna mergea din ce în ce mai rău. Istoveala puterilor devenea pe fiecare zi mai mare. Matei nu se dezlipea de la capul ei. El însuși era într-o stare de plîns ; pe de o parte osteneala, pe de alta durerea de a pierde pe mamă-sa, îl doborau. Coana Diamandula numai cînd și cînd deschidea ochii

spre a se uita lung la el, și iar îi închidea. Cîteodată întindea mîna cu anevoință pînă la marginea patului, parcă l-ar fi căutat, și dacă el nu era acolea, s-o întrebe ce dorește, ea îl chema încet : „Matei, Matei !“

Cîteva zile după sosirea lui, pe cînd el sta cu toți ai casei, cu Sașa, Mihai și ceilalți, fumînd — mătușe-sa, coana Sofița, care rămăsese să-l înlocuiască lîngă bătrînă, veni repede și cam speriată la el, spunîndu-i că-l cheamă mamă-sa. Toți se sculară în picioare, tăcuți.

Bătrîna sta cu anevoință pe un cot, așteptîndu-l. După ce Matei se așeză lîngă pat, ea spuse coanei Sofița că dorește să rămînă singură cu el.

Cînd ceilalți se retraseră, ea își rezemă capul din nou pe perne și luă binișor mîna tînărului într-ale ei. Pe cînd el credea că doarme, dînsa deschise ochii, se uită lung la el, apoi în podele și oftă adînc.

— Dorești ceva, mamă ?

Ea făcu semn că da. Apoi cu fața udată de lacrămi se întoarse spre el și-i zise :

— Aș dori să nu mor așa repede. Nici nu te-am văzut bine...

— Doamne, mamă, ce vorbești ! Ai să te îndreptezi, și-o să trăim amîndoi...

Ea făcu o ușoară mișcare din cap, iar pe gura ei pungită reveni pentru o clipă un zîmbet fin de neîncredere, din care Matei recunoscu pe mamă-sa de demult, mai bine decît din tot restul persoanei ei de astăzi.

— Mă duc, dragu mamei... Deseară, mîine, cînd mi-o suna ceasul... Voiam să te rog să nu mă uiți de tot, să-ți aduci aminte de mama-ta, că tare mi-ai fost drag... Aș fi vrut să mai trăiesc două-trei zile... Nu se poate să mai chemi vreun doctor ?

El era înecat de plîns. Îi zise cum putu că se duce să telegrafieze la Bucureşti pentru doctori. Ea însă îl opri.

— Îmi vine dor de viaţă, aşa, copilăreşte... Aş vrea să te mai văd, dar nu se poate... De acuma, numai pe cea lume... în voia Domnului...

Păru iar că adoarme. După cîtva timp, deschise ochii din nou şi se uită iar lung la el.

— Matei !...

— Ce doreşti, mamă ?

— Aş vrea să te însori după moartea mea. M-am gîndit în toate felurile pentru tine, şi socot că tot mai bine e să fii însurat. Am cîteva dorinţe, pe care te rog să le împlineşti. Iacătă cheia asta de la lada de fier, de acasă, care-i dată în seama lui Neculai : într-însa sunt toate hîrtiile şi banii rămaşi de la tatătău. Eu n-am putut să-ţi agonisesc nimic, ba cu boala mea, ba cu nevoile, ba cu... multe de toate.

După ce se odihni puţin urmă :

— Ai bonurile de la împroprietărire neatinse, ba şi cupoanele lor de vreo doi ani... Tu eşti bărbat... îţi rămîne moşia de la mine, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpîneşti ani mulţi cu bine. Dinu e cam încurcat, cu moşia de la Eforie. A avut ani răi... Trebuie să-ţi spun că adesea Dinu ţi-a trimis bani, fiindcă eu de cînd sunt bolnavă nu mai pot ţine socoteli. Neculai ştie rostul trebii... Te-aş ruga să ajuţi pe Dinu...

— Da mamă, tot ce-i dori.

— Tincuţa se face mare. Am auzit c-o cere Scatiu... Ajută pe Dinu s-o mărite. Tincuţa e pentru tine ca o soră... Nu-i aşa ?

— Da mamă.

Ea se întoarse cu capul spre partea cealaltă, strînse din ochi cu o vădită durere, şi tot ţinîndu-i mîna, fără a-l vedea, urmă :

— S-o înzestrezi... cu cît vei vrea şi vei putea.

Apoi tăcu. El aştepta, cu capul plecat spre dînsa. După cîteva minute o văzu întinzînd degetele de la mîna rămasă liberă, către perna de la perete şi culegînd un mic fulg, pe care îl suflă în aer. În mintea amîndurora treceau lucruri ciudate, străine de solemnitatea tristă a momentului. Gîndul bătrînei, liberat deocamdată de durerea fizică ce o stăpînea, rămînea plutitor în aer şi se anina de fulgul de pe pernă ; gîndul lui, încremenit de apropierea morţii, se destindea prin curiozitate şi urmărea pe acela al mame-sei, ocupat de un fulg.

— Aşa este : nici atît nu facem.

El o asculta, nedumerit.

— Ce zici mamă ?

— Nimic. Îmi făgăduieşti ?

— Tot, mamă dragă. Te simţi mai bine ?

Ea îşi întoarse chipul din nou către el, cu o nespusă expresie de blîndeţe şi de milă.

— Tare îmi pare rău că mor.

Un val de durere se urca din piept în gîtul lui, şi-i veni să plîngă cu hohot. Ea îl privea lung şi limpede, parcă ar fi redobîndit într-o clipă vederea tinereţei.

— Doresc să rămîi aici, pe pămîntul ăsta... să nu te duci departe de mine. Ce-ai învăţat să-ţi fie de sprijin sufletesc, iar viaţa să ţi-o petreci pe locurile astea. Apucă-te de moşie. Îngroapă-mă lîngă tatătău... şi apoi însoară-te.

El, neputînd vorbi, făcu semn cu mîna, ca şi cum ar fi zis că nu se gîndeşte la asta. Dînsa stărui.

— Nu, băiete. Trebuie să te însori. Aşa e şartul vieţii... Caută împrejurul tău fericirea. Aş dori să mă asculţi.

— Da, mamă.

— Însoară-te cu cine vrei, numai însoară-te.

Apoi, parcă ar fi vrut să spuie ceva mai de-aproape, se lăsă cu capul în jos pe pernă.

— Aș vrea să te rog să faci o încercare; caută de cunoaște bine pe Saşa. Ce drag mi-ar fi fost s-o am noră !... Nu-ți zic numaidecît s-o iei. Tu ai poate simpatiile tale... Ești bărbat și trebuie să fii liber s-alegi. Dar gîndește-te la vorba mea. Îmi făgăduiești ?

— Da.

— Acuma Dumnezeu să te binecuvinteze...

Și încet, prelung, ochii i se închiseră. Pînă seara nu mai dete semne de viață. Noaptea trecu, lungă cît un veac pentru toți. Matei nu se putea dezlipi de lîngă pat, fiindcă bătrîna, care nu mai înțelegea nimic, părea că avea o vedere sufletească pentru fiul său și îl simțea cînd era lîngă dînsa sau cînd se depărta.

Despre zori, o mișcare neobișnuită se produse. Părul a se întinde sub așternut, își răsturnă capul pe spate și oftă adînc. Matei se sculă de lîngă pat și deșteptă pe unchiu-său, care dormea într-un colț de canapea.

— Ce-i ?

— Nene Dinule, ia vino...

Bătrînul se apropie cu grabă de patul surore-sei, și văzînd-o țeapănă, cu gura pe jumătate deschisă, înțelese. El se întoarse către Matei, domol, și îi zise :

— A luat-o Dumnezeu.

Apoi îi destinse brațele și i le așeză de-a lungul trupului. După aceea se plecă cu greutate pe una din mîinile moartei și o sărută, gîlgîind de înecăciunea plînsului.

— Surioară, surioară, te-ai dus și dumneata !

Și cu mîna la gură, încovoiat de durere, rămase în picioare lîngă pat, clătinînd din cap.

Matei căzuse în genunchi lîngă căpătîiul moartei, și nu se mișcă de acolo, pînă ce unchiu-său nu-l ridică de jos, ducîndu-l într-o odaie de alături. Bătrînul, în vremea asta, desprinsese o iconiță din perete și o pusese pe pieptul soră-sei. Lumina candelei se îngîna cu lumina zorilor. Pe fereastră se vedea cum se ridică din pămînt aburul vioriu al dimineții. Din dunga orizontului năvăleau raze roșiatice, ca niște sulițe de foc, umplînd cerul de căldură. Revenea viața, se redeștepta firea indiferentă, pentru a împlini menirea legilor sale.

VII

A treia zi un lung șir de lume se ducea tăcută după moartă, la groapă. Tot satul era de față, fiind „sora boierului“ un suflet blagoslovit.

Deși de dimineață, era cald. Cei patru flăcăi ce duceau năsîlnia [1] se schimbau cu alți patru, și, fiindcă urcau la deal, cu alții și iar cu alții. Astfel, mai toți bărbații ajutară la urcuș. După ce-și făceau rîndul, treceau în urma convoiului, ștergîndu-se pe frunte de năduşeală, cu mîneca albă a cămășii. Unii tăceau, mergînd lăturalnic, alții vorbeau între ei de lucruri serioase și fără nici o legătură cu împrejurarea de față. Femeile, cu marame albe pe cap, acoperite pînă la gură, își arătau pe Matei cu degetul.

— A venit, fă ?

— Dară, a venit. Tu nu-l vezi colo ?

— Care, ăla 'naltu ?

— Păi cum : ăla de merge lîngă boier.

— A apucat barem s-o vază pe mă-sa ?

[1] năsălia.

— A apucat-o. A venit s-o îngroape şi iar îşi ia tălpăşiţa. Ci-că are muiere şi copchii la ţara lui.

— Tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaintea ei.

— Păi cum, că mi-o fi frică de dumneata, nea Pîrvule.

— Mînca-ţi-ar coţofenele gura, că numa pămîntul o să ţi-o astupe.

— Ia vezi-ţi de treabă, mă nea Pîrvule.

Omul o înjură între dinţi şi-şi căută de drum.

Matei, cu conu Dinu, coana Sofiţa, Saşa, subprefectul, Tănase Scatiu, şi mai mulţi alţi vecini de prin prejur, mergeau în urma năsîlniei, pe jos, cu gulerul cămăşii în negru, cu capul gol la soare. Cînd şi cînd se auzea glasul popii, ori al diaconului, bombănind. Prapurii străluceau la lumină, cu mărginile lor aurite. Două lumînările, aprinse în nişte felinare prăfuite, tremurau din flacările lor palide. Colacii umpleau o masă întreagă. Coliva, cu zahărul vopsit, care încerca să dea chipul răposatei, se topea.

Cu greu şi zăpuşeală se ajunse în culmea dealului, unde era ţintirimul. De cînd legile nu mai iertau să se îngroape în curtea bisericii, murise dintre ei numai tatăl lui Matei şi mai în urmă Comănăşteanu. Un zăplaz înalt înconjura ţintirimul de toate părţile şi se-ncheia într-o poartă acoperită cu şiţe, peste care era o cruce de lemn.

Cînd intrară înăuntru, o instinctivă nelinişte cuprinse pe cei mai mulţi. Drumul, cu uniformitatea lui, lăsase timp minţilor să se desprindă şi să alerge după alte lucruri, fără raport cu împrejurarea de faţă. Aci însă, mărturia zădărniciei chema pe fiecare întru sine. Pe întinderea pămîntului, nenumărate cruci de lemn acoperite de două stinghii, arătau

locul de odihnă al ţăranilor. Morminte vechi, acoperite de iarbă; morminte noi, peste care ţărîna uscată se albise; bălării luate din fugă cu coasa şi căzute alături pe drumuri. Peste tot, aer de singurătate şi de sărăcie. Cîteva flori: stînjenei, busuioc ori nemţoicuţe, răsădite pe morminte de copii, se răsuceau neudate, şi cădeau. Mormîntul lui Comănăşteanu era înconjurat cu zăbrele de fier şi acoperit cu o lespede albă; al lui Damian de asemenea. O mînă milostivă le acoperise cu trandafiri.

Groapa bătrînei era alături de a bărbatului său. Slujba se urma domoală.

Mirosul de tămîie, lacrămile celor de faţă, vorbele psalmului „la loc de odihnă, la loc de verdeaţă", căldura, măreau atît de mult teroarea morţii, că Matei crezu de mai multe ori că n-o să mai poată sta în picioare. Cînd puseră mîna pe sicriu, ca să-l coboare în groapă, chipul mame-sei, acoperit cu ramuri de rozmarin pînă peste gură, îi apăru pentru cea din urmă oară. Voiră să îl ia de acolo. El însă se rugă să-l lase pînă la urmă. Dar cînd văzu coşciugul în fundul groapei şi auzi cea dintîi mînă de pămînt căzînd peste scînduri, îşi acoperi ochii şi izbucni în plîns, căci atîta mai rămîne firii noastre calde şi suferitoare, faţă cu măreaţa cruzime a legilor naturii.

După ce totul se sfîrşi, porniră înapoi la vale, spre casă. O ţărancă tînără care îşi îngropase copilul de cîteva zile, sta în genunchi pe marginea mormîntului, îndreptînd nişte tufe de busuioc şi jelindu-se cu glas mare, lung şi trăgănat.

Astfel se despărţi el de mamă-sa, pentru totdeauna.

VIII

După o săptămînă petrecută în liniște la unchiul său, Matei se mută în casele părintești.

Moșia Ciulniței rămăsese de la bătrîni celor doi frați, conu Dinu și coana Diamandula. La măritarea acesteia, părinții îi zidiseră o casă în marginea cealaltă a satului și-i daseră zestre o parte din moșie. Aci trăia ea cu bărbatul ei; aci se născuse și crescuse Matei, copil. Însă în vremurile din urmă, coana Diamandula, bătrînă și tot bolnavă, se mutase la frate-său unde am găsit-o, iar în casa ei venise să locuiască o rudă a coanei Sofițe, Nae Eftimiu, care era însărcinat să îngrijească și de pămînt.

Matei găsi casa ținută bine, curată, lustruită, de ți-ar fi fost drag să stai în ea, chiar nefiind a ta. Odaia mame-sei se păstra neatinsă. El se așeză într-o alta, vecină, fără a strîmtora pe Eftimiu și pe femeia lui. Aceasta era o persoană politicoasă, îngrijită în îmbrăcăminte, cochetă chiar, cu unghii lungi, cu pieptănătura la modă, umblînd toată ziua cu cîte un roman la subsuoară. Era oarecare nepotrivealâ între starea lor de familie scăpătată, ajunsă a îngriji de averea altuia, și pretențiunile doamnei Eftimiu; dar lucrul se putea explica prin aceea că nu aveau copii și erau rude de aproape cu coana Sofița.

Nae Eftimiu părea omul cel mai smerit din lume. Nu sta niciodată jos înaintea lui Matei, nu fuma față cu el, nu-l chema pe nume — dar în schimb ținea toate socotelile moșiei într-un hal de încurcătură, de nu le mai putea da nimeni de capăt. Cu o frunte mare, pe jumătate albă, iar jumătate neagră de soare, cu niște ochi spălăciți, cu o barbă roșcovană, îmbîcsită de praf și de fum de tutun, el era numai cu numele capul familiei, fiindcă de fapt nevastă-sa, Aglaea, ducea toată treaba.

Era însă trist halul în care se găseau celelalte acareturi ale moșiei. Hambarul de la arman, de zid puternic, se dărăpăna; leșile[1] se povîrniseră într-o parte; fînăria era vraiște, așa că toate vitele din sat se hrăneau iarna din clăile lor, care, roase la rădăcină, rămăseseră ca niște imense ciuperci; numai lăptăria era mai cu îngrijire ținută, fiindcă văcărița Floarea și baciul Micu, amîndoi de pe locurile Făgărașului, se aveau bine împreună. Bărbatul Floarei, Stîngă, era herghelegiu, și, așa, petrecea toată viața pe cal, pe cînd baciul se înfrupta din bunurile lui. Își aduse aminte că baciul era încurcat cu Floarea încă de cînd plecase el în străinătate, și că răposata coana Diamandula vrea chiar să-l dea afară, dar că el, Matei, se rugase să-l lase în pace, fiindcă-i era drag baciul, voinic, frumos, cu plete lungi sub căciulă, și mai cu seamă fiindcă știa să cînte din caval și să spuie niște minunate de povești, de l-ai fi ascultat toată vremea. Dar și aci, leșurile de la țarcul oilor erau înlocuite cu nuiele necojite; casa lăptăriei era lipită cu îngrijire, dar nevăruită; stuful de pe coșare înlocuit cu rogoz. Părea că un arendaș lacom lăsase totul în părăginire, numai să se îmbogățească.

Încetul cu încetul, Matei se puse să îndrepteze lucrurile. La început vorbi cu unchiu-său, dar înțelese repede că din partea aceea nu era nimic de sperat. Conu Dinu înălță din umeri, ca și cum ar fi zis „n-am ce să-ți fac, din pricina mătușii-tei".

— Am avut tot ani răi, adăugă el cu glas tare, parcă s-ar fi temut să nu fi zis prea mult cu umerii.

Apoi, după un minut de tăcere, se plecă spre el:

[1] hambare cu pereții din împletituri de nuiele.

— Acuma eşti stăpîn : fă ce vrei.

El se gîndi să se ducă la proprietarii vecini să vadă cum merg lucrurile.

In adevăr, după vreo cîteva zile ieşi pe jos să meargă la Saşa. Se lăsă drumului, aşa cum îl ştia odinioară, şi ajunse pe culmea dealului. Dincolo, pe vîlcea, se vedea satul Comăneştii, a cărui biserică, acoperită cu tinichea, strălucea la soare.

Cu umbrela în mînă, el mergea domol, trecînd cu capul plecat pe lîngă cimitir, unde mamă-sa odihnea pentru vecie. Ce lucru neînţeles mai e şi viaţa asta ! Pînă ieri dus de vîrtejul lumii pe ţărmuri depărtate, vesel, fericit şi nedorind alta decît a se întoarce la vatra părintească. Acum, aci, la casa lui, dar rămas singur, cu umbrele sălciilor în cale, cu întinderea mirişte lor de grîu, pe care stau la linie clăile de snopi necărate, întrebîndu-se ce avea de făcut ca să-şi împlinească rolul pe pămînt şi făgăduinţa dată răposatei mame-sei. Cîmpul ars de soare, locuinţele sărace ale ţăranilor, starea lucrurilor de pe moşia lui, nu-l puteau lumina asupra modului cum se poate cineva îmbogăţi din agricultură şi mai cu seamă cum poate trăi o viaţă întreagă în asemenea lungă şi tristă uniformitate. Astfel gîndind, îşi aduse aminte de vorba mame-sei de a lua pe Saşa, şi, instinctiv, se opri locului, ca şi cum mergerea lui la dînsa ar fi putut fi socotită ca un început de punere în lucrare a acestei idei. Inainte de ce-i zisese bătrîna, nici prin minte nu-i trecea de însurătoare. Şi chiar acum se simţea foarte departe de un asemenea proiect. Dorea să trăiască liber, să alcătuiască averea la loc, să ajute pe ţărani a ieşi din mizerie, se gîndea să le facă şcoală şi să-i vadă înflorind ; apoi, iarna, ar fi mers s-o petreacă în străinătate. Insă Saşa era simpatică, o cunoştea de atîta vreme, şi ar

fi fost păcat să rupă o relaţie atît de plăcută. Merse prin urmare mai departe.

Un perete întreg de iederă se înfăţişa ochiului, pierzîndu-se într-un şir de plopi care întindeau linia de verdeaţă pe tot lungul grădinii. O curte imensă, înconjurată de garduri vii, se încheia în două porţi de lemn, cu nişte tumurugi [1] de stejar cît buţile. O îndoită alee de tei ducea de la poartă la scară. Aci se vedea numaidecît că un stăpîn harnic cheltuise bani cu gust. Matei cunoştea casa Comăneştenilor, dar acum se părea a avea un aer mai tînăr, mai elegant ; găsea brazde de flori, iar printre brazde, pietriş, toate ţinute cu îngrijire şi udate.

Cînd intră înăuntru, un om îi ieşi înainte, zîmbindu-i cu bunătate :

— Sărut mîna, coane Matei.

— Mulţumim dumitale, Turică.

— Tot mă cunoaşte boieru.

— Cum să nu te cunosc. Eşti în slujbă la coniţa ?

— Dară, conaşule.

— Da' acasă-i dumneaei ?

— Acasă, poftiţi.

Turică fusese fecior la ei mulţi ani. Matei se opri în cerdac la umbră.

— Ce-ţi face femeia ? Ştii că mi-a fost doică ?

— A murit, sărmana. Da' pînă a închis ochii v-a tot pomenit.

— Sărmana !... Dar copiii ?

— Unul l-am aşezat la Călăraşi, ciubotar, că aşa s-a tras el la *manifactura* asta ; Ilie e vizitiu la domnu prefect, iar Pascu l-a luat la *lecrutaţie*... Da să mă duc să chem pe duduca.

[1] stîlp.

Pe cînd el vrea să plece, Şaşa venea să vadă cu cine stă Turică de vorbă. Cînd dete cu ochii de Matei, rămase un moment nedumerită, apoi veni către el repede cu mîna întinsă.

— Ce plăcută surpriză! Nu mă aşteptam de loc... Am ieşit să văd cu cine vorbeşte Turică, fiindcă trebuia să vie morarul căruia aveam să-i dau o gură bună. Era s-o primeşti dumneata.

Pe cînd vorbea, îşi strîngea părul la tîmple, rîzînd.

— Vrei să intrăm înăuntru? ori stai mai bucuros afară? Fetele s-au dus să se scalde, cu Tincuţa, iar Mihai e pe moşie.

— Să stăm mai bine afară, dacă se poate.

— Cum nu. Viu numaidecît. Vrei să chem pe Turică să-ţi mai spuie radicale?...

După cîteva minute se întoarse cu o cutie de „table" la subsuoară şi cu un borcănel de tutun. Se vedea că trecuse în fugă pe la oglindă, spre a-şi strînge şuviţele de pe frunte.

— Joci tablele?

— Îmi pare rău, dar n-am nici o idee.

— Trebuie să le înveţi. Fără table, viaţa la ţară duce la suicid. Vrei să-ţi arăt cum se joacă?

— Cu plăcere. Dar mai întîi trebuie să-ţi spun scopul vizitei mele.

Ea mişcă uşor din cap, parcă ar fi zis „aştept". Obrajii ei, care se coloraseră mai mult ca de obicei, reluau încetul cu încetul seninătatea lor obişnuită.

— Aş vrea să mă înveţi cum să caut de moşie, fiindcă de la d-l Nae slabă nădejde...

— Bietul om! e cam simplu, dar cucoana dumnealui e foarte isteaţă.

— Prea...

— Şi vrei serios să-ţi cauţi de moşie singur? zise ea, ridicînd spre el ochii ei limpezi.

— Foarte serios. Vreau să m-aşez la ţară, să trăiesc în pace... Îmi pare c-ar fi mult de făcut.

— E mult de făcut, în adevăr. Însă crezi c-o să ai curajul, dumneata, deprins în lume, să te îngropi la ţară?

— De ce nu?

— Eu nu ştiu; întreb numai. Viaţa de agricultor are părţi frumoase, dar are şi atîtea urîte!... Afară de asta, cum o să te ocupi de interesele dumitale de doctor, în pustietatea asta?

— O! doctoria o las la o parte. Dacă voi putea să fiu de vreun folos cuiva pe aici, bine; dacă nu, nu-i nici o pagubă. Vreau să trăiesc la ţară. Am făgăduit să nu mă mai duc de pe locurile astea.

Şaşa se uită în jos, înţelegînd cui făgăduise. Ridică încet ochii din pămînt:

— Bine, zise ea. Nu crezi însă că ai promis mai mult decît poţi ţine?

— Nu; şi chiar dacă îmi va veni greu, trebuie să-mi împlinesc vorba... De altfel, omul se deprinde cu toate.

O scurtă tăcere păru a îneca pornirea fiecăruia către destăinuire.

— Bine, zise Şaşa din nou; eu nu ştiu multe lucruri; din puţinul ce ştiu cu dragă inimă îţi spun. Cu ce să începem?

— Cu ce vrei.

— Să începem deocamdată cu dulceaţa.

Turică îşi pusese o pereche de mănuşi albe şi aducea tava cu dulceaţă şi cafea.

— Foarte bine, pînă aici înţeleg minunat, şi sunt cu totul de părerea dumitale.

Ea, servindu-l, părea a se gîndi la ceea ce vrea să-i spuie.

— Ar trebui să începi prin a lua socotelile moşiei.

— Mersi. La așa muncă nu mă vîr.

— Cu toate astea, așa ar fi regulat.

El își aprinse o țigară, uitîndu-se la chibritul ce se stingea.

— Așa ar fi regulat, dar cred că e mai bine să nu cercetez lucrurile prea de aproape.

— Pentru ce?

— Așa.

— A!... Atunci ce să-ți spun?

— Să lăsăm trecutul; ce-a fost, s-a dus. Cît a trăit mama, l-a lăsat să facă ce a vrut. Unchiu-meu de asemenea, fiindcă e rudă cu mătușe-mea. De acum încolo ce-i de făcut...

— Eu nu știu care sunt intențiile dumitale în privința lui Eftimiu, fiindcă, altfel, ar trebui să încep prin a-l da afară.

— Așa este. Dar la ideea asta iar trebuie să nu ne oprim — cel puțin deocamdată.

— Atunci să-i iei administrația din mînă.

— Da.

— Ai să vezi că o să fii silit să te ocupi și de socotelile lui, fiindcă ai să găsești contracte făcute, bani dați pe muncă, datorii la țărani.

— O să închid ochii.

— Dacă e așa, cel mai cuminte lucru e să chemi pe oameni într-o duminecă la dumneata, să le spui că te-ai hotărît să te îngrijești singur de treburi; că după dorința răposatei, ierți toate datoriile, rupi toate contractele, dezlegi toate învoielile; că ai să faci contracte noi (și să le faci în regulă, fiindcă azi nu mai merge ca în trecut); că oricine ar avea ceva de cerut sau de spus te găsește gata de vorbă. Apoi să le dai de băut și dacă vrei să le pui și lăutari...

— Cam greu, acuma.

— Și după toate astea să nu te aștepți la lucru mare. Țăranul are să-ți bea vinul, să joace la horă, să nu-ți plătească datoria, și cînd îl vei chema la muncă, să nu vie.

— Pentru ce?

— Pentru că așa sunt încă lucrurile la noi. Cauzele sunt foarte multe. Mai întîi modul cum a fost tratat țăranul pînă acuma: toți din toate părțile l-au mîncat și l-au înșelat cum au putut. Arendașul, fie grec, fie bulgar, fie romîn, e același peste tot: el nu caută decît să se îmbogățească; dovadă Scatiu și cîți ca el. Așa că boierul este socotit de țăran ca dușmanul lui firesc. Mai pune opoziția naturală a intereselor; cînd se coace grîul nostru, se coace și al lui, și cu toate că a primit bani ca să vie la seceră la cea dintîi chemare, el se duce la grîul lui. În fine, disproporția dintre sol și populație: noi n-avem decît patruzeci de indivizi pe kilometru pătrat, pe cînd raportul firesc e de șaptezeci...

— A!... zise el, zîmbind.

— De ce rîzi? întrebă ea.

— Vorbești ca o carte.

Sașa își întoarse încet privirile către mîinile ei. Apoi cu greutate, adăugă:

— Ai dreptate: e prost și pedant ceea ce spun; dar cum să explici asemenea lucruri fără să întrebuințezi vorba de „kilometru pătrat" și alte expresii tehnice care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostească? Căci în realitate așa e: plugăria se întinde pe fiecare zi mai mult, iar populația nu crește, așa că același număr de brațe trebuie să producă îndoit.

— Dar mașinile?

— Tocmai asta vream să spui, dacă nu rîzi de mine. Vream să spun că, pentru a nu se expune ci-

neva să piardă prea mult și spre a nu jefui pe țăran, nu-i rămîne decît: pe de o parte să se poarte bine cu el, iar pe de alta să aibe la îndemînă mașini, și să știe să lucreze cu ele, la vreme de nevoie. Am isprăvit. Iară dacă te-ai plictisit, e vina dumitale, că m-ai pus să vorbesc.

Ea se sculă de pe scaun, zîmbind, cu bustul drept, încheiat în linii armonice, plin la piept și în umeri, iar la brîu subțire, legat într-o largă panglică de mătase. Era așa de sigură de sine, atît de firește vorbea și se mișca, încît înrîurea pe toată lumea dimprejurul ei.

— Vrei să-ți mai dau ceva? întrebă ea.

— Nu, mulțumesc, îmi ajunge.

— Lasă să-ți dau ceva... dulce, dulce.

El se uită la ea lung, zîmbind.

Sașa surîse ușor, mișcînd din cap ca un copil alintat.

— De la flori și albine.

— Miere?

— Da, miere. Am niște faguri cum e aurul.

— Foarte bine.

Ea se duse înăuntru și după un minut se întoarse cu o farfurie de faguri așa de frumoși că păreau zugrăviți. La subsuoară avea un teanc de jurnale și de reviste, pe care le puse dinaintea lui Matei.

— Iată, să nu crezi că sunt așa de spăimoasă în învățături de agricultură. Astea toate sunt reviste speciale, de cele mai multe ori plicticoase, dar bune de trecut vremea la țară. Dacă vrei să le duci Aglaei!... zise ea rîzînd.

— Taman!... Romanuri, *Cimpoiul* [1], da. E curios

[1] Ziar săptămînal ilustrat ce a apărut la București între 1882—1884 și 1890—1891.

cîte fleacuri se traduc astăzi. Și creștina asta le citește pe toate cu sfințenie.

— Dar la mine în sat să vezi pe „domnișoara", pe dascăl, pe o soră a lui; toate calendarele, toate comèdiile de novele și de romanuri cu ilustrații teribile sunt în mîinile lor. Și ce e mai rău, e faptul că nu sunt traduceri, ci produceri originale. S-a născut o întreagă literatură de bîlciuri. Revizorul școlar de aici spunea că sunt la București editori și tipografi speciali pentru asemenea lucruri.

— Ar fi un semn bun dacă literatura aceea n-ar fi primejdioasă; s-ar dezvolta gustul de a citi.

— În fine, ia revistele mele și nu le da Aglaiei dacă nu vrei; eu le am de la tata, care era abonat la toate; am urmat și eu abonamentele mai departe, pentru Mihai mai mult, care tocmai îmi pare că vine.

În adevăr, se vedea, dincolo de gardul viu, capul băiatului călare.

— Mă rog, vream să te întreb ceva, zise Matei, mai cînți?

— Cîteodată.

— Mi-aduc aminte că aveai un glas așa de plăcut.

— Da? îți aduci aminte?... Cînd mi se urăște de tot, sau sunt prea singură, mai deschid gura, ca să-mi treacă de dorul lumii.

În vremea asta trăsura cu fetele și Mihai călare intrau pe poartă.

Soarele se pleca spre apus, într-o limpeziciune de aer așa de transparentă, că parcă vedeai lumina cum se cerne din înaltul cerului. La umbra caselor, zorelele începeau să-și ridice florile catifelate, ce se acățau strengărește pînă și de ulucii streșinilor. Cîte

o barză grăbită zbura pe jos, întorcîndu-se devreme la cuib.

Mihai sări de pe cal, sprinten, și alergă să ajute fetelor să se coboare din trăsură. Matei se uita la el, cu plăcere, cît era de îndemînatic cu femeile, cum se mișcă elegant și firesc. D-abia îi mijea mustața deasupra gurii, mică, ce semăna atît de mult cu a Saşei. Ea părea că ghicește gîndul lui Matei, fiindcă se uita la băiat cu mulțumire. Băiatul dete mîna Tincuței, cînd se coborî din trăsură, iar ea i-o întinse pe a ei, tremurînd. O ușoară roșeață se urcă în obrajii fetei. Ele veniră cîteșitrele la Matei, rîzîndu-i, vesele ca niște lăstuni, îl scuturară de mînă și fugiră înăuntru să-și usuce cele din urmă vițe de păr udate de apă. Mihai șezu lîngă dînsul.

— De ce vii așa de rar, zău, nene.

— N-am putut, dragă, pînă acuma.

— Așa e... zise Mihai, cuprins de respect la ideea morții coanei Diamandula. Dar de acuma o să vii mai des, nu-i așa? Eu am atît de puțin de stat aici!...

— Sper, dacă... sora dumitale îmi dă voie...

— Auzi colo! cum să nu-ți dau voie.

El se sculă să plece.

— Dar, mă rog, adăugă el, ținînd pe Saşa de mînă, cum să-ți zic eu dumitale?

Ea își retrase mîna binișor dintr-ale lui.

— Cum îmi ziceai înainte?

— A! înainte eram doi copii, dumneata mai cu seamă. Îți ziceam Saşa, pe nume. Acum ne-am făcut două persoane respectabile...

— Vrei să zici bătrîne... mulțumesc de compliment.

— Pentru mine aș putea să zic chiar bătrîne.

Ea rămase locului, nedumerită, părînd a se gîndi.

— În adevăr, vremea trece; dar cred că tot poți să-mi zici Saşa, ca-nainte.

— Foarte bine. La revedere.

— La revedere: tablele!...

IX

Pornind de la Saşa, Matei se gîndi să se ducă acasă, drept la arie, unde se treiera încă.

De departe se auzea zgomotul mașinii, care, nehrănită de snopi, se învîrtea cu o repeziciune strașnică, huind în gol. El știa încă demult că cu chipul acesta și locomotiva și treierătoarea se strică. Grăbi pasul și ajunse aproape alergînd. Se duse drept la mașinist și începu a striga la el. Acesta, spoit pe ochi de cărbuni și plictisit de căldură, înțelese că domnul acela trebuie să aibă vr'un drept de vreme ce poruncea cu atîta autoritate, și, fără vorbă, apucă mînerul regulatorului și micșoră puterea locomotivei. Fetele de la paie stau rezemate în furcă sau își scuturau testemelele; oamenii era răzleții, unii punîndu-și cărbuni în lulele, alții stînd pe vine la umbra mașinii; trei perechi de boi, înjugați la tînjele, se uitau liniștiți în amurgul serii; numai o „tragă“ [1] lucra, ducînd cotoarele snopilor către șira de paie, ce parte se-nălța în amfiteatru, iar parte era împrăștiată pe arie. Nici o regulă, nici o autoritate, fiecare umbla de capul lui, cărucioarele ce duceau grîul de la treierătoare la hambar erau sparte și lăsau dîră pe urmă.

[1] un fel de săniuță folosită și vara, în special la treier, pentru cărat paiele.

Matei, furios, puse mîna în pieptul flăcăului care risipea grîul.

— Măi creştine, nu-i păcat de Dumnezeu să arunci pîinea pe drum ? Nu vezi că mă sărăceşti ?

Omul îşi întoarse capul domol către dîra de grîu :

— Păi de, cucoane, aşa ni le-a dat de la curte.

— Da' tu n-ai ochi să vezi ? N-ai gură să spui ?

— Ba avem.

— Atunci pentru ce nu vorbeşti ? Unde e domnul Nae ?

Flăcăul înţelese că acesta trebuie să fie „cel cu punga" şi alergă să cheme pe Eftimiu, care fuma liniştit la umbra hambarului.

— Bine, domnule, ce este asta ?

Eftimiu venise în fugă şi gîfîia.

— Păi... mai aveau puţin şi isprăveau. Treaba merge bine...

— Ce fel de bine ! Nu vezi cum se risipeşte grîul ? Asta chemi dumneata bine ? Paiele astea aşa trebuie să stea, împrăştiate pe cîmp ? Maşina huie goală de un ceas, iar oamenii beau tutun ?

Eftimiu se depărtă, alergînd, şi se duse la flăcăii care aruncau snopii :

—Ia dă, măi vere, dă, că ne-apucă noaptea.

Vestea se răspîndi numaidecît printre oameni că a venit boierul şi fiecare se puse să-şi vadă de treabă.

Matei păru a-şi aduce aminte de obiceiurile din trecut, cînd venea în vacanţii acasă. Teoreticeşte i se părea că nu ştie nimic, dar cînd dete cu ochii de arie, recunoscu o mulţime de lucruri. Astfel, puse pe maşinist să fluiere încetarea şi lăsă doi oameni să scuture treierătoarea, iar pe ceilalţi îi duse la paie. Ei se aşezară unul lîngă altul, pe toată întinderea şirei, pînă-n vîrf, şi furcile începură a urca firul auriu şi a-l aşeza

la locul lui. Alţi cîţiva strîngeau cu mătura boabele de grîu căzute în urma cărucioarelor, iar alţii, cu lopeţile, aruncau gozul [1] de la maşină pe vîrful unui vraf. Amurgul se coborîse bine cînd se opriră din lucru. Neamţul tot ţîfnea pe nările maşinii şi sîrşi prin a fluiera încet şi a mişca roata locomotivei. Treierătoarea începu şi ea a dudui şi un nor de praf se desprinse din toate încheieturile ei. Muncitorii îşi băteau mîinile unele de altele sau se duceau la căruţa în care era buriul [2] cu apă şi se spălau ; alţii luau apă în gură din bote [3] şi, făcînd gura ciuciur, se clăteau pe mîini.

La căsoaia de la arie, masa era pusă.

Pe trei scinduri de lepşe, aşezate cap la cap, stau vreo cincisprezece străchini cu fasole, cu linguri de lemn în dreapta şi în stînga, aşteptînd pe muncitori. Femeia care făcea de mîncare se ţinea cu un băţ împotriva a doi cotei ce dau tîrcoale mesei. Cu picioarele goale, cu catrinţa sumeasă în brîu, iar pe cap un şters gar alb, ale cărui colţuri erau aruncate pe spate, ea făcea paşi mărunţei, îndoită de mijloc, şi tot bombănea mereu, ocărînd pe un om ce-şi cocea un ştiulete de porumb în spuză.

— Arză-te-ar focul de ticălos, c-aşa te-am apucat si-aşa o să te las... To, cotei ! dare-ar boala-n voi... Aşa o să te las : tot de rîsul lumii. Că de unde pui mîna pe para, la grec... Băutura o să-ţi ştie de cap, vai de tine.

Omul răscolea cenuşa cu un gătej, mormăind printre dinţi :

Cine bate la fereastră,
Nevastă, nevastă...

---

[1] rămăşiţe nefolositoare, boabe seci şi stricate, pleavă.

[2] butoiaş.

[3] *botă*, pl. bote — vas de lemn înfundat la amîndouă capetele, cu o vrană în capac.

Ea părea că turbează la auzul cîntecului şi se repezea la el :

— Unde-s banii de pe cărat, mă, beţivule ?

— Am plătit ghiru.

— Bată-ţi Dumnezeu ghiru !... Da' n-a venit să-ţi vîndă vaca din bătătură, mă stricatule.

— Dacă-i *priciptorul bagabont.*

— Dare-ar Dumnezeu să ţi se usuce gîtul !...

— Puşchia pe limbă-ţi.

Oamenii veneau unul cîte unul şi se aşezau jos pe pămînt. Femeia le aducea bucăţi mari de mămăligă rece, pe care ei o îmbucau cu poftă. Nu se auzi în vreme de mai multe minute, nici un alt zgomot decît al sorbiturilor. O rădăcină cioturoasă pîlpîia pe foc sub ceaun. Noaptea venea de-a binele.

Matei şi Eftimiu mergeau spre casă tăcuţi. Eftimiu credea că Matei era supărat şi astfel nu deschise gura.

X

Tincuţa rămăsese la Comăneşti, ca de obicei, pînă după masă. Pe la zece ceasuri, fetele şi Mihai porniră s-o însoţească. Ele stau cîteşitrele în fundul trăsurii, îndesîndu-se una într-alta şi rîzînd. Mihai luase locul vizitiului, pe cînd acesta sta lîngă el pe capră.

Drumul era scurt, de vr'o jumătate ceas, dar plin de hopuri şi de şanţuri, fiind croit de amîndouă familiile prin marginea arăturii ca să fie mai de-a dreptul. De îndată ce ieşiră din sat, trăsura începu să umble ca o corabie. Fetele, aruncate cînd într-un colţ, cînd într-altul, se prăpădeau de rîs, şi numai cîteodată, cînd hopul era mai nemilostiv, se auzea cîte un glas plîngător :

— Mihai ! lasă mai încet.

— Lăsaţi încet conaşule, că se rup harcurile, zise vizitiul.

Băiatul mai ţinea caii cîte puţin, dar fiindcă atunci fetele nu mai ţipau, el iar le da limbă. Trăsura parc-ar fi fost beată, începea iar să se legene. Aşa merseră cîteva minute, pînă ce deteră într-un şanţ, săpat într-adins de oamenii de la plug, ca să nu încalce lumea prea mult pe arătură. Arcurile se izbiră de osie şi plesniră. Vizitiul sări numaidecît, scoase un felinar de la capră şi se puse să lege foile ce mai rămăseseră întregi. El declară că nimeni nu se mai putea urca în trăsură. Fetele rîdeau, dar numai cu gura pe jumătate. Victoria, cea mai blîndă, dar şi cea mai fricoasă, se supără.

— Doamne, Mihai, că zău, numai de prostii te ţii ; ţi-am zis să te astîmperi. Vezi ? acuma ce spunem noi, acasă la maman ?

— Eu nu sunt de vină. Drumul e rău, trăsura veche. Nu vezi ce hîrtoape ?

— Acuma ce ne facem ?

Se sfătuiră cu toţii şi, după părerea vizitiului, hotărîră să meargă înainte pe jos, cu trăsura goală după dînşii, iar la Ciulniţei să lase pe cea stricată şi să ia alta, bună, pînă a doua zi. Aşa şi făcură. Mihai luă unul din felinarele trăsurii, spre a lumina drumul şi dîndu-şi braţul unul altuia, lanţ, porniră. După cîţiva paşi, Victoria, care era la una din laturi, se desprinse şi veni lîngă Mihai, zicînd că-i e frică. Tincuţa se strînse şi ea mai mult de braţul băiatului. Mary de asemenea. El le împăcă, rugîndu-le să se schimbe, cu deplină încredere că lîngă el toate primejdiile încetau.

— Întindeţi pasul, fetelor. Mary, nu ţii regula ; stîngul, stîngul.

Mary sări de cîteva ori în loc, pînă prinse pasul cumsecade. Merseră astfel, tăcuţi, o bucată bună. Fie-

care căuta să străbată cu vederea întunericul, dar lumina felinarului descria o roată galbenă, dincolo de care nu se putea vedea nimic. Trăsura toca în urma lor, împiedicîndu-i de a auzi ce se petrece împrejur. Deodată se ivi în roata de lumină un cap de cal, care îi încremeni de frică. Nimeni nu zise nimic, deşi inima le bătea cu putere la toţi. Era brişca unui cîrciumar de la un sat vecin.

— Un biet creştin ce vine de la tîrg, zise Mihai, voind să pară nepăsător.

— Tare mi-a fost frică, zise Tincuţa.

El îşi întoarse capul spre ea, cu un zîmbet de milă, dar fata nu-l văzu.

După cîtva timp ajungeau pe deal, în faţa ţintirimului. Un fior prelung trecu prin aer şi-i făcu să vibreze pe toţi pînă la rădăcina părului.

— Acuma ne iese-n cale strigoiul, zise Victoria.

Mihai se făcu că n-aude.

— Fetelor, hai să cîntăm !... Să cîntăm „Oştile stau faţă-n faţă".

Deschiseră gura cîteşipatru şi începură a răcni. Ochii însă le erau ţintiţi fără voie pe zăplazul cimitirului, parcă primejdia de acolo trebuia să vie. Un cîine trecu de-a curmezişul drumului, cu coada-ntre picioare. Mihai se puse să strige la el, ho ! ho ! dar propriul lui glas îl înfiora mai mult decît cîinele.

În sfîrşit intrară în sat la Ciulniţei. Cîteva minute nu mai ziseră nimic. Parcă trecuseră peste un mare pericol şi aveau acum dreptul să se odihnească. La cîrciuma grecului, taraba era încă întinsă, iar dinăuntru se strecura, printre ciucurii de hîrtie creaţă, lumina unei lămpi. Se crezură astfel mai siguri, şi parcă fiecare reveni cu bine în propria sa fire. Mihai simţi din nou braţul Tincuţei sub al său ; Tincuţa păru a-şi aduce aminte că se lipise prea mult de băiat şi se dete

puţin în lături. El însă se întoarse spre ea, şi cu glas dulce îi zise :

— Te-am supărat ?... uite că ajungem acasă. Da ?...

Ea făcu semn că nu e supărată şi se apropie din nou de el, lăsîndu-şi mîna în mîna lui.

După o jumătate de ceas, Mihai şi fetele se întorceau la Comăneşti, cu o trăsură a lui conu Dinu, şi pe alt drum, ceva mai lung, dar mai bun. Băiatul se uita spre cer la un luceafăr strălucitor, şi se gîndea la Tincuţa. Poate şi dînsa se uita tot la aceeaşi stea... Ce dulce i se părea Tincuţa ! Cînd îi ţinea mîna în mîna lui, îi venea s-o mîngîie şi s-o sărute ca pe un lucru sfînt. Ce fericit ar fi fost să se poată duce cu ea într-o lume rătăcită pe ocean, ori undeva în aer, într-o stea, unde nu se aude nimic de jos de pe pămînt...

Victoria şi Mary căscau de somn şi se rugau de vizitiu să mîne mai iute ca să ajungă mai repede acasă.

— Ce proaste eram adineauri, zise Victoria, de ne era frică.

— Mihai, oare să fi existînd strigoi ?

— Ce întrebare !...

— De ce ?... Ţie nu-ţi era frică pe la cimitir ?

— Mie ?... frică !...

— Da, da, ţie. Nu te mai lăuda.

— Dacă aşa crezi tu, bine.

Şi astfel, tăcuţi, ajunseră acasă.

XI

Căldura era nesuferită. Nopţile erau mai greu de trecut decît zilele, fiindcă nu se putea dormi. Cu toată grija ce punea Aglaea în ţinerea casei, zăpuşeala era nesuferită.

Matei, deprins acuma cu mersul trebilor, luase mai tot din mîna lui Eftimiu. Baciul Micu redobîndise încrederea de mai-nainte şi în toate serile venea la curte de lua ordinele stăpînului său. Din cauza asta, Eftimiu şi mai cu seamă nevastă-sa nu-l puteau suferi. El spunea lucrurile cum erau, pe cînd domnul Nae le spunea cum îi venea la socoteală. Astfel, ceasurile de muncă, la arie, nu începeau niciodată ca la lumea cealaltă. Zadarnic istorisea baciul :

— Soarele era sus, coane, cînd s-au luat de treabă. Domnul Nae vine la arie tîrziu, neamţu aşijderea, iar lumea stă şi bea titiun, că dacă nu umblă *damfu*...

Matei hotărî să se culce într-o noapte la arman.

După ce prînzi, îşi luă o pernă şi o manta de drum şi se duse de se culcă pe vîrful şirei de paie, cu faţa către cer şi cu baciul Micu la picioare.

— Ce făceau oile, Micule ?

— Ce să facă, coane, dormeau.

— Dar Floarea ?

— Da' cine-o vede !... Ia, doar cînd îmi spală cîte-o cămaşe.

— Te spală cam des, Micule, după vorba cucoanei Aglae.

— Unde se pomeneşte, coane ! Dacă te-ai potrivi matale la gura coanei Aglae, e vai de noi.

— Vorbeşte lumea. Ai să-ţi găseşti beleaua cu Stîngă.

— D-apoi nea Stîngă, ştie el.

— Bine... Eu atîta îţi spui : să-ţi cauţi de treabă. Cine a rămas la oi ?

— A rămas Ion şi cu Panţu.

— Cine-i Panţu ăsta ?

— E dintr-un sat cu mine, coane. Om bun e el, da' cam bea cînd are cu ce.

— Rea treabă. Atunci oile rămîn în plata lui Dumnezeu.

— Nu coane, că eu sunt acilea. Te servesc pe matale de unsprece ani ; pînă acum n-am dat greş, şi cu voinţa lui Dumnezeu m-oi purta bine şi de-acu-ncolo. Numai cîinii să-mi trăiască.

— Ce cîini mai ai ?

— Apoi am unu, coane, de plăteşte cît toţi ciobanii.

— Cum îl cheamă ?

— Corcoduş.

— Voinic ?

— Pii !... Voinic nevoie mare ! Omoară lupu cu chieptaru.

— Cu ce ?

— Cu chieptaru, coane. I-am bătut nişte cuie într-o curea şi i-am căptuşit-o c-o ţîr de lînă, şi numai i-am prins-o de gît, ca o gură de ham, că de se repede-n lup, îl doboară cu cuiele.

— Să mi-l arăţi şi mie.

— Bine, cucoane.

— Acuma noapte bună.

— Noapte bună.

Liniştea singurătăţii cuprinsese din temei toate celea. Întunericul se coborîse din fundul depărtărilor, parcă s-ar fi deschis zăgazurile vremilor trecute, şi haosul ar fi inundat lumea. Rar, cîte un zgomot din sat venea să tulbure paşnica tăcere a cîmpului. Un cîine lătra în somn, înăbuşit, or un buhai mugea cu glas adînc ; cucovele[1] de baltă ţipau cîteodată în marginea trestiilor, or rînchezatul vreunui mînz venea ascuţit despre pădure. Ţîrîitul bălăriilor părea a face parte el însuşi din tăcere.

[1] varietate de lebede sălbatice.

În farmecul încîntător al ceasului acela, în loc de a adormi, mintea se simţea şi mai mult, şi, ca o rază de lumină, năzuia să curgă în spaţiu. Unde ? În lina întîntindere a dorurilor propriului suflet, ce atît de bine se uneşte cu aceea a cerului. Cine eşti tu, călător de o clipă pe pămîntul tău, trăitor de o zi, cînd atîtea pămînturi umplu veşnicia deasupra ?

O blîndă descurajare păru că învăluie sufletul lui Matei, care, cu trupul rămas în paiele uscate, plutea în văzduh cu întreaga sa fiinţă nematerială. Ca la toţi oamenii echilibraţi, dar cu fantazia caldă, nimicnicia făpturii noastre faţă cu natura uriaşe era o cauză statornică de melancolie, iar pe de altă parte, scînteia ce arde în noi, facultăţile noastre sufleteşti, un continuu îndemn de a trăi. A pricepe că nu poţi pricepe şi că nu eşti în stare de a împiedica împlinirea legilor firii, este deja interesant ; dar a pricepe pentru ce nu poţi pricepe, e minunat, fiindcă dacă ai putea înlătura pricina pentru care nu poţi pricepe şi care e parte în tine, parte afară din tine, ai pricepe totul ! Viaţa e plină de durere şi de farmec. Ce somn adînc doarme spaţiul dintre stele ! Între fiecare stropitură de lumină din Calea Lactee sunt milioane de poşte de singurătate. Şi unde ne ducem noi, după moarte ? noi, partea aceasta ce se desprinde din tiparul de acum ? Nicăieri. Murim în noi înşine, cum mor făpturile unui vis, în vis. Un car trecea pe drum, iar căruţaşul cînta din fluier, singur. Închide ochii şi dormi sub straja stelelor. Aşa e-naltă. Ca ce ? Ca nimic...

Cînd deschise ochii din nou, cerul scînteia din luceferii săi ca din diamante.

— Micule, dormi ?

— Nu, cucoane.

— Tîrziu să fie oare ?

— Păi... cam pe la miezul nopţii.

El se gîndi întru sine de ce oare nu doarme baciul. Cine ştie ce-l munceşte şi pe el. Poate vorba cu Floarea.

— De unde ştii tu că e miezul nopţii ?

— Da cum, Doamne, să nu ştiu ! că doar am petrecut o tinereţe întreagă la munte.

— Ei, după ce cunoşti ?

— După cer, coane. Că ajungi, de citeşti în zodie mai ghine ca-n carte.

— Taci bre !... Ia spune cum citeşti.

— Păi ce doreşti matale să ştii ?

— În ce zodie suntem acum ?

— Păi suntem în luna lui cuptor — în zodia Leului.

— Poţi să mi-o arăţi pe cer ?

Baciul îşi adînci ochii în stele şi tăcu.

— O să fie cam greu, coane, că mergem spre sfîrşitul lunei. Luna şi zodia : a trecut una, trece şi alta. Eu acum văd zodia Fecioarei, a Cumpenei, a Scorpiei, a Arcaşului şi a Capricornului. Toate sunt de faţă. Dar a Leului a apus, bat-o vina ei... A ha,ha, uite-o coane !

— Unde-i, Micule ? întrebă Matei, ridicîndu-se cu grabă pe un cot, parc-ar fi fost vorba de cine ştie ce minune trecătoare.

— Păi cum să-ţi spun eu matale... Uite colea, la mîna mea stîngă luceafărul ăla de scapără scîntei...

— Da, îl văd, ăla de merge în prelungirea oiştei carului.

— Fă-te mai la stînga, jos spre marginea cerului, şi ai să dai de altă stea, care străluceşte parcă şi mai şi. O vezi coane ? E gata să apuie şi ea.

— Da.

— Primăvara e ea minunată. În luna lui mai, gîndeşti, Doamne, că se sfărîmă în sufletul ei fecioresc de tare ce arde.

— O văd.

— Aceea e steaua holdelor cînd dau în schic, iar cu cele dimprejurul ei alcătuiesc zodia Fecioarei. Acu te lași matale și mai la vale, dai de patru stele de parcă nici nu se mai văd.

— Așa este.

— Acolo e zodia Leului. Cea mai mîndră, pe care ciobanii o cheamă „inima Leului", nu se vede de loc. Halal de cine se naște sub steaua aceea!

— De ce, Micule?

— Ajunge împărat.

— Da?... O fi „Regulus"...

— O fi. Cine se naște în zodia asta e plin de noroc.

Matei se gîndi, fără voie, la steaua și la zodia lui și-i veni pînă în gură să-ntrebe pe baciu ce știe. Însă o temere ascunsă să nu-l audă vorbind rău de ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumusețe nespusă; ceasul era tîrziu; vorbele baciului aveau o gravitate profetică. Dar biruind înrîurirea aceasta, se hotărî să întrebe.

— Cu mine ce-i, Micule?

— În ce lună ești născut matale?

— În septembrie.

— Sărăcan de mine!

— Ce este? întrebă Matei mișcat.

— Părinții matale s-au cununat în postul Crăciunului!

Matei începu a rîde:

— Fii liniștit, omule, s-au cununat în cîșlegi, dar eu m-am grăbit să viu în lume.

— Păi matale ești născut în zodia Cumpenei... Și așa este, coane, cu zodia nu te poți pune: îți este scris să fii om drept.

— Iar bine, zise Matei rîzînd. Dar acum să-mi spui cum cunoști ceasul.

— Apoi lesne. Uite matale deasupra capului nostru, spre crivăț. Vezi un ghiduș de luceafăr, de tremură subțiratec și nu se mișcă niciodată de la locul lui?

— Da.

— Acu, pe stînga lui, vine Caru, iar pe dreapta Chirostriile. Amîndouă se învîrtesc toată noaptea împrejurul luceafărului din mijloc, din mîna stîngă spre mîna dreaptă. Și dacă am zice, așa de-o prubă, că bunăoară iarnă nu mai este, vară nu mai este, cum ci-că ar hi pentru corăghieri pe ape, tot poate omul să știe dacă-i postul Crăciunului, or al Sîntei-Mării, că de-i în postul Crăciunului, Caru răsare dedesubtul luceafărului și e cu tînjala-n jos, și apune deasupra, cu tînjala în sus; iar de-i în postul Sîntei-Mării, răsare din stînga cu tînjala în sus, și apune la dreapta, cu tînjala în jos. Și Chirostriile tot așa se învîrtesc și ele, pe partea cealaltă. Acu, de vrei matale să știi ceasurile, iar la Car te uiți, că de-i vară, el răsare tot în mîna mea stîngă, cu tînjala drept în sus; la miezul nopții e cu tînjala de-a curmezișul, iar despre zori se-ntoarce-n jos. Iarna ne mai luăm și după Cloșca cu pui.

Matei se uită rătăcit pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele căzînd din cer. Calea Robilor sticlea ca o pîrtie de zăpadă. Constelația Lebedei și a Acvilei păreau a se deschide și a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte. Aceeași taină fermecătoare peste tot! Un gînd rătăcitor despre mamă-sa îi adiă prin minte și parcă îi fu milă de steluțele ce alunecau în haos. Despre ziuă, un aer rece îl făcu să se ghemuiască în manta și să-și strîngă împrejur o mînă de paie mai mult ca să nu-l pătrundă umezeala. Și astfel adormi.

Cînd deschise ochii a doua zi, soarele era sus. Un senin încîntător se desfăşura privirii, pînă în slava cerului. Singur, străveziu, un nouraş ca de bumbac plutea prin aer. Oamenii erau deja în arie; maşina treiera, iar duba, încărcată prea mult cu snopi, huia ca o vijelie. Din cînd în cînd se auzea vocea lui Nae: „Încet măă! că rupi maşina!" Se făcuse de o hărnicie nespusă d. Nae, fiindcă, precum ziceau ţăranii, „bîja" era pe vîrful şirei.

Cam ruşinat că-l apucase soarele dormind, Matei se dete jos şi se amestecă printre muncitori, care, foarte firesc, se făceau că nu-l văd, şi lucrau nevoie mare.

XII

Duminica viitoare se sculă de dimineaţă şi se duse în deal la cimitir. Nu era nimeni înăuntru. Cîteva vrăbii zglobii se coborau din sălciile singuratice şi se scăldau în ţărîna de pe morminte. Liniştea verei părea că înconjură locul acela de odihnă, cu respectul datorit morţilor. Pe mormintele lui Matei se vedeau: pe unul, florile vii, sădite de Saşa; pe cel proaspăt un mănunchi de nemuritoare de cîmp, flori albastre, ce mîngîiau pămîntul, aruncate cu prisos peste tot. Trebuie să fi fost tot ea, prietena tînără, care nu uita pe cei ce nu mai sunt. El rămase în picioare cu mîna dusă la gură, între tatăl său şi mamă-sa, şi, neputînd gîndi nici hotărî nimic, îşi şterse ochii şi se depărtă.

Din poarta cimitirului se vedea dincolo, pe vale, satul Comăneşti. Îi veni dor de Saşa. Porni într-acolo, să-i mulţumească. Dar oare nu era prea de dimineaţă? Ba da, dar întrebarea lui rămase fără răspuns.

Mergînd, se gîndea la fondul de statornicie ce trebuie să fie într-o fire ca a Saşei. Mamă-sa o cunoştea bine, se vede, deoarece atîta îi vorbise de ea. Ce păcat că era hotărît să nu se însoare!...

Cînd ajunse la Comăneşti, dete de un argat care uda florile.

— Doarme cuconiţa, măi flăcăule?

— Da' cum o să doarmă pe vremea asta!...

— Dar cuconaşu Mihai?

— A ieşit. Dumneaei e la biserică, iară cuconaşul... e pesemne la cîmp.

Omul îi arătă drumul către biserică, unde ajunse după cîteva minute. De departe se vedea strălucind acoperişul de tinichea, iar în clopotniţe lemnăria schelelor şi clopotele înşile. În curte se jucau copii în iminei şi cu cămăşuţa albă trasă peste iţari, iar la brîu cu bete. La uşe, săraci încovoiaţi pe cîte un băţ; babe ghemuite pe pardoseala de cărămidă; copii mici ce se jucau cu cîte-un măr. Biserica era de zid, încăpătoare, zugrăvită cam de mult, dar încă cuviincioasă. Catapeteazma, înnegrită de fum, era garnisită, la icoanele mari, cu perdeluţe albe; iconostasul era îmbrăcat cu fir; pe măsuţa din mijloc se vedeau farfurioare cu colivă, străchini cu mere şi prune, ce propteau la rădăcină o lumînărică; prescuri, gărăfi de vin, mănunchi de gălbioare şi indrişaim. În strana din stînga, cînta un dascăl, iar cea din dreapta era goală, fiindcă acolo şezuse Comăneşteanu, tatăl Saşei. În dreapta altarului sta în picioare un hagiu, îmbrăcat în anteriu, cu lanţul ceasornicului după gît, cu un inel strașnic în deget, făcînd cruci peste cruci, cu mîna roată prin aer, iar capul veşnic în mişcare. El izbucnea din cînd în cînd în rugăciuni: „binecuvîntează stăpîne", ori „Doamne miluieşte, 'oamne miluieşte, 'mne miluieşte!...", ori pufnea pe nas, spre

a ține isonul, cîte un „imn !...“ ce zbîrnîia minute întregi. El ducea cădelnița de la o ușe la alta a altarului ; el zicea *Tatăl nostru ;* el era în sfîrșit stîlpul bisericii. Și toate astea, gratis, doar numai fiindcă tată-său fusese la Ierusalim.

Lumea în biserică sta împărțită în două : femeile, singure, deoparte, în coadă, de la ușe pînă la jumătatea locului, iar bărbații, singuri, în frunte. Femeile măritate, cu pieptănătura cu conci roșu și peste cap cu năframă albă, stau mai toate în genunchi ; fetele mari cu flori de tîrg la cap, cu obrajii dați cu roșu, cu fuste de stambă cu puchiței, ce le veneau pînă la glezne, stau mai mult în picioare, cînd veneau. Bărbații cu căciulile mițoase trîntite jos, cei mai mulți cu plete lungi pe spate, unii rași pe frunte, stau drepți, ascultînd slujba cu smerenie. Ei se dau la o parte cu respect din mijlocul bisericii, făcînd roată împrejurul Sașei și al fetelor.

Matei rămase lîngă ușe. În primele momente mirosul de tămîie îi aduse aminte de înmormîntarea mame-sei și parcă i se urcă la cap, făcîndu-l să sufere. Puțin cîte puțin însă, se deprinse cu el și sfîrși prin a asculta cu plăcere toată liturghia.

După biserică, Sașa se închină ușor către oameni :

— Bună dimineața.

— Sărutăm mînele.

Apoi se opri să mai întrebe pe una de un copil bolnav, pe alta dacă a meliță cînepa, pe o a treia s-o cheme la curte, pînă ce, spre ușe, dete cu ochii de Matei :

— *Tiens ! c'est vous* [1] ?

— *C'est moi* [2].

[1] Ia uite ! dumneata ?
[2] Eu.

Acest fel de a vorbi în gura ei era nefiresc, și se vedea bine că ascundea o stîngăcie. Fetele îi scuturară mîna, cu cotul în sus, după cum scria la pravila guvernantei miss Sharp. Ieșiră cu toții din curtea bisericii, cu lumea după ei, și se îndreptară spre casă. Sașa se făcuse roșie, rîdea, se-ntrerupea în vorbă, plecîndu-se spre Matei, care era de partea cealaltă.

— Stai să dejunezi cu noi, nu-i așa ?

— Nu se poate.

— Da' de ce nu se poate ?

— Fiindcă n-am lăsat vorbă acasă.

— Ce-i mai lesne, trimit eu un om să spuie... dulcii Aglae că nu vii.

— Nu... azi e duminică, nu șade bine să-i las singuri.

— Vine și prefectul.

— Un cuvînt mai mult ca să nu rămîi.

— De ce ?

— Așa. Pe mine mă așteaptă dulcea Aglae, la dumneata vine dulcele prefect...

Sașa bufni în rîs :

— Zău așa, vecine : n-ai nici un haz.

— Ba nicidecum, zise Matei, pe jumătate glumind și pe jumătate serios.

— Ba nu, zău, nu vrei să rămîi ?

— Nu pot astăzi. Poftește-mă altă dată, și viu cu plăcere. Bineînțeles, fără prefecți.

— Nici vorbă, zise Sașa, trecînd spre partea lui și luîndu-l de braț. Da' cafeaua stai s-o iei cu noi ?

— Am luat-o deja, însă stau. O să m-apuce soarele...

— Nu-i nimic : te trimetem cu trăsura.

În cerdac, la umbră, Turică aduse cafeaua, zîmbind bucuros lui Matei.

— Poftiți cafea, cuconașule ?

— Nu, mulțumesc.

— Că doar e făcută de cuconița noastră în *prisoană*.

— Știe cuconașu, zise Sașa iritată ; lasă tava pe masă și du-te de-ți caută de treabă.

Turică zîmbi cu supunere și se retrase.

— E supărător cu prostiile lui ; toată ziua îndrugă la radicale. Alaltăieri era furios pe bucătăreasă că nu știe să facă *ardevruri* tocate. De unde i-o fi intrat în cap că pătlăgelele tocate, sunt *hors-d'oeuvre* [1].

Apoi întorcîndu-se spre Matei, cu grația ei senină :

— Zău, nu vrei să iei nimic ?

— Bine, să iau ceva, ca să-ți fac plăcere, dar ce ?

— Orice vrei.

— Dar poate miere, zise el.

Rîdeau amîndoi aducîndu-și aminte de data trecută. Matei se uita la ea încîntat de îndemînarea cu care se mișca. Ea purta o rochie de fular alb cu o cingătoare de panglică, ce-i cădea pe o parte, în două lungi capete. Cînd trecea pe lîngă dînsul, stofa îl atingea peste genunchi, cu mlădieri parfumate. I se părea că nu văzuse nici o rochie mai bine croită și mai simpatică. Ar fi vrut să puie mîna pe capătul panglicii și să o mîngîie. Sașa se așeză jos în fața lui.

— Mary, adu tablele, te rog.

Fetele se repeziră amîndouă s-aducă cutia cu tablele.

— Nu știi cît semeni cu o floare !... zise Matei deodată.

— Vai, vecine, ce compliment !

— Adevărat ; ar fi fost mai bine să tac, însă mi-a venit așa de firesc ! Semeni în adevăr cu o floare. Hainele par astăzi că au crescut pe dumneata, cum cresc foile crinului din el însuși.

[1] mezeluri, gustări înainte de masă.

Ea se făcuse roșie de plăcere și se opri din pregătirea cafelei, împingînd ușor ceașca departe de dînsa. Apoi se plecă în jos și se uită la rochie.

— Îți place ? E simplă, nu-i așa ?...

— Minunată !

Fetele se întoarseră cu cutia cu table și se puseră să-și bea cafeaua în liniște.

Sașa întinse tablele pe masă și-i arătă cum se așază pietrele, cum se aruncă zarul, cum umblă jocul, cu înlesnirea unui adevărat stîlp de cafenea. Dar ochii ei adînci aveau o privire atît de preocupată, încît se vedea, din genele lor ce se mișcau gînditoare, că mintea e în altă parte. Gura zîmbea, umedă de fericire. Mîna stîngă, cu care arunca zarul, tremura. Cuburile săltau afară din cutie, iar Matei se pleca să le adune. Ea le trecea în mîna dreaptă, dar nici cu aceasta nu izbutea mai mult.

— Pardon !... Nu știu să mai arunc...

După un minut iar sări zarul, căzînd pe scînduri.

— Da' ce faci, maman ? zise Mary, uitîndu-se la ea cu mirare.

Ea, disperată, își duse mîinile la ochi, roșie și respirînd cu greutate. Părea că rîde, însă batista i se udase de lacrămi. Fetele se uitau una la alta, neliniștite, iar Matei zîmbea, fără să priceapă ce e. Sașa se sculă de pe scaun și, grăbită, intră înăuntru. Surorile ei se luară după dînsa. Ea intră în odaia ei, unde căzu pe o sofa, cu batista tot la ochi, plîngînd.

— Maman dragă, ce ai ? Victorio, adu flaconul de pe masa mea. Maman, ți-e poate prea cald ?... ce ai ?

Binișor, ea își luă mîinile de la ochi și respiră din plin.

— N-am nimic, dragă... Am amețit. Poate că-mi e prea cald. Du-te, te rog, de stai cu Matei. Victoria o să mă ajute să mă schimb.

— Să chem pe Manda?

— Nu, fetiţo.

Mary ieşi, nesigură, şi veni în cerdac, la Matei. În urma ei, Victoria intră repede, la Saşa, gîfîind şi gata să plîngă şi ea. Saşa sta tot jos, uitîndu-se drept înaintea ochilor.

— Ţi-a trecut, maman dragă?

Glasul fetei era atît de mişcat, încît soră-sa păru a reveni la cele dimprejur.

— Mi-a trecut fetiţo. Vino-ncoace.

Victoria se aşeză în genunchi lîngă sofa, iar Saşa îi luă capul în mîini şi i-l sărută cu o adevărată frenezie. O putere neţărmurită de simpatie, de iubire de lumea întreagă îi răsări în suflet, şi parcă strîngînd în braţe capul fetei, mulţumea o nevoie fizică de a mîngîia pe cineva. După cîteva momente se sculă veselă rîzînd:

— Mi-a trecut, haidem.

În fugă, îşi netezi părul la tîmple, muie o batistă în apă şi-şi răcori obrazul, apoi ieşi. Se duse, zîmbind, drept la locul ei de mai-nainte. Matei se uită la ea, mirat şi oarecum nedumerit de ceea ce se întîmplase. Ea nu îndrăznea să-şi ridice ochii spre el.

— Sper că nu eu sunt cauza...

— Nu, nu, nu: mi-a venit un fel de ameţeală... de care nici eu nu-mi dau seamă. Poate fumul din biserică... căldura... În sfîrşit a trecut.

Pe cînd ea vorbea, un docar cu doi cai frumoşi intră pe poartă.

— Haiti! Prefectul, zise Damian, sculîndu-se şi voind să fugă.

Saşa se întoarse cu privirea către poartă.

— Nu te speria, nu-i prefectul, zise ea rîzînd. Fetelor, ştergeţi-o!... cît mai e vreme.

Fetele înţeleseră şi se făcură nevăzute.

— Tănase Scatiu, cu caii luaţi de la Otopeanu.

Trăsura se opri înaintea scării şi, în adevăr, Tănase Scatiu se coborî, dînd hăţurile în mîna vizitiului. Caii erau minunaţi: cu picioarele dinainte înfipte departe în nisip; cu capul sus, muşcînd din zăbale; cu hamurile de argint înhămaţi la o trăsură elegantă: erau de un stil desăvîrşit. În coada trăsurii însă, sta un ţărănoi, încălţat cu ciubote, în spinare cu un palton de-a stăpînu-său, ros şi ieşit de soare, iar în cap cu o pălărie înaltă, ce-i venea pînă peste urechi, soioasă şi zdruncinată ca o veche braşoveancă. Acesta da de gol totul: se vedea că trăsura şi caii trebuiau să fie cumpăraţi la mezat, or luaţi amanet, de la vreun om cumsecade — altfel n-ar fi fost aşa de corecţi la un stăpîn care avea o asemenea prubă de vizitiu.

Scatiu era îmbrăcat cu un soi de halat de dril, care, în gîndul lui, era făcut ca să-l apere de praf şi totodată să răpuie lumea de ghiduşie. Matei înţelese dintr-o aruncătură de ochi pentru ce unchiu-său îl găsea mitocan.

Tănase se aşeză pe un scaun, picior peste picior, şi începu a se freca pe frunte cu batista.

— Ptiu!... da' cald e, nenişorule!... Că i-am zis lui Iorgulescu: nu te duce Guţă... Ce să ostenim noi caii pentru o rablă ca Panaitopulo! Dar e de un *antetman*, domnule!...

— Ei, l-aţi ales? întrebă Saşa.

— L-am alesără.

— Bine aţi făcut.

— Eu unul nu eram de idee. Panaitopulo, *dipetat*! Un prost, un ăla! Să mai lase locul şi la alţii, că acuma e vremea tinerilor. Uite, domnul Matei, bunăoară; eu, un altul ca mine...

— O să-ţi vie vremea şi dumitale, zise Saşa, zîmbind. Da' frumoşi cai ai.

— Vă place?
— Îmi plac mult.
— O mie cinci sute de franci. Numai hamurile fac mai mult, zise el, îngîmfat de mulţumire.
— Adevărat.
— Ei, aşa-i cu boierimea noastră: ia bani cu dobîndă ca să petreacă la străinătate, şi cînd la plată, tufă. Noi stăm colea şi ne roadem din unghii, ca să le plătim arenzile, iar creditorii dumnealor le vînd averile la mezat.
— Ia lasă, d-le Tănase, că tot dumneavoastră sunteţi creditorii.
— Coană Saşo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să iau un ban. Cît am ţinut moşia lui, da... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la Bucureşti, care, numa ce-mi da o depeşă: „Tănase Sotirescu, Vlădeni. În curînd apa la moară.“ *Emediat* mă porneam la gară, şi numai aşa, ca din întîmplare, treceam pe la Fialcowsky, unde Costică Otopeanu şopăia prin toate colţurile cu cămătarii. Cum mă vedea, îmi sărea de gît. „Ce noroc! cîtă plăcere!“ Eu mă făceam niznai. Numa ce mă scotea afară, mă urca în muscal şi haide! N-avea lescaie în buzunar, dar muscalul muscal. Şi numa începea vorba: „că nene Tănase, să-mi dai cinci mii de franci“. „N-am, coane Costică!“ — „De, găseşti dumneata la un bancher, şi să ţi-i opreşti din cişti[1]...“ — „Doar aşa.“ Şi numa rămînea la *Bolivard,* iar eu, nentule, vira prin Liptrebuinţă, şi peste o jumat' de ceas mă-ntorceam. „Ei ai găsit?“ — „Chipurile am găsit, dar mi-e şi ruşine să vă spun cu cît.“ — „Cu cît o fi.“ — „Un afurisit de jidan din Hanul cu Tei: cere 17 la sută scani cu trăsura boierului, cumpăram mamei cele de

[1] rată, termen de plată pentru arenda unei moşii sau pentru chiria unei case.

şi zice că la un boier ca dumneavoastră nu dă mai puţin de zece mii de lei...“ În sfîrşit, ce să mai încurc vorba, cînd îi eram arendaş, îl ciupeam; dar de astă dată, nimic.

După aceea tăcu şi păru a se gîndi. Matei şi Saşa se uitau la el.

— Îmi pare rău.
— De ce? îl întrebă Saşa.
— Trebuia să-l lucrez mai bine.
— Nu eşti mulţumit?
— Bine, coană Saşo, nu vezi că l-au mîncat alţii... Nu era mai bine să-l pui eu în pungă, că mi-am trecut o viaţă întreagă muncind pe pămîntul lui?
— Tocmai de aceea, eu credeam că ar trebui să ai milă de el, tocmai fiindcă ai făcut stare pe moşia lui.

Tănase Scatiu plesni din degete şi şuieră ca un şarpe:

— Boierii, boierii, cum se apără!... Ehe! s-au dus vremurile alea. Acuma chimiru! Ai bani? eşti boier; n-ai bani? poţi să fii coborît cu hîrzobul din cer, tot degeaba. Este?

Matei, căruia era adresată întrebarea, dete din cap, parc-ar fi zis „mai începe vorbă“.

— Eu, *neaca* să-mi trăiască, urmă Scatiu, că de lume puţin îmi pasă. Moşia mea, caii mei. Cînd îmi vine gust de lume, pune Costeo caii la trăsură şi la gară, băiete. Este?

— Este.

— Ba Brăila vrei? iote-o Brăila; ba Drăgaica Buzăului vrei? iacăt-o colea; ba Bucureşti să zici că vrei? du-te băiete la Bucureşti. Parale să ai, că *destracţii* se găsesc ele. Este?

Matei pufni de rîs, dar se încercă să pară firesc, neascunzîndu-se de Scatiu.

— Eu nu-i spui dumneaei tot aşa?

Clubul cărţii digitale 2022

Sașa se uită la el cu mirare, gata s-o umfle rîsul și pe ea.

— Îmi spuneai mie ?

— Se-nțelege. Brăila vrei? uite Brăila ; Bucureștii să zicem că vrei ? poftim la București. Ce atîta jale, fiindcă Otopeanu și-a vîndut trăsura la mezat ! Cel puțin acuma a intrat în mîna unui om care știe ce vrea, să zică trăsură și cai.

— Este ? întrebă Tănase mulțumit.

Sașa rîdea, cu mîna la gură, parcă se temea să nu supere pe Scatiu. Acesta, încîntat de succesul ce avea, vroi să urmeze :

— Ba poate o să mă-ntrebi de ce i-am cumpărat.

— Da' nu te-ntreb frate, zise Matei foarte serios.

Scatiu rămase un moment cam nedumerit. Apoi, înțelegînd că celălalt vrea să rîdă de dînsul, se făcu roșu.

— Adică cum vine vorba asta ? mîrîi el.

— Ei, hai să zicem că te-ntreb.

— Am înțeles. Adică dumneata vrei să m-aduci *peripizon*... parcă eu sunt prost și nu-nțeleg.

Matei se prăpădea de rîs.

— Să te-aduc... ce ?

— Lasă că știu eu.

Apoi vroi s-o întoarcă și el pe glumă :

— Poftim de vezi ce-nvață dumnealor în străinătate. Diploma, domnule, să-ți văd diploma !... Ce-mi umbli dumneata cu *fanfleuri* de astea.

Matei rîdea din ce în ce mai tare, iar Scatiu de asemeni, părînd că are și el drept la rîs. Sașa își mușcă buzele, ca să nu aibă aerul că ține parte lui Matei.

— Domnule Tănase, vrei să iei ceva ?

— O dulceață, cuconiță, cu plăcere.

Își luă dulceața și voi să plece. Matei îl rugă să-l ducă și pe el acasă, ceea ce Scatiu primi bucuros, fiindcă putea astfel să-i arate caii.

Cînd își luă adio de la Sașa, aceasta îi zise încet :

— Mihai nici nu te-a văzut... Puteam să te trimitem cu trăsura noastră...

— E prea cald, și-ți ostenesc caii degeaba.

— Cînd mai vii pe la noi ?

— Cînd vrei ; dacă nu e prea curînd, și diseară pot veni.

— Foarte bine, te așteptăm diseară.

XIII

Cînd Tănase Scatiu ajunse acasă, trase cu trăsura drept la grajd și propti caii în fața unui morman de gunoi. El însuși stete față la deshămarea „harmăsarilor".

Într-o curte mare, se întindeau șiraguri de case de nuiele lipite cu lut ; șandramale de scînduri ; cotinețe de găini ; hambare ; două puțuri cu furcile strîmbe și cu jgheaburile sparte, așa că noroiul era de-a pururi în ființă ; o bucătărie povîrnită pe o rînă ; grajdul cailor, de nuiele nelipite, acoperit cu stuf ; o porumbărie într-un picior — în fine tot felul de acarete, făcute în pripă și pe ieftin.

În mijlocul curții, două perechi de boi stau cap la cap ; la umbra hambarului un buhai bătrîn rumega ; pe vîrful gunoiului rîcîia o turmă de găini, cu un cocoș moțat ; în noroiul de la puțuri se tăvăleau trei porci ; la ușa bucătăriei, o țărancă da de mîncare la curci. Argații umblau a lene, de-abia trăgîndu-și ciubotele după ei. Căldura și un ciocan două de rachiu mai mult îi moleșea cu desăvîrșire.

Tănase intră în casă. Un miros de crîşmă îl luă de la uşă. În adevăr, într-o cămăruţă lipită cu lut pe jos, mamă-sa „boteza“ rachiul. Un argat scotea spirt dintr-un poloboc şi-l vărsa într-o curătoare, amestecîndu-l cu două părţi apă. Coana Prohira, cu un tistimel dezbrobodit pe creştetul capului, cu o rochie de stambă murdară, sta pe un scăunel de lemn, ca nu cumva argatul să guste vreo picătură de băutură. Dumneaei însă se credea obligată „a-şi face o idee“ de fiecare hîrdău de rachiu. La fiecare gustă-reală, strîmba din nas şi scutura din umeri.

— Măă!... că tare mai e cătrănit, bată-l Dumnezeu!

— Să mai punem o leacă de apă, coană.

— Păi vorbă-i: pune apă; că le face rău dacă o fi prea tare.

Ţăranul mustăcea şi vărsa mereu la apă.

— Eu zic, coană, să le dăm mai ghine apă proaspătă, că-i mai sănătoasă.

Coana Profira rîdea:

— Bată-te Dumnezeu de beţiv, că tot catran ai vrea să bei...

— Păi cine-i ăla, să lase lucru bun. Măcar şi matale, cînd te apucă beteşugul, tot la lucru tare te tragi.

— Ba vezi că m-oi lăsa să mă doboare boala.

— D-apoi boala matale aş vrea s-o am eu...

— Pedepsi-te-ar Dumnezeu, dacă-i aşa...

— Ba că chiar aşa, numa leacurile să mi le dea.

— Da ce, mă, vrei să beau drăcoveniile ce aduce procopsitu de fii-meu?... Apă de Vacs, apă de Buda, apă de naiba, tot apă şi iar apă.

— Ba ca să zici!

— Eu îmi ştiu leacul: buruienele mele... Să nu-ţi uiţi vorba, ia du-te de mi le adu... Ştii unde sunt:

sub pat, la perete. Sunt două sticluşoare, una mai mare şi una mai mică. Pe cea mai mică s-o aduci.

Argatul ieşi.

— Mă, mă!

Omul îşi întoarse capul spre ea.

— Să nu te împingă Aghiuţă să-ţi vîri pliscul în sticlă.

— Păzească sfîntul!

— Eu atîta îţi spui.

Dînsul se duse drept la clondir, şi, cum şedea în genunchi lîngă pat, cu faţa spre perete, puse sticla la gură şi supse cît ce putu. Apoi îşi şterse mustăţile cu dosul mîinii, puse dopul de ciocan de porumb la loc şi se întoarse.

Coana Profira se uită în zare la sticlă şi apoi la argat.

— O să te fure sfinţii, Eremio.

El se făcea că n-aude. Dînsa duse sticla la gură şi dete ochii peste cap.

— Parcă-mi merge la inimă, maică.

— O hi pelin, coană?

— Ce pelin! Rachiu de drojdii curat, cu o leacă de izmă, de-ţi ia durerea de la lingurică cu mîna.

Omul nu mai zise nimic, deoarece opinia lui era deja formată, ci aşteptă să ducă sticla la loc, cu nădejdea de a se întări şi mai mult în opinia de mai sus.

Aceasta era starea lucrurilor în cămară, cînd intră Scatiu. El se rezemă cu mîinile de uşorii chilerului şi se uită înăuntru.

— Da ce faci, mamă, azi, duminica? de ce nu te odihneşti?

— Apoi da, să mă odihnesc... Da' de m-oi odihni eu, cine o să muncească? bagabonţii ăştia? că dum-

neața acuma de politică te ții, pentru stricatul de Panaitopulo...

— E, e, destul. Vezi mai bine că te dă de gol sticla aia.

— Care sticlă, ce sticlă?... sticla cu doctoriile?

— Ia mai slăbește-o cu doctoriile, că te-ai buhăvit.

— M-am buhăvit, eu?... Nu ți-e rușine obrazului, potca[1] lumii, să-mi vorbești mie așa! Da' de aia te-am făcut și te-am crescut eu, mă?

— Da' eu îți zic pentru binele d-tale.

— Să te ia dracu, că mai bine te făceam mort, păcătosule.

O ploaie de ocări triviale se prăbuși din gura ei asupra lui. El înălță din umeri și intră la el în odaie.

— Iar s-a îmbătat.

Dînsa ieși în curte și începu să strige împotriva lui, că a pus mîna pe averea de la dumnealui, că o ține ca pe o slugă, că ea se duce în lume, și cîte de toate. Cîțiva băieți se uitau la ea de la poartă, și rîdeau. Ea scuipă spre ei.

După ce batjocori pe toată lumea, intră în casă, mătăhăind, și se culcă.

Scatiu se dezbrăcase și el și se aruncase pe pat. În odaia lui, cu ferestre mititele și cu perdelițe de stambă roșie, atîrnau de cuie: frîie, căpestre și bicîuri de tot felul, o jiletcă cu mîneci, aninată de un colț, vreo două pistoale, o pușcă și o geantă; pe jos o pereche de cizme de vînătoare, niște pantofi cusuți în canava — și-ncolo lutul udat ce ținea răcoare.

Întins pe pat, Scatiu se gîndea la Tincuța. Tinerețea și frăgezimea fetei aprindeau mintea flăcăului

[1] pocitania.

bătrîn. Ce n-ar fi dat s-o poată lua de nevastă! Conu Dinu Murguleț îi datora treizeci de mii de lei și părea a nu se grăbi să-i înapoieze. La ideea banului, entuziasmul lui pentru fată părea a mai scădea. Lucrul de căpetenie era: să pună mîna pe bani și pe fată. O tuse seacă îl făcu să se ridice pe un cot și să înjure. Răsuci o țigare, vorbind singur, și luă o pană după sfeșnic și-și frecă țigareta; apoi se răsturnă din nou în pat, sorbind fumul cu lăcomie.

Afară, pe prispă, se auzeau glasurile mai multor țărani, ce vorbeau tărăgănat.

— Că nu-i, măi, hine Petreo, de la hotărnicia veche, a lui Mavru. El se scoală cu *pritențiele* după hotărnicia cea nouă.

— A 'nginerului județului, naș' Gheorghe?

— Păi cum.

— Da' ăla nici nu știe să măsoare.

— Păi ci-că aia-i măsurătoare dreaptă.

— O hi, mă, că dracu-i meșter.

Tănase Scatiu îi auzea din pat și turba de mînie. I-ar fi împușcat ca pe niște cîini, dacă nu i-ar fi fost frică de jurați. Se sculă binișor și se duse să se uite la ei de pe fereastră. Erau cei mai dîrji din sat. El își îmbrăcă laibărul de dril și ieși la ei. Clocotea de mînie, dar se stăpînea.

Țăranii se sculară cu toți în picioare, cu căciula în mînă.

— Bună vreme, oameni buni.

— Sărutăm mîinile, boierule.

— D-apoi, ce doriți de v-ați sculat pe vremea asta să veniți la mine?

— Apoi ce să dorim, coane? sănătate dorim.

— Sănătate să dea Dumnezeu. Alta?

— Păi ia hîrtia asta...

Unul din ei scoase din sînul cămăşii un mototol de basma, şi, desfăşurîndu-l cu mîinile lui crăpăcioase, dete de o citaţie.

Tănase se făcu roşu.

— E o *cetaţie,* zise el. Nu ştiţi dumneavoastră că aşa am vorbit: să ne căutăm fiecare dreptatea la judecată.

— Păi ghine, coane, aşa ne-a fost vorba?... zise cel mai bătrîn dintre ţărani. Noi ţi-am spus că la judecată nu mergem. Mai ghine-ţi facem v'o poveră...

— Păi ce povară să-mi faceţi, oameni buni?... că dumneavoastră nu le împliniţi nici pe cele vechi.

— He! păcatele noastre, d-apoi cine-ţi munceşte pămîntul, coane?...

— Banii mei, bade.

— I-auzi, mă, zise unul, eu pînă azi n-am pomenit ban de la el.

— Tacă-ţi gura, mă, Leftere, ziseră cu toţii.

Scatiu se uita la el pe sub sprînceană. Îndoi hîrtia şi vru s-o dea înapoi ţăranului de la care o luase.

— În sfîrşit, luaţi-vă *cetaţia,* şi mai bine aşa: la judecată nici eu nu vă-nşel, nici dumneavoastră nu mă înşelaţi.

Ţăranul nu vru să-şi ia citaţia înapoi.

— D-apoi parcă n-o să ne judece tot boierii.

— Corb la corb nu-şi scoate ochii, adăugă Lefter.

— Ci tacă-ţi gura, mă nea Leftere.

— A băut un păhăruţ la grec.

— Ba n-am băut nici de fel, da' ce umblă să ne ia pămîntul!...

— Aşa este, ziseră mai multe glasuri.

Cei din frunte, mai bătrîni, căutau s-o ia mai pe domol.

— Noi, de la hotărnicia veche n-am fost supăraţi

de nimeni, strigă Lefter, în mijlocul ţăranilor; ce vine acuma să ne ia pămîntul!

— Mă, da' iute te-ai făcut, bade Leftere, zise Scatiu, roşu de mînie, dar tot căutînd să se stăpînească.

— Iute m-am făcut, că umbli să ne iei pămîntul, tîlharule!

Vreo cîţiva ţărani îl luară de spate şi-l deteră la o parte.

— Să nu-ţi calce chiciorul pe ogoru meu, că te zburătuesc! strigă Lefter.

— E băut, coane, să nu-ţi fie cu supărare.

— Lasă c-o să-l învăţ eu minte!... Ei, ce mai vreţi de la mine?

— Apoi să nu ne iai pămînturile, sărac de maica noastră, că ne laşi copchiii pe drumuri, coane.

— Ce-o să vă fac eu, moş Stoico! Pe planurile mele de hotărnicie aşa stă, că grindul de la Cucuieţi pînă la heleşteu este al statului; eu sunt dator să apăr averea statului, că altfel o plătesc din buzunarul meu.

— D-apoi statul de ce nu s-a mai sculat pînă acuşica?... el nu ia de la noi, el ne dă, că de aia-i stat.

— O fi... Cine v-a băgat în cap şi asta?

— Apoi ci-că o să vie poruncă de la guvern să se împartă toate alea.

— Ş-o aştepţi, moş Stoico.

— Păi nci nu ştim, coane: omul fără carte e ca vai de el; da' aşa s-a zvonit, a venit ci-că de la Rosia poruncă să ne împartă pămînturi.

— Să vă împartă pămînturi!... Grele vremuri am mai ajuns, să-ţi spui drept! Da' dumneata ai primi, moş Stoico, să-ţi împartă pămîntul? ai primi să-ţi ia fata şi muierea: să-ţi împartă aşternutul: să-ţi ia oala de la foc; să-ţi împartă boii de la jug, că

dumneata ai patru iar beţivul ăla care mă-njură n-are nici unul, fiindcă i-a băut.

— Da, or am băut banii tăi, mă calicule, zise Lefter de la o parte.

— Să-ţi tacă gura, hoţule, că te împuşc! răcni Tănase la el.

— Ia mai ţine-ţi gura, mă, Leftere, ziseră mai mulţi.

Lefter tăcu. Scatiu, simţindu-se ascultat, urmă:

— Ţi-ai împărţi boii cu el, ha?... Dă-i şi lui doi boi, că el n-are şi *mneata* ai patru, ha?

Scatiu se uită la el şi cu coada ochiului la cei de primprejur, mulţumit de efectul ce făcea. Stoica îşi trecea cu dosul palmei pe cotoarele de mustăţi:

— Păi dacă e să-i dăm boi lui Lefter, coane, eu nu am decît patru, iar matale ai o cireadă întreagă: dă-i şi lui, săracul.

Bătrînul Stoica mustăci, pe cînd ceilalţi se foiau între ei, neîndrăznind să rîdă.

— Eu, lui Lefter, boi?... şoricioaică, zise Tănase, avînd aerul de a glumi. Mergeţi cu Dumnezeu, oameni buni, şi la ziua înfăţişării veniţi la judecată, că-i numai de formă, ca să nu m-apuce statul.

— Mai rămîneţi sănătoşi, coane, da' noi la judecată nu venim, şi nici judecata să nu calce pe la noi, că nu e bine.

Tănase intră înăuntru, cu citaţia în mînă, iar ei se depărtară, vorbind şi dînd din mîini.

— Ai dracului, mi-au lăsat *cetaţia*... Bre! a ajuns ţăranul mai şiret ca boierul, zise el, ca morală.

Şezu pe marginea patului şi se gîndi fumînd. După cîtva timp intră mamă-sa, spăsită şi necăjită, şi merse de se aşeză pe un colţ de scaun, fără a zice nimic. El se uită la ea mişcat. Cît putea bădărănia

lui să îngăduie sentimente înalte, ele erau pentru babă. Îi ierta toate celea, pînă şi beţia, fiindcă, de, „o mamă are omul".

— Ei, ce ai, de te-ai supărat aşa?

Ea da din cap şi-şi frîngea mîinile, zbîrcind din gură ca un copil ce stă să plîngă.

— L-am auzit pe Lefter... nu l-ar mai răbda pămîntul...

— Ei!... şi de asta te-ai necăjit atîta?

— Cum să nu mă necăjesc, maică!... Auzi dumneata, ţăran obraznic!

— Era beat.

— Beat, ha?

— Apoi beţia o să puie capăt la multă lume, zise el cu înţelesuri.

— Aşa zău, beţia. Beau, bată-i mama lui Dumnezeu, de sting pămîntul.

După aceea se sculă în picioare şi se apropie de el cu mare taină.

— Tănase!...

— Ei, ce-i?

— Oare să nu-şi vîre coada şi *fodulul?*

Aceasta era porecla lui conu Dinu.

— Ia tacă-ţi gura, maică.

— Iaca tac, zise ea repede, ducîndu-se din nou pe colţul scaunului.

— *Fodulu* dacă ar putea şi-ar plăti datoria.

— La sfîntu aşteaptă. Te-a găsit pe dumneata prost şi-şi joacă calul cum îi place.

— Ce face?

— Chiar aşa. Te ţine cu vorba să-ţi dea fata. Parcă cine ştie ce mai sculă. Fete pentru dumneata cîte pofteşti...

— Oleo!... Să nu mă facă, că-i vînd şi cenuşa din vatră.

Clubul cărţii digitale 2022

— Să i-o vinzi, procopsitului, că-i cu coada în sus ca o capră rîioasă... Acu a mai venit şi lingoarea de nepotu-său şi nu mai încapi de ei.

— Doftorul cel mare!

— Doftor, ăla?... Nici pe Cotei din curte nu i l-aş da în seamă. Eu zic să-i pui *sifestru.*

— Ba vezi că nu.

— Să-i pui *sifestru,* şi să-l văd eu venind colea, la mine, şi tipărindu-mi mîinile şi pe o parte şi pe alta, şi eu să-i spui: „Nu putem, nu putem". Cioclovina dracului!... Că d-aia mi-am ros eu palmele, muncind cu răposatu tată-tău, ca să strîngem bani, să le dăm lor, şi ei să ne facă mutre... Acuşi să te duci şi să-i pui *ezecuţie.*

— Ei, încet, încet.

— Ba nici un încet.

— Zi să-mi dea de spălat.

— Bate-i-ar Dumnezeu de calici înfumuraţi.

După cîteva minute, intră jupîneasa Liţa, o dudană de muiere cît un munte. Ea aducea un lighean de aramă, cu ibricu de apă în mijloc, o cutie de tinichea cu o coajă de săpun, şi, pe umăr, un ştergar de ţară. După ce aşeză totul pe un scaun, îl aduse dinaintea lui Scatiu şi-i turnă să se spele.

XIV

Matei se ducea la Comăneşti mai în toate zilele. Se obişnuise aşa de mult cu drumul acesta, încît, cînd îşi mai aducea aminte de vorbele mame-sei şi încerca să mai puie frîu plăcerii de a vedea pe Saşa, i se părea că-i lipseşte ceva. Dar atunci îşi zicea că e dator să se ducă, tocmai ca s-o cunoască mai bine.

Într-una din aceste zile de cumineţenie, pe cînd rătăcea singur, călare, pe marginea moşiei, se opri la bostănăria unui lipovean.

Aşezată în mijlocul cîmpului, pe malul unui iaz de moară, coliba străjuia un drum mare, întinzîndu-şi umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. Lipoveanul cu femeia şi cu două fete încărcau un car cu fîn. Îndată ce-l văzură, veniră la el. Omul, cu capul gol şi cu cămaşa roşie peste pantaloni, se apropie de el şi-i sărută mîna; femeile de asemenea. Apoi una din ele alergă înăuntrul colibei şi veni cu un fund curat şi un ştergar, pe cînd lipoveanul scotea din groapă un pepene enorm pe care-l tăie pe fund. Pepenele era minunat. Cu custura înfiptă în miez, lipoveanul i-l aşeză dinainte, şi apoi se dete la o parte.

El rămase singur, uitîndu-se pe cîmp. Soarele apunea în dosul colibei, luminînd pieziş miriştile roase. Cît vedea cu ochii, nu întîlnea decît pete gălbui de oarze secerate, ori suhaturi bătăturite, pe care ici şi colo rămăseseră în picioare curnuţi zgribuliţi şi tufe de tîrtani. Departe, pe drum, un vălătuc de praf părea că vine spre colibă, cu cine ştie ce cărăuşi în mijloc.

Un sentiment de pace neţărmurită, de oarbă supunere vremei ce trece şi îngălbeneşte pustiurile, da priveliştea locului. Parcă aşa trebuia să fie. Deprins acum cu firea ţăranilor, înţelegea mai lesne natura după oameni, decît pe oameni după natură. Fluierul drumeţului, ce noaptea tîrziu se întoarce acasă, şi în cîteva note chinuite spune înduioşarea omului, era harfa pustietăţii aceleia; chipurile liniştite ale cosaşilor răsfrîngeau lumina oarecum tîrzie a soarelui apunînd. Şi se simţi el însuşi cuprins de descurajare, uitîndu-se înainte. „O fi", această vorbă atît de romînească, îi veni în minte. Şi de la vorbă îl prinse gîn-

dul soartei țăranilor: ce buni erau că o primeau așa cum era!... Își aduse aminte de hotărîrea de a le face școală, pe care era departe de a o aduce la îndeplinire. Înfipse cuțitul într-o felie de pepene și se puse a scoate semințele din alveolele lor îmbrumate de zahăr; ia așa te ia viața, cum ia o apă adîncă un pai și-l poartă domol de la un cot al malului la un alt cot; apa curge, înceată, și tu curgi cu ea, fără să poți face ceva.

Vălătucul de praf se apropia, iar el se uita liniștit la drum. Era o trăsură cu doi cai. Cînd ajunse în dreptul colibei, i se păru că recunoaște trăsura Sașei, și fără să se mai gîndească, sări de unde se afla și făcu semn vizitiului să oprească. În același timp, de sub coșul trăsurii se ivi capul Sașei, care nu-l vedea, și, mirată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care se oprea. Cînd însă recunoscu pe Matei, se dete jos repede și veni la el cu mîna întinsă.

— Ce te faci pe aicea, omule?

El dete din cap, neștiind ce să răspundă.

— Uite, mîncam un pepene.

— Ce bună idee! Mi-e așa de sete...

Și fără să mai aștepte altă poftire, se așeză pe bancă, își ridică pînă pe vîrful nasului vălul des cu care era acoperită, și se puse să taie bucăți mici de pepene și să mănînce. Era încîntătoare. Ochii, privind spre el, rîdeau de fericire. Mîna, strînsă în mănușe, apăsa ușor și elegant pe mînerul bietei custure.

— Cum ai ajuns pe locurile astea?

— Uite așa. Da' vezi ce bun pepene? nu mai mănînci?

— Mulțumesc, am luat numai ca să-mi treacă de sete... Da', ia spune, cum te găsești pe aici?

— Apoi, cum să mă găsesc... îmi era urît și am ieșit să mă plimb.

— Așa?... Va să zică la noi nu vii, fiindcă ești ocupat, și pe altă parte umbli singur pe cîmp, să-ți treacă de urît.

— Umblu să-mi treacă de urît și să-mi cunosc bine moșia.

— Da?

— Da. Apoi, „să-mi treacă de urît" e o vorbă. Eu, ca mulți oameni, fug de urît, dar în același timp am nevoie cîteodată de singurătate.

Ea se uită la el, clipind des și părînd că vrea să pătrundă înțelesul vorbei.

— Asta e adevărat, zise ea, după un moment de tăcere.

— Nu-i așa?

— Da. Da' tot ar trebui să vii la noi mai des.

— O să viu. Îți spun drept că aș veni și mai des, însă mă tem să nu fiu supărător cu vizitele mele.

— Matei!

El ridică repede ochii spre dînsa, surprins de a o auzi chemîndu-l pe nume. Sașa se-nroșise și se uita în pămînt.

— Mihai o să plece în curînd, și dorește mult să te vadă, adăugă ea cu anevoință.

— Pleacă?... O să-l însoțești și dumneata?

— Păi ce să fac?...

El rămase cu mîinile încrucișate pe genunchi, gîndindu-se. Sașa pleca!... Era pentru el o vorbă nouă și aproape fără înțeles. Se uită la dînsa lung. Ea, cu vîrful umbreluței, mișca un pai, jos, pe pămînt.

— Nu iei niște pepeni să-i duci acasă? tot ești cu trăsura.

— Ba da.

Lipoveanul alese ce avea mai bun în groapă. Matei îi aşează cu grije la picioarele trăsurii, apoi se duse să-şi dezlege calul.

— Vin după dumneata.

— Cum! vii cu mine, sper.

El stete un moment la îndoială.

— Vin, dacă vrei, dar aş fi aprins o ţigară.

— Aprinde; mie-mi face plăcere. Leagă-ţi calul lîngă ai mei şi hai să mergem, că apune soarele.

Matei voia să urmeze poveţele ei, dar nu izbutea cu nici un preţ să dezlege căpăstrul de la gîtul calului. Saşa se uita la el cum făcea lucruri pe care nu le învăţase, şi o bufni rîsul.

— De ce rîzi?

— Tare mai eşti stîngaci!...

Lipoveanul se repezi de unde era, şi într-o clipă desfăcu căpăstrul şi legă calul lîngă ceilalţi.

El, cu mîinile în vînt, a treabă, se urcă în trăsură rîzînd.

— Dacă n-am făcut niciodată meşteşugul ăsta!...

— Ştiu... de aia m-am mirat şi mă mir de hotărîrea dumitale de a rămînea la ţară... Dar, în sfîrşit, bine faci, zise ea, aşezîndu-se comod în colţul trăsurii.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, şi roatele tocară mai departe pe pămîntul ţelinos al cîmpului. Îmbrăcase umbra toată zarea, pregătind calea amurgului. Departe, în marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncîndu-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fundul liliachiu al cerului, părînd nişte stropituri enorme. Se simţea cum vine noaptea. O geană vînătă de lumină se închidea prelung spre apus. Dunga dealului, pe care era satul, se îneca încetul cu încetul în clarul obscur al amurgului.

— Ce moment încîntător!... zise el. Vezi? te miri de ce am rămas la ţară... Iată de ce.

Ea tăcea, pierdută cu ochii în pînza orizontului.

— Ce frumos e!... Nu-i aşa?

— Da, răspunse ea cu glasul tremurător.

— E aşa de frumos, că te răsplăteşte de toate ostenelile zilei. Nimeni nu poate prinde ceasul trecător. Numai soarele, în răsărit şi-n apus, pare a-l însemna pe cer.

— Mai cu seamă în apus.

El tăcu un moment. După aceea, înţelegînd ce gîndea ea, o întrebă:

— De ce?

— Aşa. În răsărit e veselie, se amestecă o idee vagă de speranţă. Şi în fericire nu se numără ceasurile. Pe cîtă vreme în apus, sufletul întrevede un sfîrşit, clipele cele din urmă ale unui foc ce se stinge... Nu-i aşa?

— Da... În sfîrşit astăzi mi se întîmplă un lucru ce rar se împlineşte în viaţă.

— Care?

— Acela de a vedea schimbîndu-se o dorinţă puternică în realitate, şi de a fi tot aşa de încîntat de realitate cît eram de dorinţă.

— Adică, vorbind în proză?

— Nu-i destul de limpede?

— Ba da... dar ce vrei să zici?

— Vreau să zic că, în general, nimic nu trece din lumea ideală în cea fenomenală fără să nu piardă din farmec. Astăzi mi se-ntîmplă contrariul, pentru întîiaşi dată.

Ea începu să rîdă.

— Din ce în ce mai limpede. Închipuieşte-ţi că sunt foarte proastă... De ce nu vrei să spui lucrurile în bună şi curată limbă romînească.

— Ba le spui. Vream să zic că de multă vreme visez la scena asta, la țară, la cîmpul întins; de mult vream să mă întorc aci, să trăiesc în pămîntul nostru, să răsuflu din plin și să mă arză soarele... Mi s-a împlinit dorința, și sunt tot așa de fericit acum, precum eram înainte de împlinirea ei.

— Îmi pare că e natural să fie așa.

— E o părere. Noi nu suntem deplin fericiți decît numai în iluzia fericirii noastre.

Ea tăcu un moment. După aceea adause timid și încet:

— Cu toate astea mie-mi pare că sunt fericită în realitate.

— Da, se poate. Dar mă prind că dumneata ești persoana cea mai visătoare...

— Eu?!...

— Da, dumneata. Nu visătoare în înțelesul vulgar, ci meditativă, răsfrîntă înăuntru, trăind prin propriile forțe ale sufletului dumitale și cerînd foarte puțin de la lumea din afară.

— Eu nu știu; știu atîta, că viața îmi pare interesantă, lumea în general bună și, cu un ideal în suflet, aș trăi un veac fără să mă plîng.

— A!... va să zică ai un ideal?

— Negreșit... Cine nu are un ideal?

— Cine nu are... Foarte multă lume.

Ea dete din cap și nu mai răspunse.

Începea să se cam întunece. Se auzea ropăitul cailor pe întinderea cîmpului, și nu se vedea decît linia dealului ce se apropia.

— Aș putea oare să te întreb ce ideal ai?

Ea mișcă ușor din vîrful unui picior, zîmbind.

— Mă așteptam să mă întrebi.

— De ce?

— Așa.

— Atunci răspunde-mi.

— Nu pot să-ți răspund.

Acum îi veni rîndul lui să tacă.

— Ai dreptate, adăugă după un moment, nu aș fi îndrăznit să te întreb, dacă te-aș vedea bine.

Ea începu să rîdă.

— De ce rîzi?... Îmi pare rău că rîzi.

Dar ea rîdea și mai tare. El tăcu cu totul. După cîtva timp tăcu și ea, și iarăși nu se mai auzi decît mersul trăsurii.

— Iartă-mă, zise dînsa, atingîndu-l ușor cu mîna.

— De ce să te iert? Nu mi-ai făcut nimic.

— Da, dar am rîs prosteşte... Mă ierți?

— Cum să nu te iert.

El îi luă binișor mîna într-ale lui și nu mai zise nimic. Erau atît de fericiți amîndoi, în amurgul vremii, încît ar fi dorit să se ducă trăsura mai departe și tot mai departe fără țel.

— Eram pe drumul arzător al confidențelor, zise el încet și parcă s-ar fi gîndit la lumea din mintea lui. Alături de dorul meu de țară, sta dorul de cineva, iubit, dar necunoscut. Îmi părea că trebuie să te întîlnesc. M-ai însoțit întotdeauna și peste tot și cu toate astea nu știam cine ești.

Ea se lipise de umărul lui, tăcută și tremurătoare.

— Și acum, cunoscîndu-te, îmi pare că ești aceea pe care o doream, întocmai, aievea, mai dulce și mai bună decît cum o visam...

O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Pînă acasă nu mai ziseră nimic. Plecată cu capul pe umărul lui, Saşa închidea ochii pe jumătate și vedea linia dealului, întunecată, pierdută, parcă ar fi fost o dungă pe cer. În ultima tremurare a luminii apuse înota o stea. Ea părea că iese din adîncul timpului și vine,

vine spre orizonturile noastre, purtătoare de veşti bune.

Trăsura se opri la poarta lui Matei. El se dete jos, încet.

— Ce rău îmi pare !...

Saşa îl strînse uşor de mînă.

— Vii mîine ?

— Da.

— Vrei să-mi spui, cînd vei veni, ce stea e aceea ?...

Ea îi arătă cu mîna spre cer.

— E a speranţei şi a fericirii.

— Ştiu... pentru noi.

— Pentru noi.

— Da, pentru noi. Dar pentru lumea cealaltă ?

— În apusul soarelui, în august, îmi pare că se iveşte constelaţia Fecioarei. Îţi spun mîine cum se cheamă... Noapte bună...

— Noapte bună.

XV

El intră acasă senin, fericit, cu o puternică notă de idealitate, ce răsuna pînă în straturile cele mai depărtate ale sufletului.

Saşa se dete jos din trăsură ca o păsărică. Fetele şi Mihai, care o aşteptau, stau în balcon cam plouaţi, fiindcă era tîrziu şi le era foame.

— Da' ce ţi s-a întîmplat, maman ? o întrebă Mihai.

— Nu mai puteţi de foame, nu-i aşa ? Am plecat tîrziu de la Vlădeni, şi pe drum am întîlnit pe Damian, la coliba unui lipovean, de unde v-aduc şi pepeni. Hai să mîncăm.

Ei se duseră la masă şi Saşa intră un moment la ea să se scuture, şi după cinci minute veni în sufragerie cîntînd.

— Maman, nu ştii un lucru ?... mîine ne vine sfînta de la Agapia.

— Da ?

— A trecut subprefectul pe aici şi ne-a zis că mîine, la zece, să-i ieşim înainte cu tot satul.

Turică, feciorul, cu obişnuita lui înlesnire de a se amesteca în vorbă, zise :

— D-apoi că *premarele* este chiar afară cu popa Buză-tăiată.

— Aşa ?... Zi-i să vină înăuntru.

Nu trecu mult şi un ţăran voinic intră pe uşă binişor, călcînd pe vîrful degetelor. Era un om zdravăn, care, după îmbrăcăminte, se vedea a fi chiabur.

— Sărut mînile, cuconiţă.

— Mulţumim dumitale, primarule. Ce aud, că ne vine sfînta ?

— Apoi, ci-că vine... Că încă a trecut d-l subprefect pe la primărie şi a lăsat poruncă să scoatem lumea înaintea sfintei, cu mic cu mare, doar s-o îndura Dumnezeu cu niţică ploaie, că s-a răsucit porumbul de toată isprava.

Saşa păru că se gîndeşte un moment.

— Ia ascultă, Vîlsane, da' oare trebuie ploaie cu adevărat ?

— Trebuie, cuconiţă, la porumb.

— Ştiu. Da ce face lumea care a rămas cu vrafurile în arie ?

— Păi, ce să facă, că şi Dumnezeu nu ne poate mulţumi pe toţi.

— Cei ce n-au cai au rămas în urmă.

— Cei ce n-au cai or mai treiera cu chicioarele, zise primarul.

— Da' dacă vine ploaia?

— Păi măcar de-ar da Dumnezeu... Da' știi; pînă se mai pregătește, pînă una alta, și-a sfîrșit rumînul țîra de orz.

— Bine, Vîlsane. O să trebuiască vreo masă...

— Păi chiar de aia venisem, să mă rog să ne dai cele de trebuință.

Pe cînd el vorbea, se ivi în spatele lui potcapiul popii.

Popa Vasile Buză-tăiată era cunoscut la o poștă împrejur. Cu pulpana antereului prinsă în brîu, cu ciubotele scîlciate și cu burta înainte, era tipul preotului de moda veche. Glumeț, lacom la mîncare, scurt la slujbă, se ținea de popie prin obicei și fiindcă „dacă nu curge tot pică", dar altfel era arendaș și el: lua o sfoară de pămînt de la unul, cumpăra lînă de la altul, mai da cîte un ban doi cu camătă, și astfel își ridica spuza de copii ce avea. Sașa nu-l putea suferi, și-l îngăduia numai fiindcă rămăsese moștenire de la tată-său; dar adusese un al doilea preot, om cumsecade, care ducea tot greul bisericii.

— Masă bună, taică.

— Mulțumim, părinte. D-apoi, ne vine sfînta, hai?

Popa nu răspunse nimic deocamdată, ci unindu-și degetele de la mîna dreaptă, boscorodi cîteva cuvinte deasupra mesei, aruncînd ochii lacomi la niște pătlăgele împănate; după aceea luă un scaun și șezu, cu ochii țintă la pătlăgele.

— Hm!... zise el, astea pe turcește se cheamă „Imam baildî"... Știi, coană Alexandrino?... ci-că un preot de ăia de ai lor a mîncat într-o zi pînă a crăpat... și de aia s-a chemat așa: „Imam baildî", adicătelea „a crăpat Imamul".

Mihai și fetele rîdeau să se topească.

— Nu poftești, părinte? zise băiatul, întinzîndu-i o farfurie.

Sașa se uită la el, încruntînd din sprîncene.

— *Maman, je t'en prie*[1].

Pînă să răspundă ea, popa își trăsese pe taler două pătlăgele, și se uita curmeziș spre fecior, parcă ar fi vrut să-i ceară ceva.

— Ce dorești, părinte? îl întrebă Sașa.

— M-aș ruga de un păhărel de rachiu... să le fac o leacă de drum, că, precum zice sfînta scriptură: „Frunză verde de dai n-ai, iar mielu blînd suge la două oi".

Turică îi aduse un păhăruț de rachiu, pe care popa îl azvîrli pe gît, de era cît p-aci să-l înghită cu pahar cu tot. Primarul se uita la el și zîmbea.

— Dumneata nu vrei ceva, Vîlsane?

— Sărutăm mîinile, cuconiță.

Turică îi dete numaidecît rachiu, dar omul, foarte cuviincios, nu vru să primească. Sașa se uita la el cît era de întreg și de cuminte, și vru să-și urmeze cu dînsul vorba mai departe.

— Va să zică ce crezi că trebuie?

— Apoi să vedem ce zice părintele.

Popa înghițea dumicaturile cît pumnul, și n-avea vreme să vorbească.

— Ce zici, părinte? îl întrebă Sașa.

— O masă, o față de masă, lumînări și tămîie.

— Bine. Alta nu mai trebuie?

Popa ridică din sprîncene că nu.

— Să dăm gazdă la preot și la maici, zise Vîlsan, și să vedem de cai, că poate vine sfînta cu droșca.

— Bine, taică, să-i dați, mormăi popa, că cine dă

[1] Mamă, te rog.

cu mîinile, aleargă cu picioarele, iar cel ce plînge pe sărac, să-i poarte traista.

Primarul rîdea, dar văzînd pe popă că-şi dezleagă sacul cu proverbele, îi făcu semn să se scoale.

— Hai părinte, că te aşteaptă coana preoteasă.

— Să mergem, taică.

Mai dete duşcă un pahar cu vin şi se sculă.

După ce plecară, Mihai se puse să facă şi el ca popa Vasile, zicînd proverbele pe vîrful degetelor: „Frunză verde de dai n-ai".

— Maman, îmi dai voie să-mi rup un dinte, ca să semăn mai bine cu el?

— Ia nu mai vorbi prostii, zise Saşa rîzînd.

— Zău aşa, maman.

— Rupe-ţi-l, dacă vrei.

Ei urmară hazul mai departe, după masă, pe cînd Saşa se duse la ea să scrie.

Cînd se aşeză jos şi luă condeiul, singură, scena din trăsură îi reveni în minte cu atîta putere, încît se rezemă de spatele fotoliului şi privi drept înainte. Oare era adevărat? Ea fusese? sau o dulce închipuire de sine o făcea să urmeze, deşteaptă, un vis fericit?

Scrise două rînduri lui Matei, rugîndu-l să vină a doua zi şi să vestească şi pe conu Dinu de sosirea sfintei.

Pe la nouă ceasuri dimineaţa tot satul era la cîmp, pe marginea drumului mare. Tăbăriţi pe şanţul şoselei, ţăranii vorbeau liniştit, ştergîndu-şi sudoarea cu dosul palmei, iar nevestele şi fetele, cu rochiile de stămbi întinse roată împrejur ca să nu le păteze, îşi istoriseau păsurile lor zilnice, parcă nici vorbă n-ar fi fost de venirea sfintei.

La Comăneşti, Mihai şi fetele aşteptau nerăbdători pe Saşa, care nu se mai isprăvea de gătit. Victoria îi bătu în geam.

— Maman, se-ntîrzia prea mult.

— Dacă sunteţi aşa de nerăbdători, luaţi trăsura şi duceţi-vă.

— Să ţi-o trimitem înapoi?

— Negreşit.

Ei plecară. În urma lor, Saşa se gătì repede şi ieşi în balcon, aşteptînd pe conu Dinu şi Matei. La ideea de a-l revedea, simţea inima bătîndu-i-se cu putere şi un val de căldură urcîndu-i-se în obraji. Intră înăuntru cu neastîmpăr; îşi aşeză pălăria mai pe frunte; îşi scoase o mănuşă, ca iar s-o puie după un minut.

Un zgomot de trăsură, în curte, o făcu să se repeadă la fereastră. Dar era numai subprefectul. Cu toate că-i era simpatic, de astă dată Şaşa îl găsi venit la nevreme, şi nu ieşi. Un argat, care văzuse trăsura ei plecînd, spuse subprefectului că toată lumea era la cîmp, şi-l făcu astfel să se ducă. După puţin timp veni şi Matei. Saşa îl văzu de pe fereastră, şi se repezi la uşă să-i iasă înainte, însă inima îi bătea aşa de tare, încît fu silită să se oprească un moment pe scaun. Argatul care vorbise cu subprefectul era gata să-l trimită şi pe el după ceilalţi, cînd Saşa ieşi repede, tocmai pe cînd trăsura lui Matei întorcea, şi-l strigă.

Cu capul plecat în pămînt, din pricina soarelui, el urcă treptele, şi cînd dete cu ochii de dînsa, rămase locului. Ea se făcuse şi mai roşie de cît era, şi, rîzînd îl întrebă pe jumătate supărată:

— Ce-i?

— Nu te supăra, zise el. Eşti astăzi o minune încîntătoare!

— Da?... Sunt bine?...

— Grozav de bine.

Ea făcu un pas înapoi, simțind parcă nevoie de a se depărta de complimente.

Apoi se învîrti împrejurul ei însăși.

— Îți zic bună dimineața după ce mi-oi scoate mănușa.

Rămaseră astfel locului, uitîndu-se unul la altul zîmbind.

— Acuma, bună dimineața.

— Bonjour.

— Mergem ? e tîrziu, știi ?

— A cui e vina ?

— A mea, fiindcă n-am venit la vreme, și a dumitale fiindcă te-ai gătit prea mult.

Ea își punea mănușa la loc, uitîndu-se pe sub gene.

— Vream să te aștept, zise ea încet. Să mergem.

Se urcară amîndoi în trăsură și porniră la cîmp.

Odată cu ei ajunse și sfînta.

Într-o birjă cu patru cai osteniți, veneau în mijlocul unui vălătuc de praf patru persoane : doi popi în fund, care țineau icoana, și două călugărițe dinainte. Popii se deteră jos, sprijinind icoana cu o mînă de dedesubt și cu alta de deasupra, și începură a rosti rugăciuni. Poporul îngenunchease pe cînd călugărițele ștergeau chipul sfintei de praf. Preoții voiau să treacă șanțul șoselei, ca să intre pe cîmp, dar tocmai în partea aceea el era curățit de curînd și deci cam adînc.

— Pe unde trecem, părinte Opreo ? zise unul din ei, încet.

— Da' eu știu, părinte Ioane ?

— Dă-i sfinția ta din Ohtoih, că eu nu mai am glas nici cît un pui de curcă.

Se duseră astfel în sus, se lăsară în jos și iar se întoarseră în sus, nădăjduind să găsească un loc mai

lesne de trecut. In cele din urmă se coborîră în șanț, cum dete Dumnezeu, dar cînd fu la ridicat, pace... Unul se încurcă în anteriu, altul în patrafir, și dacă nu venea lumea să-i ajute, ar fi rămas acolo, fiindcă, după regulile lor, nu puteau să lase icoana pe mîini străine.

In vremea asta, popa Buză-tăiată își pusese odăjdiile și venea înaintea icoanei, legănîndu-se ca o corabie. Preoții care însoțeau sfînta, încruntară din sprîncene, cînd văzură că aveau de împărțit plata cu alți doi confrați. De aceea, primiră destul de rău pe fratele lor.

— Așteaptă, așteaptă părinte, să punem sfînta pe masă.

— Iaca taică, aștept.

— Nu-i treaba sfinției tale să te amesteci aici.

— Păi vorbă-i !

— Ba chiar așa. Dă-te la o parte.

Popa Buză-tăiată se dete la o parte, mormăind :

— Mă !... moldovenii dracului.

Apoi își ceru iertăciune de la Dumnezeu că pomeni pe dracul :

— Ptiu, Doamne iartă-mă...

Celalt preot de la Comănești, care nu îndrăznise pînă aci să se amestece, văzînd icoana pe masă, își puse și el patrafirul, dar fu primit cu aceeași lipsă de ceremonie de cei doi popi străini. Atunci, conu Dinu, care îi privea de un sfert de ceas cum își dau arama pe față, pofti pe cîteșipatru preoți să înceapă slujba, că șade rușine, fiecăruia fiindu-i păstrată plata ce i se cuvine. Hagiul era deja înființat, cu cădelnița gata și isonul la îndemînă, așteptînd fericitul moment cînd să-i dea drumul.

Cîmpul se întindea crăpăcios și ros de vite, pînă departe în pînza orizontului. Deși acum era pe la sfîrși-

tul lui august, zăpușeala părea mai nesuferită ca în iulie.

Cu capetele goale în soare, cîteșipatru la linie, preoții se rugau, îngenunchindu-se și sculîndu-se necontenit. Țăranii făceau cruci mari, zicînd din cînd în cînd „dă Doamne ploaie“ ; femeile stau plecate la pămînt. Lăcustele subțiratice săltau în pulpanele răsfrînte ale popilor, pe cînd rîndunelele întîrziate treceau ca săgeata printre rîndurile oamenilor. Era semn de vreme bună și senin. O saca de apă de la curte era înconjurată de flăcăi și băieți, care își treceau cofa de la gură la gură.

Sașa, fetele, conu Dinu și toți ceilalți stau în genunchi ; Matei, cu capul gol, sta și el respectuos, dar în picioare. Sașa îi făcu semn să îngenunche. El se supuse și șezu lîngă dînsa.

— Trebuie să dai exemple bune, zise ea zîmbind.

Pe la sfîrșitul slujbei, cînd apa fu sfințită, preotul stropi, cu mănunchiul său de busuioc, în patru părți, rugînd pe Dumnezeu să păzească locurile acelea de cutremure, de gîndaci, de secetă, etc. Stropitura ajunse pînă la Sașa, muindu-i rochia pe umeri. Apa făcu să i se lipească stofa subțire de piele. Ea încercă să se șteargă, dar nu se putea ajunge singură. Matei îi luă batista din mînă și căută picătura s-o usuce.

— Ce loc bun și-a ales, zise el încet, rîzînd.

Ea sta cu capul în pămînt și părea cufundată în smerenie, dar îi răspunse, fără a se uita la el și rîzînd :

— Nu mai spune prostii și stai binișor.

— Zău așa...

După ce se isprăvi slujba, Sașa se apropie de preoți și de călugărițe, să-i poftească la masă. Intrară în vorbă mai lungă : „Cînd ați plecat de la Agapia“,

— „Cine-i dumnealui, dar dumneaei“, pînă cînd veni rîndul lui Matei.

— Dumnealui e boierul matale ? întrebă unul din preoți pe Sașa, arătînd pe Matei.

Ea nu pricepu deocamdată. Conu Dinu rîdea de înțelesul moldovenesc al frazei și spuse preotului cine era unul și cine era altul. Sașa se făcuse roșie și se uita la vîrful mănușilor, pe cînd preotul, încurcat, zîmbea cu bunătate, înțelegînd parcă ce se petrecea în mințile tuturor.

XVI

Preoții și călugărițele se duseră la Comănești, iar ceilalți pe la casele lor. Conu Dinu spuse în treacăt lui Matei că avea ceva de vorbit cu el, și-l ruga să-l aștepte spre seară.

Ajuns acasă, Damian prinse a se gîndi la cele petrecute la cîmp. Intrebarea preotului, pe care el o înțelesese foarte bine, da pe față o stare de lucruri firească dar nelămurită. Sașa nu mai era o copilă, pe care un tînăr o poate „compromite“, cum se zice, dar era totuși o fată tînără. Starea lui sufletească față de dînsa nu avea limpeziciunea pasiunilor mari. Nici vîrsta lui, nici vîrsta ei, precum nici temperamentul omului nu erau de natură a înflăcăra dulcea admirare ce avea pentru Sașa, pînă la mărimea unei hotărîtoare pasiuni. Cînd îi zicea că e „încîntătoare“, spunea un adevăr față de ea și mai cu seamă față de el însuși. Firea liniștită, cumpănită întru toate, cu trebuința vădită de a se devota, a Sașei, răspundea minunat la aspirațiunea ideală, ce se găsește la mai toți oamenii meditativi, către o asemenea femeie. Dacă la această stare, pornită din cauze personale,

se mai adăuga dorința răposatei, se poate lesne ajunge la hotărîrea calmă la care ajunsese Matei, de a vorbi lui unchiu-său, conu Dinu, despre gîndurile lui de a lua pe Saşa. Însă lipsa de entuziasm făcea să nu fie hotărîrea cu totul desfăcută de orice părere de rău. Cînd un om a trăit atîta vreme singur, cu greu își schimbă viața. Trecuse așa de puțin timp de cînd se întorsese acasă și, cu toate astea, atîtea întîmplări însemnate se desfășuraseră! Dar tocmai în ele se găsea urmarea logică a noii lui vieți. Trebuia să se lege o dată mai mult de pămînt, și să se lege pentru totdeauna.

Conu Dinu veni, precum zisese, către seară. Matei îl aștepta, cu o vagă neliniște în suflet. Simțea că se petrecea ceva neobișnuit, că unchiu-său avea nemulțumiri. Această neliniște a lui, pe care conu Dinu o băgă de seamă, făcu pe bătrîn să înceapă stîngaci:

— Ce mai faci băiete? Cum îți merge casa și Aglaea?...

— Bine nene — mai cu seamă Aglaea.

— Lucru subțire, bre!... bietul Nae, îl legi la gard. Tot cu Caramzulea trăiește?

— Cine?

— Iote frate; știu că n-o să trăiască Nae cu Caramzulea; îți vorbesc de dînsa. E o frișcă de muiere de n-are pereche. Să te păzești...

— Nu-i nici o primejdie.

— Mai bine.

După aceea își scoase o tabachere în care intra o boccea de tutun, și-și făcu o țigară. Matei îi dete chibriturile. Bătrînul își aprinse țigara, și se duse la geam.

— N-are gînd de ploaie.

— Nu prea.

— Și sfînta ce-o să-ți facă? Trebuie s-o chemi la vreme, zise el, uitîndu-se cu înțeles la nepotu-său.

Matei rîdea făcîndu-și și el o țigară.

— Anume cînd barometrul se coboară?

— Ei!

— Aș vrea să știu, de ce n-a venit Scatiu, întrebă Matei.

— E o halima întreagă. N-a venit din mai multe cuvinte: întîi, fiindcă e mitocan; apoi fiindcă zice că pe el nu l-a întrebat nimeni cînd s-a hotărît aducerea sfintei, fiindcă s-ar fi opus; are toată pîinea pe cîmp.

— De ce?

— Trăiește rău cu țăranii. Îi jupoaie cu dobînzile și procesele. Înțelegi tu, că dacă ar începe ploile, îi putrezește grîul pe cîmp.

— În fond, nici eu nu știu cine a adus sfînta.

— A adus-o lumea dimprejur, și țăranii de la Comănești au cerut Saşei să o treacă și pe la dînșii.

— Atunci ce încape supărare?

— Se înțelege. Da' ce-i faci prostului? Apoi i-a intrat în cap că, de cînd ai venit tu, toată lumea rîde de el, fiindcă-l iei peste picior, față de Saşa.

— Eu?

— Da, a venit la mine să se jeluiască.

— Ce e drept, eu am rîs într-o zi cu Saşa — dar el era de față. E bun băiat, dar cam ridicul.

— E ridicul, dar nu e bun. Are gură rea și să te păzești, și tu și Saşa, că e om primejdios.

Matei se uită îngrijat la bătrîn, parc-ar fi vrut să-l întrebe lămurit despre ce e vorba.

— A venit ieri pe la mine, urmă conu Dinu; a fost de o îndrăzneală rară, și eu, Dinu Murguleț, care am văzut pe tată-său slugă la noi, bătut cu opritorile la scară, n-am putut nici cel puțin să-l dau afară!

Matei îl ascultă posomorît.

— Trebuia să-l dai!

— Trebuia!... Cui o spui? Eu știu bine ce trebuie să fac, dar cînd te strîng curelele, o lași mai domol.

Tînărul se uită la unchiu-său nedumerit.

— Tu poate nu mă-nțelegi.

Matei mișcă din umeri. Bătrînul păru a se gîndi un moment.

— E mai bine să-ți spui. Eu sunt bătrîn și poate mîine mor. Tu rămîi părintele fetei mele. Eu am luat bani cu dobîndă de la Scatiu. Îi sunt dator trei mii de galbeni, pe care nu i-am putut plăti la timp. Te miri, și ai dreptul să te miri...

— Nu...

— Ba da. E de mirare, cum un om ca mine să nu poată plăti treizeci de mii de franci la termen. Dar cînd vei cunoaște mai bine lucrurile, cînd vei vedea ce produce o moșie unui proprietar, ce se cheltuiește în casă la mine, cum se trăiește la București — poate vei înțelege mai ușor. Nu zic că nu aș fi putut să găsesc bani numaidecît; dar nu i-am căutat, fiindcă țiu să las moșia fetei fără ipoteci. În sfîrșit, ca să nu mai lungesc vorba, sunt dator lui Scatiu bani și mojicul crede că pentru asta îmi poate porunci. Asta e una. A doua: ți-am spus, îmi pare, că tot acest bădăran și-a pus în gînd să ia pe Tincuța. Mătușă-ta ar fi gata să i-o dea. Dar e cap de femeie, care nu vede dincolo de vîrful nasului. El vrea să ia fata ca să pună mîna pe moșie. Tot pentru asta nu primește nici dobîndă la bani, ci o adaugă la capete, și-mi face niște socoteli cu dobîndă la dobîndă, de te sperii. Unde și-a vîrît coada, nici praful de pe tobă nu s-a ales, și dacă nu m-oi scăpa de el, îmi mănîncă moșia.

Bătrînul se sculase în picioare și se plimba neliniștit prin casă. Nepotu-său se uita la el, părînd el însuși preocupat.

— Nene Dinule, cît îi ești dator în tot?

— Da' cine mai știe!

Matei zîmbi fără voie.

— Cu chipul ăsta ajungi departe.

— Știu, dar așa e: mi-am ținut totdeauna rău socotelile; însă, cum am făcut, cum am dres, nu eram dator nimănui un ban. A venit un șir de ani răi, și m-am încurcat. Trebuie să fie peste patruzeci de mii de lei.

— În cîți ani?

— Într-un an și jumătate.

— Atunci îți ia mai mult de zece la sută.

— Se-nțelege.

— E un mișel; trebuie să ne scăpăm de dînsul.

— Știu — dar cum?

— Eu am niște bani rămași de la mama și ți-i dau, zise el, zîmbindu-i cu bunătate.

Bătrînul se oprise în fața lui și se uita la el țintă. Apoi, încet, zise:

— Eu știu, băiete, că ai bani și ce bani ai, fiindcă soră-mea îi ținea la mine. Dar nu pentru asta îți vorbesc de nevoile mele. Aceia sunt bani rămași de la tată-tău, în bonuri, și nu poți să-i atingi.

— Da' de ce nu pot să-i ating?

— Fiindcă asemenea hîrtii sunt mai bune ca o moșie.

— Le depun undeva și iau bani.

— Poți s-o faci, dar nu pentru mine.

— De ce, nene?

— Îmi pare rău că ți-am vorbit, zise bătrînul trist. Dacă m-aș fi gîndit la una ca asta, puteam să iau bani de la biata mamă-ta, fără să mai umblu prin străini; însă aceea e averea rămasă de la tată-tău.

— Bine, dar astăzi e averea mea.

— Așa e...

— Nene Dinule, zise Matei domol, te rog să primești. Eu știu ce ai făcut pentru mine. Acești bani erau meniți să meargă în zestrea Tincuței. Asta a fost dorința mamei înainte de a muri.

Bătrînul se rezemase cu un cot de masă și se uita trist înaintea ochilor.

— Nu ai nici un drept să primești sau să nu primești. Așa a vrut mama și eu voi face așa.

— Sărmana soră-mea!... zise bătrînul încet, cu lacrămile în ochi.

Matei îl privea, mișcat, simțind toată curățenia de suflet cu care nu voia să primească banii, și fiindcă unchiu-său părea descurajat și fără nici o voință, el îl atinse binișor peste mînă, încercînd să glumească, dar în realitate foarte emoționat:

— Și fiindcă vorbim de voințele din urmă ale mamei, mai am să-ți împărtășesc una mai veselă.

Conu Dinu se ștergea la ochi, așteptînd.

— Dumneaei mi-a zis, înainte de a muri, să mă însor. Vreau să-i împlinesc dorința și o să te rog să m-ajuți.

Conu Dinu se uită la el serios, dar cam mirat.

— Te-aș ruga să vorbești Sașei despre asta.

— Da' pe cine vrei să iei?

— Pe Sașa.

Bătrînul urmă a-l privi din ce în ce mai mirat.

— Va să zică era adevărat?...

— Da, întări Matei. Apoi se grăbi să adauge: Eu îți răspund „da" fără să știu ce mă întrebi.

— Scatiu a scos de mult vorba prin lume că vrei s-o iei: înnimerește și prostul cîteodată.

Tînărul se uita în pămînt, jenat.

— Mă mir cum a putut să vorbească de un aseme-

nea lucru. Eu nu am făcut nimic care să îndreptățească pe Scatiu să vorbească astfel, și nici el, nici nimeni nu știa ce s-a petrecut între mine și mama.

— Bă eu știam că asta era de mult dorința bietei maică-ta. Și faci bine: Sașa e un înger. Pentru mine nu e nici o deosebire între Tincuța și Sașa...

Conu Dinu se uita lung la Matei, părînd că vrea să pătrundă în sufletul lui.

— Ești bine încredințat că nu urmezi numai dorința răposatei, și inima ta te îndeamnă să faci pasul acesta?... Fiindcă trebuie să-ți spun cum sunt lucrurile și cum de altminteri le vezi și tu: Sașa și-a legat viața de creșterea fraților ei. Știu că pînă acum nu vrea să se mărite; dacă și-o fi schimbat părerea pentru tine, eu o să fiu încîntat, dar tu o să devii deodată cumnatul, tatăl a trei copii, dintre care două fete de măritat.

— Știu.

— Încă o dată, Sașa e cea mai bună, cea mai dulce făptură — atît de bună, încît, dacă ar fi fost un bărbat, i-aș fi dat pe Tincuța. Asta însă nu împiedică adevărul celorlalte lucruri. Viața ta se schimbă cu totul. Ai fost deprins să trăiești singur în lume multă; aici viața noastră e restrînsă. Ai pentru tine avere destulă și poți face ce vrei... După aceea, trebuie să nu uiți că Sașa e aproape de vîrsta ta, ceea ce pentru un tînăr, merge, dar pentru o fată... nu prea.

Tăcură un minut amîndoi. Conu Dinu se sculă și-i întinse mîna:

— Ți-am spus toate părțile îndoioase, mai negre decît sunt. Acuma închei zicîndu-ți că dacă ești hotărît s-o iei, și dacă dînsa te ia, ai să fii un om fericit. Numai să cauți să fie și ea fericită... Vino să te sărut.

Bătrînul îl îmbrăţişă şi ieşi. Pe pragul uşii se opri :
— Bagă de seamă, eu mîine mă duc să-i vorbesc... Eşti bine hotărît ?
— Da, da.
— Foarte bine. Adio.

XVII

Preocupat şi nerăbdător, conu Dinu nu lăsă lucrurile pentru a doua zi, ci se duse drept la Comăneşti. Saşa era la dînsa în odaie, şi-l făcu să aştepte. Bătrînul se plimba în lung şi-n larg prin casă, deschizînd din cînd în cînd uşa şi întrebînd dacă vine. Se puse să-şi răsucească o ţigare, dînd din cap şi zîmbind.

Saşa intră ca o vijelie, strîngînd în mînă o batistă ce o scosese în fugă din cutie :
— Ce e, coane Dinule ? ce s-a întîmplat ? întrebă ea cu temere.

El, cam teatral, făcu un pas spre dînsa şi o luă de mînă, ducînd-o spre fereastră. Aci se vîrî în sufletul ei, privind-o cu nişte ochi teribili, de o comicitate nespusă.
— Da' ce-ţi este, coane Dinule ? întrebă ea, din ce în ce mai mirată şi începînd să se roşească.
— Vino încoace, vinovato. Şezi ici lîngă mine.
— Iacă şed.

Ea se aşează lîngă dînsul, pe o canapea. Bătrînul se uită din nou în ochii ei, dînd din cap.
— Aşa te porţi ?
— Da' zău, nu mă mai chinui şi spune-mi ce este ?...
— Este... Este... Să-ţi spui ?
— Te rog...

— Nu-i nimic.
— Ei asta-i !
— Dă-mi mai întîi o dulceaţă, tratează-mă bine, că viu împeţit.

Saşa, care se sculase să poruncească dulceaţa, se opri.
— Dacă vii pentu asta, nu-ţi dau nimic.

Conu Dinu urma a se uita la dînsa :
— Ce şireată eşti !...
— Eu, şireată ? zise ea tare, dar roşindu-se.
— Ei, de ce te roşeşti ? Ia şezi, lasă dulceaţa.

Ea veni din nou lîngă dînsul.
— Ascultă, Saşo : viu de-a binele împeţit.
— Se poate, coane Dinule, dar o să te duci cum ai venit. Îmi pare că ne înţelesesem asupra peţiturilor, zise ea, redobîndindu-şi tot sîngele rece.

Bătrînul urma a o privi, zîmbind cu bunătate.
— De ce mă priveşti ? întrebă ea.
— Fiindcă aş vrea să pătrund bine în inima ta, şi să ştiu tot ce se petrece acolo.
— Ei, vrei cam mult, zise Saşa rîzînd.

El tăcu un moment, uitîndu-se în jos şi gîndindu-se. Saşa îl privea, la rîndul ei, vroind parcă să înţeleagă jocul ascuns al bătrînului. El îşi ridică ochii din nou către dînsa.
— Ascultă, Saşo ; mă gîndesc cum e mai bine să-ţi vorbesc. Eu ştiu că tu nu vrei să te măriţi şi ţiu să nu te supăr cu vorbele mele, fiindcă te iubesc ca pe copilul meu, ca pe Tincuţa ; pe de altă parte persoana care mă trimite îmi este tot aşa de dragă ca şi tine. Socot prin urmare că e mai bine să-ţi spun lucrurile cum sunt. Tînărul care te cere este nepotul meu, Matei, zise bătrînul, ridicîndu-şi încet ochii spre dînsa.

În timpul cît rosti el cuvintele acestea, obrajii Saşei se înroşiră ca purpura şi lacrimile i se urcaseră

în ochi. Printr-o puternică încordare a voinței, ea căută să rămînă liniștită, cel puțin în aparență, și răspunse :

— Asta e altă vorbă.

Conu Dinu sări în sus, parcă întinerise cu patruzeci de ani, și strigă pocnind din degete.

— A, strengăriță ! de-astea mi-ai fost dumneata !...

Apoi îi luă capul în mîini și i-l sărută cu o adevărată dragoste părintească.

— Ah, cîtă bucurie îmi faci, Saşo !

Dînsa rîdea printre lacrămi, sărutînd mîna bătrînului. El se uita la ea, neștiind ce să admire mai mult : ochii adînci cu genele scăldate de lacrămi, sau puterea de caracter cu care știuse să tacă o viață întreagă.

— Ei, cum te-ai hotărît tu, așa, deodată ?...

— Deodată ?...

— Va să zică e afacere veche...

— Nu-i nici veche, nici nouă : e de totdeauna.

— Cum așa ?... Ia spune-mi, zău.

Și fiindcă văzu că Saşa își plecase capul pe o parte și se uita în pămînt, cum avea obicei să facă ori de cîte ori era încurcată de ceva, dînsul o mîngîie pe umeri :

— Spune-mi, fetițo, aibi încredere în mine : vreau să te văd fericită.

— Ce să-ți spun, coane Dinule ? întrebă ea cu voce dulce.

— Spune-mi, de unde înțelegerea asta așa de desăvîrșită între voi ?

— Nu e nici o înțelegere. Din partea mea e o veche și copilărească credință că noi eram meniți de părinții noștri să... ne luăm. Cel puțin asta era dorința cea mare a bietei răposate.

— A soră-mi ?

— Da.

— De unde știi ? ți-a spus-o ?

— Nu mi-a spus-o niciodată, dar am înțeles-o așa de bine...

— Ai dreptate : asta se vedea cît de colo... Și prin urmare tu ai așteptat pe Matei, cu credință și statornicie, totdeauna ? Erai sigură de el ?

— Eu ?... Niciodată nu am vorbit serios de asemenea lucruri. De altminteri sunt șapte ani de cînd mi-ar fi fost cu neputință să-i vorbesc.

— Dar înainte ?

— Nici înainte. Cît eram copii, ne jucam : cînd ne-am mai mărit, ne certam și astfel ne-am despărțit.

— Și pe asta te întemeiai tu ?

Dînsa își ridică ochii spre bătrîn, ca cineva care nu știe cum să spună un lucru tainic.

— Eu nu mă întemeiam pe nimic, zise rar, eu îl iubeam.

Bătrînul se uita la dînsa, întinerit parcă el însuși de suavitatea acestor vorbe și, ținîndu-i o mînă, da din cap, gînditor.

— Dar dacă el te uita ?... Știi : străinătatea și depărtarea sunt dușmanii jurămintelor de dragoste.

Saşa înălță din umeri și închise din ochi, cu supunere către soartă :

— Nu sta în puterile mele să fie altfel. Fiecare își are steaua sa, și ce-i e scris, i se împlinește.

— Dar el ?

— El ?... văd că dumneata știi mai mult decît mine.

— Așa este... Adică eu știu atît, că m-a însărcinat să viu să-ți cer mîna. Mai mult, nimic. Mi-a zis că împlinește o dorință a răposatei maică-si.

Bătrînul se opri parcă într-adins, căutînd să prindă efectul acestor cuvinte pe chipul fetei. Ea își privea vîrful degetelor în tăcere.

— Ce să-i răspund ?... că primești, da ?

Dînsa zîmbea cu frică.

— Da, zise ea sfioasă. Dar dacă face pasul ăsta numai din pietate către coana Diamandula ?

— Și eu m-am gîndit la asta, și i-am zis. El m-a încredințat că nu.

— Dumneata ce crezi, coane Dinule ?

— Îmi faci o întrebare grea, fetițo. Eu cred că și da și nu. Ce ciudat lucru ! de unde mă temeam că tu n-o să primești, iată-ne acum temîndu-ne de el.

Se opri bătrînul și se gîndi. Sașa se uita la el cu frică, parcă soarta i-ar fi atîrnat de vorbele lui.

— Eu cred că el este sincer, că te iubește, dar că vorba răposatei îl înrîurește de asemenea foarte mult.

— Atunci ce-i de făcut ? întrebă ea, descurajată.

— Un lucru foarte simplu : să vă luați. Dar nu îndată. Tu trebuia să te duci cu Mihai la Paris, nu-i așa ?

— Da.

— Eu socot că e bine să pleci numaidecît și să spun lui Matei că răspunsul i-l vei da cînd te vei întoarce.

— Da ?... Dar dacă se supără ?

— O să se supere și-o să-i treacă. Cu mijlocul ăsta însă o să poată vedea mai limpede și mai adînc în inima lui. Înțeleg foarte bine îndoiala ta și împărtășesc sentimentul de la care pornești. Îmi făgăduiești că ai să urmezi astfel și că n-ai să dai semn de viață pînă la întoarcere ?

— Îți făgăduiesc.

— Da ?

— Da.

— Atunci să pleci cît mai curînd. Cu restul mă însărcinez eu.

Bătrînul porni de la dînsa grozav de mulțumit. I se părea că a pus la cale fericirea a doi inși, care erau amîndoi neștiutori de sentimentele lor unul pentru altul.

A doua zi dimineață se duse la nepotu-său. Frecîndu-și mîinile, îi istorisi cum stau lucrurile : că Sașa primește, dar se teme să nu fie mai tîrziu o sarcină pentru el ; că e bine să nu se grăbească ; că poate el e înrîurit numai de vorbele mame-sei ; că o despărțire de cîtăva vreme le va fi folositoare la amîndoi ; în sfîrșit, că Sașa, trebuind să însoțească pe Mihai în străinătate, era hotărîtă să plece cît mai curînd, și, dacă la întoarcere dînsul ar fi stăruit în ideile de astăzi, să se facă lucrul. Matei îl asculta liniștit.

— Asta e dorința Sașei ? întrebă el.

— Da. Ba ceva mai mult : te roagă ca pînă la plecare să nu mai încerci a o vedea.

Matei se uită lung la unchiu-său, părîndu-i greu a-l înțelege. Se făcuse palid.

— Nene Dinule, să-mi dai voie să nu te cred.

— Faci rău că nu mă crezi ; așa e, cu toate astea.

— Cum ! zise el cu putere. Sașa dorește să n-o mai văd pînă la plecare !... Atunci viața și sentimentele nu mai au logică.

— Nu știu ce vrei să zici — știu atîta numai că asta e dorința fetei.

— Vreau să zic că astea sunt lucruri de pus în romane. În viața reală, cînd cineva îți este drag, te duci să-l vezi, dacă poți. Și mie Sașa mi-e dragă.

— Dar dacă nu poți ?

— Atunci răstorni pămîntul, te baţi cu lumea, cumperi, vinzi, faci tot ce-ţi stă prin putinţă ca s-ajungi pînă la ea.

Bătrînul îl privea cu o uşoară nuanţă de ironie.

— Ce aprindere! parc-ai fi de douăzeci de ani.

— Nu sunt de douăzeci de ani, dar nu sunt nici de o sută.

Tonul acru cu care fură zise vorbele din urmă, îi miră pe amîndoi, pe conu Dinu mai cu seamă, care nu avea în gînd decît fericirea lor. Dar egoismul omenesc e aşa de orb în toate apucăturile lui, încît bătrînul, care în realitate lucra spre împlinirea mai sigură, după cum credea el, a dorinţelor lui Matei, nu vru să priceapă că, din momentul ce sentimentele lui se dau pe faţă cu atîta putere, nu mai era nevoie a-l supune la probe. Planul lui, de a-i despărţi pentru cîtăva vreme, i se părea tot cel mai bun.

— Bine, făt-ul meu, zise el zîmbind, încearcă şi du-te de o vezi.

Zise vorbele acestea ieşind. Matei rămase singur, lovit parcă de o desăvîrşită paralizie a voinţei. Conu Dinu se ducea spre casă, trist şi el şi mirat de întorsătura ce o luau lucrurile. Îi părea rău că se arătase aşa de crud faţă de nepotu-său, care fusese aşa de bun cu el, dar, cu toate astea, nu se putea împiedica de a găsi că el avea dreptate.

Indoiala bătrînului se strecurase în sufletul tînărului. Rămăsese pe scaun cu o nehotărîtă idee de a se supune dorinţei lui unchiu-său. De pe fereastră se vedea un şir de care trecînd pe drum încărcate din greu. O impresie fugară de urît îi răsări în suflet. Dar uitîndu-se lung spre care şi gîndindu-se, imaginea lor îi dispăru din conştiinţă, unghiul vizual se scurtă şi, în loc de a străbate prin geamuri, se opri în ele, şi, ca într-o oglindă, el se privi pe sine şi lucrurile din casă. Atunci îi răsări în minte Saşa, punîndu-şi o mănuşe. Chipul ei, chemat astfel de împrejurări, avu darul de a-l reînsufleţi. Era oare cu putinţă ca dînsa să plece fără să vrea să-l vadă? Pentru ce această încercare la care voiau să-l supună? Oare nu era el o fire destul de statornică?

Imbărbătîndu-se astfel singur, ajunse la hotărîrea firească de a da cu ochii de dînsa şi zise să-i puie caii.

Cînd fu la Comăneşti, Turică feciorul îi spuse că toţi ai casei erau la Ciulniţei.

— Cuconaşu nostru pleacă în străinătate, zise Turică.

— Da?

— Cu cuconiţa.

— Cînd pleacă?

— Apoi cît de curînd.

Matei rămase locului gîndindu-se.

— Ia ascultă, Turică: aş vrea să scriu două rînduri cuconiţei, pentru o afacere — poţi să-mi dai un petec de hîrtie?

— Vai de mine, cuconaşule, cum să nu se poată! poftiţi sus în *berău*.

Matei se puse să scrie Saşei, arătîndu-i mirarea sa de cele ce se petreceau şi rugînd-o să nu plece înainte de a-l vedea. Era atît de adîncit în cele ce îi spunea, încît făcea mişcări cu mîinile prin aer, întorcea pagina neuscată, exclama singur cîte un cuvînt incoherent, parcă cine ştie ce luptă uriaşe se petrecea în fantazia lui. Pe cînd scria, o uşe din spatele lui se deschise binişor şi Saşa înaintă în vîrful degetelor, încetinel, pînă ce se apropie la un pas. Dînsul nu simţea nimic, absorbit în scrisoare. Ea mai făcu un pas şi-l atinse uşor peste umăr. El se întoarse repede, şi, văzînd-o, nu putu zice decît

un „Aaa !...“. Apoi se sculă de la birou şi veni la ea, luîndu-i mîinile şi uitîndu-se lung la dînsa.

— Va să zică nu te-ai dus la Ciulniţei cu ceilalţi ?

Ea ridică ochii spre el, zîmbind :

— Vezi bine că nu, deoarece sunt aici.

— Aşa este, dar mă aşteptam atît de puţin să te văd, încît nu sunt încă sigur dacă eşti dumneata sau altcineva.

Saşa rîdea :

— Da, da, sunt eu.

— Ce fericit mă simt de a te vedea aici, aproape, lîngă mine !

— Da ?... zise ea, ridicînd capul spre el cu ochii luminaţi de bucurie.

— Da, sunt fericit, sunt omul cel mai fericit, nu simţi că sunt fericit ?

— Ba da, zise ea.

Şi purtată ca de o forţă străină, îşi retrase mîinile din ale lui şi-i aruncă braţele de gît, lipindu-se cu capul de pieptul lui. Dînsul o strînse în braţe, sărutîndu-i părul şi respirînd lung parfumul şuviţelor moi şi bogate ce sfîrşeau, împletindu-se, într-o cunună de bucle.

Nici el, nici ea nu se gîndeau cum de ajunseseră aşa de repede unul în braţele altuia : saturaţia sufletească era atît de desăvîrşită, încît simplul fapt de a se găsi faţă în faţă trebuia să-i aducă aici.

— Tare mi-eşti dragă !... dragă, ca sufletul !... Ştii !...

— Da...

— Cît se poate de mult şi de tare !...

— Da...

— Şi eşti de acum a mea... toată, întreagă, cu păr, cu ochi, cu suflet şi cu tot.

— Cu tot.

— Şi nu mai pleci.

Ea îşi ridică privirile spre el :

— Dacă vrei, nu mai plec.

Dar era ceva în ochii ei, atît de adînc, atîta mîngîiere se revărsase pe chipul ei întreg, încît ideea plecării era cu neputinţă să încolţească într-un suflet aşa de fericit.

— Acuma că eşti Saşa mea pentru totdeauna, şezi colo, să vorbim. Dă-mi mîna şi spune-mi pentru ce voiai să pleci ? şi mai cu seamă fără ca eu să te mai văd ?...

Ea şezu lîngă dînsul şi tăcu, uitîndu-se în pămînt.

— Îţi făcusem ceva ?...

— Nu mi-ai făcut niciodată nimic... decît bine.

— Pot zice numai atît, că nu ţi-am făcut rău — atunci de ce voiai să pleci ?

Ea tăcu din nou.

— Ai ceva care te supără ?

— N-am nimic... Voiam să plec, ca să duc pe Mihai la Paris.

— Nenea Dinu a fost pe la dumneata ?

— Da...

— Şi ce ţi-a spus ?

— Numai lucruri bune şi drepte.

— Da ?... Şi nu se poate să le ştiu şi eu ?

Ea zîmbea, neîndrăznind parcă să ridice ochii spre el.

— Eu mă prind că ideea de a pleca fără să mă mai vezi vine de la dumnealui...

— Da, răspunse ea, rîzînd şi arătîndu-şi dinţii albi, ideea vine de la dumnealui...

— Vezi !... şi găseşti că ţi-a spus numai lucruri bune şi drepte ?

— Nu în înțelesul ăsta, zise ea cam jenată. Conu Dinu știa că eu trebuie să plec, pentru că Mihai nu poate să meargă pentru întîiași dată singur în străinătate; dumnealui m-a povățuit numai să plec cît mai curînd și... fără să te mai văd.

— Pentru ce?

Ea tăcu. Dînsul se uită la o rază de soare ce se oglindea în luciul părului ei, și-i veni s-o mîngîie pe cap, cu un sentiment aproape părintesc — atîta sfială era în ținuta ei.

— Și ai fi plecat?

— Da.

— Fără să te mai văd?

— Fără... dacă nu veneai.

— Da' de unde știai că am să viu?

— Eram sigură... și ca dovadă iată că te-am așteptat.

El urma a se uita la dînsa în tăcere și parcă pentru întîiași dată pătrunse în conștiința lui convingerea adîncă de statornicia și toată frumusețea sufletului acelei femei. A o întreba și a o descoase mai mult i se păru crud, și, emoționat de însăși simțirile sale, îi luă o mînă și i-o sărută cu lacrămile în ochi.

După un moment de tăcere, tot el reîncepu:

— Cînd pleci?

— Cît de curînd... poimîine poate.

— Și ai să-mi scrii?

— Da, în toate zilele... dar fără să știe conu Dinu, adăugă ea zîmbind.

— Înțeleg.

— Nu-i așa? dăm satisfacere politicii sale (fiindcă asta era politica cu care conu Dinu vrea să ajungă acolo unde noi am ajuns singuri) și totodată ne și scrim, da?

— Foarte bine.

Ea se sculase în picioare, veselă, și se uita la el, plecată în jos și parcă așteptînd ceva. El îi întinse mîinile, și, sculîndu-se el însuși de unde ședea, îi trecu un braț sub brațul ei, și făcură astfel cîțiva pași prin odaie, vorbind de viitor, fericiți, înclinați unul spre altul, ca doi copaci deasupra unui izvor.

XVIII

La Ciulniței, de cînd plecarea lui Mihai era hotărîtă, lumea de prinprejur se aduna regulat în toate zilele. Victoria și Mary își aduceau, unul cîte unul, toate lucrurile de dormit, fiindcă, pe cît timp Sașa avea să lipsească, ele trebuiau să stea în casă la conu Dinu.

Cu cît vremea plecării se apropia mai mult, cu atît Mihai devenea mai tăcut. De dimineața pînă seara umbla la vînat pe lac, mîncînd în luntre sau pe iarba îmbrumată a pămîntului.

Primele zile ale lui septembrie erau minunate. După ce soarele risipea cele dintîi negure ale dimineții, valea lacului se ivea în limpeziciunea cerului de toamnă, singură, locuită numai de păsări de apă, cu căpițe de fîn pe margini și cu cîte un bou rătăcit, ce păștea pe mirișe. De la Comănești pînă la Ciulniței, „balta" (cum o numeau sătenii) ținea o poștă. Helești de la Comănești, plin de pește, se înfunda într-o perdea de verdeață, unde apa părea că încetează. În realitate însă, ea urma mai departe, ascunsă de stuf, de foi de nufăr și de trestii. Aci se pierdea Mihai, care de mic copil învățase toate cotiturile, toate cărările, și acum se strecura cu luntrea lui peste tot, bătînd colțurile, oprindu-se la limpezișuri, de unde zburau, speriate, cîrduri de rațe sălbatice, lișițe șirete, găinuși de

baltă, cucove, gîşte şi cîteodată chiar lebede, ce veneau de prin bălţile Dunării.

De-abia împrăştiase soarele negura, cînd Mihai îşi aşeza în ziua aceea puşca şi geanta în fundul luntrii. Apucînd lopeţile cu putere, se îndepărtă de la mal într-o clipă şi trase cu siguranţă drept la cărăruia de stuf, în care intră, pierzîndu-se. Dar, în loc de a înainta cu grijă, ca întotdeauna, oprindu-se în marginea limpezişurilor sau făcînd ocolul ochiurilor, de astă dată merse tot mai departe, fără a se preocupa de trestiile ce se rupeau cu zgomot sub luntre, ori de lopeţile ce loveau în apă. Cîrduri întregi de păsări se sculau în drumul lui, umplînd văzduhul cu răpăiala aripelor şi fulgii albi ce cădeau domol în aer. El nici nu se uita la ele. Dus de o putere nouă, mîna tot înainte, lăsînd cîteodată lopata, spre a se şterge pe frunte.

După două ceasuri de muncă, ajunse într-un limpeziş, unde nu mai creşteau trestii. Lacul părea a se înfunda aci, fiindcă împrejurul lui, valea se închidea de toate părţile, ca un amfiteatru. Ieşise de mult din pămînturile lui şi intrase pe moşia lui conu Dinu.

Oprit în marginea stufului, băiatul se sculase în picioare şi se uita pe maluri, parcă ar fi aşteptat pe cineva. În adevăr, o batistă albă fîlfîia în aer, chemîndu-l. Apucă lopeţile în grabă şi vîsli cu putere în partea aceea.

Cînd ajunse la izvor, Tincuţa (fiindcă ea era) sta în picioare cu mîinile întinse.

— Vino mai curînd că nu mai pot de frică. Ce singurătate e pe valea asta!

Mihai o ajută să se urce în luntre, şi, apucînd din nou lopeţile, îşi făcu vînt înapoi, spre stuf. Fata se uita în apă, roşie, mulţumită că se găseşte alături de o fiinţă vie, îmbătată de viaţa soarelui, de viaţa ei, de

legănatul luntrii. Ajunseră astfel în stufiş, unde Mihai intră de astădată cu mare băgare de seamă. Tincuţa se uita la trestiile înalte cu frică, tupilîndu-se pe lîngă cele ce se mişcau prea tare, sau apărîndu-se cu cotul ridicat în dreptul ochilor. Trecură repede prin două ghioluri şi se opriră în cel de al treilea.

— Ştii că am văzut un iepure? zise Tincuţa.

— Şîît!... şezi jos, dacă vrei... am pus o scoarţă înadins pentru dumneata.

Fata se aşeză în fundul luntrii, ascultătoare ca un copil, cu ochii sticlind de frică şi de emoţiune. Mihai luă puşca şi rămase cu privirile aţintite spre limpeziş. Cîteva rînduri de trestii îi ascundeau de minune. Se făcu o tăcere adîncă. Fata îl trase de pulpana hainei, arătîndu-i cu degetul în aer: un bîtlan trecea pe deasupra, cu zborul lui greoi, mişcîndu-şi ciocul ca o cîrmă de corabie. În acelaşi timp, un roi de graure tăbărî pe vîrful înspicat al trestiilor, făcîndu-le să se legene în toate părţile. Iar tăcere. Tincuţa văzu un peşte sărind din apă, şi făcu o mişcare către el. Tot într-un timp se ivi dinăuntrul tufişului un cîrd de raţuşte, mişcînd din cap, parcă ar fi fost trase de o sfoară, urmate de o lişiţă vînătă. Fata îşi duse un deget la gură, căutînd să întindă mîna cealaltă către Mihai, dar rămînînd cu ea în aer. Băiatul le văzuse şi-i făcu semn că nu trage în ele.

— Sunt lişiţe, zise el, plecîndu-se spre dînsa, nu-s bune la mîncare.

Un sunet uşor, ca de aripă ce-ţi trece pe la ureche, se auzi în aer, şi tot atunci apa din ghiolul din faţă fu bătută de piepturile mai multor păsări. Tincuţa văzu pe Mihai ridicînd puşca. Încremenită, ea se tupilase cu totul în fundul luntrei. O nespusă mulţumire se putea citi pe chipul băiatului: plăcerea de a o simţi alături de el, dorinţa de a-i arăta îndemînarea

lui de vînător, emoţiunea ei, toate erau de natură a-l îmbărbăta şi mai mult. Vroi să întinză puşca, dar o trestie ruptă îi sta de-a curmezişul. Nerăbdător, el vru să frîngă cu totul trestia, şi, în mişcarea lui, făcu zgomot. Cele trei raţe ridicară capul în sus. Mihai încremenise în poziţia în care se afla, fără măcar să îndrăznească a-şi strînge braţul. Speriate, raţele bătură apa cu aripile şi o porniră în zbor. Tincuţa, cu ochii mari, palidă, cu sufletul la gură, se ridicase pe un genunchi, parcă ar fi vrut să zboare şi ea după păsări — cînd o detunătură de puşcă o făcu să tresară. Pentru un moment nu se văzu nimic, din cauza fumului, dar, după o clipă, Mihai o auzi strigînd :

— A căzut, a căzut, uite-o colo !...

În adevăr o raţă căzuse. Băiatul scoase luntrea dintre trestii şi se duseră să ia raţa. El o aruncă cu nepăsare într-un colţ al luntrii şi căută să se întoarcă cît mai curînd în ascunzătoarea de trestii. Tincuţa mîngîia penele păsării, neîndrăznind parcă să-şi arate mai pe faţă toată dragostea şi mila ei pentru biata raţă, de teamă să nu pară prea copilăroasă unui vînător aşa de extraordinar. Mihai se aşeză şi el în fundul luntrii, cu puşca pe braţul stîng, şi se puse din nou să aştepte, uitîndu-se în sus, spre cer.

Nu se mai auzea nici o mişcare. Un sunet răguşit de talangă răsuna a spart la gîtul unui bou, pe care-l gonea departe de deal un văcar, strigînd cît ce putea : „Nea, haram, mînca-te-ar lupchii !“ O încîntătoare tăcere se întindea peste întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea pînă la straturile sale albastre cele mai depărtate. Fire albe pluteau prin cer şi căzdeau pe vîrfurile roşite ale trestiilor.

— Cine ştie cînd mai văd eu toate astea, zise băiatul, uitîndu-se fără scop înainte.

Tincuţa plecase ochii în jos, răsucind între degete un fir de papură.

— Poate chiar te găsesc măritată cînd m-oi întoarce...

Ea dete din cap că nu.

După cîteva minute de nouă tăcere, el oftă din adînc.

— Aşa e viaţa ! zise cu un accent de nespusă durere, parcă ar fi trăit o sută de ani şi ar fi cunoscut toate amărăciunile ei. În acelaşi timp ochii lui înotau în lacrămi, pe cînd de pe obrajii fetei cădeau picături mari pe firul de papură.

El tuşi într-aiuri, aducîndu-şi aminte de demnitatea lui de vînător şi căutînd să-şi stăpînească nodul de emoţiune ce i se urca în piept.

— Uite un fir alb ţi se lasă pe frunte.

Fata ridică mîna domol, netezindu-şi părul. Capătul firului se opri de pălăria lui.

— A ajuns şi la dumneata, zise ea încet.

Mihai îşi luă pălăria şi se uită la firul ce se aninase de ea.

— Ce subţire şi moale e : parcă-i de mătase.

Apoi, deprizîndu-l cu mîna de pe pălărie, şi-l lipi de frunte, zîmbind şi uitîndu-se la Tincuţa.

Ea prinse a surîde, uitîndu-se la el pe sub genele plînse.

După aceea căută să înnoade firul ce se rupsese şi se apropie de el aşa de mult încît barca era gata să se răstoarne. El se mişcă de unde era şi rezemat de bancă, în lungul luntrii, se lăsă să-i scarmene tot părul, ca să înnoade firul.

— Şezi ici lîngă mine, zise el cuprinzînd-o cu braţul de mijloc.

Ea şezu lîngă dînsul, lipindu-şi capul de umărul lui.

— De ce nu vii și dumneata la Paris, zău așa ?

— Ba viu, dacă m-o lăsa de acasă.

— Ce bine am petrece !... Ne-am vedea în toate duminicile.

— Da' Victoria și Mary vin ?

— La anul viitor... Eu aș fi corespondentul dumitale... Am ieși împreună să ne plimbăm.

Ea găsi foarte firesc ca un om care ia pasărea din zbor să-i fie corespondent. Se uita înainte fără scop, și parcă se vedea la plimbare în mijlocul Parisului, rezemată de brațul lui, cum sta acuma. Și cum se uita, pierdută pe gînduri, văzu ieșind din trestii o găinușă de baltă, neagră la pene, cu niște picioare arămii, subțiri, mișcîndu-se așa de elegant, că părea o femeie cochetă. În partea aceea nămolul se ridica pînă în fața apei. Tincuța îl atinse ușor pe mînă, ca să-i atragă luarea aminte. El o văzuse dar părea că nu vrea să tragă în biata pasăre. Se apropie de urechea fetei și-i zise încet :

— E păcat s-o omor... mai bine să ne uităm la dînsa.

Apoi rămase cu obrazul lipit de obrazul ei, și, șiret din instinct, urmă a-i vorbi de găinușă, ca să nu prindă de veste că o sărutase :

— Vezi ce frumos se mișcă ?... Parcă ești dumneata cîteodată...

Fata începu a rîde cu hohot. El îi astupă gura cu mîna, rîzînd și el :

— Sît !... Na ! ai gonit găinușa cu rîsul dumitale.

— Cum să nu rîd dacă zici că seamănă cu mine.

În același timp se desfăcu ușor din brațul lui și vru să se dea la o parte ; dar soarele ajungea tocmai acolo. El întinse umbreluța ei și o rugă să vină din nou lîngă dînsul.

— Vino lîngă mine, că cine știe cînd te mai văd.

Ea îl privi lung, și după aceea veni iar.

— Dacă n-o să mă uiți, îi zise mîngîindu-l pe mîna ce ținea umbrela, eu am să-ți dau ceva.

— Da ?

— Ceva de la mine... Da' să nu te desparți de el...

Și pe cînd vorbea astfel, scoase din sîn o bucățică de hîrtie îndoită, în care era o șuviță de păr, legat cu o panglicuță roșie.

— Vai, ce bună ești !... zise el, sărutîndu-i părul cu înduioșare.

— Vezi ?... Da' n-o să te desparți de el, nu-i așa ?... întrebă ea tremurînd.

— Niciodată !... am să-l port cu mine cît oi trăi, oriunde oi fi și n-am să mă despart de el niciodată !...

Și astfel vorbind, o strîngea la piept mîngîind-o cu mîna pe obraz și tînguindu-se că pleacă.

— Ce trist am să fiu, Tincuțo !... N-am să mă împrietenesc cu nimeni. Am să trăiesc cu gîndul numai la dumneata... și am să mă silesc să învăț, ca să sfîrșesc mai curînd... și cînd oi fi sfîrșit, o să ne luăm... Da' o să m-aștepți ?...

Ea da din cap că „da".

— N-ai să te măriți, pînă m-oi întoarce eu ?

Fata răspunse încet : „Nu".

— Îmi juri ?

— Da...

— Și eu îți jur...

Umbreluța îi căzuse din mînă și soarele de toamnă ardea puternic deasupra lor. El îi făgădui să-i trimeată cărți și jurnale, ca să știe și ea ce face și cum trăiește el.

— Și să-mi scrii, zise fata ridicînd ochii spre el.

— O să-ți scriu... dar cum ?

— În vacanța Crăciunului să-mi scrii de-a binele, acasă la noi, că tata îmi dă scrisorile...

— Da' pînă atunci?...

— Nu știu: o să-ți scriu numai eu, și dumneata să-mi răspunzi prin Victoria că ai primit și ești sănătos... Are să-mi pară vremea așa de lungă! De ce nu se poate să fac aripi și să zbor către locurile depărtate unde te duci?

După aceea, uitîndu-se la pușcă, adause zîmbind tristă:

— Ai trage în mine?...

El dete din cap supărat:

— Ce idee ciudată îți trece prin minte!

— Nu, nu, spune-mi, ai trage în mine?

— Cum vrei să-ți spui?

— Să-mi spui curat, dacă ai avea curajul să tragi în mine...

Băiatul înțelese, cu intuițiunea lui bărbătească, că era o ciudățenie de femeie, la care îi trebuia găsit un răspuns.

— Depinde.

— Ce fel: depinde...

— Da... dacă ai fi o rață sau... o gîscă sălbatică, aș trage.

— Mersi, răspunse ea, supărată, desfăcîndu-se de el: adineaorea eram găinușă; acum sunt rață... ba gîscă!...

Mihai se uita la ea, serios, cu o ușoară mișcare a sprîncenei, care arăta sentimentul lui de părere de rău, față cu o copilărie așa de nepotrivită. În substratul firii ei, fata suferea: o trebuință de a plînge, sau de a-l face pe el să sufere, sau de a-l săruta, se încheiase în această ciudată întrebare.

El se uita mereu la dînsa, trist și nedumerit:

— Și de astă dată trebuie să ne despărțim așa?

— Te rog să mă duci la mal...

El nu mai zise nimic, ci își puse pușca binișor jos și luă lopețile. Merseră în tăcere pînă ce ajunseră în dreptul izvorului.

— Te rog să-mi dai șuvița de păr înapoi...

— Ți-o dau, răspunse el, scoțîndu-și batista și ștergîndu-se pe frunte: cu de-a sila nu se poate păstra un așa frumos lucru.

— Dacă nu ții s-o păstrezi, mai bine să mi-o dai înapoi.

— Eu nu țiu s-o păstrez!...

— Se vede.

Băiatul înălță din umeri și rămase pe bancă, lîngă lopeți, cu batista pe genunchi. Ea se uita cu coada ochiului la el. Se vedea că era ostenit și supărat.

— Ești ostenit?

— Cam ostenit... Dar n-ar fi nimic dacă n-aș avea încă două ceasuri de-acum încolo.

— Da? E așa departe?

— Da.

Tincuța înduioșată de vorbele lui și gîndindu-se la drumul ce făcuse ca să vie s-o vadă, se apropie din nou de el.

— Ești supărat pe mine?

— Eu? Nu. Văd că dumneata ești supărată. Dacă ți-am greșit cu ceva, te rog să mă ierți...

Ea se uită la dînsul, zîmbind, și, într-un avînt de generozitate, îl luă de gît și-l sărută.

— Nu mai ești supărat pe mine, nu-i așa?...

— N-am fost niciodată.

— Acum mă duc.

— Mai stai puțin.

— Nu, că-i tîrziu. Adio.

— Dacă nu vrei să mai stai, adio.

Ea îi întinse mîna, pe care el o strînse într-ale lui. După aceea, dînsa sări pe uscat, şi, după ce-i trimisese o sărutare pe vîrful degetelor, porni la deal. El apucă lopeţile şi se depărtă de mal, ca s-o vadă mai bine. Se uită după dînsa lung, pînă ce pieri dincolo de culme, făcîndu-i semne cu batista.

Rămas singur, în mijlocul lacului, băiatul se simţi cuprins din ce în ce mai mult de ideea unei atotputernice deşertăciuni, ce înfăşura deopotrivă lucrurile materiale ca şi pe cele nemateriale, lacul, cîmpul, amorul, şi, cu o nespusă jale în suflet, îi veni să plîngă. Îşi rezemă mîinile pe genunchi şi se uită lung pe culmea dealului, iar de acolo mai sus, pe cer... Nu era nici o nădejde, nicăieri. Atunci îşi reluă lopeţile şi se întoarse înapoi, în stuf, unde se opri din nou, la pîndă. Se întinse în luntre, ostenit, şi se puse să privească vîrful trestiilor. Păsăruici mititele sfîrîiau din aripi, gonind cîte un gîndac zburător, ori albine răzleţe îşi îndoiau trupul pe spicul de papură. Un cîrd de raţe îi trecu peste cap şi se lăsă în limpezişul de alături, înspumînd apa cu aripile. El se sculă repede şi-şi pregăti puşca. Le vedea foarte bine, dar nu putea trage fiindcă se coborîseră pleziş într-un colţ. Aştepta să se mişte şi să vină în bătaia puştii. Privindu-le, se gîndi la vorba ciudată a Tincuţei... Socotind bine, erau mai fericite raţele. Dar ele tocmai veneau spre el. Întinse puşca, cu eterna emoţiune a vînătorului; dar pe cînd ochea îi trecu prin gînd ideea că şi raţele se pot socoti nenorocite, de vreme ce omul le aţinea drumul să le omoare. Pentru un moment îşi dezlipi capul de patul puştii, şi se uită la ele, să vadă ce mină fac în faţa morţii. Ele se mişcau liniştite, venind mereu spre el. Atunci îşi alese un grup, în mijlocul căruia boierea un răţoi smălţat cu albastru, şi trase... Luă

răţoiul din apă şi după aceea se puse să gonească o raţă ce era numai rănită, şi s-o lovească cu lopata, ca s-o poată prinde. Apoi, mulţumit, îşi scoase din geantă strugurii şi caşcavalul ce avea cu el, şi se aşeză să mănînce. Tincuţa era departe... Toată melancolia lui dispăruse. Tinereţea şi natura dimprejur dărîmau necazurile clădite de iubirea lor copilărească.

XIX

După plecarea Saşei, Matei îşi întoarse privirile din nou către treburile moşiei, pe care le părăsise cîtva timp. Pe de o parte culesul porumbului, pe de alta arăturile de toamnă, apoi pregătirile la baltă pentru pescuit, în vederea creşterii apelor, erau lucruri aproape noi pentru el.

Baciul Micu era tot mîna dreaptă, cu toate că Aglaea îl ura mai mult ca oricînd. Gîndindu-se la duşmănia ei contra baciului, îşi zicea adesea că era ciudat, ca el, stăpînul, să sufere o asemenea stare de lucruri. Cu toate astea nu se putea hotărî să se despartă de Eftimiu şi de nevastă-sa.

Raporturile lui cu ţăranii erau bune, deşi începuse să se zvonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da pămînt, şi de răscoale. Unchiu-său, conu Dinu, era mai furios ca oricînd contra socialiştilor, şi, în aceasta, se înţelegea de minune cu Tănase Scatiu; dar numai în aceasta. Încolo, nu putea să-l vadă. Mulţumită lui Matei, bătrînul se liberă de datoria ce o avea către vecinul lui, şi de atunci se uita la el de sus. Tocmai pentru asta Scatiu ţinea mai mult să ia pe Tincuţa. Coana Sofiţa îl ajuta pe sub mînă, din socotelile ei femeieşti: fiindcă era

bogat și pentru că, luîndu-l, Tincuța ar fi rămas lîngă dînsa :

— Ei, nu-l iubește ; da' parcă ce, numai din iubire se iau oamenii ! zicea ea lui Matei, pe care voia să-l atragă de partea ei.

Matei, e drept, nu s-ar fi opus din răsputeri, dacă ar fi fost întrebat. Scatiu era incult și cam bădăran, dar era harnic, deștept la treabă, și, mai cu seamă, pentru el, avea o mare calitate, de a nu fi om de oraș. Ca toți tinerii care au trăit mult în mijlocul lumii de studenți sterpi, de funcționari, de lume neproducătoare, fără aspirații, Matei prefera un om de țară, simplu, celui mai șiret avocat.

Mai nedumerită era coana Sofița de opoziția ce o făcea Aglaea. Ea n-o mai slăbea cu „familia" :

— Auzi dumneata, să intre în familia noastră feciorul unui vătaf !... Să dai dumneata, țacă, bunătate de fată, avută, cu educație, unui asemenea om !...

Coana Sofița nu mai putea de ciudă.

— Ei, păi să nu-ți vie să mori : ei n-au după ce bea apă, și tot cu nasul pe sus.

Luarea aminte a lui Matei fu mai cu seamă atrasă asupra Aglaei, din ziua în care dînsa îi vorbi cu ponturi, despre Tincuța și Mihai.

— Așa partidă zic și eu.

— Ce partidă ? întrebă Matei.

— Mihai.

— Dumneata glumești, Mihai este un copil.

— Ei, copil, dar nu prea...

— Cum : nu prea ?

— Se înțelege... Dacă-i pe aia, Tincuța nu-i o copilă ? Da' așa copii cum sunt, ei se aveau bine.

— Ce spui, cucoană Aglaeo ?

— Zău, domnule. Înainte de a pleca, s-au întîlnit la lac, s-au îmbrățișat și s-au sărutat ca doi porumbei.

întrebați și pe baciu Micu, dacă vreți, că i-a văzut un văcar din sat...

Matei se uita la dînsa, ca încremenit. Apoi se porni pe un rîs strașnic.

— Dumnevoastră rîdeți, zise Aglaea, roșindu-se, dar așa e.

— Și chiar dacă ar fi așa, ce-ți pasă dumitale ?

— Mie ? ce să-mi pese ?... Facă despre mine borș dacă-or vrea.

Și astfel zicînd, ieși, închizînd ușa cu zgomot. Matei se uită în urma ei, din ce în ce mai mirat de îndrăzneala Aglaei. Dar își zise că trebuie să fie ceva la mijloc, ca să ajungă ea, atît de șireată de regulă, să facă ceea ce se numește o scenă. Hotărî să vorbească baciului.

Trimise chiar în seara aceea să-l cheme. Matei era în odaia pe care țăranii o numesc *cantălaria* boierului. Micu intră, lăsîndu-și căciula în sală și rămase în picioare lîngă ușă.

— Am trimis să te cheme, fiindcă am de vorbit cu tine.

— Porunciți, coane.

— Ia vezi cine rîcîie la ușă.

Baciul deschise de-abia ușa, vrînd să se strecoare afară, dar în același timp un dulău de cîine, cît un urs, dete năvală înăuntru. După pieptarul cu cuie, Matei recunoscu pe Corcoduș.

— Asta e cîinele despre care îmi vorbeai ?

— Asta. Se ține de mine ca scaiul, bată-l vina lui.

— Frumos e, baciule !...

— Ar hi el cum ar hi, dacă nu i-ar hi aruncat apă hiartă în cap.

— Cine ?

— D-apoi... cine coane ? ia aici la curte...

Matei se uită lung la el, fără a-i răspunde. Se putea lesne pricepe că era treabă de-a lui Eftimiu.

— Baciule, ce-ai auzit vorbindu-se despre cuconița Tincuța ?

Micu se uită la el cam mirat.

— N-am auzit nimic, coane.

— Nimic, nimic ?

— Nimic, zău așa. D-apoi ce s-auzi, că e numai o copchilă. S-a zvonit ci-că ar hi vrînd s-o ia alde Scatiu ; da' dor nu și-o face vreun păcat boierul ăl bătrîn să i-o dea...

— Da' altceva n-ai mai auzit, cu Mihai ?

— Nu, coane.

— Că s-ar fi primblat pe lac amîndoi...

— Ba despre asta am auzit. Da' ce minune e, că s-au primblat amîndoi ?... Conu Mihai toată ziua era pe baltă.

După aceea el tăcu și se uită șiret pe sub sprîncene la Matei. Parcă amîndoi simțeau că voiau să vorbească despre altceva.

— Mă !... a dracului muierușcă !... zise baciul, parcă ar fi fost singur. Da' cine ți-a spus matale de coana Tincuța, coane ?

— Coana Aglaea.

Baciul dete din cap, mișcîndu-și pletele voinicește.

— I-e frică să nu scape chilipiru din mînă.

— Ce chilipir ?

— Da' parcă matale nu știi, coane ?

— Nu știu.

— Atunci să punem că a fost o vorbă degeaba.

— Ba nicidecum : să faci bunătate să-mi spui tot : ce chilipir ?

— Scatiu, coane.

— Ce e cu Scatiu ?

— Apoi nu se are ghine coana Aglaia cu el ?...

Matei se uită țintă la el. Îi venea să rîză, dar se stăpîni și-și luă un aer grav.

— Baciule, bagă de seamă la ce spui... Știi, că și de tine zicea lumea că te ții cu Floarea lui Stîngă.

Foarte stîngaci și cu ochii în pămînt el tăcu un moment. Apoi ridică fruntea senină în sus.

— Gura lumii cine o poate înțeleni, coane ?... Eu de-oi hi fost vinovat, m-am pocăit ; da' eu n-am bîrfit pe nimeni... Dumneaei vine acuma să se lege de-o copchiliță... E păcat de Dumnezeu.

Matei tăcea ; își scoase tabacherea să-și facă o țigară, dar nu mai avea tutun. Se sculă să se ducă în odaie la el, spre a-și lua tutun din cutie.

— Da' parcă auzisem că trăia cu Caramzulea...

— Păi dar cum : trăia cu amîndoi.

— De unde știi tu ?

— Da' cum, Doamne iartă-mă, să nu știu. Cît ai fost matale dus, ei veneau cu schimbu, ca la *concintrație*.

— Da' prostul ăla de Nae ce făcea ?

— Domnul Nae tot pe la Brăila... Îi făcea cucoana vînt.

Matei nu mai zise nimic. Aprinse o lumînare și rămase cu ea în mînă, gîndindu-se.

— Așteaptă-mă : mă duc să iau niște tutun.

Pe cînd intra, ușa de la odaia lui, ce da în sală, se închidea cu grabă. Dar oricît de cu grabă se închise, Matei recunoscu pe Aglaea. Nu mai încăpea îndoială că ascultase la ușă...

Fără a rosti un cuvînt, el se întoarse înapoi și se puse să-și facă o țigară. O aprinse și se uită în ochii baciului.

— Și cine crezi că a aruncat cu apă fiartă în cîine ?

— Bucătărița, coane.

— De ce ?

— Cine știe?... Ca să-mi facă rău: eu fără cîinele ăsta nu sunt om.

Simpatia lui pentru baci își avea izvorul în vechile lor raporturi de băiețandri, dar mai cu seamă în fondul de poezie ce cuprindea în sine natura caldă a ciobanului. Cîinele era în adevăr pentru el ca un frate.

Matei se uită la baci, parcă ar fi vrut să-i spună vorbe bune, ca să-l mîngîie de nenorocirea întîmplată lui Corcoduș.

— Și va să zică te-ai lăsat de Floarea.

Micu dete cu mîna în vînt, parcă ar fi zis: „Cine se mai gîndește la ea!"

— Dacă te vei lăsa de Floarea, am să te căpătuiesc. Să-ți găsești o fată bună, și să te însori. Îți port eu grija: te cunun, îți dau loc de casă și toate înlesnirile putincioase.

— Sărut mîinile, coane... Că m-am săturat de burlăcie.

— Atunci e lucru înțeles. Mergi cu Dumnezeu, și să vii mîine seară. Ioniță a plecat la baltă?

— Dară.

— Omul de la Călărași s-a întors, ori nu?

— Trebuie să sosească acu, că-i dus de azi dimineață...

Rămas singur, Matei se plimbă în lung și în larg prin odaie, gîndindu-se la cele ce avea de făcut. Aglaea trebuia cu orice preț înlăturată din casa lui. Dar în ce chip? Să vorbească lui unchiu-său, nu se putea, fiindcă ar fi trebuit să-i istorisească dragostea lui Scatiu cu dînsa și astfel să îndîrjească pe bătrîn și mai mult împotriva lui Tănase. Pe de altă parte coana Sofița era rudă cu ea... Dar își aduse aminte de necazul mătușii în contra Aglaei, cînd aceasta se împotrivea la căsătoria lui Scatiu cu Tincuța, în numele „familiei", și-și zise că poate să găsească un

prieten de luptă împotriva Aglaei tocmai în protectoarea ei firească. Dar cu cîinele ciobanului ce avea?... Nimic alta decît că era cîinele baciului, omul lui de încredere.

Astfel gîndindu-se, se revolta din ce în ce mai mult împotriva ei, și într-un moment de supărare, sună și zise unei femei să cheme pe Aglaea. Femeia aduse răspuns că vine numaidecît. În adevăr, peste vreo zece minute, se auzi bătînd la ușă. El îi zise să intre, dar cu vocea pe jumătate, și simțindu-se mișcat, parcă ar fi fost el vinovatul. Aglaea intră foarte încet. Era galbenă de emoțiune și aproape nu putea să vorbească. În sfîrșit izbuti să articuleze trei cuvinte:

— M-ați chemat?

El se găsi foarte încurcat, față mai cu seamă cu umilința cu care se prezenta ea.

— Da... aș fi vrut să mai vorbim cîte ceva — da' ia te rog șezi. Vreau să sun să ne dea cîte un ceai.

— Mă duc eu să vi-l fac.

— Nu, nu, nu primesc.

— Ba vă rog să mă lăsați să vi-l fac eu.

— Nu se poate.

Și, cum se primbla prin casă, se așeză în dreptul ușii. Ea voia să iasă; el o împiedică. În această luptă de amabilitate falsă, Aglaea vru să apuce ivorul de la ușă, pe care îl apucase mai dinainte Matei, și astfel îl luă de mînă rugîndu-se s-o lase să iasă.

— Vă rog, zise ea încet, nimeni nu știe cît ceai trebuie, ce rom să vă dea... Viu numaidecît.

Trebui să o lase. Cînd rămase singur, își simți pe mîna pe care i-o atinsese ea, o impresie așa de ciudată, plăcută și neliniștitoare, parcă o suflare caldă îi trecuse pe deasupra. Mai făcu cîțiva pași și se opri în fața lămpii, gîndindu-se: iată cum se explicau izbînzile ei, care nu era nici frumoasă și nici nu mai era

destul de tînără, ca să întoarcă mințile la flăcăi tomnateci ca Scatiu și alții.

Peste cîteva minute Aglaea reveni însoțită de femeia cu ceaiul. Matei băgă de seamă că dînsa simțise impresia ce o produsese asupra lui, și se întorcea altfel de cum ieșise. Obrajii ei, albi de emoțiune cînd intrase la început, acuma se coloraseră de sînge, și un zîmbet provocător îi rătăcea pe gură. Servi ceaiul cu îndemînare, mișcîndu-se în sus și în jos, ca o fată mare. Sînurile pline păreau că vor să facă explozie, atît erau de strînse în rochie. După ce îi dete ceaiul, se opri în mijlocul odăii și duse la ochi șorțul de mătase cu care era întotdeauna încinsă. Matei se uita la dînsa nedumerit.

— Ce ai ?

Ea își luă mîinile binișor de la ochi, se uită la el lung cu capul plecat pe umăr, și zise încet :

— Nu știu nici eu...

In aceste patru vorbe era atîta alintătură șireată, iar în modul cum își mușca buzele atîta senzualitate falsă, încît Matei, care trecuse o clipă printr-o ispită primejdioasă, își reveni în sine.

— Ia șezi, îi zise el, zîmbind. Ce se mai face d-l Nae ?

— Tot după treabă, răspunse ea, spășită.

— Pînă la ceasul ăsta ?...

— Da' unde se pomenește să intre el vreodată înainte de zece !...

Matei dete din cap plin de admirare, deși știa că Eftimiu își trecea vremea jucînd table cu învățătorul.

— Și cînd mănîncă ?

— Cînd poate.

— Ce fel de vorbă !... nu-l aștepți cu masa ?

Ea întoarse capul într-o parte, părînd foarte scandalizată de o asemenea bănuială.

— Eu să-l aștept cu masa !... Da' se poate să fac eu o asemenea risipă !... Să țiu focul și slugile pînă la ceasul ăsta !...

Vorba de slugă îi păru de minune și se acăță de dînsa.

— Apropo de slugi, coană Aglaeo ; sunt foarte nemulțumit de ele — mai cu seamă de bucătăreasă : are bunul obicei de a asculta pe la uși...

Ea clipi din ochi, des, parcă ar fi stat să-i dea lacrămile. Dar avu puterea să se stăpînească și să zică :

— Auzi dumneata !...

— Da, te rog să-i dai drumul chiar mîine ; nu vreau să am în casă persoane care mă spionează. Eu sînt stăpîn la mine și țiu să se facă cum vreau eu, nu cum voiesc alții.

— Așa e și drept.

— Așa.

El sorbi din ceai și făcu o mișcare din cap plină de convingere, parcă ar fi vrut să întărească și mai mult hotărîrea luată.

După cîteva minute de tăcere, ea se sculă.

— Nu mai aveți nimic cu mine ?

— Nu... Dar ia-ți ceaiul.

— Vă mulțumesc, eu seara nu iau nimic.

Astfel ieși. După foarte puțin timp, Matei o auzi bătînd din nou la ușă. Aducea un pachet de jurnale și scrisori, pe care i le dase vătășelul ce se-ntorcea de la Călărași. Avea un aer cu totul natural, parcă nimic nu se-ntîmplase.

— Vă rog să-mi dați voie să mă duc mîine la oraș, ca să caut altă bucătăreasă.

El se uita la scrisori preocupat, căutînd pe cea de la Sașa. O auzi cam tîrziu. La gîndul Sașei, toate nimicurile astea se retrăseseră departe, în conștiință,

și îi răspunse fără nici un interes, parcă scena de mai sus s-ar fi petrecut cu un an înainte:

— Mai încape vorbă...

După aceea Aglaea ieși, iar el rămase să-și citească corespondența.

XX

Trecuseră mai multe săptămîni de cînd plecase Saşa, şi mai multe zile de cînd Matei primise scrisoarea din urmă. Lucrurile luau o întorsătură ciudată, care îl împiedica să urmeze mai departe planul de a se scăpa de Aglaea.

În adevăr, ultima scrisoare a Saşei cuprindea o destăinuire din cele mai mişcătoare; ea surprinse amorul băiatului pentru Tincuţa, şi, în loc de a-l privi ca pe un sentiment copilăresc şi trecător, dînsa, cu firea ei caldă, îl socotea trainic şi primejdios. Zicea scrisoarea:

„Am ajuns la Paris, după o călătorie destul de ostenitoare. Mihai era tot trist. Se lupta cît putea să biruie jalea ce-l cuprinsese chiar de la plecare, dar nu izbutea. Eu îl observam pe tăcute şi îmi venea să plîng de mila lui: n-a închis ochii un minut. Credeam că despărţirea de ţară şi de surori îl enervase prea mult, dar speram că, o dată ajuns în mijlocul lumii dintr-un oraş mare, o să-şi redobîndească veselia naturală a vîrstei lui. Ne-am oprit la Viena două zile. Părea că se interesează de toate, dar mai mult decît orice se interesa de mine. A-ţi spune îngrijirea fină şi delicată cu care mă înconjura, expresia cu care mă privea, iubirea cu care îmi lua mîinile într-ale lui şi mă chema „maman dragă", îmi e cu neputinţă. Începusem să cred că ştie ceva despre

proiectele noastre... şi-mi era ruşine. Se uita la mine cu atîta înţelegere, încît mă făcea să roşesc. Vedeam că are pe buze o întrebare, că se luptă s-o rostească şi că nu îndrăzneşte. De multe ori aducea vorba despre dumneata, dar totdeauna cu temere, parcă i-ar fi fost frică să nu mă supere. În sfîrşit, mă întrebă... Am crezut că se cufundă pămîntul cu mine. Îmi bătea inima de nu mai puteam să respir. Ori de cîte ori mă gîndesc la momentul acela, simt că mă roşesc... Dar să-ţi spun cum m-a întrebat. Treceam printr-o cîmpie lungă, între Colonia şi Strassburg; el se uita pe geam, preocupat. — „Maman, îmi zise din nou, înainte de a ajunge la Paris, aş vrea să te întreb ceva". — „Întreabă-mă", îi răspunsei eu, cu glasul jumătate. Simţeam că mor. — „Aş vrea să te întreb ceva, dacă mi-ai făgădui mai întîi că nu te superi". — „Nu mă supăr"... El mişcă din cap cu nehotărîre. — „Maman, adevărat că nenea Matei are pentru dumneata o admiraţie atît de mare?... că te iubeşte?" — „Ce prostii spui, Mihai!" îi răspunsei, încercînd să zîmbesc. El nu rîdea de loc. — „Iartă-mă, maman dragă, că îndrăznesc să te întreb un asemenea lucru; dar, dacă ar fi adevărat, eu aş fi aşa de fericit!... Mi s-ar părea că te las mai puţin singură..." Ce era de răspuns la o întrebare care arăta atîta bunătate sufletească? Nu ştiu ce i-am răspuns. Cred că îmi venea să-l sărut ca pe copilul meu. De multe ori m-am gîndit la soarta ce aşteaptă pe Mihai: tremur de frică să nu fie nenorocit...

De-abia ajunşi la Paris, l-am rugat să se culce. El nu prea vrea, zicînd că ţine să m-ajute să deschid cuferele. Dar osteneala îl biruia. Şi, cum eram în cameră la mine, îl văd că se întinde pe pat, de-a curmezişul, şi rămîne rezemat pe un cot, făr' a mai zice un cuvînt... După cîteva minute îl aud vorbind: „Tare

îmi eşti dragă". — „Ştiu că îţi sunt dragă, fiindcă eşti un copil bun". — Atunci îl văd că se ridică: „Ce-am zis, maman?" — „Ai zis că-ţi sunt dragă..." Era aprins la faţă cum e focul. — „Maman, sunt foarte ostenit", şi, fără ca eu să-l mai rog, trecu în camera lui şi se culcă. Din acel minut a început să aiureze. Două zile şi două nopţi eu n-am închis ochii. Am chemat numaidecît un doctor care a stat lîngă dînsul o jumătate de oră fără să se rostească. Temperatura era la 40 de grade; delirul nu se mai oprea. După o jumătate de oră doctorul îmi zise că nu poate diagnostica cu siguranţă: era sau tifos, sau friguri efemere, ce se nasc de prea multă osteneală şi în care temperatura se ridică foarte repede. Dacă delirul continua, era semn rău, dacă, dimpotrivă, înceta, era speranţă că bolnavul să adoarmă, şi după o bună odihnă să se scoale sănătos. Din fericire, delirul încetă, somnul veni, iar Mihai al meu dormi 30 de ceasuri fără întrerupere. Doctorul era încîntat, eu fericită. Se părea că cel mai nenorocit dintre noi era tocmai Mihai. Şi, aici vine explicarea acestei lungi scrisori, precum şi a cauzei pentru care mă ocup atîta de fratele meu: în delir venea adesea un nume pe care la început nu puteam să-l înţeleg, dar pe care apoi îl ghicii: numele Tincuţii. Mihai o iubeşte. Eu, proasta, nu m-am gîndit niciodată la putinţa unui sentiment între Mihai şi Tincuţa. Ei erau pentru mine doi copii, deşi Tincuţa are astăzi peţitori. E o nenorocire că sunt prea apropiaţi cu vîrsta şi Mihai e prea tînăr. Tincuţa are să se mărite iar el are să sufere. Are să sufere, fiindcă noi suntem o familie atinsă de o infirmitate ciudată, aceea a statorniciei sentimentale: ceea ce o dată a intrat în sufletele noastre, rămîne acolo. Dar unde şi cum a început iubirea lor?... Nu ştiu. Probabil peste tot şi nicăieri. Ochii mei egoişti

vedeau numai pentru mine. Întîmplările din zilele din urmă îmi umpleau închipuirea de un singur lucru: fericirea mea. Eram atît de fericită, sunt încă atît de fericită, încît îmi pare că dacă aş putea vorbi lui Mihai, i-aş încălzi şi inima lui...

Acuma e bine. Începe să se intereseze de noua lui viaţă. I-am găsit o familie unde să-l aşez deocamdată, un librar, la a cărui mamă şezuse şi tată-meu în pensiune. Cred că are să fie îngrijit bine. Iubirea lui o să-i rămîie în suflet neştearsă. Are să fie pentru dînsul o cauză de tristeţă zilnică, dar poate şi un refugiu de partea urîtă a acestui oraş. El a înţeles foarte bine că eu am surprins secretul lui, dar nu mi-a zis niciodată nimic. Ba, dimpotrivă, aducînd eu vorba de Tincuţa, dîndu-i o foaie ce căzuse din portofelul lui, şi pe care era o poezie, el a plecat ochii în pămînt şi a luat foaia, zicînd încet: „prostii, maman". Eu însă l-am rugat să-mi dea foaia, şi ţi-o trimit aci:

S-aud pîraiele cum curg
In pacea palidei lumine;
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc, gîndind la tine.

S-aude clopotul la schit,
Merg pustnicii să se închine;
Luceafărul a răsărit,
Iar eu mă duc, gîndind la tine.

S-aude buciumul în munţi
Infiorînd cu lungi suspine
Tăcerea codrilor cărunţi:
Eu mă tot duc, gîndind la tine..."

Astfel urma mai departe scrisoarea.

Mişcat şi singur, fără să poată cere poveţe de la nimeni, Matei rămase pe gînduri. Mihai, care întotdeauna îi fusese simpatic, îi deveni deodată drag, atît pentru amorul lui, cît şi mai cu seamă pentru vorbele bune ce zisese Saşei.

Dar starea lucrurilor cu Aglaea se complica. El nu mai putea vorbi mătuşe-sei despre relaţiunile Aglaei cu Scatiu, fără să dea naştere la tot felul de explicaţii şi mai cu seamă fără să amestece pe Tincuţa în intrigile lor. Se hotărî să aştepte.

Era într-o duminică de octombrie. Timpul se schimbase: ploua şi noroiul umplea drumurile de la un capăt la altul. Matei avea la dînsul pe Scatiu, cu care era în vorbă să-i cumpere caii şi cabrioleta de la Otopeanu — cînd uitîndu-se pe fereastră, i se păru că vede pe Micu, legănîndu-se beat mort. Nu zise nimic către Scatiu, care şedea în fotoliul lui de la birou, lundu-şi cafeaua, ci se uită la omul de pe drum ca să se încredinţeze de era în adevăr baciul ori nu. El era. Matei îşi muşcă buzele de ciudă şi aşteptă să plece Scatiu ca să poată da ochi cu Micu: îi venea să-l bată. Auzi! să se îmbete, el, omul în care îşi pusese toată încrederea!...

De îndată ce Scatiu plecă, îşi trase o pereche de cizme lungi, îşi luă căciuliţa şi desprinse din cui un harapnic cu care tată-său, în tinereţe, bătea caii năraviţi. Astfel, se duse la arman, drept la lăptărie. Aci, nimeni: uşa era închisă cu lacăt. Trecu alături, la casa văcăriţei. Şi aci părea că nu-i nimeni, dar uşa nu era închisă. Se uită pe fereastră şi văzu pe Floarea care se pieptăna. Ea, îndată ce-l văzu, se acoperi pe cap cu un ştergar şi-i ieşi înainte.

— Da' nu-i nimeni la lăptărie?

— Sărutăm mîinile, cuconaşule, nu-i nimeni, că flăcăii sunt la oi.

— Unde-i baciul?

— Da' cine-l vede, vai de mine!

Matei era încredinţat că Micu era înăuntru.

— Cine-l vede! L-am văzut eu, beat mort. Am să-l dau afară, şi pe el şi pe tine, să sparg gaşca asta de ţiitori şi de ţiitoare!

— Să nu-ţi faci păcatul ăsta, cuconaşule, că dacă o hi băut o ţiră mai mult e din supărare, că i-au otrăvit cîinele, nu i-ar răbda Dumnezeu!

— Care cîine?

— Cîinele ăl mare, cuconaşule.

— Pe Corcoduş?

— Păi dar cum.

Şi Florea îşi duse mîna la gură, dînd din cap şi căinîndu-se.

Matei, care venise furios împotriva baciului, se întoarse acasă tăcut, întrebîndu-se de nu cumva era şi aci mîna Aglaei. Acasă îl aşteptau alte isprăvi de-ale baciului. Rezemaţi de stîlpul porţii, doi ţigani rîcîiau cu băţul în noroi. Dumitrache Brabovete, fierarul, şi cu fiul său Stoica, ieşit proaspăt din armată, veneau să se plîngă că-i bătuse Micu la cîrciumă. Ţiganii îndrugau o istorie fără de sfîrşit, dîndu-se la o parte unul pe altul şi zicîndu-şi: „Taci tu, să spui eu". Matei îi trimise acasă, făgăduindu-le că are să le facă dreptate. Era nerăbdător să afle cum se petrecuseră lucrurile, şi chemă numaidecît pe grecul de la han.

Grecul istorisi că Micu venise de dimineaţă la cîrciumă văitîndu-se că i-au omorît cîinele hoţii. Era bun teafăr, dar plîngea ca o muiere şi striga în gura mare, că de-acuma moare şi el. După aceea se puse să bea rachiu, şi bău pînă se îmbătă turtă. În vremea asta se afla la cîrciumă şi Dumitrache ţiganul. Cum şi ce fel, nu se ştie, Micu dete o palmă ţiganului de-l ameţi.

— Așa faci, mă, nea Micule ?... zise țiganul ieșind. Lumea rîdea de bietul țigan, care furios, se duse la fiu-său, să se tînguiască. Fiu-său, Stoica, se întorsese numai de puțină vreme de la oaste, și era *fodul* de nu-l mai încăpea pămîntul. Cînd auzi el că s-a găsit un *rumîn* care să îndrăznească să dea în tatăl lui, al lui, soldat întors atunci de la regiment, se făcu foc. Luă pe bătrîn de mînecă și-l duse din nou cu el la cîrciumă.

— Care-i ăla, mă, care a dat în tata ?

Oamenii rîdeau și făcură cu ochii la baci. Stoica veni la el.

— Mă nea... ăsta, tu ai dat în tata, mă ?

— Păi !

— Ia mai dă una, mă ! zise el rînjind, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă îndrăznește un așa lucru în fața lui.

Micu se sculă în picioare cît era de lung, și cînd aduse din nou o palmă lui Dumitrache, văzu țiganul stele verzi. Stoica se dase la o parte, încruntat.

— Ia mai dă-i una, mă !

Micu era gata : cîrpi din nou pe Dumitrache. Atunci Stoica, supărat, luă pe tată-său de mînică și-l scoase afară, zicîndu-i :

— Haide, tată, acasă : nu vezi că-i beat mort ?

În urma lor era un hohot în tot hanul. Huiduielile și cîrîieturile însoțiră pe bieții țigani pînă pieriră din ochii lumii.

„Și-așa a muncatu trei scatolți în locu de una", zise grecul, ca morală.

Matei făcu haz de istorisirea grecului, pe care o auzise de prin snoave. Dar asta nu explica pentru ce baciul, care nu bea niciodată, se îmbătase, și, mai cu seamă, cine-i omorîse cîinele. Aștepta cu nerăbdare pînă a doua zi, să dea ochii cu el.

În adevăr, a doua zi, prima persoană pe care o văzu, ridicînd perdeaua, fu Micu. El aștepta în curte, rezemat de scară. Matei îi bătu în geam și-l chemă sus la el. După cîteva minute, ușa se deschise și baciul intră înăuntru.

— Cu multă plecăciune, bade Micule. Te-ai trezit ?

El plecă ochii în pămînt, lipit de ușă și nu răspunse nimic.

— Frumoase lucruri faci dumneata ! te îmbeți ca cel din urmă ticălos, și te pui să bați oamenii, ha ! ?

Micu tăcea.

— Bine mi-am ales eu în cine să-mi pui încrederea !... Da' n-ai gură să răspunzi ?

— Ce să răspund, coane ?

— Să răspunzi pentru ce te-ai îmbătat.

El tăcu din nou. Matei, supărat, îl dete afară :

— Hai, lipsești din ochii mei.

Baciu se întoarse încet și puse mîna pe ivor să iasă. Dar, pe cînd ieșea, zise încet, parcă-i era frică :

— M-aș hi rugat la matale de o vorbă.

— De ce vorbă ? întrebă Matei răstit.

— Păi eu m-aș hi rugat să-mi dai drumul, coane.

— Te-ai supărat dumneata ?

— Dară ! să mă supăr, zise baciul domol : eu știu că sunt vinovat.

— Atunci ce vrei de la mine ?

— Nu mai pot sluji, mi-au omorît cîinele, s-a isprăvit și cu mine.

Era un accent de așa adîncă descurajare în vorbele acelea, încît Matei se uită lung la el.

— Închide ușa, îi zise. Cine ți-a omorît cîinele ?

— Nu pot să știu.

— Pe cine bănuiești ?

— Nu bănuiesc pe nimeni : nu pot să-mi vîr sufletul în păcate.

— Unde l-au omorît ?

— L-am găsit mort la uşă, coane. A venit de la tîrlă pînă la lăptărie, ca să mă caute, săracul de el, şi a murit la uşa mea...

Aici Micu îşi înghiţi nodul de supărare ce i se urca în gît şi-şi trecu mîneca sumanului peste ochi. Matei se uită la el, mişcat.

— Şi unde-i cîinele ? aş vrea să-l văd şi eu.

— D-apoi l-am îngropat, coane... L-am îngropat la capătul tîrlei, că măcar că nu-i suflet de creştin, da-i făptura lui Dumnezeu şi el.

— Era împuşcat ori lovit cu ceva ?

— Nu, coane : eu zic că era otrăvit, că se umflase săracu-cît nişte foale...

Şi tot chipul lui, de om cu mintea întreagă, era parcă întors pe dos, de milă şi durere. Matei se îmblînzi de tot.

— E foarte cu putinţă să fi fost otrăvit : o să cercetăm cine a putut să-l omoare şi-ţi făgăduiesc să răzbun pe bietul Corcoduş.

Micu da din cap, tăcut. Părea sceptic, cum sunt toţi ţăranii, cînd e vorba de dreptatea boierului.

— Ce fel, n-ai încredere în vorba mea ?

— Ba am, coane — da' de-acuma pentru mine tot una este.

— De ce ?

— Aşa ; mi-a murit cîinele, mor şi eu.

Matei se uită lung în ochii lui : era treaz şi tocmai de aceea expresia de durere şi descurajare ce se citea în ei îl atinse mai mult.

— Micule, vino-ţi în simţiri. Ce-are a face moartea unui cîine cu viaţa ta ?

— Coane, are a face, că eu îl crescusem de mititel. Mi-l adusese bietul boier, Dumnezeu să-l ierte,

de la nişte mocani din Bărăgan, de cînd n-avea nici ochi... Şi eu m-am trudit cu el, l-am hrănit cu lingura ca pe un copil, l-am tămăduit de cîte alea toate, şi-l făcusem hiară sălbatecă, nu cîine. Cînd l-am dat la lup, alergam cu el în urma hăiticului, ca să-l deprind, pînă cine ştie unde, de era să ne mănînce într-o iarnă, şi pe mine şi pe el. Apoi, cînd i-am pus chieptarul, piii... omora lupul din fugă, coane ; că de se izghea cu chieptarul în el, îl da la pămînt şi-l umplea de sînge cu cuiele... Mare lucru am chierdut, coane, mare lucru !... Încaltea despre mine, ce să mai zic ?... Că eu mă duceam cu el şi-n gură de şearpe, şi cînd era Corcoduş la oi, nu mai aveam grije de nimic. Că de m-aş hi culcat în mijlocul pădurii, or cu uşa vraişte, eu habar n-aveam, că el, crişu [1], făcea de patraulă.

Îşi ridicase fruntea în sus, ca un om care istoriseşte izbînzile unui erou. Cînd se opri, gîfîia de osteneală şi de inimă rea :

— Acu, făr' de cîine, ce mă fac eu ?...

— Creşti un altul.

— Dară !... să mai găsesc eu un cîine ca el !...

Şi vorba „ca el" părea că se raportă la un căpitan mare sau la un frate iubit.

— Da' cum să nu găseşti ! Îţi port eu de grijă : o să mă duc la Irimia Mocanu, la Şindrilita ; şi ţ-aduc unul, c-am auzit că are o prăsilă de cîini, de s-a dus vestea.

Baciul da din cap, nemîngîiat.

— Crede-mă, Micule. Să vii cu mine să ţi-l alegi tu singur.

---

[1] norocos, fericit.

— S-a sfîrşit cu mine, coane : mi-a omorît cîinele, mă duc şi eu.

Ideea asta fixă nu i-o scotea nimeni din cap. El părea că se supune unei fatalităţi oarbe, care legase soarta lui de viaţa cîinelui.

— Bine, baciule, da' începi să fii copil : gîndeşte-te că chiar de ar fi îmbătrînit la uşa ta, tot el era să moară înainte şi tu pe urmă, că aşa e lăsat de Dumnezeu, ca omul să trăiască mai mult şi cîinele mai puţin.

Micu nu mai zise nimic, ci rămase tăcut lîngă uşă, ca mai-nainte. Matei se gîndea în ce chip să-i vorbească mai bine ca să-l convingă că nu are dreptate. Se uită la el mai lung, dar trebui să se încredinţeze că nu era de scos la cale cu baciul.

— Şi ce vrei de la mine, Micule ?

— Apoi m-aş ruga de matale să-mi dai drumul, coane.

— De ce, măi băiete ?

El îşi mototolea o pulpană a sucmanului, parcă i-ar fi venit mai greu decît orice să se despartă de stăpînul lui.

— Eu ştiu c-o să mor în curînd, coane, şi aş vrea să-nchid ochii la bîrlogul nostru.

Matei se foi pe scaun, nemulţumit, şi după aceea se sculă în picioare şi începu să se primble prin casă. Apoi se apropie de el şi-l atinse cu degetul pe braţ.

— Ia ascultă, Micule : eu poate m-oi fi iuţit vreodată la vorbă şi te-am supărat fără să vreau. Dar socot că tu mă cunoşti bine, şi de acum şi de altădată. Suntem tovarăşi vechi, bre, şi mi-ar veni greu să mă despart de tine... Mai gîndeşte-te pînă mîine. De ţi-o fi de ducă cu hotărîre, vino de mă vezi şi-om pune lucrurile la cale cum e bine.

XXI *

După ce baciul ieşi, Matei se gîndi să se ducă la Irimia Mocanul şi să aducă un căţel lui Micu, ca să-l îmbuneze. Aşa şi făcu. Zise să-i puie caii şi, cu tot noroiul ce era, porni la Şindrilita. Pe drum se gîndea la vorbele baciului ; ce înrîurire aveau chiar asupra lui !... Oare ce să fi fost la mijloc ? O simplă rătăcire a unui suflet plin de credinţe greşite, sau intuiţiunea unui fapt posibil, a cărui împlinire se lega de oarecare împrejurări din viaţa reală ?... Oare să nu fi fost vreo temere ascunsă de Stîngă, bărbatul Floarei, sau de niscaiva ciobani, sau de Eftimiu ?... Atîtea întrebări, ce rămîneau fără răspuns. Poate din toate era cîte ceva adevărat. Moartea cîinelui părea că apropie împlinirea unei nenorociri inevitabile.

Dar timpul trecea fără ca bănuielile baciului să se împlinească. Tăcut şi tot cu inimă rea, Micu se îndupleca să rămînă la Matei ; dar parcă nu mai era omul de mai 'nainte : petrecea serile de iarnă în tinda lăptăriei, la un foc de vreascuri şi tizic, rezemat de perete şi cîntînd alene din fluier. Căţelul adus de Matei, pe care negreşit că-l chema tot Corcoduş, dormea pe o mînă de fîn, lîngă el. Începea să-i fie drag, ce-i drept, dar nici nu se încerca să-l apropie în minte de celălalt : „Departe-i griva de iepure", zicea molcom, celui ce l-ar fi întrebat. Copilăria lui Corcoduş, răposatul, era plină de legende extraordinare : Corcoduş No. 1 muşcase de deget pe un cioban încă de cînd n-avea dinţi ; Corcoduş No. 2 era un căţel liniştit,

* In ediţia din 1922, aici nu există marcat un nou capitol, ca în ediţiile anterioare. Intrucît chiar în ediţia 1922, numerotarea capitolelor continuă cu cap. XXII, este evident că e vorba de o simplă omisiune datorită unei greşeli de tipar.

cam tontolog, cu labe late, care nu se zdruncina cu firea decît cînd vedea strachina cu lapte. În toate zilele îi deschidea botul, ca să vadă dacă are negru sub cerul gurii ; avea negru, dar ce folos, că nu era rău de loc...

Cu Floarea, lucrurile mergeau mai greu : i se făcuse silă de ea, şi nu-i mai vorbea decît cînd avea cîte ceva de cusut ori de dres. Ea ofta, cînd mai avea vreme, şi smîntînea putineiele cîntînd cu viersul ei piţigăiat : „Las' să vie, Domnul ştie, calea-n trandafiri să-i fie", şi oprindu-se în mijlocul vorbei ca să dea într-un cîine : „To, cotei, 'ză-te focu !"

În împrejurările astea trimise Matei pe baci la Călăraşi să cumpere nişte leţuri, ca să facă din nou perdeaua oilor.

Baciul plecase cu carul cu patru boi, de cu noaptea, ca să aibă vreme să se întoarcă chiar în seara aceea. Matei, ca să nu-l trimită singur, poruncise ca unul din argaţii din curte să-l însoţească.

Pînă a doua zi dimineaţă, carul nu se întorsese. Neliniştit, Matei întrebă de numele argatului, care era la drum cu Micu, dar nu-l putu afla.

Tocmai atunci îi aduseră o scrisoare de la Saşa, prin care dînsa se ruga de el să nu se supere că întîrziază atîta : Mihai se deprindea greu cu Parisul şi ea nu putea să-l lase singur aşa de repede. Şi în această scrisoare, ca în toate, îi vorbea de fericirea ei, deplină, desăvîrşită, de planurile ei, cum avea să schimbe casa ; îl întreba, glumind, de dulcea Aglaea, de conu Dinu, de surori şi, mai cu seamă, de Tincuţa ; ce zicea Tincuţa ? cum trăia Tincuţa ? era tristă ?... Matei îşi mărturisi că nu prea se gîndise la asta, şi îşi făgădui să observe pe fată mai de aproape. Se puse să răspundă Saşei, şi astfel veni vremea nămiezului, fără să se mai ocupe de baci şi de carul

cu leţuri. Dar, cu toate că mintea lui era prinsă de imaginea Saşei şi de viaţa lor viitoare, pe al doilea plan al conştiinţei tremura grija de ceea ce se putuse întîmpla lui Micu. Cînd se uită la ceasornic şi văzu că era aproape unu, sări de pe scaun şi se duse singur să întrebe de sosise baciul. Aglaea părea şi ea foarte mirată de această întîrziere pe care nu şi-o putea explica.

— Să fi băut undeva, la vreo cîrciumă... parcă nu-mi vine să cred, zise dînsa.

— Da' de unde ! baciul nu bea, răspunse Matei preocupat.

Dînsa îl privi pe sub sprîncene, zîmbind ironic. El pricepu înţelesul rîsului ei, dar îi fu silă să mai lungească vorba. Chemă pe un vătaf şi îi zise să încalece numaidecît şi să plece spre Călăraşi, înaintea baciului. Omul plecă pe loc, iar el, neliniştit, ieşi pe jos şi se duse la arman.

Printr-o pornire firească se gîndi la Floarea. O găsi trebăluind prin casă, îmbrăcată cu un cojoc fără mîneci, sprintenă şi parcă chiar cam înghimpată. De îndată ce-l văzu se spăsi şi-i ieşi înainte.

— Floareo, s-a întors baciul ?

— Da' gîndesc că s-a întors, coane, că-i plecat de ieri de dimineaţă. Nu-i la curte ?

— Nu-i.

— D-apoi o veni el.

— Trebuia să se-ntoarcă de aseară.

— I-auzi, bată-l crucea ; i-a abătut de dîrdora însurătorii...

Vorbele astea fură zise într-un chip aşa de ciudat, încît dezvăluiră în mintea lui Matei o întreagă stare de lucruri : cum baciul prinsese vorba lui de a-l însura în nume de bine — cum, sătul de Floarea, îi zisese se vede să-l lase în pace — cum femeia îl cică-

fise și el îi spusese că boierul vrea să-l însoare, și așa mai departe, o mulțime de secrete sufletești se dau pe față printr-o vorbă. Matei se uită la dînsa cum se rezemase de un stîlp al prispei și privea într-aiuri pe cîmp.

— Ei, și dacă s-o-nsura, ce-ți pasă ție ?...

— Da' însoară-se, dare-ar dracu-n el, că doar nu l-oi mai coase zdrențele...

— Vezi bine, tu ai bărbatul tău și nu se cade să coși zdrențele la alții.

— Da' gîndeam să-i fac un pustiu de bine.

— Prea mult bine nici lui Dumnezeu nu-i place, Floareo.

— Păi, adevărat, coane.

Tocmai atunci trecea pe drum un cioban străin, călare pe un măgăruș atît de mic, încît omul lovea cu picioarele de pămînt. El se opri în dreptul porții și făcu semn cu bîta să vie cineva spre dînsul. Floarea alergă la poartă. Matei, nerăbdător, se luă după dînsa. Ciobanul istorisea că a întîlnit pe drumul Călărașilor o căruță cu lețuri, dejugată, ce sta acolo din zori de ziuă, cînd trecuse el de la stăpînu-său, și pînă acum, cînd se întorcea. Îl întrebară dacă n-a văzut și pe baciul Micu, pe care trebuia să-l cunoască. Ciobanul răspunse că n-a văzut pe nimeni și își căută de drum.

Matei se duse în grabă acasă și zise să-i puie caii. Sări în trăsură chiar de la grajd și porni pe drumul Călărașilor. Deși caii se duceau în goană, lui i se părea că nu se mișcă. Fel de fel de gînduri îi veneau în minte : ba că l-au omorît hoții ; ba că s-a întîlnit cu Stîngă, bărbatul Floarei, care-i purta de mult sîmbetele ; ba că presupusurile lui asupra Aglaei și a lui Nae se împlineau tocmai acum... În sfîrșit, după vreo trei sferturi de ceas, ajunse la căruță. Aci toate lu-

crurile erau în șartul lor ; lețurile legate cu două frînghii, aduse pînă la inima carului, erau la loc, fără să lipsească unul ; boii, dejugați, avuseseră cîte o mînă de fîn ; nu lipsea nimic, nu se vedea nici o urmă de luptă... Atunci, ce se întîmplase ? Toți înălțau din umeri. Vătaful, care venise călare, căina bieții boi, că nu fuseseră adăpați de o zi și jumătate, și îi înjugă să pornească înainte : de om nici un interes.

— A fugit, bată-l Dumnezeu.

Părerea asta o împărtăși și vizitiul și în curînd toată lumea din curte nu mai vorbea decît de asta. Unii istoriseau că a furat bani de la boier, alții că se apucase de beție, iar alții că înnebunise.

— Vezi dumneata, ceasul rău : de nu-i murea cîinele, el nu-și lua lumea în cap, zicea o țărancă din bucătărie.

Matei era cel mai impresionat dintre toți. El știa bine că nici bani nu-i furase baciul, nici nebun nu era, ci că sufletul lui, înzestrat de natură cu o putere de simțire ce trecea peste starea lui umilă de slugă, fusese zdruncinat din temelii prin moartea cîinelui. Firea lui meditativă, fatalistă, ca a tuturor ciobanilor ce au copilărit cu oile pe vîrful munților, văzuse, în moartea celui mai bun al lui prieten, un semn rău, și, ca să scape de urmărirea gîndurilor triste, plecase în lume. El era sigur că, dacă nu murea undeva, era să se întoarcă.

După cîteva zile de așteptare și de căutare, fără vreun spor, se puse să scrie toate acestea Sașei, istorisindu-i de demult, cum venise baciul la dînșii ; cum trăiseră ei, băiețandri, împreună ; cîte amintiri îi legau, cît era de cinstit ; ce suflet de mare poet pusese natura în forma aceea umilă. Și, scriind, îi curgeau lacrămile șiroaie, și trebuia să-și ție batista deasupra scrisorii ca să nu o umple de picături. După

moartea mame-sei, aceasta era a doua mare durere a lui. Chipul cum plecase Micu, fără o vorbă, fără un semn de părere de rău, îl indigna ca pe un copil ; dar tot el singur se îmbuna, zicîndu-şi că poate nu avusese curaj să-i vorbească despre asta. Şi cu cît se gîndea mai mult, cu atît mai dragă îi era firea baciului, modestă, blîndă, cu aplecare către tot ce era tainic şi depărtat în natură. Îşi aduse aminte de noaptea ce petrecuse cu dînsul, pe vîrful şirei de paie, precum şi de vorbele lor rostite cu faţa la cerul stelat, şi rămase cu condeiul în mînă, prins de iluzia depărtării luceafărului, pe care baciul i-l arăta înecat în fundul spaţiului. Apoi îşi aminti de mustrarea ce i-o făcuse din pricina legăturii cu Floarea, şi îi veni un dor ciudat de a vedea pe văcăriţă. Încheie scrisoarea rugînd pe Saşa să se întoarcă mai curînd, fiindcă el se simţea singur, din cale afară de trist. După aceea ieşi şi se duse să vadă pe Floarea.

Cînd ajunse la arman, ea tocmai punea lacătul la lăptărie.

— Ce faci, Floareo ?

— Sărutăm mîinile, coane, ia cu treabă.

— Ai zor mare ?

— Ba n-am nici un zor.

— Ia deschide, te rog.

Ea deschise din nou şi intră cu el înăuntru. Matei ştia foarte bine ce rămăsese pe urma baciului, dar, ca să mai vorbească de el, şi ca să vorbească cu ea, se uită cu de-amănuntul la toate. În tinda încăpătoare stau de-a lungul pereţilor putinici cu brînză şi teancuri de caşcavaluri, peste care erau aruncate scurgători, şervete de pînză groasă, un căuş, nişte teascuri...

— Floareo, dar asta nu îngheaţă iarna aici ?

— Ba, or îngheţa, coane...

— Unde le ţinea Micu ?

— Apoi, ştii matale, cînd îi om viu în casă, mai dezgheaţă pereţii ; dar într-o casă pustie, ce-i faci ?... El le mai ţinea şi în gîrliciul beciului.

— Să le punem şi noi tot acolo.

— Cum îi porunci matale.

Matei se mai învîrti prin tindă şi apoi rămas locului, încrucişîndu-şi braţele, dînd din cap :

— Cum m-a lăsat el pe mine !

Floarea îşi găsise de treabă şi se puse să răsucească o putină, ca s-o ducă la loc.

— Tu n-ai auzit nimic de el ?

Ea, cu ochii în fundul putinei, răspunse :

— Să-l ia dracu !...

Dînsul, mirat de vorbele ei, o întrebă din nou :

— Da' parcă voi eraţi dintr-un sat — de ce vorbeşti aşa de el ?

— Dintr-un sat suntem noi, d-apăi...

— D-apăi, ce ?

— Ia, îi abătuse de însurătoare, coane, se îmbuibase de ghine, şi s-a dus să-şi vîre capu la stăpîn. Las' c-o vedea el pe dracu !...

— Şi-a luat lucrurile ce le avea la mine ?

— D-apăi parcă ce avea ! Două trei zdrenţe şi iţarii de pe el.

— Da' ce făcea cu banii ?

— Banii, mult puţin ce avea, îi trimetea la alde maică-sa, să-i plătească dările pămîntului şi să trăiască şi ea.

— Are pămînt ?

— Avea o corhană [1] stearpă şi vreo cinci iede, d-apăi cine ştie ce s-o hi ales de ele.

[1] coastă de deal rîpoasă, prăpăstioasă.

Toate acestea erau zise cu căutătura în pămînt și cu un aer serios și trist. Matei ar fi vrut s-o vază mai sentimentală, mai aprinsă, cum citise el în cărțile ce se ocupă de țăranii noștri.

— Bine, ție nu-ți pare rău c-a plecat ?

— Și de-mi pare și de nu-mi pare, tot atîta-i.

Și mai mult nu fu cu putință să scoată de la dînsa. Ce ființe ciudate și totuși interesante ! gîndi el, și cît sunt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuveliștii noștri !...

Se întoarse de la Floarea înapoi cu un sentiment de descurajare sufletească, de gol, pe care vremea de-afară, cu pomii desfrunziți și cerul împodobit de nori, îl mărea și mai mult. Intră acasă. În odaia lui, focul se stinsese. Se așeză într-un fotoliu, și rămase astfel cu mîinile duse la gură. Frigul îi șerpuia prin vine dar parcă nu se simțea în stare să se scoale și să cheme. Își aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel de la Pisa și i se păru că vede apa tulburată a Arnului curgîndu-i pe dinainte. Cum trece timpul !... Ce o fi făcînd Saşa !... Începea să se întunece... O muscă bîzîi greoaie prin aer și se izbi cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un punct negru căzînd, dar dincolo de fața oglinzii, și tot acolo, spațiul din odaie, reprodus în slaba lumină a zilei. Ce departe i se părea un cadru de perete văzut în oglindă! Albul și negrul din el alcătuiau un cap de călugăriță. Dacă închidea ochii mai mult, călugărița se prefăcea într-o biserică gotică ; cînd îi deschidea, biserica redevenea călugăriță. Și așa, un freamăt de memorie îi cînta în minte rugăciunea celor patru popi în mijlocul cîmpului, cînd cu venirea sfintei. Dar picătura de aghiasmă de pe gîtul Saşei !... Ce încîntătoare era Saşa în ziua aceea, așteptîndu-l. În clarul obscur al odăii, i se păru că o vede, gingașe și surîzătoare

cum era atunci ; vedenia aceea lua forme hotărîte, venea spre dînsul, i se așeza pe brațe și își lipea capul pe umărul lui. Ce fericit se simțea !...

O femeie intră cu o lampă aprinsă și cu o depeșă. Saşa se întorcea.

XXII

De la plecarea țăranilor din bătătura lui Tănase Scatiu, cînd cu citația, se urmaseră mai multe înfățișări la tribunal, în care obștea sătenilor se apăra cu disperare împotriva pretențiilor arendașului. Dar judecata procesului se amîna mereu. Tribunalul hotărîse „o descindere la fața locului" ; ea fusese fixată, la-nceput, mai pe vară, dar fusese amînată din cauza morții unui judecător. Acum, în fine, venise vremea să se împlinească „descinderea".

Tănase Scatiu trecuse prin multe judecăți : el știa rostul proceselor pe dinafară. Nu-i dase Dumnezeu „gură", zicea el, că altfel nu-i mai trebuia lui avocați. Dar, ca oamenii care nu au încredere în doctori cînd sunt sănătoși, iar cînd îi doare un deget cheamă patru, Scatiu aștepta pe judecători cu avocatul lîngă el:

— Nu doar că el știe mai mult decît mine, da ia așa, de-o parigorie.

Avocatul lui venise de cu seară și trăsese în gazdă la el, aducîndu-i în același timp și o trăsură încărcată cu mezeluri, icre negre, salamuri, șunci, limbi, țuică, făină, un vin... mă rog, un vin de Golul Drîncei, și s-a isprăvit. Avocatul, cam mirat, adusese toată băcănia asta, dar îi spunea că nu crede că judecătorii să tragă în gazdă la el și mai cu seamă să întindă masă mare, în împrejurările în care veneau. Tănase îl privi spanchiu, ca cineva care ar zice : „Cîți am

păscut eu ca d-ta !" apoi trimise de chemă pe primar.

Avocatul fu foarte mirat cînd văzu intrînd un fel de omușor păros, scund, piţigăiat, cu o barbă neagră tăiată roată împrejur, îmbrăcat nemţeşte, cu tocuri duble la încălţăminte, ca să pară mai înalt, şi vorbăreţ, şi isteţ...

— Bună seara, d-le Aronovici.

— Bună seara, d-le Tănase.

— Ce mai e nou ?

— Apăi... tot alea şi iar alea : noroi, ploaie — mizerie goală.

— Ce se mai petrece în Europa ?...

Scatiu, care trata pe Aronovici cam peste picior, făcu din ochi către avocat.

— Ce să se petreacă ?... Burghezimea se îngraşe pe spinarea săracilor. Am citit că irlandezii vor să înzestreze pe Parnell al lor ; aşa martir m-aş face şi eu.

— Vrei o dulceaţă ?

— Vă mulţumesc, cu plăcere.

— Ştii că d-l primar este socialist, zise Scatiu către avocat, cînd nu se poate duce la Brăila să-şi facă chefurile. Ia şezi. Mă duc să zic să-ţi aducă o dulceaţă.

El îşi puse pălăria în vîrful unui baston strîmb şi o rezemă de un scaun. Apoi scoase tabacherea de tinichea şi făcu o ţigară.

— Aşa mă supără d-l Tănase. D-nul este un *aucat* în procesul cu obştea ?

— Da.

— Imi pare bine... A ajuns ţăranul să ţi se urce în cap. Mă rog, acu eu, că trăiesc cu ei de atîta vreme, pot să-ţi spun, că ţi se urcă în cap. Ţi se urcă în cap, d-le !

Scatiu intră repede, strîngînd din umeri.

— Ia ascultă, primarule, ştii că mîine te calcă judecata ?

— Apoi atîta *ni* mai lipseşte... *Ni*-a spus *vătau !*

D-l Aronovici nu se prea avea bine cu unele cuvinte romîneşti ; mai cu seamă trăia rău cu litera „v" între două vocale.

Domnia-sa se sculă de unde se afla şi veni spre Scatiu înălţînd din umeri.

— N-am sfanţ !...

— Asta n-ar fi nimic, că ţi-aş da eu : dar socotesc că e prea mare *deranj* să întinzi masă mare pentru cheful tribunalului.

— Ba de ce ? Numai să am ce le da, că altfel...

El auzise pe Scatiu că i-ar da el parale, şi nu ştia cum s-o dreagă, ca să ciupească ceva.

— Ia ascultă, zise Scatiu, parcă era vorba să te duci la Brăila.

— Cu ce dracu să te duci ?...

— Ce-ţi pasă, numai să pleci mîine în zori.

— Plec chiar acu.

Şi se sculă, cu un gest comic, parcă ar fi fost gata să se urce în vapor chiar atunci. Scatiu îl chemă într-o odaie alături, să-i dea ceva parale, şi pe drum îi zise :

— Spune şi ajutorului dumitale să nu găzduiască pe tribunal, că nu-i dator... Tribunalul să-şi aducă merinde, dacă îi trebuie.

După ce Aronovici plecă, Scatiu se întoarse în odaie la avocat, se apropie de el, închizînd din ochiul stîng şi zicîndu-i :

— Înţelegi dumneata !... Asta-i primarul ales de mine. Ce a băut şi ce-a mîncat !...

Apoi începu să istorisească toată pătărania lui Aronovici ; cum fusese sergent în armată, cum se încurcase c-o femeie măritată şi o despărţise de băr-

bat, cum venise la un peticel de moşie ce-l avea acolo, cum era veşnic fără lescaie, etc.

— Mi l-am ales primar... Mă ţine vreo mie de franci pe an, dar halal!... Ehe! Dumneavoastră gîndiţi că numai aşa se face agricultura!... Trebuie muncă, domnule! Să ştii să chibzuieşti toate, că ţăranul în ziua de azi e mai şiret decît boierul...

Avocatul păru a zice întru sine că e greu, mai ales cu o asemenea prubă de boier — dar se mulţumi a zîmbi şi a nu răspunde.

După cîteva minute intră şi cîrciumarul, un japlan[1] de om pînă în podele.

— Bună seara, Chirule.

— Sărutăm mîinile, naşule.

— Te chemasem la socoteli, dar văd că astă-seară n-am vreme. Mai ai din ale băcăniei?... ori s-a dus tot?... că parcă primiseşi puţin lucru.

Tănase îi vorbea întors spre el cu spatele, dar finu-său Chiru, care fusese hoţ de cai (şi se bănuia că şi acum se mai ocupa cu astfel de afaceri) îl plănuia după întrebări şi pricepu unde vrea s-o aducă „alde naşu-său".

— Apăi, ce să mai am naşule, că o litră două de pastramă, cît am adus, s-a mîncat în casă.

Tănase începu a rîde şi a clipi din ochi avocatului.

— Ad-o mai domol, Chirule, că nu te-ai fi făcut papistaş să mănînci carne în postul Crăciunului.

Chiru mustăci şi se foi în zăbun.

— Da bate-i-ar Dumnezeu de băcani, că dacă ai căuta ghine, nici nu dai de carne în pastrama lor, aşa-i de uscată şi de slabă.

Scatiu se prăpădea de rîs:

— Zi: pastramă de post?

[1] *zaplan* — om înalt şi zdravăn, găligan.

— Apăi, ce mi-e caracateţa, ce mi-e pastrama lor...

— Zi, nu mai ai...

— Nici o crestătură.

— Da' de-ale mîncării, altminterea?

— N-am fir de nimic.

— Zi, de-o veni tribunalul, tufă?

Chiru înălţă din umeri a gol. Tănase păru a-şi lua aerul lui grav şi a se gîndi:

— Apoi bine, Chirule. Rămînem înţeleşi aşa: dumneata n-ai nici de unele... Tribunalul să-şi caute de mîncare în altă parte.

Pe cînd deschidea uşa să iasă, Chiru zise:

— Aş avea o vorbă cu matale.

Scatiu se sculă numaidecît şi se luă după el în sală.

— Cum te duci matale mîine la cîmp? îl întrebă încet şi misterios cîrciumarul.

— Da' de ce?

— Apăi... eu aş zice: matale să nu te dai jos de pe cal.

— Da' ce este?

— Nu-i nimic... da-i mai bine aşa.

Scatiu, care ştia ce vrea să zică o vorbă de-a lui Chiru, îi făgădui să nu se dea jos.

— Şi mă mai rugam de nişte *belerturi*, zise Chiru.

— Da' ce-i? întrebă Scatiu, a mai căzut ceva?

Chiru se scărpină în cap.

— Apăi tot mai chică cîte o gloabă. Au venit nişte flăcăi despre Rîmnic cu juncani.

— Du-te la primar, pînă nu pleacă, şi spune-i că vii de la mine, să-ţi dea trei bilete. Haide!...

Cîrciumarul ieşi, iar Tănase se întoarse în casă.

Şiretenia biletelor era următoarea: de cînd Chiru se lăsase de a mai fura vite, în urma unei straşnice bătăi ce mîncase de la ţărani, se îndeletnicea cu vînzarea vitelor furate de alţii, de prin alte judeţe. Pen-

tru aceasta însă îi trebuia bilete de la primărie, cu care să poată duce pe la „bîlciuri" caii furați. Aronovici își avea partea lui de zeciuială, iar Scatiu, care multă vreme luase și el de-a dreptul parte la cîștig, se mulțumea acuma numai cu cîte un cal ori un bou, pe care îl plătea un galben ori doi, îl înfiera cu fierul lui și-l trimetea la suhat ori la herghelie.

Astfel se puseră lucrurile la cale pentru a doua zi. Pe la vreo 11 ceasuri dimineața, sosi, în adevăr, a doua zi, o birjă cu patru cai, în care președintele și supleantul tribunalului, însoțiți de ajutorul de grefier, se transportau la fața locului. Birja se opri în fața primăriei, unde erau deja adunați mulți locuitori, care, cu căciulele în mînă, stau pe prispă în picioare.

Magistrații se deteră jos, zgribuliți de frig, plictisiți de drum și morți de foame. Ajutorul de primar veni în fugă să deschidă *cancelaria,* dar oamenilor legii nu le ardea de formalități. Ei întrebară de „ceva de mîncare". De mîncare, tufă. Președintele era bărbat în vîrstă, însurat, cu tabeturi, fiu de oameni de rînd, ajuns prin munca lui. Supleantul era tînăr, fost prin străinătate, de familie bună, dar îmbrăcat cam pirpiriu. Pe cînd d-l președinte de-abia se foia într-o șubă de-a lui socru-său, moșier din Călărași — junele supleant strîngea din spate în paltonașul său de bonjurist, și tot întindea o tabachere de argint ajutorului de grefă, care apuca țigara cu vîrful unghiilor sale de copist de carieră, sprijinindu-și manșetele în degetele resfirate. După o scurtă chibzuire, președintele spuse țăranilor să plece la cîmp, iar el se sui în trăsură, împreună cu supleantul și ajutorul, și se duseră la cîrciumă să înbuce ceva. Caii birjarului de-abia mai mișcau trăsura prin noroiul din sat. Birjarul spera să tragă la arendaș, ca de obicei, unde găsea orz degeaba pentru cai, mîncare și vin bun pentru el; de

aceea bombănea pe capră, înjurînd. La cîrciumă, Chiru primi pe domnii magistrați foarte cu supunere, dar fără fir de mîncare, „că știi matale, în post, noi trăim cu fasole, cu una cu alta, cum dă Dumnezeu", dar pofti pe boieri să tragă la curte. Magistrații, iar se chibzuiră. Președintele, cu mai multă experiență, n-ar fi vrut să se ducă la arendaș, deoarece era „parte interesată", dar supleantul, mort de foame, se îndreptă repede spre trăsură:

— Ia lasă, mon cher; ce, o să-mi vînd eu conștiința pentru un dejun? Hai să mîncăm la el, și dacă n-o avea dreptate, îl radem.

Această argumentare a unei conștiințe curate (și a unui stomac gol) birui frageda rezistență a președintelui. Birjarul se îndreptă spre curtea arendașului (și de astă dată caii dau mai bine în ham) și astfel mezelurile aduse de avocatul lui Scatiu își găsiră firească lor întrebuințare.

Magistrații mîncară cu măsură și destul de repede, dar mîncară la Tănase, parte împricinată; ieșiră la cîmp fără el, dar în trăsura lui și cu avocatul lui. Cît despre Scatiu, el venea în urma trăsurii, călare pe bidiviul cu care făcea curte Tincuței, încălțat cu niște botfori ce-i treceau de genunchi, și pe cap cu o căciuliță de pielcică de oaie, foarte tîlhărească. Era radios și din cînd în cînd făcea cu ochiul avocatului. Acesta, om de omenie, întorcea capul, fiindcă simțea că judecătorii erau jenați.

Pe drum, întîlniră mai multe pîlcuri de țărani, care nu se prea dau la o parte. Vizitiul lui Scatiu mîna bine, dar era noroi și zgomotul trăsurii nu împiedica glasurile țăranilor de-a ajunge pînă la președinte. Ei, după cum spuseseră de cu vară, nu voiau să calce judecata pe pămînturile lor. Astfel, între grupuri de săteni nemulțumiți, trăsura ajunse la o

viroagă, plină de apă, peste care era un podeț. Aci, la capătul podului, vreo zece oameni stau înaintea cailor. Vizitiul strigă la ei să se dea la o parte.

— Nu se poate, domnilor!... ziceau ei. N-are ce căuta judecata pe locurile noastre.

Președintele se sculase în picioare și căuta să le vobească; dar pe cînd parlamenta din trăsură, Scatiu trecu ca fulgerul pe lîngă ei, repezind calul asupra țăranilor cu atîta furie, încît rupse rîndurile și trecu, iar vizitiul dete bici cailor. În urma lor, locuitorii strigau și amenințau, alergînd cît ce puteau. Gluma se îngroșa.

Cînd ajunseră la movilă, unde era locul în contestație, îi aștepta jumătate satul. Cei ce alergaseră în urma trăsurii soseau și ei gîfîind. Președintele se dete jos și se duse în mijlocul țăranilor cu pasul sigur și cu capul sus.

— Bună vreme, oameni buni.

Lumea se dete la o parte, dar nimeni nu răspunse. Președintele se învîrti împrejur, ca un actor, și se uită spre cei sosiți.

— Ce este? întrebă el; ori credeți că am venit cu execuție la dumneavoastră?... Liniștiți-vă: noi venim numai ca să vedem de partea cui este dreptatea.

— Dreptatea o să hie de partea ciocoilor, zise Lefter, cel cu ura împotriva lui Scatiu.

— Păi aia-i știută, adăugară mai multe glasuri deodată.

— Să nu-i calce chiciorul pe locurile noastre! strigă Lefter.

— Să plece de-aici hoțul! întăriră alții.

Președintele voi să mai vorbească, însă fu repede înconjurat de toate părțile.

— Domnule judecător, să poftiți în trăsură.

În același timp, mai multe brațe îl luară pe sus.

— Să nu puneți mîna pe mine, strigă președintele.

Atunci Scatiu, care sta la o parte, repezi din nou calul în țărani, dar Lefter dete cu bățul în capul calului, de-l făcu să sară în două picioare. Lumea se dete la o parte, iar președintele putu să se urce în trăsură singur. Scatiu răspunse la lovitura lui Lefter pocnindu-l cu sfîrcul biciului peste ochi, de-i luă văzul. Lefter aruncă cu ciomagul în el, înjurînd, dar Scatiu se tupilă și bățul îi trecu peste cap. Calul se mișca cu o nespusă îndemînare: se retrăgea cu cîțiva pași, sărea într-o parte și într-alta, se învîrtea printre oameni așa de repede încît nimeni nu putea să pună mîna pe el. Iar biciul plesnea în dreapta și în stînga și pe cine-l ajungea îi crăpa pielea. Scatiu sta ghemuit, cu căciula îndesată pe ochi, cu dîrlogii strînși în mîna stîngă, înfipt în șea ca un drac. Lefter, cu mîna la cap, se ținea după el și, cînd îi veni bine, îl lovi o dată cu bîta peste țîrloi de-l secă la inimă.

Toate astea se petrecură într-o clipă. Cearta devenea revoltă pe față. Președintele striga din răsputeri lui Scatiu să s-astîmpere. Cînd lumea se mai dezmetici, puse mîna pe pietre, pe bulgări înghețați, și începu să arunce în Tănase. O piatră îl ajunse în obraz și-l umplu de sînge. Numai atunci se hotărî să o rupă la fugă. Întoarse calul împrejur și-i dete drumul pe cîmp... Săreau bulgării de pămînt din copite de parcă la fiecare pas cădeau bombe ca din senin. Un *huideo* prelung îl urmări pînă se făcu nevăzut.

În vremea asta domnii din trăsură o vîrîseră pe mînecă. Vizitiul voise să dea bici cailor și s-o șteargă și el, dar președintele se împotrivise. Atunci, vizitiul, profitînd de un moment de învălmășeală, sări de pe capră și o rupse la fugă. Cînd se deșteptară ceilalți, el se făcuse nevăzut.

După ce Scatiu dispăru, lumea se întoarse către judecători, amenințătoare.

— Acuma, domnule judecător, să vă mai judecăm și noi o dată! zise unul dintre țărani; ați mîncat și-ați băut la ciocoi, ha!...

Președintele încercă să le mai vorbească:

— Fraților!... Oameni buni!... nu suntem vinovați...

— Jos! Ia-l, mă!

Un țăran se ridică pe la spatele trăsurii și puse mîna în părul avocatului. Acesta începu a plînge și a se tîngui că are nevastă și copii, să le fie milă...

De pe movilă se auzi un glas:

— Stați, măi creștini, ce faceți?

Era bătrînul Stoica, cel ce venise pe vară cu citația la Scatiu.

— Ce vă legați de oameni!... Ce v-a făcut dumnealor?

— Nu, că de ce au mîncat la hoțu!

— Fraților, zise președintele, ce era să facem? N-am găsit de mîncare nicăieri...

— Dă-te jos, tîlharule, care vrei să ne sărăcești, zise Lefter, avocatului.

— Mă, Leftere, pesemne ți s-a făcut de pușcărie, mai zise Stoica.

Gălăgia se ridica pînă în slava cerului. Nimeni nu băgă de seamă că pe drum venea un șir de vreo trei trăsuri, ce mergeau spre gară, care era la vreo jumătate de oră depărtare. Cum era firesc, cea dintîi trăsură se opri, iar celelalte se opriră după dînsa. Era Matei cu fetele, Tincuța și coana Sofița. Ei mergeau înaintea Saşei, care tocmai venea din străinătate. Matei, care era în trăsura de la Otopeanu, cumpărată de la Scatiu, lăsă hățurile vizitiului și se dete jos. Lumea se mai liniștise. Cîțiva țărani îl cunoșteau,

fiindcă, de cînd trăiau rău cu Scatiu, munceau adesea pe moșia lui.

— Da' ce este, oameni buni? întrebă el, mirat.

Unii își scoaseră căciulile, alții se deteră la o parte.

Matei își aruncă ochii către nenorociții din trăsură.

— Cine sunt dumnealor?

— Ia, judecătorii sunt, de-au venit să ne despoaie, zise unul mai hărțăgos.

Matei nu știa ce să creadă. Toți erau încremeniți: țăranii cam rușinați, judecătorii moleșiți de frică.

Avocatul își îndrepta părul în cap și-și ștergea ochii. Lui Matei i se făcu milă.

— Oameni buni, dacă înțeleg bine, dumnealor au venit la vreo constatare.

— Au venit cu *izicuție,* îl întrerupse unul din cei mai răi.

— Nu este adevărat, am venit în „descindere la fața locului", zise președintele.

— Ei, și cu ce drept vă legați dumneavoastră de niște judecători, care vin să-și împlinească o datorie?...

— Păi așa spui și eu, coane, zise bătrînul Stoica, ce-s vinovați dumnealor. Boierul nostru e cîinos, da' dumnealor...

— Cine-i boierul dumneavoastră?

— Alde Scatiu.

La numele lui Tănase, Matei rămase un moment pe gînduri, fiindcă i se păru că trebuie să fie vreo pehlivănie la mijloc.

— Căutați-vă de treabă, oameni buni, și lăsați pe dumnealor să meargă cu Dumnezeu.

— Parcă ăsta nu-i tot ciocoi, zise unul, care nu cunoștea pe Matei.

El se întoarse încet, și se uită la țărani liniștit.

— Eu nu sunt ciocoi, bade, dar văd că dumneata eşti obraznic. Nu ţi-e ruşine să te legi de oameni nevinovaţi...

— Haidem, mă, zise Stoica.

Cei mai mulţi se luară după bătrîn, şi se-ndrumară spre sat. Dar Lefter şi cu alţii mai colţaţi stau pe loc.

— Ia ascultă, bade, zise Matei către Lefter, eu te povăţuiesc prietenește să-ţi cauţi de treabă că altfel ai să putrezeşti în puşcărie. Dumnealor sunt judecători, şi fiindcă dumneata te-ai sculat cu putere în contra judecăţii, ai să vezi mîne cum o să te lege călăraşii cot la cot...

— Apoi, tot atîta e de mine.

Romînul era încăpăţînat. Atunci Matei se duse drept la el. Era cu un cap mai înalt decît Lefter.

— Şi ce poftești ?

Ţăranul se mulie.

— Apoi să se ducă de pe locurile noastre.

— Aicea aveţi dreptate : să se ducă... dar lăsaţi-i să plece.

— Nouă nu ne trebuie judecată, că la judecăţi tot ciocoii cîştigă.

— Aşa este : duceţi-vă la treaba dumneavoastră, iar dumnealor să se întoarcă de unde au venit.

— Păi aşa, cucoane. Iacă, noi ne ducem, da' să nu le mai calce chiciorul pe pămînturile noastre, că se întîmplă lucru mare ....

Şi astfel, şi aceşti din urmă porniră după ceilalţi.

Fetele din trăsură se uitau mirate spre grupul în care era Matei, fără să priceapă ce se petrecea acolo. Judecătorii plecau capetele unul pe după altul, să vadă cum se sfîrşea „revolta". Începuseră să mai prindă curaj, de cînd văzuseră trăsurile pe drum. Ajutorul de grefă ţinea hăţurile. Cît despre avocat, mîna ţaranului ce i se plimbase prin păr îi paralizase ori

ce voinţă : singura lui aspiraţie, pentru moment, era de a rămîne pe loc, viu.

Situaţia, din primejdioasă, devenea comică. Judecătorii nu voiau să se întoarcă acasă la Scatiu, ca să nu mai treacă prin mijlocul sătenilor. Şi cu toate astea trebuiau să se întoarcă, fiindcă birja lor era acolo. Avocatul se ruga de Matei să nu-i lase.

Nehotărît, Matei stete un moment la gînduri : îi părea rău să nu se ducă înaintea Saşei, dar pe de altă parte nu putea să părăsească în voia întîmplărilor pe nişte nenorociţi. Se duse la mătuşe-sa şi îi spuse cum stau lucrurile, rugînd-o să meargă cu fetele la gară, că el trebuia să se întoarcă înapoi. Puse pe preşedinte şi pe supleant în trăsura lui, iar el se urcă pe capră în trăsura lui Scatiu, în care era avocatul şi ajutorul de grefă, şi astfel porniră înapoi, dar nu la Scatiu, ci acasă la Matei.

Pe cînd aceştia veneau la Ciulniţei, Tănase ajungea la tactul subprefecturii, unde starea lui producea cea mai mare impresie. Fără a sta mult la îndoială, subprefectul telegrafie la prefectură că ţăranii din comuna Balta se puseseră în revoltă în contra autorităţii judecătoreşti ; el făgăduia că se duce la faţa locului.

Ştirea provocă în capitala judeţului o vie îndignare. La tribunal mai cu seamă, era fierbere mare, fiindcă se ştia că preşedintele era dus în cercetare, în persoană. Depeşi peste depeşi se urmară, între prefect şi procuror pe de o parte şi subprefect pe de alta, asupra soartei magistraţilor. La început, subprefectul răspundea că nu ştie ce s-au făcut. Toate inimile erau pline de groază. Procurorul şi judecătorul de instrucţie hotărîră să plece numaidecît la faţa locului, însoţiţi de poliţai şi de vreo treizeci de călăraşi.

În vremea asta, judecătorii şi avocatul se încălzeau la Matei, stînd tăcuţi la gura sobei. Supleantul în-

cerca să mai istorisească cîte un caraghioslîc, dar nimenea nu-i răspundea. Avocatul mai cu seamă era plouat de tot. El se uita melancolic la cărbunii aprinşi, urmărind crîmpeie de gînduri. Cînd femeia îi dete dulceaţă, bău paharul de apă rece cu o nespusă voluptate, parcă s-ar fi simţit fericit de a fi încă viu, de a putea gusta un lucru bun, de a putea înghiţi. Fusese aşa de aproape de moarte, sau cel puţin i se părea că fusese aproape, încît cele mai neînsemnate lucruri din viaţă căpătau importanţă.

Ei prînziră şi trecură noaptea la Matei, iar a doua zi porniră la Călăraşi cu aceeaşi birjă cu care veniseră, chemată la Ciulniţei de un vătaf.

În urma lor, Matei aştepta cu nerăbdare să se poată duce la Saşa. În vremea asta văzu trăsura lui unchiusău intrînd în curte. Conu Dinu ieşi din şubă cu oarecare anevoinţă, ajutat de Aglaea, şi urcă scările în grabă.

— Ce s-a întîmplat, frate? Ce-i? întrebă el, pe cînd Matei îi ieşea înainte.

— Nu-i nimic...

— Cum nu-i nimic? Unde-s judecătorii?

— Au plecat pe la casele lor.

— Ştii bine?

— Cum să nu ştiu!... dacă i-am pus eu în trăsură...

— Atunci nu-i adevărat că i-au bătut ţăranii de i-au omorît.

Matei explică bătrînului cum se petrecuseră lucrurile cu o zi mai înainte. Conu Dinu îl ascultă pe gînduri, dînd din cap cu înţelesuri. Cînd nepotu-său isprăvi de istorisit, el rămase cu mîna la gură, neştiind parcă ce să facă.

— Tot tîlharu ăla de Scatiu e pricina răutăţilor! La mine de ce nu se mai răscoală nimeni, măi frăţioare.

Matei îl rugă să intre înăuntru să se mai încălzească. El nu primi.

— Ia ascultă-mă, hai cu mine la Balta.

Tînărul stete un moment la îndoială.

— Aş fi vrut să văd pe Saşa...

— Ai dreptate... şi eu vreau să mă duc s-o văd...

Rămaseră faţă în faţă, uitîndu-se amîndoi în pămînt.

— Ştii ce? du-te tu la Comăneşti, că viu şi eu, zise conu Dinu. Deocamdată vreau să dau o raită pe la Balta, c-am auzit că se petrec grozăvii mari.

— Da? Atunci merg şi eu.

— Haide.

Şi săriră amîndoi în trăsura lui conu Dinu. Pe drum, bătrînul îi explică ceea ce auzise vorbindu-se printre ţăranii din sat, că veniseră nişte zbiri din Călăraşi, care puseseră lumea la chinuri. Drumul desfundat de ploi le păru fără sfîrşit.

Cînd ajunseră la Balta traseră de-a dreptul la primărie. Aici nimeni. Un bătrîn care cunoştea pe Dinu, îi ieşi înainte şi-l rugă să le vie în ajutor, că tot satul era pus la muncă silnică, la Scatiu acasă. Conu Dinu porunci vizitiului să meargă la Scatiu.

Porţile de la ogradă erau închise, cînd ajunseră ei la curtea boierească, şi păzite de un călăraş. Conu Dinu şi Matei se deteră jos din trăsură şi voiră să intre, însă călăraşul îi opri. O slugă, care tocmai ieşea, îi recunoscu şi zise soldatului să le dea drumul înăuntru.

Pe prispa caselor lui Scatiu stau grămădiţi vreo douăzeci de ţărani, unii puşi în fiare, alţii liberi, păziţi de vreo cîţiva călăraşi. Din fundul curţii, unde era o fînărie ascunsă între grajdul de nuiele şi hambar, se auzeau gemete, pocnete, parcă cine ştie ce s-ar fi petrecut acolo.

Conu Dinu se apropie de țărani; ei se sculară în picioare și-și scoaseră căciulile.

— Bună vreme, oameni buni. Dar ce-i cu dumneavoastră?

Deocamdată nimeni nu răspunse. Conu Dinu recunoscu pe un bătrîn.

— Ce-i cu tine, Stoico?

— Ia rău, cocoane.

— Ce-ați făcut?

— Păi ce să facem... ia pustia aia de judecată.

— V-ați pus împotriva stăpînirii. Rău, fătul meu.

Cu toate că știa de ce fel de judecată era vorba, boierul bătrîn nu putea admite această răzvrătire în contra ordinei.

Matei, nerăbdător, plecase înainte către fînăria din care veneau gemetele. Unchiu-său se luă după el.

Aci, privelișteа era și mai tristă. De trei gîrnețe desfrunzite, erau legați trei țărani, supuși la tortura „vîrtejului", ca să spuie: pe de o parte unde erau judecătorii, iar pe da alta cine fusese capul revoltei. Fiecare om era legat de brațe și lipit cu spatele de trunchiul copacului. Un domn numai în cămașe, cu niște mustăți teribile, cu un chip buhav de beție, trecea un restei de corn între funie și copac, și începea să învîrtească. Pieptul și brațul nenorocitului chinuit pocneau. El urla de durere, pe cînd călăul său înjura ca un surugiu, cerîndu-i să mărturisească adevărul. În același timp doi călărași întinseră la pămînt pe un alt țăran și-l băteau pe pielea goală cu două opritori.

Era o scenă dezgustătoare. Soldații, care n-aveau nici o ură personală împotriva țăranilor — din contră — păreau niște călăi, atît erau de aprinși de băutură și excitați de propria lor răutate. Cînd, osteniți, isprăveau de a-l bate, îi mai dau una cu tocul cizmei în coaste ca să-l ajute să se scoale.

Matei rămase înmărmurit. Un sughiț de indignare i se urcă în gît. Se rezemă de un stîlp și-și duse mîna la ochi.

Unul dintre țăranii legați recunoscu pe conu Dinu și începu a striga:

— Săi cucoane, că ne-au omorît tîlharii!... Fie-ți milă de zilele noastre și nu ne lăsa.

Ivirea celor două obraze necunoscute păru că intimidează pe chinuitorul oamenilor; dar impresiunea aceasta nu fu de lungă durată; el văzu în cei doi străini doi arendași, prin urmare doi buni prieteni, și răspunse la strigătul de disperare al țăranului, dîndu-i un ghiont în fălci. Acesta, tînăr și voinic, încercă să dea cu piciorul în el, dar nu-l ajunse. Atunci bătăușul, furios, se repezi la un gîrbaci. Conu Dinu încercă să-l apuce de o mînecă:

— Domnule, domnule, ia ascultă...

Înainte de a găsi vreme să-l asculte, el lovi pe țăran peste obraz de mai multe ori. Flăcăul gemea, îndesîndu-și capul în piept. Conu Dinu îl apucă de braț și-l scuturâ bine:

— N-auzi ce-ți spun eu?... Nu mai chinui lumea degeaba, că judecătorii sunt vii nevătămați la Călărași, ori ești surd?...

Subcomisarul (fiindcă zbirul acesta era subcomisar) se uită urît la conu Dinu:

— Cine ești dumneata?

— Cine sunt, cine nu sunt, nu e treaba dumitale. Atîta îți spun, să nu mai chinuiești lumea, că ai să înfunzi pușcăria. Uite dumnealui de colo a scăpat pe d-nii judecători.

Matei se mișcă încet de unde era și veni pînă lîngă subcomisar:

— În adevăr, așa este, zise el domol. Dă drumul oamenilor de unde i-ai legat.

Glasul lui, strîns de emoţiune, figura palidă, statura înaltă, avură oarecare înrîurire asupra subcomisarului. Dar făcîndu-şi curaj singur, beţivul se îndîrji :

— Ia slăbeşte-mă, domnule. Eu sunt agent auxiliar al parchetului.

Fără cea mai mică pauză, o palmă uriaşă căzu pe obrazul agentului auxiliar al parchetului. Încremenit, ridicînd mîna să şi-o ducă la cap, subcomisarul păru că se dezmeticeşte din buimăceala furioasă în care se găsea.

— Dă drumul oamenilor şi hai cu mine la procuror.

Nimeni nu îndrăzni să zică ceva, nici subcomisarul cel puternic, nici soldaţii înarmaţi — ci cu toţii se supuseră : atîta se potrivea de bine actul acesta de autoritate cu propria răspundere din conştiinţa lor amorţită de vin.

Dezlegară pe ţărani de la trunchiuri. Braţele lor erau ca moarte. La unii degetele înţepeniseră. Cel bătut cu biciul peste obraz avea pielea crăpată şi plină de sînge. Cel bătut la spete sta grămadă pe un colţ de gunoi ud, fără să se poată mişca.

În culmea indignării, Matei, urmat de unchiu-său şi de subcomisar, intră în casă la Scatiu.

Aci, în odaia lui Tănase, sta la o masă poliţaiul din Călăraşi, cu o coală de hîrtie şi o sticlă de vin dinainte. El lua interogatoriul la trei nenorociţi, care trecuseră prin mîinile subcomisarului şi acuma gemeau rezemaţi de ziduri. Scatiu, cu capul îmboborojit în basma, făcea pe victima şi totdeodată ajuta pe poliţai în anchetă. Cînd văzu pe Matei, şi mai cu seamă pe conu Dinu, rămase foarte nedumerit. Se sculă stîngaci de unde se afla, încurcîndu-se în scaune şi voi să poftească pe noii veniţi în odaia de alături :

— Poftiţi, vă rog, dincoace, să fumăm cîte o ţigară, că aici se face ancheta.

— Unde-i domnul procuror ? întrebă Matei, fără să-l asculte. Dumneavoastră sunteţi domnul poliţai ? zise el adresîndu-se domnului de la masă.

— Da, răspunse acesta.

— Unde-i domnul procuror ?

— Dumnealui e la tactul subprefecturii cu domnul jude-instructor.

— Şi dumnealor v-au dat ordin să chinuiţi lumea aşa ?

— Ba nu... Da' cine chinuieşte lumea ?

— Cum : cine chinuieşte lumea ? Da' ăştia ce sunt? zise el arătînd pe oamenii dinăuntru ; da' ăsta ce e ? da' ăsta ? da' ăsta ?

Şi pe măsură ce întreba, apuca pe oamenii ce-l urmaseră pînă în sală şi-i vîra înăuntru.

— Ăştia sunt capii revoltei.

— Capii revoltei ?! Da' ăştia ce sunt ? dar cei de afară ? dar satul întreg ? Judecînd după torturi, toată lumea e cap.

— Păi se-nţelege : toţi sunt deopotrivă vinovaţi, pînă ne-or declara pe adevăraţii instigatori... Da', mă rog, dumneavoastră cine sunteţi ?!

Matei se uită ţintă în ochii lui. Era palid şi de-abia îşi putea stăpîni furia.

— Eu cine sunt ?... Ai dreptate, domnule, să mă întrebi. Sunt un nesocotit care am lăsat lumea civilizată şi m-am întors în ţara mea, ca să văd asemenea sălbăticii... Asta sunt. Şi spre deplina d-tale satisfacere, află că mai sunt un martor care am să strig pînă la cer împotriva zbirilor ce chinuiesc lumea, şi n-o să mă astîmpăr, pînă nu vă voi vedea, pe dumneata şi pe beţivul acela de colo, cu lanţurile de gît, în locul lor...

Poliţaiul muiase nasul în pămînt. Matei urma a se uita la el cu scîrbă.

— Asta sunt !...

— Ia du-te de-ţi vezi de treabă, domnule, zise el în cele din urmă. Călăraş, pentru ce ai lăsat să intre lume străină aici ?

— Porunciţi, domnule poliţai.

— Să nu mai laşi pe nimeni să intre în curte. Ai înţeles ?

— Am înţeles, să trăiţi...

Şi pe cînd Matei şi cu unchiu-său se urcau în trăsură, ca să caute pe procuror la tactul subprefecturii, poliţaiul se aşeza placid la masă, aprindea din nou o ţigară şi-şi mai vărsa o picătură de vin, părînd a-şi urma procesul-verbal mai departe. După ce Scatiu însoţi pînă la trăsură pe conu Dinu, se întoarse înapoi la poliţai şi începu să înjure pe Matei şi pe toţi cocoraşii, ca un surugiu. Poliţaiul îl asculta cam pieziş, lăsîndu-l să-şi verse focul în pace. Cînd isprăvi de înjurat, poliţaiul îl luă de braţ şi trecură într-o odaie vecină.

— Ia ascultă, nene Tănase, m-ai vîrît în belea...

— Ce belea, *domle !*... Te sperii mneata de vorba unui nebun ? Păi ăsta-i nebun ; nu-l vezi ?

— Ei... nebun, nebun ; dacă m-o da la jurnale, aşa-i c-am păţit-o ?...

— Ce *jornale, domle !*... Parcă eu nu cunosc *jornalişti* cîţi pofteşti ! Ia să vezi, cînd mă duc la Bucureşti, cîţi stau împrejurul meu... Dacă-i vorba pe aia, să-l dăm noi pe el.

— Ba, mă rog să-ţi cauţi de treabă.

— Atunci ce-ţi pasă ?

— Îmi pasă că mă da afară din slujbă, şi mă da şi-n judecată.

— Răspund eu, *domle* pentru mneata.

Poliţaiul rămase pe gînduri. După aceea ridică ochii domol spre el.

— Dacă e aşa, să-mi dai în scris că dumneata ai poruncit să puie lumea la vîrtej.

— Îţi dau şi în scris şi poliţă dacă poftesti... Nu fii copil, omule, şi vino-ţi în fire !

Şi Scatiu voi să-l ia de braţ şi să-l întoarcă la lucru. Poliţaiul se desfăcu de el şi luă un scaun.

— Ei, neică Tănase, nu merge aşa. Ce mi-ai făgăduit ?...

— Gata...

— Scoate.

— Păi n-am asupra mea.

— Du-te la casă...

— Cum o să umblu la casă cu oamenii de faţă ?

— D-apoi pe oameni îi dăm noi afară.

Tănase dete din cap :

— N-ai mneata încredere în mine !...

— Ba am, da' văd că umbli cu momeli.

— Zău, nene Ghiţă, îţi dau ; pre legea mea...

— Vorbe, Tănase băiete... Eu ţi-am dovedit dumitale că-ţi sunt prieten : iacătă lumea pusă la regulă. Pe mine poate să mă dea în judecată, poate să mă spînzure — ce-ţi pasă ; la dumneata oamenii au să fie de-acum ca mieii. Dovedeşte-mi acuma că-mi eşti prieten...

Scatiu se scărpină în cap.

— Ei, al dracului !...

În acelaşi timp scoase din buzunar o pungă de mătase cu inele, şi răsturnînd partea în care era aurul, începu să numere în gînd.

— N-am de ajuns.

— Cît ai ?

— Ia, vreo doisprezece poli.

— Dar în partea cealaltă ?

— Acolo-i argint.

Poliţaiul păru că stă la gînduri...

— Dă punga-ncoace, și restul mi l-ăi da altădată.
— Apoi cu argint cu tot ?
— Ei, acuma să mai stai să numeri argintul...
— Ba nu, da' știi că mărunțelele trebuiesc la moșie. Să-ți dau niște bumăști îr locul lor.
— Bine, neică, numai scoate mai multișoare. Parcă adineaorea n-aveai ?...

Scatiu răsturnă argintul în palmă și numără dupcă [1] cu dupcă, pînă la cel din urmă ban. Se făceau în tot 68 de lei și niște gologani. Scoase din buzunarul unei jiletce cu mîneci, un plic soios, iar din plic trase binișor trei bilete de cîte 20 de lei și le dete polițaiului.

— Mi-ai mîncat și aici opt lei, neică Tănase.
— Dumneata să fii sănătos, nene Ghiță, că auru era baș [2].

XXIII

Ieșind de la Scatiu, conu Dinu și Matei luară drumul subprefecturii, tăcuți, amărîți, parcă s-ar fi întors de la o înmormîntare. Începuse să plouă cu zăpadă. Vizitiul opri caii să ridice coșul trăsurii. Un moment, Matei avu percepțiunea limpede a singurătății și pustiului fără capăt, ce se desprindea din întinderea cîmpului. Bulgări negri pe arătură ; bălării plouate ; țelina suhaturilor pe care putrezeau tîrtani răsuciți de vînt. El își îndesă pălăria pe ochi și se vîrî mai adînc în fundul trăsurii.

[1] piese de argint de 50 de bani de pe vremuri (moldovenism).

[2] În ed. 1922 : *era baș* — desigur o greșeală de tipar. *Are baș,* adică are o diferență în plus ca valoare față de valoarea lui nominală. Astfel, un pol de aur nu valora numai 20 lei de hîrtie, ci ceva mai mult. Această diferență constituia *agio*-ul sau *basul.*

Bătrînul simți ce se petrece într-însul, și-l atinse cu mîna pe umăr.

— Cam ușurică pălăria ta.

Matei se uită la unchiu-său, preocupat de gînduri. Conu Dinu adăugă :

— Ar fi bine să-ți iei o căciulă.

Matei dete din cap, zîmbind.

— Da, da. Trebuie să te faci ca noi, om al nevoii. Să te îmbraci de ploaie, să te îmbraci de soare și să-ți oțelești sufletul în necazuri, ca să știi pune preț pe bunurile vieții. Sus inima!... că ești tînăr și te așteaptă norocul... Ei !... dă-mi anii tăi și-ți dau tot...

Drumul trecea pe lîngă casele lui Matei.

Conu Dinu, în loc s-o ia spre subprefectură, zise vizitiului să intre în curte.

— Lasă pe mine, că știu eu cum să le vorbesc. Dumneata să mi te gătești ca de ginere — precum și ești — și s-o pornești la Sașa, că nu se cuvine s-o faci să aștepte mai mult.

Și fiindcă Matei voia să protesteze, bătrînul se făcu serios.

— Aibi încredere în mine. Sunt pînă în suflet scîrbit de ceea ce am văzut. Intră, băiete, în curte la conu Matei, zise vizitiului.

După ce trăsura se opri la scară, bătrînul adause :

— Ești cam iute din fire. Palma aceea năstrușnică de pe obrazul bețivanului, ce e drept, mi-a răcorit sufletul, dar putea să aibă urmări displăcute... Da, da. Trebuie să te gîndești, că toată mulțimea asta de puș-lamale e așa crescută. Tu nu vezi, bre, că toată lumea face politică și toți ăștia de la noi, care țin politica în mînă, fac gheșefturi ?... O palmă !... Ce-ai îndreptat cu o palmă ?... Dar du-te că te plouă. Și spune Sașei că viu și eu... Întreabă-o ce mi-a adus de la Paris... Haide băiete...

Clubul cărții digitale 2022

Matei urcă scările, zîmbind. Ce idealist ciudat mai era şi unchiu-său în felul lui !... Cu încetul, oroarea celor văzute îi reveni în minte, şi se simţea nefericit, mic la suflet, că nu făcuse mai mult pentru bieţii nenorociţi. Dezbrăcîndu-se de blană, se uită în oglindă şi vedea mişcarea ciudată pe care o face braţul cînd iese din mînecă ; dar percepţiunea faptului nu ajungea pînă la conştiinţă. Oare la ce lucru plăcut se gîndea cînd era în trăsură ? Şi, fiindcă nu şi-l putea aduce aminte, repetă întru sine toate cele ce vorbise cu unchiu-său, sperînd să poată da peste faptul ce-l interesa.

Intră astfel în odaie la dînsul. Aici îl aştepta o surprindere plăcută : pe o masă din faţa uşii, un portret mare al Saşei, rezemat de două sfeşnice, părea că vrea să-i vorbească. El se apropie de masă, se plecă binişor spre portret şi se uită lung la dînsul... Ce transparenţă sufletească în ovalul obrazului acela !... Luă portretul în mînă şi veni la fereastră. I se părea că niciodată nu văzuse aşa de aproape pe Saşa. Pentru întîiaşi dată băgă de seamă ce păr minunat avea. Fotografia reproducea toate cutele bogate cum se împleteau unele după altele, ca o coroană, împodobindu-i capul cu o găteală naturală.

Aglaea, care de la un cîrd de vreme se hotărîse să pară foarte fericită de căsătoria lui Matei, intră în vîrful picioarelor şi-i spuse că Saşa venise s-o vadă de dimineaţă, că-i adusese un dar prea frumos, un *necessaire* de argint, şi că tot ea, cu mîna ei, aşezase portretul pe masă, pentru el.

Matei zise să-i puie caii, şi porni la Comăneşti.

Deşi ploua cînd intră în curte, Victoria şi Mary începuseră a striga în gura mare că vine nenea Matei, şi ieşiră înaintea lui în cerdac. Saşa se luase după ele, fără să-şi dea seama de ce face.

Matei se coborî din trăsură, şi urcă scările repede, ducîndu-se drept la dînsa, cu braţele întinse. Saşa îşi ridicase mîinile pînă în dreptul gurii şi parcă şi le ţinea strînse una într-alta, că să le împiedice de a se duce către el cu prea mare grabă : fetele erau de faţă. Roşie, rîzînd într-aiuri, îl scutură de mînă cu o nespusă emoţiune, pe cînd Mary sărea voioasă înainte, iar Victoria venea zîmbitoare în urmă.

— Să desham caii, cucoane ? întrebă vizitiul.

— Ba nu, să aştepţi.

— Ba nu, să-i deshame, zise Victoria ; nu dejunezi la noi ?

— N-am lăsat vorbă acasă, dragă.

— Zi-i să-i deshame, întări Saşa dînd din cap cu autoritate.

El începu a rîde :

— Deja ?...

— Da, deja.

Apoi cu un aer comic de supărare :

— *Je voudrais bien voir ça* [1]... Sunt aici de ieri, şi dumneata vii de-abia după douăzeci şi patru de ore, şi chiar atunci ai vrea s-o ştergi numaidecît...

El începu a rîde. Ea părea foarte necăjită.

— De ce rîzi ! îi zise, bătînd din picior.

Victoria tocmai se întorcea.

— Fetiţo, fii bună, şi spune din capătul cerdacului, vizitiului meu, să nu deshame caii, ci să se întoarcă acasă, că eu viu cu nenea Dinu.

Fata ieşi, sărind de bucurie că venea la masă şi conu Dinu. Mary se luă după dînsa în vederea gravului eveniment al dejunului.

Ei rămaseră amîndoi, unul în faţa altuia. Saşa plecase ochii în pămînt.

[1] Tare aş vrea să văd una ca asta...

— Deja ?... zise el din nou, zîmbind.

Ea ridică ochii către el, dînd din cap.

— Îmi scriai să viu mai curînd... ca să nu lovești pe la mine decît din an în Paște ?

— N-am putut, zău așa.

— Știu, am auzit că s-a întîmplat o revoltă cu țăranii — dar, de țineai la mine cît de puțin, ai fi găsit un minut să vii să mă vezi... Dacă în locul meu soseai dumneata, iar în locul dumitale, așteptam eu, desigur că n-ar fi fost putere în lume care să mă împiedice de a veni la gară...

El rămase uitîndu-se la dînsa nedumerit ; îi trecu prin minte, ca un fulger, că toate femeile, chiar și cele mai alese, sunt mici la suflet, cînd amorul lor propriu este în joc. Dar forma și accentul cu care spusese cum ar fi făcut totul ca să-i iasă întru întîmpinare, dacă ar fi venit el, i se părură atît de sincere și de duioase, încît îi luă o mînă într-ale lui și i-o mîngîie, mișcat pînă la suflet.

Sașa părea că aude tot ce se petrecea în conștiința lui. Ridică privirile către dînsul și zise zîmbitoare :

— Nu-i așa ?

— Ba-i așa.

— Atunci zi-mi pardon și te iert.

În același timp ridică mîna pînă-n dreptul gurii lui. Matei îi dete mîna ușor la o parte.

— Cum !... nu te simți fericit de o așa mare cinste?

Vorba ei purta intențiunea unei mirări comice, dar nu ascundea destul de bine umbra unei păreri de rău adevărate.

— Ia să ne înțelegem, mă rog : au oare eu n-am venit cîndva din străinătate, și era toată lumea la gară, numai... „cineva“ nu ? zise el.

Această aducere aminte plăcu Sașei mai mult decît orice răspuns. Ea rămase în picioare uitîndu-se drept înainte.

— Într-adevăr, zise ea. Dar eu nu puteam veni.

— Ca să nu rămîie biata mamă singură ?

— Ca să nu rămîie singură, da, și ca să nu afli dumneata prea curînd ceea ce vroiam să ascund și ceea ce totuși ai aflat foarte repede.

Zise vorbele acestea în fugă, ca cineva care vrea să se descarce deodată de tot ce are pe suflet.

El se uită la ea lung... Fără a mai rosti un cuvînt, îi luă capul în mîini și o mîngîie pe păr, lipind-o de pieptul lui. Ea se desfăcu încet de el :

— Cum ai găsit portretul ?

— Minunat... Nici nu ți-am mulțumit... Unde l-ai făcut ?

— La Nadar [1], îți place ?

— Foarte mult.

— Da ?...

— Da.

— Atunci stai să-ți mai arăt unul.

Ieși repede și se întoarse numaidecît, cu o cutiuță în mînă.

— Ți-am adus ceva...

În același timp scoase din cutie un lanț de ceasornic cu două capete. De o parte atîrna un creion și o boabă de cristal.

Matei se uită la el cu mare interes, îl admiră cît putu mai mult și făgădui să-l poarte toată viața.

— Va să zică îți place ? întrebă ea.

— Foarte mult... Da boaba asta de cristal ce e ?

Sașa rîdea.

Dacă ajungeai să fixezi într-un anumit mod globu-

[1] fotograf vestit la Paris, la începuturile tehnicei fotografice.

şorul de sticlă, se vedea portretul Saşei. De asemenea creionul avea o ferestruie, pe unde se vedea iarăşi portretul ei.

— A trebuit să mă duc de trei ori la fotograf, ca să-ţi pot aduce lucrurile astea. E cea din urmă modă... pentru logodnici.

El se uita la ferestruia creionului, închizînd un ochi şi privind cu celălalt chipul încîntător al Saşei, talia ei elegantă. Fără să-şi dea seama, îi era mai dragă acolo, în depărtarea iluzorie a unei sticle, decît în realitatea de alături, deşi chiar în realitate îi era foarte dragă; aşa cum era acolo, sămăna parcă mai mult cu acea din mintea lui, senină şi nespus de dulce; pe cîtă vreme cum era aici, era în partea ei omenească şi reală.

Saşa pierdu răbdarea şi-l atinse binişor peste braţ:

— Ce-ai găsit acolo aşa de interesant?

— Tare mai eşti frumoasă! zise el fără a o privi.

— Da?... Şi seamăn?...

— Foarte mult... Eşti încîntătoare!... îmi pare că ai să te mişti acuma şi ai să vii către mine, ca într-o feerie... Cu o frază din Glück şi două versuri din Homer aş crede că te văd sosind din pămîntul fericit al cîmpiilor Elysee, unde primăvara eternă încinge trunchiul copacilor cu iederă verde şi...

— Vin fetele!...

El îşi lăsă mîna în jos cu încetul:

— Ei, şi?...

— Nu-i nimic, dar... nu mai aiura.

Se făcuse roşie de fericire, îl luă de braţ şi se lipi cu capul de umărul lui, uitîndu-se pe fereastră:

— O să ningă.

— Da, o să ningă.

— Ce fericiţi o să fim după... cînd... mă vei lua. N-o

să ne ducem nicăierea, nu-i aşa? Am să-ţi cînt cîte ceva, seara, aici în casa noastră, singuri la foc...

— Da...

— N-are să fie tocmai ca în cîmpiile Elysee, dar o să fim fericiţi, nu-i aşa?

— Da...

— Acum să mergem dincolo. Pune lanţul la ceasornic, şi nu uita că mă ai în boaba de cristal, în creion şi în... realitate.

Cînd veni conu Dinu, îi găsi jucînd tablele, foarte liniştiţi. Bătrînul îmbrăţişă pe Saşa din toată inima; dete mîinile fetelor să i le sărute, ca un mitropolit: bătu pe Matei pe spate şi se aşeză jos. Se vedea bine că era preocupat de cele ce auzise de la judecători. I se spusese că ţăranii se răsculau sistematic în diferite părţi ale ţării, îndemnaţi de agenţi străini, ce cutreierau satele. El zicea că nu crede în asemenea poveşti, dar totuşi nu era liniştit.

La masă, cu ajutorul lui Dumnezeu şi a unui vinişor de Odobeşti, începu a i se descreţi fruntea. Miss Sharp (care se întorsese de demult) plăti cu amorul său propriu buna dispoziţie a lui conu Dinu: ea făcea chestiune personală din toate sosurile şi conservele englezeşti ce o înconjurau şi de care rîdea bătrînul.

Pe la sfîrşitul mesei veni coana Sofiţa cu Tincuţa, şi mai în acelaşi timp cu ele sosi şi Tănase Scatiu, oblojit la cap. Tincuţa intră în fugă, rîzînd să se topească de mutra lui Scatiu. Acesta ofta şi ridica ochii în podele, parcă ar fi fost victima cea mai nevinovată a nedreptăţii omeneşti.

— Ce mai faci, domnule Tănase? îl întrebă Saşa.

— E!... ştie Dumnezeu!...

— Da ce ai la cap? ce ţi s-a întîmplat?

— Suferim... suferim mult...

Privirile fulgerătoare ale englezoaicei se plimbau

de la Mary la Victoria și înapoi, fiindcă erau umflate de rîs la vederea caraghiosului cap al lui Scatiu. Guvernanta avea un dispreț ascuns pentru Tincuța, fiindcă aceasta nu era pregătită la lupta vieții după principiile din *Vanity Fair*.

După masă, conu Dinu chemă pe Matei și pe Saşa într-o odaie vecină, unde-i spovedi ca un duhovnic asupra planurilor lor de căsătorie, și, fiindcă amîndoi erau nestrămutați în hotărîrile lor, se întoarse cu ei unde erau ceilalți și, serios, zise către cei de față:

— Ascultați la mine: știți că Saşa este fata mea, fiindcă tată-său, Dumnezeu să-l ierte, m-a lăsat cu limbă de moarte părintele ei sufletesc. Acuma vine dumnealui, Matei Damian, nepotu-meu, și mi-o cere de legiuită soție — iar eu i-o dau.

Saşa se făcuse roșie ca un măr. Conu Dinu se apropie de ea și, luîndu-i o mînă, o puse într-a lui Matei. Toți se sculară în picioare.

Această solemnitate improvizată făcu pe conu Dinu să nu-și mai găsească cuvintele ce pregătise. Îi veni în minte un psalm al lui David, din psaltirea pe care de atîtea ori o citise la biserică, și se puse să rostească tinerilor, ținîndu-le mîinile unite:

„Luați aminte norodul meu la legea mea, plecați urechea voastră spre graiurile gurii mele.

Deschide-voi în pilde gura mea; spune-voi vorbele cele din început.

Și s-au ridicat mărturii întru Iacov, și lege au pus întru Israil.

Cîte au poruncit părinților noștri, ca să le arate pe ele fiilor săi.

Ca să cunoască alt neam: fiii cei ce se vor naște, și se vor scula, și le vor spune fiilor săi.

Ca să-și puie întru Dumnezeu nădejdea lor, și să

nu uite lucrurile lui Dumnezeu și poruncile lui să le caute".

— Asta este: să umblați în poruncile Domnului și să fiți norociți, voi și copiii voștri!... zise bătrînul ca încheiere la cuvîntarea sa.

El sărută pe Saşa și pe nepotu-său, foarte mișcat, și bătîndu-l pe umăr mai zise:

— Iar dumneata, logofete, să nu te mai miști de pe pămînturile astea... m-ai înțeles? că aici ai găsit fericirea cea adevărată!...

Îmbrățișările și sărutările împiedicară pe Matei de a răspunde...

*

După cîteva luni, o sanie mergea în fuga cailor, de la Comănești la Ciulniței, pe pîrtia sclipitoare de zăpadă. Matei și Saşa, de cînd fetele plecaseră cu conu Dinu la București, ieșeau în toate zilele, singuri, bătînd cîmpiile întinse, pe luciul cărora orizontul se făcuse parcă mai larg. Amîndoi se uitau departe, în zarea albă, căutînd un înțeles personal firii aceleia mărețe, și amîndoi se întorceau unul către altul, găsindu-l în sufletele lor. Saşa, roșie de frig, cu o dantelă răsucită deasupra căciuliței, zîmbea din ochii ei de femeie fericită, iar el, serios, îi strîngea mîna într-ale sale. Totul părea așezat pentru o lungă viață, calmă, limpede, căreia naturile lor puțin expansive îi dau o ușoară umbră de ideal.

Cînd trecură pe la armanul de la moșia lui, Matei zise vizitiului să oprească și se dete jos să aprindă o țigară la Floarea. Ea veni să sărute mîna Sașei.

— N-ai mai aflat nimic de Micu, Floareo? o întrebă Matei.

— Dară... Ce să afli boierule... că s-a dus în lume.

— Păcat de el.

— Apăi... cum e scris omului, coane.

Clubul cărții digitale 2022

TĂNASE SCATIU

NOTA EDITORULUI

Romanul Tănase Scatiu *este reprodus de noi după textul apărut la „Cultura națională" în 1923, deci la cîteva luni după moartea autorului. Această editură anunțase cu un an înainte, cînd scriitorul încă trăia, că va întreprinde reeditarea întregului ciclu al Comăneștenilor. Cum nu a tipărit decît* Viața la țară *(1922) și* Tănase Scatiu *(1923) putem presupune că ultimul fusese revăzut de autor, ca și primul, editura sistînd publicarea îndată după aceea, deoarece restul ciclului nu mai fusese revizuit.*

Părerea că textul ediției din 1923 a fost îngrijit de autor este sprijinită și de mărturia fiului acestuia, scriitorul Alexandru Duiliu Zamfirescu. De altfel textul acestei ediții nu prezintă decît două-trei schimbări față de a treia ediție antumă, apărută în 1916; am consemnat aceste schimbări în note de subsol.

G. C. N.

I *

Pe drumul desfundat de ploi, înainta trăsura cu greu. Cîmpul era tot una de apă. Se lăsa noaptea, şi frigul începea să amorţească crestele bulgărilor de noroi, iar bălţile prindeau o pojghiţă subţire de gheaţă — ceea ce făcea drumul şi mai anevoios. Caii, asudaţi, mergeau prin şleau, sunînd din telencele lor monotone: erau patru înaintaşi, toţi tineri, deprinşi cu vremea rea, şi cu noroaiele, fiindcă erau născuţi în herghelie, la ţară. Văzuseră ei multe, de cînd erau la grajd: pripoare, zăpezi, ape mari, şi mai cu seamă ţăpoiul lui Stoica vizitiul; aşa că greutăţile de acum nu i-ar fi oprit din mers, dacă nu-i opreau hăţurile.

În adevăr, Stoica, beat mort, ca să-şi ţină cumpăna pe capră, se rezema în hăţuri. Atunci trăsura se oprea.

La fiecare popas, se auzea stăpînul înjurînd:

— Mă, beţivule, mă, nu te-ai mai trezit!?... Mă!

---

* Acesta este al doilea volum din istoria Comăneştenilor ce se publică în ediţie populară, ca urmare la *Viaţa la ţară*. (Nota autorului la prima ediţie a romanului publicat în Biblioteca pentru toţi.)

Și la fiecare „mă", răsuna cîte un ghiont în spinarea vizitiului, dar fără nici un cîștig : pe dinafară cojocul gros, pe dinăuntru rachiul tare, îl puneau mai presus de pumnii „boierului".

În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea. Cînd se mai opriră caii încă o dată lîngă crîșma din drum, el ieși de sub coșul trăsurii. Scăpărau înjurăturile de mînios ce era.

— Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu...

Stoica se foia să se dea jos, bolborosind printre dinți :

— D-apoi să-mi dai simbria, că eu mă duc...

— Bată-te Dumnezeu, nevoiașule, că de douăzeci de ani te duci și tot nu mai pleci. Măcar de te-ai duce dracului !...

— Parcă-s eu de vină, dacă-s caii stătuți de drum...

În același timp voi să sară în noroi. Stăpînu-său îl apucă de ceafă :

— Ce faci, mă !... Vrei să sari în noroi și apoi să te urci în trăsură, ca un porc ?

— Poi ce să fac ?

— Să te ia dracu, asta să faci. Nu poți să te cobori de pe capră în trăsură ?

Stoica se uită cam urît la priporul ce se întindea din vîrful caprei. Se simțea în ce hal era și nu-i venea de loc la îndemînă să încerce. Pe cînd el se lupta să intre sub coș, caii mișcară trăsura. Vălătuc, Stoica se rostogoli în noroi.

— Na !... avu el vreme să rostească.

Furia lui Scatiu nu mai cunoscu margini. Crucile, Dumnezeii și toți sfinții părinți îi trecură prin gură, ca la un surugiu. Fără a mai sta mult la gînduri, dete bici cailor și plecă, lăsîndu-și vizitiul în noroi.

Cînd ajunse în oraș, se înnopta de-a binele.

Casele erau așezate în mijlocul unei curți mari. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazie, de la un boier scăpătat, Costache Merișescu, și le schimbase, le meremetisise, astfel că erau cele mai frumoase din tîrg.

De îndată ce se auziră clopotele cailor, slugile ieșiră toate, ca de obicei, întru întîmpinarea boierului. Cînd îl văzură singur, fără vizitiu, cu fața înnorată, nu îndrăznira să-i zică nici pis, ci se apucară să deshame caii în tăcere și să ia lucrurile din trăsură.

El, cu o șubă pînă în pămînt, peste care era încins cu cureaua de la revolver, urcă scările, intră în sală, unde îl aștepta fetița cu bona, pe care se făcu că nici nu le vede, apoi trecu în seră, unde răsturnă vreo două-trei glastre cu flori, după aceea în sofragerie, apoi iar înapoi, pînă ce dete cu ochii de nevastă-sa :

— Da' ce, nu-i nimeni în casa asta ?

Tincuța se grăbise să-i iasă înainte, dar nu ajunsese la timp.

— Ba cum să nu fie. Uite, suntem toți, în păr. Da' ce ți s-a întîmplat ?...

— Ia nu mă mai descoase. Unde-i Costea ?

Feciorul se ținuse după el de la scară.

— Da' ce aștepți, măi băiete ? Te-ai făcut și tu boier, ha ? Numai boieri în casa asta. Toată lumea-i boier, numai eu am rămas mojic. Mojicu să care, că de aia-i făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosule !...

Feciorul sta înaintea lui smirna.

— Trage de ici, boule, ce te uiți la mine, parcă nu m-ai mai văzut.

Costea îl desfăcu de catarama revolverului, îl ajută să-și scoată șuba și după aceea îl întrebă :

— Poftiți dulceață ?

— Adu-mi pantofii întîi, prostule : tot nu te-ai mai învățat cu slujba ?

Nevastă-sa se apropie de el binișor :

— Tănase, treci la tine că ți-am pregătit tot ce-ți trebuie, nu te descălța aici.

— Ia slăbește-mă dumneata cu învățăturile. Să înveți pe cine ai mai învățat, nu pe mine.

Feciorul așepta.

— Adu-mi băiete pantofii.

Tincuța se uită la dînsul, de sus în jos, fără să zică nimic ; apoi luă fata de mînă și voi să treacă într-altă odaie. El chemă fata înapoi :

— Zoițico, să stai aici.

Fata nu prea vrea. Mamă-sa o rugă binișor să rămînă. Ea rămase, dar fără voie.

— Nu vrei să stai cu tata ? încercă el să zică, cu glas blajin.

— Nu, răspunse fata, gata să plîngă.

— Atunci hai, marșî !

Fetița se întoarse spre ușă, cu mîna la gură, neîndrăznind să iasă, dar în același timp nevoind să rămînă.

— Marșî ! Să nu te mai văd în ochii mei, urîto.

Fata izbucni în plîns. Mamă-sa, care o așepta la ușă, o luă în brațe și trecură dincolo. Bona dispăruse deja.

— Neam al dracului ! zise Scatiu.

Dar lacrămile fetei părură că răcoresc aerul, ca o ploaie binefăcătoare. Tănase se mai lumină la chip, întrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui, apoi, sub cuvînt că acolo nu era destul loc, ca să nu pară că ascultă de vorba nevestei, se duse la el în odaie să se schimbe. În același timp, Tincuța, mîngîind fata, își revărsă trebuința de a îmbrățișa pe cineva, de a

auzi o vorbă bună, ea care avea atîta nevoie de mîngîiere.

Stăteau, amîndouă una lîngă alta, de vreun ceas, cînd intră Scatiu.

— Mă rog, mîncăm astăzi ?

Tincuța urma a spune fetei o istorioară. Se întrerupse un moment și zise :

— Sună, te rog.

Apoi continuă mai departe vorba cu fata.

El sta rezemat de sobă, căutînd un mijloc de a se amesteca în vorbă. Își răsuci o țigară și zise fetei să-i dea chibriturile. Fetița îi duse chibrite'nița și veni repede la loc.

— Bree !... zise el lung.

Tincuța se uită la dînsul, ca cineva care înțelege ce i se cere, dar stă la îndoială dacă trebuie să dea sau nu. În cele din urmă se hotărî să întrebe.

— Dar ce ți s-a întîmplat ?

— Ce să mi se întîmple : ia vizitiul cel procopsit de la dumneavoastră.

— De la noi !... Te aud că-l ai de vreo douăzeci de ani.

— Îl am. Dar cine mi l-a colăcit : tatăl dumitale.

— Se înțelege ; tot tatăl meu e de vină...

Ea se sculă să iasă, vrînd să înlăture o nouă furtună ce se pregătea, cînd tocmai intră feciorul și-i pofti la masă.

Era în postul Crăciunului și din întîmplare se potrivise să fie tocmai într-o miercuri. Aburul de la supă se ridica pînă în lumina lămpii, umplînd camera de miros de bucate. Fiecare se așeză la locul său, madama, fetița, Tincuța, Tănase în capul mesei și la un colț d-l Nae, care acuma devenise îngrijitorul Ciulnițeilor. Numai un loc rămase gol.

— Ai chemat pe cocoana mare ? întrebă Tincuţa pe fecior.

— Am chemat-o, cuconiţă.

Tănase dete duşcă pe gît o sticluţă pîntecoasă de ţuică, din care ar fi băut trei inşi, şi după aceea o puse pe masă cu zgomot, pocnind din limbă. Apoi luă cu degetele două măsline, pe care le aruncă în gură, una după alta.

— Da' nu vine mama, Costeo ?

— Vine, boierule. Chiar acuşica am poftit-o.

Tănase se sculă de la masă şi vru să iasă, dar tocmai atunci intra coana Profira.

— Haide, bătrîno, haide, că cei tineri nu aşteaptă.

Groasă, buhavă, murdară, coana Profira se mişca din greu, cu un testemel înnodat sub barbă, cu buzele tremurînd, cu ochii suri de bătrîneţe. Ea veni încet la loc şi căzu pe scaun ca o momîie.

— M-aţi hi aşteptat maică... Dacă nu m-a chemat nimeni.

Feciorul nu îndrăzni să zică nimic, ci numai dete din cap cu înţelesuri.

Scena aceasta se repeta în toate serile, amărînd sufletul Tincuţei, prin aceea că Tănase se scula de cîte două şi trei ori ca s-o aducă la masă. Cînd se scula Tincuţa s-o cheme, era şi mai rău, fiindcă bărbatul său devenea ironic, aşa cum ştia el.

— Nu vă *deranjarişiţi*, vă rog... să nu vă piară pofta de mîncare...

Cînd toţi fură la masă, Tănase se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mănîncă de post şi cine de dulce. După aceea sorbocăi de cîteva ori din supa lui de linte şi apoi întinse talerul feciorului.

— Na, mă !... Să spui bucătăresei că o să i-o torn pe gît. Asta ciorbă de linte e ?

Şi, întorcîndu-se către bătrînă :

— Dumneata ce mănînci, mamă ?

Baba nu înţelegea şi se uita cu ochi stupizi la toţi.

— Ce mănînci ? Ai ce mînca ? întrebă el mai tare.

Ea îşi clătină umerii şi zbîrci gura ca de rîs.

— Cum Doamne iartă-mă să n-am !... Că doar toate sunt din belşug.

— Şi de post şi de dulce, ca la otel, zise el. Că de aia nu mai plouă la vreme.

Tincuţa tuşea din cînd în cînd, o tuse seacă, urîtă. La fiecare observaţie a bărbatu-său, îşi pleca ochii în farfurie : se ţinea cît putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene, de faţă cu lumea, şi mai cu seamă cu slugile. Dar toate erau în zadar.

— Băiete, dă-mi nişte oloi de in, să pot mînca mazărea asta bătută, că-i făcută de o săptămînă...

— Tănase, nu mai mînca oloi de in, că iar te îmbolnăveşti, zise Tincuţa.

El se uită ţintă la dînsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap. Ea adăugă liniştită :

— Degeaba te uiţi la mine aşa : mazărea e făcută de astăzi într-adins pentru dumneata.

— Eu nu sunt păgîn, să mănînc carne miercurea în post. Aşa am trăit toată viaţa şi mi-a mers bine. N-o să mă înveţi dumneata ce să fac.

— Nu te învăţ nimica, te rog numai să nu mănînci lucruri care-ţi fac rău.

— Adu-mi oloi, băiete.

Nu mai zise nimeni nimica. Se auzeau furculiţele în farfurii, glasul fetiţei care vorbea încet cu bona în nemţeşte, tusea Tincuţei şi lingura lui Tănase care bătea mazărea.

La al doilea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că şi cucoana Profira mînca de dulce.

— Da' ce faci, bătrîno, zise el zîmbind.

Baba scăpă furculiţa din mînă, speriată,

— A, bată-te potca, mai mare spaima îmi fu...

— Mănînci carne, ha ?

— Poi de, măiculiță, adăugă ea mîrlăindu-se din nou, ce să fac, dacă așa vrea Tincuța.

— De ce nu lași lumea în pace, omule ? zise Tincuța. Așa este, am rugat-o să mănînce carne, fiindcă mi-a zis doctorul.

Lucrul păru că face plăcere lui Tănase. Baba era, ca și mai înainte, rea, bețivă, nevoiașe, dar fiindcă tot „o mamă are omul", îi împlinea toate poftele și orice atențiune către dînsa era bine primită. Tincuța suferise mult din pricina bătrînei, mai ales în primii ani după căsătorie, dar, de la un cîrd de vreme, i se făcuse milă de ea, fiindcă era bolnavă.

Cu această lumină adusă în convorbire de împrejurări, frunțile se mai descrețiră. Tănase istorisi în fine ce i se întîmplase pe drum, cum lăsase pe vizitiu în noroi, ce nenorocire mai sunt și slugile astea pe capul stăpînilor, și astfel, fără să bage de seamă, o dete și el prin carne. Nimeni nu zise nimic, fiind toți deprinși cu firea lui sucită. Tot ce spusese pînă atunci era numai la adresa Tincuței, și cu religia, și cu economia. Zgîrcit și fanfaron în același timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută, ca să se știe că era bogat, iar pe de altă parte îl durea inima de banii *risipiți*.

Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut, și acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. De-a pururi în majoritate, vorbea de miniștri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al lor ; tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii de la putere ; istorisea cum a îndemnat pe „fleacu" ăla de general să mute regimentul I de la Slobozia, și fleacul l-a satisfăcut ; întrebuința cuvinte pe care nu le putea rosti ; încurca „budgetul țării" cu

„politica vamală" și „milioanele de la fortificații" și „socialismul de stat", într-o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înțelege decît un singur lucru : că în țara romînească nu mai era de trăit de cînd mizerabilii de țărani se ridicau cu *pritenții* împotriva „boierilor".

În cercul lui de provincie era tiran în politică, cum era tiran în casă, în ale vieții zilnice. Cînd vorbea lui Nae Eftimiu, ori vreunui alt îngrijitor de la moșie, sau vreunui biet datornic ori postulant, nu se uita niciodată în fața omului, ci tot pieziș, sau se plimba prin casă cu mîinile în buzunar repetînd vorba „mă înțelegi" de mii de ori și nespunînd nimic.

De astă dată era treaba pe greu : în vacanța Crăciunului venea ministrul de interne în inspecție și trebuia primit în gazdă la cineva. Toți deputații și senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu : cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere și de cheltuială, și în același timp erau siguri că ministrul era bine primit.

Scatiu se lăsase cam greu la început, dar în cele din urmă înțelese și el că „nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil". Se tînguia la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap, iar acum, la masă, era rîndul lui Nae să-l asculte.

— Astea sunt isprăvile domnilor *dipotați* și senatori ai noștri. Le-am zis, mă-nțelegi, să contribuim fiecare cu partea noastră, și să-i oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la hotel. Ei, atunci să-l primească d-l Alexandriu. Ba nu, că nu se poate. Mă-nțelegi ?...

Nae Eftimiu da din cap, zîmbind.

— O să primiți o decorație...

— Taman ! zise Scatiu, rîzînd. Da' prost ești, Nae !... Apoi eu, dacă vream, mă-nțelegi, decorații cît poftești

pentru mine... Da' eu umblu pentru alegători, dacă-i vorba.

— Mai vine cineva cu ministrul? întrebă Tincuța; fiindcă știi bine că loc mult nu avem.

— Poate să vie cu flecușorul nostru de Mihai.

— Da?...

— Da' ce-i domnu Mihai? întrebă Nae.

— L-am numitără noi la ministrul de interne, șef de cabinet... Un fel de scriitoraș...

Tincuța începu a rîde:

— Ce mai vorbești degeaba, Tănase: tu nici nu te-ai mișcat pentru Mihai.

— Da, nu m-am mișcat! Pentru rudele dumitale niciodată nu mă mișc destul...

— Rudele mele!... Slavă ție Doamne că n-am nici o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe nas de cîte o sută de ori pe zi.

— Adevărat. Puține ai, da' bune.

— Se-nțelege. Sper că pe nenea Matei nu-l pui în slujbă, pe tata de asemeni nu. Astea sunt singurele mele rude adevărate.

— Da!... Nenea Matei al dumitale e cu stea în frunte. N-ai chip[1], domnule, să te miști în casa ta de neni-su Matei. Parc-ar fi Poriu împărat, mă-nțelegi dumneata. Ia un zevzec, și nimic mai mult, cum sunt toți ai dumitale...

Tincuța se uită la el lung. Tot sîngele i se suise în obraz de mînie. Stete un moment cu gura întredeschisă, gata să-i spuie că e un modoran fără pereche, dar se stăpîni și de astă dată. Îi dăduseră lacrămile și, încet, își scoase batista și se șterse la ochi.

[1] în ed. I și III: *„N-ai cap..."*

II

Într-o odaie mare, pierdut într-un jilț bătrînesc, sta conu Dinu Murguleț, cu picioarele acoperite într-o șubă. Albise de tot, se micșorase, îi crescuse barba în neregulă, fiindcă nu se mai putea rade singur și nu suferea să-l radă alții. Bolnav de reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemișcare, cu capul rezemat de spatele fotoliului, cu ochii pe jumătate închiși, mistuit de durere, de necazuri și de ură.

După ce măritaseră pe Tincuța, coana Sofița murise, lăsîndu-l numai pe el să se bucure de fericirea fetei. Stătuse o bucată de vreme la Ciulniței. Vara o petrecea mai toată la Sașa; dar iarna, cînd nepoată-sa se muta la București, înnebunea de urît. Cu vremea se bolnăvi, și, vrînd-nevrînd, trebui să vină la gineri-său.

Scatiu pîndea de mult ocazia să pună mîna pe moșie.

De la așezarea lui în oraș, conu Dinu nu mai avu zi albă: pe de o parte boala, pe de alta suferințele Tincuței, care în zadar căuta să-i ascundă adevărul, îl doborîseră. Erau aproape doi ani de cînd nu vrea să mai dea ochi cu ginere-său. Și cu toate astea, simțea trebuința să-l batjocorească, să-l insulte, să-i spuie că e mojic și bădăran, oricît ar fi de deputat. La ideea că Scatiu se făcuse stăpîn pe moșia lui, îi venea să strige, să dea cu pușca. Dar nici nu striga, nici nu împușca pe nimeni, ci își rodea zăbalele singur, mulțumindu-se a-și vărsa focul către Tincuța.

— A venit nebunul?... Trebuie să fi venit, că am auzit trîntind ușile... Ce ți-a mai făcut?... Iar ți-a mai zis ceva, iar ne-a ocărît... Spune adevărul, nu te ascunde de mine, că eu văd toate, văd toate, parcă aș fi de față...

Tincuța se uita la dînsul cum se rezemase cu capul de scaun și închisese ochii, că și cum ar fi voit să-i dovedească ceea ce afirma. Îi era milă și cîteodată chiar silă de neputința în care se zbătea...

— Ei și ?... Ce-am cîștigat dacă ți-oi spune ?

Bătrînul deschidea ochii mari, se muncea să se scoale.

— Îl împușc !... îl împușc !... Hoțul !... care mi-a mîncat averea !... m-a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu... Îl împușc...

Și iar cădea în fundul fotoliului.

Tincuța căuta să-l liniștească, încredințîndu-l că bărbatu-său nu-i zisese nimic. El se uita lung la dînsa, cu privirea blajină, aproape rugătoare.

— Doctorul nu mai vine... m-a părăsit și el...

— Doamne, tată, cum poți să zici una ca asta... Doctorul a fost și ieri ; mîine vine iar...

— De ce ți-s ochii roșii ?

— De nimic.

— Iar ai plîns.

— N-am plîns. Poate de fum... Am vrut s-aprind focul la Zoițica...

Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid, lung îndelung, ca și cum ar fi căutat urmele Tincuței de altădată, și plecîndu-și capul pe o parte, întinse mîinile spre ea, o lipi cu fruntea de umărul lui și îi sărută părul. Pieptul i se umplea de un nod de durere, ce-l înneca. El ofta și se tînguia :

— Ce-am făcut !... ce-am făcut !... Cui te-am dat, sărăcuțo de tine !... Atît copil am avut, și ăsta e nenorocit...

După aceea își ridica mîna sus pe frunte și urma :

— Ia-mă, Doamne !... Strînge-mă, Doamne !... Cheamă-mă la tine, să nu mai văd !...

Tincuța rămase un moment cu capul rezemat de umărul lui, parcă s-ar fi simțit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un moment se lăsă și ea pradă descurajării și o podidiră lacrămile. Își lipi mîna lui tată-său de obraz și tăcură amîndoi.

Pe cînd ei se aflau astfel, ușa se deschise încet. Zoițica întrebă cu sfială :

— Se poate ? Pot să intru, tată-mare ?...

Tincuța își șterse repede ochii, iar conu Dinu se așeză în scaun ca de obicei. Fata rămase în mijlocul odăii, nedumerită, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul: simțea că se petrece ceva, dar nu înțelegea ce.

— Unde ai fost ? o întrebă Tincuța.

— La madama...

— Și ce-ai făcut ?

— Nimic.

— Cum nimic ? Ai învățat lecția pe mîine ?

— Ba nu, că era acolo și Marița...

— Ei, și dacă era ?

— Săraca, plîngea că nu mai vine Stoica...

Tincuța înțelese că fata era gata să istorisească pățărania vizitiului, și astfel să înfurie din nou pe conu Dinu împotriva lui bărbatu-său.

— Foarte rău face madama că stă la vorbă cu slugile, și dumneata faci și mai rău că asculți... Stoica e un nărăvaș, și așa i se cuvine.

— Da' ce-i ? ce s-a întîmplat ?... se grăbi să întrebe conu Dinu.

— Niște prostii... Ia mai bine spune lui tata-mare povestea Cotoiului încălțat.

Fata se sui pe brațele bătrînului și începu să istorisească minunile ce citise de curînd. Tincuța îi lăsă împreună și ieși.

Atîta bucurie avea conu Dinu, în iernile cele lungi, petrecute în singurătate. Zoița făcea din el ce vrea.

— A !... tată-mare, că tare eşti zbîrlit astăzi !

— Dacă sunt zbîrlit, piaptănă-mă.

— Vrei ?... Zău aşa... Eu am învăţat în părul lui Muţili.

— Cine-i Muţili ?

— Aşa, că parcă matale nu ştii...

— Nu, zău... Uite pieptenii colo.

Fata se dete jos să ia pieptenii.

— Păpuşa mea este Muţili.

— Taci, frate ! Şi o smulgi bine ?...

Zoiţica se uită la el, indignată.

— O pieptăn, nu o smulg. Am învăţat să-i fac părul în hîrtie ; ştiu să-i fac conciu ca la cucoane ; ştiu să-i cos rochii...

— Da ?...

— O grămadă de lucruri...

— Atunci foarte bine. Vino colea şi piaptănă-mă.

Fata se sui din nou pe genunchii lui.

— Dacă vrei, fă-mi şi mie păru-n hîrtie.

— I... tată mare !... matale eşti domn, doar nu eşti cucoană ! Stai mai bine să-ţi aleg cărarea. Să nu te mişti !...

— Nu mă mişc.

Ea începu să dărăcească prin părul lui conu Dinu, parc-ar fi tras dintr-un caier.

— Vezi tată-mare !... ai zis că nu te mişti.

— Bine fetiţo, da' mă cam doare...

— Ei !... Cum se poate ? că eu dau încet... Măcar de-ar da madama aşa în cap la mine !

Conu Dinu rîdea pe îndesatele, cu părul tras pe ochi, aproape înăbuşit de greutatea corpului fetei, care acuma se ridicase în picioare, ca să potrivească şi mai bine cărarea.

— Dar ce s-a întîmplat, fetiţo, cu Stoica ?...

Zoiţica se lăsă pe genunchii bătrînului. Era gata să-i spună ce se întîmplase vizitiului, cînd, deodată, cu priceperea precoce a copiilor crescuţi între părinţi ce nu se înţeleg, fata schimbă vorba.

— Ai mătreaţă, tată-mare.

— Am. Da' parcă tu nu ai !...

— N-am, zău. Ia uite-te.

Şi Zoiţica se plecă cu capul sub nasul lui conu Dinu, care se făcu că-i resfiră părul. Bătrînul însă se gîndea cum să descoasă pe fată, ca să afle adevărul. El simţea fondul de imoralitate ce se ascundea în fapta lui, dar, cu cruzimea bătrînilor bolnavi, voia să-şi ajungă la scop.

— Zoiţico, ia caută colo pe fereastră, sub hîrtii.

Fata se dete jos de pe braţele lui şi se duse să caute pe fereastră.

— Aicea, tată-mare ?

— Da. Ai găsit o cutie ?

— Da, am găsit o cutie de rahat.

— Ad-o încoace.

Zoiţica o aduse, conu Dinu o deschise cu greutate, făcînd să izbucnească o pulbere fină de zahăr şi un miros plăcut de vanilie. După aceea scoase o bucată de rahat şi o rupse în două, întinzînd aluatul ca o beltea legată.

— Cască gura.

Zoiţica căscă o gură cît o şură. Ochii ei se aprinseră de pofta lucrului dulce. Conu Dinu se opri.

— Îmi spui ce s-a întîmplat cu Stoica ?

Fetiţa se uită o clipă în ochii bătrînului, apoi închise gura încet, muie capul în pămînt şi se înroşi. Dar bucăţica de rahat, ce atîrna în aer, birui instinctul moral al fetei. Ea ridică din nou ochii către bătrîn şi zise încet :

— Îţi spui.

Însă, în clipa aceasta, conu Dinu își reveni în fire. El lăsă rahatul în gura fetei, o sărută pe păr și îi zise să bea apă din paharul de pe masă.

— Șterge-te la gură frumos, să nu te vadă maică-ta, și du-te de te joacă. Mi-i spune altă dată ce s-a întîmplat cu Stoica. L-a bătut tată-tău...

Fata se șterse binișor la gură, și, fericită că nu mai era silită să primească schimbul rușinos de dulciuri și de destăinuiri, închise din ochi cu tainā și dete din cap:

— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroi, la cîrciumă. Era beat mort, și se rezema de hățuri, cînd înainte, cînd înapoi, cînd înainte, cînd înapoi.

Și, maimuțărind astfel pe Stoica beat, cum se legăna pe capră, se duse să se joace.

În urma ei, conu Dinu se adînci din nou în gînduri. Stoica era cam beţiv, dar lui îi răsărea în minte cum fusese cu douăzeci de ani înainte: flăcău voinic, supus la vorba stăpînului, harnic la treabă. I se părea că-l vede, pe el și pe vătaful Taftă, alergînd de colo pînă colo, în curtea de la Ciulniței, gata să sară la cel mai mic ordin al lui, al lui, al lui conu Dinu, adevăratul și singurul proprietar al moșiei. Cu lipsa de însemnătate cu care se înfățișează prezentul pentru bătrîni, lui Dinu Murguleț toate actele din urmă ale vieții i se păreau vremelnice și neserioase: măritișul Tincuței, importanța ce o luase Tănase în lume, venirea sa la oraș, prefacerea caracterului fie-sei, trecerea moșiei în stăpînirea lui Scatiu, toate acestea îl nelinișteau și-l supărau. Mai cu seamă moșia. Era cu putință să-l fi înșelat toată lumea, cînd cu facerea foii de zestre? El dăduse Tincuței o parte din venit, păstrîndu-și pentru el, în mod expres și solemn, proprietatea și administrarea moșiei.

Și, ca să se încredințeze o dată mai mult că așa grăiau actele, voi să recitească copia contractului dotal,

ce era sub perna de la căpătîi, cu alte hîrtii vechi. Dete să se scoale și puse un picior în pămînt, fără să se gîndească că iarna picioarele îi erau umflate și nu se putea mișca. Durerea îl țintui pe fotoliu. Atunci uită deodată hîrtiile și-și aduse aminte de boală. Nimeni nu se îngrijea de el. Trase un scaun de paie ce era alături, își întinse piciorul cel bolnav pe el și, cu mare greutate, își scoase pantoful. După aceea încercă să-și scoată ciorapul, lucru aproape cu neputință pentru dînsul. Gemînd, blestemînd, întinse mîna pe o măsuță, luă o pereche de foarfeci și-l tăie pe de-a-ntregul. Apoi așeză o luminare pe scaun și începu să se pipăie. Cannea, albă și moale, părea dospită. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. Dar nu-l durea nicăieri. Atunci de ce era umflat? Poate că-l strîngea ciorapul. Încercă astfel să puie piciorul în pămînt, și i se păru că umblă mai ușor. Își aduse aminte de hîrtii și întinse mîna sub pernă să le ia. Pe cînd însă le lua, se gîndea mereu la ciorapi: desigur, erau prea strîmți. Asta era adevărata cauză a durerii. Nici nu putea fi altfel: încălțămintea lui de acum, cînd avea picioarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreșit. Fiică-sa nu se mai ocupa de el; nimeni nu se mai gîndea la dînsul, și el le dăduse tot pe mînă, averea lui întreagă!...

În momentul acela, conu Dinu ura pe toată lumea, pe Tincuța deopotrivă cu ceilalți. Furios, se sprijini de pat, de masă, și ajunse pînă la scrinul cu rufe, pe care îl deschise, îl răscoli, pînă ce dete de teancul de ciorapi, așezați cu îngrijire și legați cu o panglică de mătase. El nu văzu și nu pricepu nimic din dragostea cu care erau toate așezate la locul lor, ci smunci teancul de ciorapi și se puse să-i taie cu foarfecele.

După ce stîrpi toată încălțămintea din scrin, reveni la loc cum putu, își întinse cu mare greutate piciorul

din nou pe scaun, își căută ochelarii, ce-i atîrnau totdeauna peste halat în sîn și se puse să răsfoiască actele...

Cînd intră Tincuța să-și ia noapte bună de la el, îl găsi cu capul ciutură, căzut de pe rezămătoarea fotoliului, cu ochelarii intrați în obraz, răsuflînd cu greutate și horcăind cu zgomot, de părea că se înecă la fiecare înghițitură de aer. De la piciorul gol, la ciorapul căzut jos și tăiat, de la actele răsfoite pe scînduri, la scrinul întredeschis, ea înțelese ce se petrecuse cu bătrînul. O milă nespusă o cuprinse, față cu trupul acela doborît de suferință și cu sufletul lui necăjit. Îl acoperi pe picior cu un tartan și neîndrăznind să-l deștepte luă și ea un scaun și șezu lîngă el. Însă gemetele, horcăitul, greutatea cu care dormea, îi făceau rău. Se hotărî să-i ridice capul mai sus și să-i ia ochelarii de la nas. Conu Dinu se deșteptă.

— Ce este ? zise el sperios, uitîndu-se roată împrejur și neînțelegînd nimic.

— Nu-i nimic, tată ; ai adormit pe scaun cu piciorul gol. Mă tem să nu răcești.

— Am adormit. Dorm rău noaptea.

— Culcă-te de-a binele. Ia să-ți strîng hîrtiile astea și să-ți ajut să te dezbraci. Mîine dimineață vine doctorul...

— Vine ?...

— Da. Ți-am cumpărat și o duzină de ciorapi noi, de lînă moale, largi, cum îți plac dumitale...

La vorba asta, bătrînul își aduse aminte de vandalismul din scrin, și, șezînd pe marginea patului, începu să plîngă. Tincuța se făcu că nu-l vede. El se uită după dînsa cum se mișcă prin odaie, punînd cu îndemînare la loc tot ce el răsturnase în drumul lui.

— Va să zică ție tot ți-e milă de mine !

— Doamne, tată, ce vorbă !

— Ia vino-ncoa.

Ea se apropie de el și șezu din nou pe scaun.

— Știi ce am făcut ?...

— Ce ?

— Am tăiat toți ciorapii din scrin.

— Bine ai făcut : îți erau strîmți.

— Va să zică nu mă ocărești ?

— Eu, să te ocăresc ?!... Da' cu ce drept ?...

El se uită în ochii ei și deocamdată nu zise nimic. Apoi intră cu greutate sub plapomă și se întoarse cu fața spre perete. Fiică-sa îl înveli bine peste tot și se așeză pe scaun lîngă patul lui. După cîteva minute se întoarse către dînsa.

— Am căzut în copilărie, nu-i așa ?

Ea se uită la dînsul, zîmbindu-i cu bunătate.

— De ce vorbești așa, tată ?

— Eu înțeleg toate, toate le înțeleg, parcă aș fi în gîndul tău... În loc să mă ții de rău, că am făcut o faptă rea, tu găsești că am făcut bine...

— Ei, Doamne ! Apoi nu știu încotro s-o mai dau cu matale.

— Vezi, vezi ! Asta-i : am căzut în copilărie.

— Nu, tată dragă ; ai făcut cu lucrul dumitale ce ți-a plăcut.

— Așa ?... De ce nu spui drept ceea ce gîndești ?... Nu era mai bine să dăruiești ciorapii la un om sărman?

Tincuței i se muiară mîinile, și, neputînd să facă altceva, începu să rîză :

— Ei, Doamne !... Bine era și așa.

— Vezi ?

Măgulit că i-a ghicit gîndurile și mai ales văzînd-o că rîde, se îmbună și el, fără măcar să-i treacă prin minte că rîsul ei era semn de adîncă descurajare. Închise ochii, mulțumit, pe cînd Tincuța se uita la el, cu obrajii aprinși, ostenită și singură.

III

De la patru ceasuri, dimineaţa, Tănase se deştepta şi începea să tuşească. Răsuna odaia la glasul lui de trîmbiţă răguşită, şi toate vietăţile de primprejur se mişcau. Îl auzea pînă şi conu Dinu din partea cealaltă a caselor, şi-i striga prin zid: „Jaba[1] !... Tignafesu !...“

După ce bocăia un ceas-două în pat, se scula să se îmbrace, fără nici o grijă de nevastă-sa care dormea în patul de alături. Printre picături se şi închina: făcea o cruce, tuşea, înjura şi iar se ruga, cu „Doamne iartă-mă“ la fiecare vorbă urîtă cu care cinstea pe Dumnezeu. Cîteodată, opintirile lui seci erau aşa de supărătoare, că Tincuţa sărea din pat să nu-l mai audă.

— Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ţi prăpădeşti pieptul.

— Te tulbur din somn !... Castelana !... A citit toată noaptea la romane, şi dimineaţa ar vrea să doarmă... Să te culci ca mine la 9 ceasuri, şi să te scoli la 4, după treabă. Aşa am fost eu deprins la mama mea, şi mi-a mers bine.

Tincuţa îşi pierdea răbdarea:

— Se poate, dar eu n-am fost deprinsă aşa, la a mea.

— De aia sunteţi plini de brînză.

— Eşti un mojic, îi zicea Tincuţa între dinţi, şi se ducea în odaia fetiţei să-şi urmeze somnul în pace.

El trecea în cancelarie, unde şi focul şi lampa erau aprinse de cu noapte, şi începea să se plimbe de colo pînă colo, pînă ce feciorul îi aducea ceaiul. Atunci,

[1] boală a oilor şi a cîinilor.

cu un mănunchi de chei ce atîrna o oca, deschidea casa de fier şi scotea o sticlă cu rom, o cutie de tutun şi un pămătuf de pene. Din sticla cu rom vărsa în paharul cu ceai cît putea să încapă, şi apoi o ducea la gură, gîlgîind din fugă, cum făcea şi coana Profira, cînd gustărea rachiul oamenilor.

Apoi, pocnind din limbă şi scrîşnind din dinţi, îşi alegea o pană să-şi cureţe ţigareta, mişcînd din cînd în cînd linguriţa din pahar. În cele din urmă începea să soarbă cu zgomot din ceai şi-şi aprindea ţigara, din care trăgea fumul cu o poftă nespusă.

De cum se făcea ziuă, primea lume.

Cel dintîi ce se înfăţişă, fu domnul Bănică, sau mai scurt „Don Nică“, îngrijitorul de la vie, care nu îndrăznea să intre, şi se plimba pe la uşa cu geamuri de la biroul „boierului“. Tănase chemă pe fecior.

— Cine-i afară, Costeo?

— Don Nică, de la vie, boierule.

— Să intre.

Toţi îngrijitorii săi de pe la moşii erau aleşi pe sprînceană: unul mai pehlivan decît altul. Bănică, în oraş, purta căciuliţa pe ochi, ştrengar nevoie mare, cu o fişcă vîrîtă în carîmbul cizmei din dreapta, cu guler de astrahan la *scurtătură;* aci, în faţa lui Tănase, părea umilit şi bleg, stînd în picioare lîngă uşă şi aşteptînd să-l întrebe, ca să deschidă gura. Scatiu îl ştia că nu era cel mai din urmă *cu talente de administraţie;* de aceea ciuli urechile. Îi dete bună dimineaţa fără a-l privi, întors pe o parte şi făcîndu-se că citeşte *Monitorul Oficial.* După cîteva minute îşi ridică ochelarii de pe nas şi se uită la el.

— Ce-i, Bănică?

— Bine, boierule.

— Ce te aduce?

— Păi, ce să m-aducă ; ia, mai venisem după niște parale...

Tănase se sculă de pe scaun și începu să se plimbe, ca de obicei, grav și încruntat, ori de cîte ori era vorba de bani.

— Parale ! iar parale !... Ai primit cam multe anul ăsta, Bănică.

— Am primit, da' ce-am primit e scris. Doar nu le cer pentru mine, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Știu, da' n-am.

Bănică tăcu și se uită în pămînt.

— Cît mă costă pîrnojia asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, că el m-a procopsit cu dînsa. De la anul o dau dracului, o arendez, îi fac ce-i fac...

— Arendați-mi-o mie, domnule Tănase.

— Taman ! Te-am și găsit bun de plată !

Bănică rîdea încet, fără să se supere, sceptic în fond, ca unul care știa toate cotiturile vorbei lui Scatiu. După cîteva minute adause :

— Veniseră niște oameni de la Gurgueți să ia bani pe muncă.

— Mulți ?

— Păi, gîndesc că tot aș face vreo două sute de zile. Măcar de-aș găsi cui să dau, să îmbrac toată via.

— Ce le dai pe zi ?

— De pomană, boierule ; unu, unu și zece, unu și douăzeci, cînd în primăvară se urcă la trei, și la patru.

Scatiu păru că se gîndește. După un minut scoase pumnul de chei și deschise casa de bani.

— Doar să-ți dau din altă parte.

Și, zicînd astfel, luă cinci fișicuri de argint dintr-un coș de sîrmă, și le puse pe masă. Apoi desfăcu

o condică lungă și însemnă cu scriitura lui chinezească : „dați lui Bănică, *itidentul de la vie*".

Bănică luă fișicurile, se uită la ele socotind în gînd, și apoi rămase privind spre Scatiu.

— Cît îmi dați, boierule ?

— Tu nu vezi : cinci sute.

— Ba văd, da' sunt cam mulți. Să tot dau pentru două sute de zile, că romînul simte el că-și vinde munca pe nimic, dar n-are ce-și face capului de sărăcie.

— Da' știi tu cum să-i aduci : vin sărbătorile Crăciunului și oamenii au trebuință de bani.

Bănică mustăcea, uitîndu-se furiș la stăpînu-său :

— Și matale rămîi făr' de parale...

Tănase începu să rîdă.

— Zău, mă Bănică : am luat banii din altă parte. Aștept pe Nichitachi să i-i dau. Iacătă-l că vine.

În adevăr, o birje, cu două mîrțoage de cai și cu un jidan vizitiu, intra din noroiul de pe stradă în curtea pavată cu pietroaie a lui Scatiu. Bănică tot sta la îndoială. Stăpînu-său îi făcu vînt :

— Hai, cară-te.

— Mă rugam să-mi dai și mie niște parale...

— N-am, mă.

— Că vine Crăciunul, și n-am nici de unele...

— Ei, al dracului !...

— Zău, boierule.

— Măăă !...

Și jumătate rîzînd, jumătate supărat, Tănase deschise din nou casa de bani și scoase un pumn de argint, din care numără cincizeci de lei, însemnînd în catastif „dați lui Bănică *itidentul* în leafa lui".

— Cară-te.

— Cam puțini, boierule.

— Cară-te odată !

Bănică, ieşind, se întîlni cu Nichitachi. Acesta îl cunoştea, de la alegeri, unde, beat de dimineaţă pînă seară, Bănică era în elementul lui.

— Ce mai faci, Bănică ?

— Sărut mîna, coane Iorgule.

— Acasă-i Tănase ?

— Poftiţi că-i acasă.

Pe cînd Nichitachi intra, Tănase, fără a se uita la el, sări de pe scaun în urma îngrijitorului :

— Mă ! să dai banii la oameni din mîna primarului, cu contract, m-ai înţeles ?

— Da lasă, boierule, că doar n-am îmbătrînit de drumul bisericii...

— Că altfel nu mai vezi nici banii, nici munca, zise Tănase, întorcîndu-se către Nichitachi.

— Păi, dar cum ! zise acesta, rîzînd : ia oaia pielea de pe lup.

Tănase rîdea cu hohot, în faţa celuilalt, care şi el rîdea. Se priviră un moment ca doi buhai.

— Lesne ţi-e ţie : ai cumpărat case, ţi-ai pus banii la dobîndă, şi chef neneaco cu banii băbachi !... Ia şezi. Iei un ceai ?

— Păi să iau, dacă-mi dai.

Iorgu Nichitachi era, ca şi Scatiu, deputat, însă de opoziţie. In parlament părea că merge cu liberalii, dar bine nu se ştia cum vota. In judeţul lui îşi păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala cu care alerga după trebile alegătorilor. Intre el şi Scatiu se încheiase un soi de înţelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate guvernele. Scatiu fiind mai incult, mai bogat şi mai fălos, nu se sfia a se declara pe faţă liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vîntul. Celălalt era mai strîns : îi jucau ochii în cap după toate combinaţiile, după toate afacerile, după toate gheşefturile, dar avea pudoarea de a nu le da pe faţă.

De astă dată venea la Scatiu pentru a-i recomanda pe un jidan, care voia să ia antrepriza zidirii unui spital.

Nervos, spînatec, şiret ca o vulpe, căuta prilejul să intre în vorbă cu îndemînare, fără ca celălalt să ghicească interesul ce-l aducea. Se învîrtea prin casă de colo pînă colo, inspectînd mobilele, punînd mîna pe hîrtia de pe ziduri, privind tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă ai făcut tu, cu casele astea ! Om cu noroc.

Pe cînd el vorbea, intră femeia cu o cutie cu lemne, din care aşeză binişor cîteva pe foc. Nichitachi se întrerupse din vorbă, uitîndu-se lung la dînsa, fiindcă era curăţică şi frumuşică. Pe la spatele ei, făcea semne de admirare lui Scatiu, învîrtind mîna prin aer.

— Ia mai pune lemne, fetică... Pune lemne, că nu-i cald la toată lumea ca la stăpînul dumitale. Lui văd că are cine să-i ţie de cald.

— Ci tacă-ţi fleoanca, mă Iorgule, zise Tănase podidit de rîs, dar vrînd să facă pe demnul.

Femeia ieşi cu mîna la gură, ruşinată de tot. In urmă, cei doi boieri făceau un haz nespus, uitîndu-se unul la altul, urîţi şi libidinoşi ca doi satiri.

— Bată-te Dumnezeu de caraghios !... zicea Scatiu măgulit de o asemenea bănuială, nici la bătrîneţe nu te mai astîmperi, mă ?

— Mare şiret mai eşti, mă Tănase ! Să-ţi spun drept, bine le alegi. Ce zice cucoana de aşa marfă ?

— Taci bre din gură, că te-o auzi cineva.

— Lasă că te lucrez eu în ochii d-ei... Da' îmi dai ceaiul ăla, ori ba ?

Scatiu sună ce sună, apoi se sculă el însuşi să vadă de ceai.

Cînd se întoarse, Nichitachi îl luă de la uşă.

— Ia ascultă, Tănase, am venit la tine cu două trebi : una mă priveşte pe mine, alta te priveşte pe tine.

— S-auzim.

— Am bre pe afurisitul ăla de jidan cu spitalu, care mi-a pus în spinare toate neamurile...

Scatiu se uita în jos. El ştia că evreul era bogat şi că Nichitachi nu umbla degeaba pentru el.

— Iese ceva, Iorgule ?

— Ce să iasă, bre ?... Alergătura şi alta nimic.

— Să fii tu al dracului ?

— Zău aşa, Tănase ! Fă-mi treaba asta, şi am şi eu pentru tine...

— Să vedem.

— Îmi făgăduieşti ?... N-ai decît să scrii băiatului, lui Comăneşteanu, s-aprobe licitaţia...

— Bine, să vedem.

— Ba nicidecum : trebuie să-mi făgăduieşti.

— Bine, frate...

— Cînd scrii ?

— Nu scriu, vorbesc eu, cînd m-oi duce la Bucureşti.

— Aşa, vezi. Acuma pentru tine. Asta-i locmă [1] mare ; tînărul Comăneşteanu s-a pus pe trai şi are nevoie de bani.

— Mihai ? întrebă Tănase, neputîndu-şi ascunde mirarea şi bucuria.

— Nu ştiu bine de se cheamă Mihai... Cumnatul lui Damian.

— Da, da.

[1] chilipir.

— El. A venit ieri la mine Isidor zaraful ; are în mînă o poliţă iscălită în alb.

— Taci, frate !

— Zău aşa. Caută vreo douăsprezece mii de lei, cu dobîndă după om.

Bufniră amîndoi de rîs, uitîndu-se unul la altul.

— Eu i-aş fi dat numaidecît : vindeam nişte hîrtii şi făceam suma. Da' m-am gîndit la tine, zise Nichitachi, clipind din ochii lui şireţi ; tu ai mult interes prin partea locului : ai moşia ta, ai luat şi pe a lui socru-tău, şi poate intri şi-n a Comăneştenilor.

Tănase se gîndea, fără a mai asculta pe celălalt. El vedea deodată ce cîmp larg de exploatare pentru el şi de umilinţă pentru nevastă-sa i se deschidea, dacă ar fi avut în mînă poliţa lui Mihai. Cu toate astea însă, un rest de inexplicabilă ruşine îl împiedica de a primi numaidecît tîrgul. Chipul senin al Saşei, care întotdeauna îi insuflase respect şi admirare, îi răsărea în minte. Un moment avu pornirea de a spune că nu primeşte, dar, samsarul biruind în el licărirea de omenie ce-i insuflase amintirea Saşei, zise :

— Spune jidanului să vie la mine.

În clipa cît el se gîndi, Nichtachi îl străbătea din ochi, neputînd să-şi explice înţelesul acestei tăceri.

— Credeam că ai înnebunit, zise el tare.

— De ce ?

— Să stai tu la-ndoială, cînd îţi cade aşa locmă în mînă !

Tănase se sculă în picioare, pocnind mîinile una într-alta şi învîrtindu-se de colo pînă acolo.

— Cum se poate, domnule !... Nu-i ajunge cît are, păcătosu ! Auzi dumneata, poliţă la jidani, cu iscălitura în alb, un om cu aşa avere !... Ptiu, ruşinea dracului !

— Are avere frumoasă ?

— Cum să n-aibă, domnule ! Au Comăneştii, care-i cît o ţară-ntreagă, au case în Bucureşti, au o moşie la Teleorman, are Suliţa, la munte, care-i numai a lui, rămasă de la unchiul său, colonelul.

— Cu atît mai bine, zise Nichitachi : poţi să-i dai cincisprezece şi să pui în poliţă treizeci.

Dar Scatiu nu se liniştea. Pe lîngă instinctele lui negustoreşti şi ura omului care a muncit şi a adunat, împotriva celui ce risipeşte, un sentiment ciudat de demnitate, ce-şi avea obîrşia în fala lui, îl făcea să-i pară rău de-a binelea de împrumutul lui Mihai. Legătura de rudenie cu conu Dinu şi indirect cu Comăneştenii, pe care, ca toţi parveniţii, o dispreţuia faţă de nevastă-sa, îl măgulea în fundul inimii şi o trîmbiţa pe toate drumurile : o familie mare, cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf, şi la umbra ei i se părea că creşte propria lui umbră.

— Cum risipeşte, domnule, banii ?

— Ei, asta-i ! Tinereţe nu-i ? Aud că are o franţuzoaică de la Paris care-l toacă.

— Aşa !...

— Da.

Scatiu se mai învîrti prin odaie, neliniştit, şi sfîrşi prin a spune lui Nichitachi să-i trimită a doua zi pe Isidor zaraful.

Nichitachi se sculă să plece.

— Nu mă uiţi, Tănase, cu spitalu ?...

— Bine, frate : o vorbă are omul.

IV

De îndată ce ieşi deputatul din opoziţie, Tănase chemă pe fecior şi-l întrebă de Bănică :

— A plecat ori e aici ?

— Ba e aici, boierule, îmbucă ceva.

— Zi-i să vie la mine.

După cîteva minute, îngrijitorul era din nou înaintea stăpînului său.

— Ia ascultă, Bănică, cunoşti pe Haim jidanul, din strada mare ?

— Ăla de la *Cavalerul de modă ?*

— Ce cavaler de modă, mă prostule !

— Ăla de umblă după spital, boierule.

— Ăla. Ce are a face cu *Cavalerul de modă ?*

— Păi nu ţine tot el şi prăvălia de *galanterii !...*

— Aşa ?...

— Păi dar cum : şi prăvălia de galanterii, şi acsizele [1] şi jugăritu [2]...

— Să te duci numaidecît la el şi să-i spui să vie la mine, astăzi, neapărat — m-ai înţeles ?

— Prea bine.

— Să-i vorbeşti la o parte, mă.

— Da' lasă, boierule...

— Haide, pleacă.

Bănică ieşi. În urma lui, Tănase prinse a gîndi din nou la Mihai. Bucuria de a împărtăşi Tincuţei, el cel dintîi, întîmplări extraordinare, pe care le istorisea în felul lui, cu „mă-nţelegi ? aud ?", de astă dată era fără margini : avea în sfîrşit cu ce s-o umilească şi despre partea lui „neni-su Matei". Sări de pe scaun şi se duse la nevastă-sa.

Tincuţa se îmbrăca cu uşa încuiată. El dete buzna să intre, dar, găsind uşa închisă, se opri. Ori de cîte ori se lovea de cîte un fapt, foarte firesc pentru lumea cealaltă, dar cu care el nu era deprins, devenea bănuitor. Ce putea să facă Tincuţa, cu uşa încuiată ? Să

[1] şi *accize* — taxe ce se puneau în trecut pe băuturi şi alte produse la intrarea mărfii într-o comună.

[2] plata pentru un car de lemne aduse din pădure.

lăcătuiască uşa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat ; el se îmbrăca parcă ar fi fost în mijlocul cîmpului, cu toate odăile vraişte, punîndu-şi pantalonii în anticameră, surtucul în salon, după cum i se potrivea.

Bătu la uşă tare. Tincuţa se pieptăna.

— Cine-i ? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sunt. Nu te supăra, domniţo.

Dînsa, fără a mai răspunde, se duse să-i deschidă.

El intră încet, deschizînd uşa mare, solemn şi prost ca un car gol.

— Vă faceţi *frezurile ?*

— Nu mai vorbi prostii. Ce vrei ?

Cînd erau în patru ochi, Tincuţa i le tăia scurt. El, văzînd că nu i se prinde ironia şi nefiind nimeni de faţă să-i asculte spiritul, se domoli.

— Ia ascultă, nevastă : nu ştii una lată de tot...

— Ce este ?

— E lată...

Dînsa nu mai zise nimica, cunoscîndu-i firea sucită, ci-l lăsă să spuie de bun placul lui.

— A fost Nichitachi pe la mine... şi mi-a spus una de n-o s-o crezi...

Dînsa tăcea.

— Asculţi, ori ba ?

— De cu noapte a luat-o.

El se trînti pe un scaun, supărat :

— Tai cheful omului, cînd îi e lumea mai dragă...

— Şi ce ţi-a spus Nichitachi ?

— Închipuieşte-ţi, dragă, că Mihai e plin de datorii...

La numele lui Mihai, Tincuţa se uită prin oglindă la bărbatu-său. Fără voia ei, simţi că i se bate inima, ca unuia ce aşteaptă o nenorocire şi vede venind îm-

părţitorul cu depeşa. Căută să se stăpînească şi se întoarse spre el cu mirare :

— Mihai !...

— Da, Mihai al dumitale.

Ea încercă să zîmbească dînd din cap.

— Al meu !...

— Da, Mihai. E plin de datorii : a luat bani de la toţi jidanii din Bucureşti, pe ipotecă, pe amanet, cu gir, fără gir, cum a putut. Acum umblă pe la ovreiaşii de la noi : Isidor zaraful are o poliţă a lui, iscălită în alb. Caută cincisprezece mii de lei şi e gata să se oblige pentru patruzeci, ca să-şi ţie madama de la Paris.

Tincuţa ascultîndu-l, se făcuse albă ca hîrtia.

Din nenorocire, se isprăvise de pieptănat. Luă cutia cu pudră şi se albi şi mai tare.

— Zor, zor, dă-i cu făină pe obraz !...

Ea se întoarse spre el, binişor, scoase batista şi se şterse pe ochi.

— Ce vrea să zică „o poliţă iscălită în alb" ?

— O poliţă iscălită în alb ? Nu ştii atîta lucru ?

— Nu.

— O poliţă, ştii ce însemnează ?

— Da, cam vag.

— Măăă ! proastă femeie am. Dacă s-ar întîmpla să mor eu, dragă, pe tine te mănîncă toţi din toate părţile. Vino încoace...

Şi, fericit că-i putea arăta superioritatea lui în ceva, o luă de mînă şi o trecu prin mai multe camere pînă în birou, unde deschise casa de fier, scoase un portofoliu lung şi îngust, cu o mulţime de despărţituri, şi-i întinse pe masă mai multe foi de poliţe, unele iscălite şi umplute, altele neiscălite.

— Asta se cheamă o poliţă. Cel ce ia bani cu împrumut se obligă prin foaia asta a-i plăti la cutare

dată, şi scrie aici suma primită şi aici data sau scadenţa, iar dedesubt iscăleşte, precum vezi în astelalte.

Tincuţa descoperi, spre marea ei uimire, că mai toată lumea din oraş datora bani lui bărbatu-său. El urmă :

— O poliţă iscălită în alb vrea să zică o foaie de astea, în care un găgăuţă ca domnul Mihai îşi iscăleşte numele fără să puie suma ce a primit. Cine iscăleşte asemenea poliţe, mai bine să-şi lege o piatră de gît şi să se dea pe gîrlă. Ai priceput ?

— Da.

El închise la loc casa de fier şi trecură din nou la Tincuţa. Tănase se aşeză pe un scaun, gîndindu-se. Ea îl observa cu coada ochiului.

— Nu ştiu ce dracu să fac, zise el nehotărît.

— Cu ce ?

— Cu poliţa fleacului ăsta de Mihai.

Ea se întoarse repede către dînsul :

— Cu ce ?

— Cu poliţa lui Mihai.

— E în mîinile tale ?

— Ba nu, dar n-am decît să zic jidanului să mi-o aducă. Tot stau şi mă gîndesc ce să fac : s-o las, intră pe mîna vreunui cămătar, care îi dă cincisprezece mii de lei şi pune în poliţă patruzeci. Da' tot mai bine s-o iau : îl scap de camătă... şi-l am la mînă.

Tincuţa, în vreme cît el vorbea, se uită la dînsul cu ochii pe jumătate închişi, cu gura pornită pe un surîs amar şi batjocoritor, cu o infinită expresie de dispreţ, gata să-i zică un cuvînt teribil. El nu vedea nimic.

— Tu ce zici ?

Ea se stăpîni cît ce putu.

— Eu zic să n-o iai.

— Vezi bine : dumitale nu-ţi convine să ştii că am la mînă pe unul de-ai lui „neni-tu Matei".

— De ce vorbeşti aşa, Tănase ?... Tu singur zici că n-ai vrea să superi pe Saşa...

— Am zis aşa, ca să fie vorbă...

— Foarte rău dacă ai zis numai aşa.

— Parcă am uscat rufele pe o frînghie cu dumneaei !...

— Ce urît vorbeşti !...

— Se poate ; aşa ştiu eu să vorbesc, şi-mi merge bine. Dumneavoastră, care vorbiţi frumos, vă mîncaţi averile ca păcătoşii.

— Te rog, Tănase : gîndeşte-te că şade ruşine să afle lumea că faci camătă.

— Da' ce se potriveşte !... Obrazul cel subţire al cucoanei se roşeşte... Ia mai dă-i cu făină, că-ţi trece...

Ea, în adevăr, se făcuse roşie şi se uita la dînsul cu ochii aprinşi.

— Ia ascultă, Tănase, nu mai vorbi aşa, că mă faci să te urăsc... Gîndeşte-te ce lucru dezgustător e pentru mine, să afle Saşa că noi am dat bani fratelui ei, bani cu camătă !

— Am înţeles... zise el, vrînd să se scoale şi să iasă.

Tincuţa sări la uşe şi o încuie. Rîdea şi tremura.

— Nu te las, pînă ce nu-mi vei făgădui...

El se scutură o dată şi o azvîrli cît colo de la uşă.

— Ia fugi, femeie, şi nu te amesteca unde nu-ţi fierbe oala !...

Apoi ieşi repede şi trînti uşa cu zgomot. Ea se lovi de scaun şi rămase alături, grămadă.

— Mizerabil !... Mi-ze-ra-bil ! strigă ea, scrîşnind din dinţi şi plîngînd.

Rămase acolo cîteva minute, ținîndu-și degetul la care se lovise, cu mîna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batistă de pe masă și-și șterse ochii. Apoi rămase în mijlocul odăii, gîndindu-se. Ce era de făcut? Numele bancherului evreu îi răsări în minte: Isidor! I se părea un nume groaznic, de jidan cu mîinile lungi și hrăpitoare. Îl vedea în fața lui bărbatu-său, tîrguind polița lui Mihai. Și ea știa toate astea, și nu era în stare să facă nimic. Nimic! Se putea să nu facă nimic?... ce să facă?

Îi veni în minte să-i scrie Saşei. Și numaidecît se îndreptă spre salonașul ei, să caute hîrtie și cerneală. Însă, după cîțiva pași, se opri, gîndindu-se la scandalul ce ar fi produs scrisoarea ei. Cum ar fi judecat-o Mihai? Se întoarse înapoi și se văzu în oglindă, cu ochii roșii, cu pudra mototolită pe obraz: era urîtă. Urîtă!... Îmbătrînea înainte de vreme, își rodea sufletul alături de mizerabilul ce o chinuia făr' de milă, pe dînsa și pe tată-său. Îi veni să plîngă din nou, și șezu pe același scaun pe care o aruncase cu un minut mai înainte, ducîndu-și batista la ochi, fără nici o putere...

După cîtva timp se sculă. Își aduse aminte că era urîtă cu pudra pe obraz, pe care nu o pusese decît ca să-și ascunză paliditatea, și se spălă, își muie chipul în apă și se răcori. După aceea deschise o fereastră, ce da spre grădina tristă, și se uită pe gînduri în fundul zării: nimic.

Cu toate astea, aerul rece păru a-i da oarecare energie. O idee îndrăzneață îi trecu prin minte: să se ducă în persoană la jidan, înainte ca acesta să dea polița lui Tănase. Dar cine era Isidor zaraful? unde ședea? Nu se gîndea la nimic. Zise să-i puie caii, se îmbrăcă repede și peste un sfert de ceas era în trăsură. Spuse vizitiului s-o ducă la magazinul

obișnuit, „să cumpere niște ciorapi pentru boierul cel bătrîn"; simțea astfel nevoie să explice pentru ce se ducea în tîrg.

În poartă se întîlni cu Bănică, care aducea pe Haim evreul, ca un jandarm. Mulțumi pentru închinăciunea lor, fără a-i vedea. Însă, după un moment, barba evreului îi răsări în minte fără nici o cauză. Începu să bănuiască: dar dacă o fi Isidor zaraful? Și cu cît se gîndea, cu atîta se întărea mai mult în ideea că era el. Ba chiar i se păru că mîna cu care Haim își scosese pălăria era lungă și hrăpitoare ca mîna închipuită a bancherului. Se mișcă să oprească pe vizitiu, dar se simți jenată ca și cum acesta ar fi înțeles ce se petrecea într-însa. Totuși, îl opri:

— Întoarce, am uitat ceva.

Alături de biroul lui Scatiu era o cameră goală, plină cu dulapuri. Tincuța își lăsă pălăria ce avea în cap și, sub cuvînt de a-și scoate căciulița de iarnă dintr-o cutie, intră singură în odaia de garderobă.

În dreptul ușii ce da în birou, sta un dulap. Ea își lipi urechea de ușe și ascultă.

Haim de-abia intrase. Vorbeau de lucruri fără interes, de comerț, de daraveri, pe care Tincuța le pricepea numai pe jumătate. În cele din urmă auzi pe Tănase zicînd evreului:

— Te-am chemat, domnule Haim, ca să te întreb dacă ții mult la antrepriza spitalului... fiindcă au venit mai multe persoane să mă roage să stărui la București pentru publicarea unei noi licitații.

— Mai multe pursoane!... Ha?...

— Da, mai multe persoane.

Jidanul bolborosea o limbă ca vai de ea, cu „iu! vei! pursoane!"; Scatiu urma, indiferent:

— Țineam să știu dacă ai vreun interes...

— Iu am interes, mă rog, cum să n-am...

— Ce sumă se cheltuieşte cu clădirea ?...
— O sută zece mii, mă rog.
— Şi dumneata ce ofertă ai făcut ?
— Iu ?...
— Da ; cît ai lăsat sub deviz ?
— Iu ai lăsat trei la sută sub *duviz.*
— Trei la sută ? Minunată afacere !... Nu mai erau alţi concurenţi ?
— Mai erau, mă rog, da iu am mulţumit pe dumnealor cu *dispighibeala.*
— Aşa ?... Apoi uite că vin alţii şi cer să nu se aprobe oferta dumitale.
— Oferta !...
— Da, oferta.

Evreul părea a se gîndi, fiindcă Tincuţa nu-l mai auzea. Apoi iar o luă :

— Şi iu vii să rog pe dumneavoastră să faceţi atîta bunătate de stăruiţi să se aprobe.
— O să-mi vie cam greu : trebuie alergătură, pierdere de vreme...
— Eu înţeleg, mă rog : unu la sută pentru cine aduce contractu iscălit... şi încă unu pentru cine stăruieşte să se primească zidirea cînd este gata.
— Ia ascultă, domnule Haim, dai două mii de lei să-ţi aduc contractul la mînă ?...
— Zău, domnu Sotirescu, este mult... Aşa să n-am parte eu de *cuptii* a meu, dacă nu este prea mult...

Şi astfel îi ascultă cîteva minute încă, ciorovăindu-se ca ţiganii, unul mai dînd o sută, altul mai lăsînd una, pînă ce căzură la învoială.

Dezgustată de bărbatu-său şi mai mult, de era cu putinţă, dar fericită că evreul acesta se chema Haim iar nu Isidor, Tincuţa ieşi din nou, în trăsură.

In magazinul în care intră să cumpere ciorapi lui conu Dinu se ţinu bine, vorbi liniştit şi, la ieşire, întrebă foarte firesc de adresa lui Isidor. Se mira ea însăşi de atîta îndrăzneală. Băieţii din prăvălie săriră s-o însoţească pînă la bancher, fiindcă era la doi paşi. Ea mulţumi şi se duse singură.

Comptuarul d-lui Isidor era instalat într-o boltă veche, despărţit cu zăbrele de lemn în trei părţi : într-una, un jidănaş cu pistrui, cu părul roşcat, cu urechile blegi, murdar, aduna la coloane de cifre ; într-alta un bătrîn cu barba albă, cu un crîmpei de ţigară de foi, care-i ardea mustăţile, număra nişte gologani şi-i punea în fişicuri ; în a treia despărţitură nu era nimeni. Pe jos noroi ca în stradă ; în aer miros rău.

Tincuţa întrebă de d. Isidor. Jidanul cel mititel chemă pe cel bătrîn.

— Ce poftiţi, mă rog ?
— Aş vrea să vorbesc cu d. Isidor bancherul : eu sunt doamna Sotirescu.

Evreul se dete numaidecît la o parte, deschizîndu-i portiţa de lemn, şi o rugă să intre într-o cameră din fund :

— Poftiţi, mă rog, aista este fiul meu, eu sunt părintele lui.

Tincuţa se găsi în faţa unui om tînăr, care, ca şi ceilalţi, făcea la socoteli. El o rugă să şadă, şi ieşi să vorbească cu tatăl său. După cîteva minute se întoarse foarte respectuos. Nu semăna de loc cu cel închipuit, nu avea mîinile lungi, nici aerul hrăpitor, ci părea serios, era miop şi stîngaci.

— Cu ce vă pot servi, mă rog ?

Tincuţa se simţea cu sufletul la gură, ca la pension, cînd venea profesorul de la stat să pună întrebări. Zîmbea şi se uita la bancher fără să-l vază.

— Aş vrea să vă fac o rugăminte... Eu sunt doamna Sotirescu, rudă cu d-l Comăneşteanu...

— Da ?!
— Aveţi o poliţă a sa neiscălită...
— Neiscălită ?...
— Nu. Vream să zic iscălită în alb...
Greşeala aceasta o făcu să se roşească şi mai tare.
— Mă întrebaţi un lucru, la care meseria noastră ne împiedică de a răspunde. Cu toate astea, fiindcă sunteţi rudă cu d-l Comăneşteanu, socot că pot să vă spun că aşa este : avem o poliţă a dumisale, iscălită în alb, şi suntem autorizaţi de corespondentul nostru din Bucureşti s-o negociem pentru cincisprezece mii de lei. Noi n-am voit s-o luăm pe socoteala noastră, fiindcă nu avansăm bani decît numai la comercianţi şi pe termen scurt.
El păru a se gîndi. Apoi adause :
— Mă mir însă că d-l Comăneşteanu caută bani în oraşul nostru, mic şi fără capitaluri, cînd ar putea să găsească aşa de uşor la Bucureşti.
Tăcu şi păru a se gîndi din nou. Tincuţa, încetul cu încetul, se liniştea. El iar urmă :
— Afară numai dacă n-o fi vrut să nu-l afle familia...
— Da, dar iată că noi tot am aflat.
Bancherul înălţă din umeri, ca şi cum ar fi avut nevoie să se dezvinovăţească :
— Ce să fac !... Eu bani n-am : trebuia să-i caut la cineva. Aici în oraş, afară de boierul d-voastră şi alţi doi-trei, toţi sunt datori...
— Da ?
— Da. Averi sunt, dar lumea s-a învăţat rău : un an face bucate bune, le vinde şi le mănîncă ; la anul nu se face nimic, sau grîul n-are căutare şi intră în datorii... Sunt puţini boieri la noi cuminţi, cum este al d-voastră... Aşa că eu, neputînd să merg la dumnealui după bani, am mers la d-l Nichitachi.

— Şi la altcineva n-aţi mai fost ?...
— La nimeni, pe cinste.
— Atunci vă rog să trimiteţi poliţa înapoi... Se poate ?
Dînsul se gîndea, uitîndu-se în pămînt :
— Se poate... dar pierdem comisionul.
— Eu nu înţeleg mult din asemenea afaceri, zise Tincuţa însufleţită, dar vă rog, dacă se poate să restituiţi poliţa, restituiţi-o, şi mă veţi îndatora foarte mult... La orice nevoie, voi fi gata să vă servesc pe lîngă bărbatu-meu...
Evreul cel tînăr ieşi să se înţeleagă cu cel bătrîn, şi Tincuţa îi auzi în cealaltă odaie. După cîteva minute intrară amîndoi. Bătrînul, cu un aer mai de cămătar şi mai umilit, se înduioşă în faţa Tincuţei şi-i făgădui să trimită poliţa înapoi, dar o rugă numai decît să stăruie pe lîngă bărbatu-său ca să facă totul să nu se aprobe licitaţia spitalului. Intră în detaliuri de preţuri, invocă interesul oraşului, pleda ca un avocat, acuzînd pe Haim că era un „jidan *impisibil*". Tincuţa se uita la el, gîndindu-se în ce straniu mod se încurcă ţelele intereselor, cum intră cineva din bun senin în intrigi, cum începe să mintă şi să se prefacă, fără nici un gînd. Îi rugă s-o ierte (aducîndu-şi aminte de cele ce auzise din colţul dulapului) că de astă singură dată nu putea să le fie de nici un folos, deoarece apucase şi făgăduise altora... şi astfel avu aerul în faţa lor că se amestecă în treburile bărbatului său, ea, care niciodată nu se gîndise la astfel de lucruri.
Bătrînul se uită lung la celălalt, şi după aceea făgădui Tincuţei că înapoiază poliţa. Ea surprinse cu mirare o expresie de nespusă *tinereţe* în ochii evreului bătrîn cînd privea spre fiu-său.

— Aista nu-i *cuptiul* de jidan, zise el, bătîndu-l pe umăr. Dacă nu ar semăna la mine, aş zice că nu este al meu... Dar are inima de la mamă-sa, Dumnezeu s-o ierte.

Şi bătrînul luă, cu mîinile lui, galbene de ţigară, mîna Tincuţei, şi-i istorisi pînă la uşă cît era de bună răposata „soţie a meu" ; cum trimisese pe tînăr să facă şcoala de comerţ din Bucureşti, ca să devie bun *rumun,* şi aşa mai departe.

Tincuţa ieşi, mişcată de vorbele evreului, şi se urcă în trăsură, uşoară, fericită, deplin încredinţată că scăpase pe Mihai de la mare pericol.

V

Tincuţa iubea pe Mihai de mult. După ce el plecase în străinătate, ea îi scrisese la început, cum se învoiseră la cea din urmă plimbare în luntre, fără teamă şi fără înconjur. Dar după prima venire a lui Mihai în vacanţe, cei doi copii ce se despărţiseră jumătate plîngînd, jumătate rîzînd, se regăsiră schimbaţi. Fiecare se miră de prefacerea ce luase celălalt : lui începuse să-i crească mustăţile, să i se accentueze liniile, să i se îngroaşe vocea ; ei i se micşorase talia, i se umpluse pieptul, îşi schimbase pieptănătura. Tincuţa găsea că Mihai îşi păstrase prea mult din graţia de adolescent crescut între femei, ce o avea la plecare ; el de asemenea că Tincuţa devenise de o sensibilitate supărătoare, era distrată, plină de amor propriu.

În adevăr, fata trecuse prin criza prin care trec toate semenele sale, cînd, între şasesprezece şi douăzeci de ani, încep a fi luate în băgare de seamă, mai cu seamă dacă sunt frumoase şi au zestre. I se împli-

neau toate dorinţele, i se deschideau uşile, i se arăta lumea pe laturea petrecerilor. Fusese la Bucureşti cu Saşa, mersese la teatru, la două-trei baluri ; plăcuse tinerilor ; jucase pînă noaptea tîrziu, îmbătată de farmecul valsurilor ; gustase, în fine, din amăgitoarea fericire a tuturor fetelor tinere, şi adusese în liniştea ei de acasă umbra nehotărîtă a unei vieţi noua.

Iar acasă întîlnea aceleaşi chipuri : pe subprefect, doi-trei prieteni bătrîni, pe Tănase Sotirescu, poreclit Scatiu, şi atîta tot. Astfel că, negăsind în nici unul asemănare cu ceea ce începuse să viseze, îşi făurea o lume primejdioasă de iluzii ; citea cu nesaţiu romane fantastice, din care sărea pagini întregi de descrieri, fiindcă numai amorul o interesa. O închipuire de sine nesănătoasă lua locul naivităţii de pînă aici, ceea ce făcea să găsească pe ai săi şi casa lor plicticoasă. Era viaţa, care-şi cerea drepturile sale. Coana Sofiţa, la fiecare nemulţumire a fetei, revenea cu aceeaşi vorbă :

— Mărită-te. Du-te la casa ta, şi fă cum îţi place.

Ea ţinea mai mult ca oricînd să dea pe fiică-sa lui Scatiu. Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusururilor ginerelui : „E cam bătrîior ; da' e om de ispravă, harnic, bogat — ce mai vrei ?" Conu Dinu înălţa din umeri, dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa, că-i era frică de moarte, că nu se simţea bine, îl impresionase. Scatiu scos mereu înainte de coana Sofiţa, azi cu daruri, mîine cu o nouă cumpărătură de moşie, începuse să fie tolerat.

În sufletul fetei, dorinţa de a trăi de sine, de a fi stăpînă în casa sa, de a vedea şi primi lume, se amesteca în mod nehotărît cu chipuri noi din Bucureşti, cu chipul lui Scatiu, cu viaţa la oraş. Calităţile solide ale firii sale păreau deocamdată că sunt

puse deoparte, și numai frivolitatea vîrstei plutea la suprafață. Imagina lui Mihai îi tulbura cîteodată planurile, însă era imagina unui copil, pe cînd ea era acum fată de măritat.

Cînd auzi că băiatul se întoarse din străinătate, avu cîteva bătăi de inimă și mai cu seamă o nespusă curiozitate de a vedea cum era acum Mihai. Iar cînd îl văzu, devenit aproape om, cu vocea puternică, cu mustața înfiripată de-a binele, și totuși zicînd Sașei ca mai-nainte „maman", cu grație și măsură în toate, dînsa se simți oarecum umilită. El de asemeni o găsi schimbată, cam pretențioasă, gata să se supere la fiecare glumă, și, numai după ce Sașa îi spuse despre planurile de măritiș ce se făceau pe socoteala Tincuței, înțelese, în parte, noua ei fire și tăcu.

Astfel iarna, după întîia venire a lui Mihai, fata se mărită după Scatiu.

De la cea dintîi zi pînă în momentul cînd o întîlnim ieșind de la zaraf, viața Tincuței fu o luptă neîntreruptă cu necazurile.

La un an după căsătorie i se născu fata, la doi ani muri mamă-sa, mai pe urmă conu Dinu căzu la pat — iar în tot lungul vremii acesteia, lupta zilnic cu mojiciile lui bărbatu-său și cu răutatea soacrăsei. Negreșit toate iluziile lunatece din înaintea căsătoriei se împrăștiară ca norii la vînt. Le luă locul o viață de provincie, placidă, monotonă, cu scene dezgustătoare de ale coanei Profire, cu satisfacții de amor propriu rău alese, precum rochii bogate ca să n-o mai întreacă alta, chefuri și chiolhanuri cînd venea vremea alegerilor, iar restul timpului economii supărătoare. Fală în toate, casă mare, două pianuri, reviste străine, seră cu flori, etc., dar interdicție pe toată linia de a se folosi cineva de ele. Mai cu seamă

a cînta la piano și a citi sau a învăța limbi străine și a le vorbi erau pentru Scatiu lucruri nesuferite.

Astfel, de la început chiar, calitățile statornice ale Tincuței, care fuseseră întunecate un moment de nebunia trecătoare a vîrstei, îi fură de mare folos, ca să poată răbda viața mai departe.

După alți doi ani, revăzu pe Mihai, jenată, tremurătoare, vorbind puțin, de teamă să nu-i pară provincială. El era sufletește același. Soră-sa îi spusese de traiul Tincuței, și el căuta s-o mîngîie, tihnit, limpede la minte, fără nici o amintire de altădată, dînd lui Scatiu o importanță serioasă. Trecură astfel la țară două luni, care părură Tincuței fermecătoare. Mihai plecă din nou, pentru a-și termina învățăturile.

După a doua lui plecare, Tincuța rămase singură, atît de singură și de nefericită cum nu se mai simțise niciodată. Viața ei cu bărbatu-său îi părea o monstruozitate. Îl privea dușă pe gînduri, încremenită, cum ai privi o prăpastie adîncă în care a căzut cineva. Din norocire, Scatiu se alese deputat și se duse la București, de unde nu venea decît la o săptămînă ori două. În lipsa lui, dînsa trecea nopțile albe, citind tot ce-i cădea în mînă, rămînînd ceasuri întregi cu cartea căzută pe pat și cu ochii țintă pe un punct din aer. Cel mai mic lucru o făcea să plîngă. Cînd adormea, somnul îi era plin de visuri. Visa totdeauna pe Mihai, în fel de fel de împrejurări, că zbura, că murea, că se plimba cu dînsa la Paris, cum vorbiseră în luntre, că-l rănea cineva — și se deștepta tremurînd, înfiorată toată ca de friguri. După ce se liniștea, întorcea perna pe partea cealaltă, își ridica părul moale de pe frunte și se gîndea la dînsul. Îl iubea? Acesta era amorul? Ea nu știa. Simțea numai că ochii ei îl caută prin întuneric, prin lumină, aproape sau departe, peste tot, și că o ne-

înfrînată dorință de a-l strînge la piept ca pe un copil, de a-l încălzi, de a-i face bine, ca o rîndunică unui pui, îi frămînta toată firea. Sașa, care îi fusese totdeauna simpatică, îi era acum dragă. Se uita la dînsa lung, fiindcă în privirea ei adîncă găsea aduceri aminte de dînsul; o oprea cîteodată din rîs și-i zicea încet: „Ia mai rîzi, e așa de frumos!"... ceea ce făcea pe Sașa să rîză și mai tare.

Dar Sașa se ducea la București, iar ea trebuia să vină acasă. Petrecu o iarnă pustie, fără o mîngîiere de la nimeni. Tănase începea să dea în pîrtia politicei, și-o înnebunea cu gogomănii prinse ici și colo prin coridoarele Camerei. Soacră-sa o revolta prin simpla ei ființă, buhavă și trivială. Nimeni n-o înțelegea.

Și era un noroc că n-o înțelegea nimeni, fiindcă numaidecît ar fi ghicit secretul ce cu atîta dragoste ascundea în suflet.

După cîteva luni de la a doua plecare a lui Mihai, se deprinse cu această nouă formă de trai. Nu mai dormea și slăbea, dar era mulțumită: viața ei avea un țel, inima ei bătea fiindcă bătea inima lui.

Cînd în toamna anului viitor se întoarse Mihai definitiv, ea îl aștepta la țară, cu toți ceilalți, liniștită, dusă pe gînduri în zarea în care călătoreau cocorii. Numai Matei părea a bănui ceva, dar cu firea lui bună nu îndrăznea să ridice capătul vălului ce acoperea toate. O dată, pe cînd ședeau amîndoi în cerdacul de la Comănești, Tincuța dusă cu ochii în gînduri — Matei se uită lung la dînsa, îi mișcă binișor o viță de păr de pe tîmple și atingîndu-i fruntea cu degetul, îi zise:

— Ce se petrece aici?

Ea îl privi zîmbind:

— Cine știe!...

În sfîrșit, Mihai sosi.

Erau din nou cu toții la gară, ca la întoarcerea din străinătate a lui Matei. Dar, desigur, nici atunci și nici acum nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva, cum palpita inima Tincuței. Cînd îl văzu coborîndu-se din vagon, se strînse de brațul Victoriei cu putere, iar cînd fata se repezi să îmbrățișeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas înapoi. Întinse mîna lui Mihai zîmbind, dar cu ochii înotînd în lacrămi, pe care însă într-o clipă bucuria și căldura lăuntrică le absorbi.

Petrecură toamna văzîndu-se aproape în toate zilele. Tincuța era fericită; îl știa aproape de dînsa și nu dorea mai mult. Nimeni nu ghicea starea sufletului ei. Sașa cunoștea nevoile Tincuței, în viața cu Scatiu, și-i respecta tăcerea. O vedea de cîtva timp mai slabă, dar i se părea și mai senină. — Se deprinde omul cu toate în lume cînd are voință și demnitate, gîndea Sașa.

O singură dată se simți Tincuța în primejdie. Venise spre seară la Comănești și nu găsise pe nimeni: Sașa și fetele erau la plimbare pe jos. Ea sta în cerdac, singură. Își scoase pălăria și se uita în apusul soarelui, cînd văzu pe Mihai intrînd pe poartă, călare. El veni drept la dînsa, mirat de tăcerea ei, și o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsea că era cam tîrziu. Se uită la el, zîmbind. Mihai îi luă pălăria de pe masă și i-o puse în cap, cu grije și temere să nu-i strice pieptănătura. Ea se sculă încet, coborî scările și porni alături de el, tăcută. Dînsul vorbea repede, istorisea glume, căuta s-o înveselească și să îndepărteze jena ce o stăpînea. Turică le sări în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo cîteva radicale de-ale lui fură binevenite. Mihai făcu haz:

— Toate se schimbă în lumea asta, numai furică nu.

După aceea tăcu şi el, mergînd domol lîngă Tincuţa. Se păru că vremea din urmă îl prinde şi pe dînsul, cu melancolia celor ce au fost şi nu mai sunt. Dar îşi reveni în sine numaidecît. Se întoarse către dînsa rîzînd :

— Ce teribili suntem !... Ia să grăbim pasul...

Şi luă mîna Tincuţei, o trecu sub braţul lui şi începu să meargă mai repede.

— Minunată vreme ! Dacă ar ţine aşa mai mult, să nu fim siliţi să plecăm curînd la Bucureşti !

Ea tăcea. Ieşiseră din sat şi se îndreptau spre heleşteu. Mihai se opri deodată.

— Dumneata nu zici nici o vorbă. Poate că nu voiai să vii la plimbare... Să ne întoarcem.

— Să ne întoarcem, zise ea, ridicînd ochii spre el. Aş fi dorit să mergem spre malurile heleşteului, însă cred că e tîrziu.

Şi, însufleţindu-se, îl sili să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese de tot. Amurgul punea un fond de argint liniilor satului, ce se tăiau cu putere în faţa clarului obscur.

— Cum trec toate — nu-i aşa ?... zise ea tremurînd. Mă gîndesc la drumul dumitale pe lac... de-acum cinci ani.

El îi luă mîna şi se plecă binişor spre dînsa, căutînd parcă să nu-i deştepte amintiri triste. Ea îi făgăduise, în plimbarea de care vorbea, să nu se mărite.

— Şi eu m-am gîndit adeseori, zise Mihai, şi mă gîndesc încă... Ce a fost frumos în viaţa noastră trebuie să ne rămînă în suflet. Mai mult nu putem cere de la firea omenească, ale cărei meniri sunt aşa de nesupuse nouă.

Tincuţa simţi un val de căldură că i se urcă de la inimă spre tîmplă. Îşi rezemă capul de umărul lui şi se opri.

— Te rog... Nu pot să mai umblu... Lasă-mă pe prispa unui ţăran şi du-te de-mi adu trăsura.

El voi să trimeată pe cineva în locul lui şi el să stea lîngă dînsa, însă ea nu primi. Îi strîngea amîndouă mîinile în mîinile ei zicîndu-i mereu :

— Du-te !... Te rog !... Te rog să te duci, să nu asculţi mîinilor mele !...

Şi el se duse, îi aduse trăsura, o aşeză binişor într-un colţ şi se despărţi de dînsa. Astfel trecu acest val primejdios. Şi trecură încă doi ani.

Dar fiecare an săpa o dungă mai adîncă în inima ei. Vara, cînd putea trăi aproape de dînsul, înviora. Restul timpului se necăjea cu bărbatu-său, pirotea de frig în pustiul luxos de acasă, fără nici o speranţă.

VI

Veneau sărbătorile Crăciunului, şi cu ele se apropia sosirea ministrului şi prin urmare a lui Mihai. Tincuţa alerga de colo pînă colo ca toate să fie la locul lor, îngrijite şi curate. Prefăcu o parte din casă, găti odăile musafirilor, puse cu mîna ei cîteva lucruri neînsemnate în camera lui Mihai, între care un portret al mamei lui, şi aşteptă.

Cînd se gîndea la ce făcuse, ducîndu-se la evreul cu poliţa, se ruşina singură. Dar pe de altă parte era încîntată ; scăpase pe Mihai din ghiarele lui bărbatu-său. Scatiu aşteptase pe Isidor a doua zi, însă în locul lui venise Nichitachi să-i spuie că „au pierdut locmaua“ deoarece *junele* găsise bani la Bucureşti.

Tănase nu mai pomeni nimic Tincuței. Însă din vorba lui cu nevastă-sa, rămăsese în mintea ei expresia brutală „să-și ție madama de la Paris". Va să zică Mihai avea o amantă. Era oare cu putință ? Era cu putință ca el, omul cel mai delicat, cel mai fin, în jurul căruia mintea ei vedea numai senin, să se asemene cu Nichitachi sau cu bărbatu-său, care la București făceau tot felul de necuviințe ?... Se tot gîndea mereu. O durea capul gîndindu-se. Ar fi voit să întrebe pe Tănase, însă se temea să nu deștepte bănuieli.

Într-o dimineață, împărțitorul aduse o scrisoare, care amărî inima Tincuței.

După ce ea ieșise de la Isidor zaraful, tînărul bancher se ținuse de cuvînt și înapoiase numaidecît polița, însoțind-o cu o explicație confidențială către corespondentul lui din București, în care-i povestea cum venise doamna Sotirescu, ce-i zisese și pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase lui Mihai cele cuprinse în răspunsul zarafului din provincie.

Deocamdată Mihai rămase foarte mîhnit : era încredințat că lucrul pornea de la Sașa. Negreșit, el se ascunsese de dînsa, și ea, la rîndul ei, se ascundea de el. Atunci firea lui dreaptă îl duse în fața soră-si, căreia îi spusese pentru ce îi trebuiau banii, lăsîndu-i să înțeleagă, cu glume și vorbe bune, că își dă bine seama de ce făcea, și că, deși polița era în alb, instrucțiunile bancherului erau limpezi, dobîndă fixată și celelalte. Sașa rîse de dînsul, îl încredință că nu pricepea o iotă din toată încurcătura asta și îl ajută să ia banii de la bancă.

Mihai nu mai înțelegea nimic nici el. Atunci scrise Tincuței o scrisoare jumătate glumeață, jumătate ironică, care ar fi trecut cum ar fi trecut dacă n-ar fi cu-

prins sfîrșitul, în care zicea că, pentru cauze neprevăzute, e silit să nu mai însoțească pe ministru.

Tincuța, care era deprinsă de mult cu toate, cu asta nu se putu deprinde. Răspunse lui Mihai cu violență, spunîndu-i adevărul, scurt, și rugîndu-l să nu mai adauge la cupa de amărăciuni cea din urmă picătură. În aceeași zi se îmbolnăvi.

El, primindu-i răspunsul, rămase încremenit. Cît rău îi făcuse fără voie !... Ce prăpastie era în sufletul ei !... Îi era necaz și rușine de cele întîmplate, mai ales de ironia din scrisoare. Umblă cîteva zile fără căpătîi, trist, căutînd să uite.

În vremea asta Scatiu se da de ceasul morții. Se întrunea în toate zilele cu deputații și senatorii din majoritate, la el acasă, unde venea și prefectul, cîteodată și unul sau doi subprefecți mai isteți, spre a pune la cale primirea ministrului. Primarul orașului umbla din prăvălie în prăvălie, ca pe vremea alegerilor, rugînd lumea să iasă la gară cu mic cu mare. Negustorii erau invitați să cureță stradele, fiecare pînă la jumătate, ca apoi „serviciul municipalității", să ridice noroiul. Unii zîmbeau la auzul acestei pompoase calificări, deoarece „serviciul" în chestiune se compunea din două cărucioare desfundate, care mai mult murdăreau decît curățau ulițele. Se luară măsuri să se umple cu pietriș toate gropile și hîrtoapele din drumul ministrului ; se hotărî trăsura care avea să-l aducă de la gară, și neapărat se alese „carîta domnului Sotirescu", o cloșcărie de cînd lumea, cumpărată la mezat și dată acum, în vederea evenimentului, pe mîinile lui Ferenz caretașul ; se ordonă subprefecților să aducă de primprejur țărani chiaburi, și altele. Mare neînțelegere asupra persoanei care trebuia să se urce în trăsură cu ministru : prefectul ori primarul ? Unii ziceau prefectul, alții primarul.

— Mă rog, pardon, ia să ne înțelegem, zicea domnul Alexandriu, partizanul prefectului: cine reprezintă pe onoratul guvern?

— Ia slăbește-mă, nene, cu onoratul guvern! Domnul ministru vine aici în casa noastră; *or* mandatarul nostru este d-l *primare*.

— Ba pardon, să mă iertați: domnul ministru vine el oare în oraș sau în județ?... Aud? Vine în județ. Atunci cine reprezintă interesele județului față cu onoratul guvern?

— Consiliul județean, zise unul: să se urce în trăsură cu toți consilierii.

Un rîs general însoți propunerea. Alexandriu se înfurie:

— Ia mă rog, să nu facem comicării. Eu nu sunt de ieri de alaltăieri scos la lume ca dumnealui; că am văzut cînd a primit Napoleon al III-lea pe împăratul Rusiei, și pe vodă cînd a primit pe marele duce Nicolaie, și cînd a strigat Gambetta *„Vive la Turquie, monsieur!"* [1]

— Floquet, Floquet, coane Tudosie: a strigat *„Vive la Pologne"*, nu *„Vive la Turquie"* [2], zise prefectul.

— Floquet, Gambetta, tot un drac.

Scatiu rîdea mai tare decît toți ceilalți de *bofonatele* bătrînului Alexandriu, așteptînd, roșu și enervat, să vadă lui ce rol îi dau.

În sfîrșit, hotărîră să-l însoțească prefectul, pînă la palatul prefecturii, iar primarul să-i ție un *speech* la gară; cînd o fi să meargă acasă, să-l însoțească Scatiu. Acesta se apăra cu gura jumătate, încurcînd fraze fără rost: „că mi s-a bolnăvit nevasta tocmai acu, mă-nțelegi dumneata, cînd îmi ard călcîile de treabă, cu afurisita asta de *enfluență*".

[1] Trăiască Turcia, domnule!
[2] Trăiască Polonia, nu Trăiască Turcia.

În adevăr, de cînd se îmbolnăvise Tincuța, el umbla forfota de colo pînă colo, trîntind ușile, înjurînd slugile, dînd dracului pe toată lumea. Alerga de la grajd, unde vizitiii frecau *alămurile*, pînă la sofragerie, unde Costea freca argintăria, făcînd din treacăt observațiuni caraghioase, cu privire la putinile de la streșini sau la curcanii ce umblau prin curte. I se auzea vocea pînă în vecini, strigînd argatul:

— Ioane! Ioane! da' n-auzi, mă afurisitule!

Omul sărea din bucătărie, cu căciula în mînă:

— Porunciți, coane.

— Nu vezi curcanii ăia cum se plimbă prin curte?

— Păi ce să le fac?

— Să te ia dracu și pe tine și pe ei!... Cotineață n-ai mă, să-i închizi?

— Ba este, boierule... Iacă mă duc să-i închid.

— Da' putinile alea de ploaie?... Le-ați întins pe toate acuși, cînd vine ministru!...

— Păi ce să le fac, coane?... doar să le închid și pe ele cu curcanii.

— Nu, boule, să le pui în șură, la locul lor...

„Acuși, cînd vine ministru" era lozinca cu care lovea în cap pe cine întîlnea. De se întîmpla să-i ceară cineva ceva, răspundea totdeauna cu aceleași cuvinte:

— Acuși ți-ai găsit și tu, cînd vine ministru?

Se chibzuise el că un fecior singur nu ajunge, și chemase pe teleliță [1] să-i aducă încă unul, vremelnic. Costea se simțea insultat de această lipsă de încredere, și de la cea dintîi întîlnire se ciocni cu adversarul său, dîndu-i o sfîntă de bătaie de-l umplu de sînge. Tănase se înfurie ca un balaur, bătu pe Costea și-l dete afară, iar în locul lui aduse pe celălalt. Feciorul cel nou n-avea haine. Atunci Tănase porunci

[1] femeie care plasa servitorii, samsaroaică.

madamei să scoată o veche giubea de frac ce o avea el de cînd pămîntul, şi-l îmbrăcă. Cînd dete Tincuţa cu ochii de el, vîrît în fracul lui bărbatu-său, ca un cîine cu valtrap, sări din pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase şi-l rugă să aducă pe Costea înapoi, că altfel se făceau de ocară. Dînsul strigă, înjură, blestemă, dar trebui să se supună, fiindcă n-avea încotro. Porunci din nou madamei să ridice fracul din spinarea feciorului, îi dete doi franci şi-l trimise să se plimbe, aducînd iarăşi pe Costea.

Cînd venea seara, cădea de osteneală şi se culca de la 8. Între o înjurătură şi o glumă, istorisea Tincuţei cele petrecute în adunarea de cu ziua, încercînd să repete vorbele lui Alexandriu, pe care nu le brodea de loc. Încurca pe Gambetta cu împăratul Rusiei; pe Floquet îl chema „ăla, de, care era la Paris cînd cu trecerea ruşilor". Auzise ceva, dar nu putuse ghici înţelesul cuvintelor franţuzeşti:

— Ăla, cum dracu-i zice...

— Cine, omule?

— Ei, asta-i!... Dacă nu-ţi aduci aminte nici atîta lucru la ce-ai mai învăţat franţuzeşte!...

Tincuţa, prinsă de friguri, se uita la el cu ochii mari, căutînd să pătrundă încurcătura din mintea lui sucită.

— Dar cu *spiciul!*... Auzi *spiçi!*... Să-i dai o palmă grecoteiului boierit, să se ducă de-a vîndălacu!

Bănuia el că *speech* însemna discurs sau aşa ceva, dar vorba i se părea atît de caraghioasă, încît chiar a doua zi, cînd se îmbrăca, o mîrîia mereu printre dinţi:

— *Spici!*... Auzi, dumneata, *spici!*...

Între două accese de tuse, mai făcea cîte o cruce, mai trăgea o cizmă, şi iar se lega de Alexandriu şi de Floquet: „cum dracu-i zice, frate!"

În sfîrşit ziua cea mult dorită sosi.

Scatiu se sculă de dimineaţă, dete o raită pe la grajd să cerceteze starea sufletească a *cailor celor mari* din care unul era cam nărăvaş; sculă pe vizitiul de oraş, precum şi pe Stoica, care se puseră numaidecît să se radă unul pe altul; inspectă „carîta" mişcîndu-i roatele; inspectă cerul. Toate păreau în bună stare, afară de acesta din urmă, care ameninţa cu ploaie.

Se duse sus şi se puse să se îmbrace. Ministrul sosea la 1 după 12. Scatiu încercă redingota cea nouă, aşteptînd ora cuvenită spre a îmbrăca fracul. Dejună la 10 jumătate, ca să rămînă vreme pentru slugi a se găti. La 12, se urcă în „carîtă" cu Costea pe capră. Vizitiul era îmbrăcat în haine negre, cu o legătură albă, de vară, ale cărei capete fîlfîiau pe umeri, cu un joben de a lui Tănase în cap, ce-i cădea pe urechi. Frigul îl cam strîngea între umeri, dar trebuia să rabde.

Cînd s-o ia de la scară, Forgaş, harmăsarul din stînga, începu să sară în două picioare. Gură, bici, nimic nu se prinse. Tănase se dete jos, începu să înjure, lovi cu piciorul în burta calului, dar totul fu zadarnic. Atunci veni Stoica, care cu o fluierătură îl făcu să ia din loc. Stăpînu-său se aruncă din fugă în trăsură, iar vizitiul de oraş, gătit pentru ministru, rămase să vină cu „droşca".

La gară erau toţi în păr: Alexandriu, Panaitopolu, Vasilică Sobor, Iancu Mînzu, Boteşteanu, precum şi senatorul Vispescu, Cralea, şi polcovnicul Stamate; apoi directorul prefecturii cu toţi subprefecţii, primarul, consilierii judeţului şi ai comunei, poliţaiul în mare ţinută, comisarii şi subcomisarii, directorul arestului, şeful garnizoanei, apoi cetăţenii alegători, devotaţii partidului, negustori de toată mîna, cu deco-

raţiile atîrnate pe piept ; protopopul, chemat de cînd cu reforma bisericească, „domnul protoereu" ; directorul liceului, profesori, institutori, ţărani — în fine tot aparatul administrativ. Judecători nu prea erau mulţi, ceea ce făcea pe unii să creadă că a intrat „ceva bizbiu" între ministrul de interne şi ministrul de justiţie. Afară din gară, ipocomisarii [1] călări stau pe la răspîntii, aţinînd drumul oamenilor ce veneau cu carele la încărcat ; călătorii de la tren erau duşi la hambarul de mărfuri, în mijlocul protestaţiilor celor mai ţanţoşi : cîţiva gură-cască priveau la măturătorii primăriei, care pregăteau o manifestaţie impunătoare, dar pînă una-alta se inglindisiau [2] la cîrciuma de la colţ.

La ceasul hotărît, trenul intră în gară, domol, solemn, parcă ar fi ştiut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o fereastră sta prefectul care se dusese întru întîmpinarea ministrului, rotind nişte ochi teribili şi făcînd semn deputaţilor să se urce în vagon. Aceştia se urcară, surîzători, îmbulzindu-se care să ajungă mai întîi.

Cînd se coborî ministrul din tren, toţi cei de faţă se aliniară de-a lungul zidului, strînşi de comisari, iar prefectul făcu semn ministrului să se oprească. Atunci primarul se apropie de el, scoase dintr-un buzunar o foaie de hîrtie şi începu : „Domnule ministru" ! apoi se opri căutîndu-şi ochelarii, pe care şi-i aşeză în aşa chip, încît îl strîngeau de nări, făcîndu-l să vorbească pe nas. Şi iar începu : „Domnule ministru !" Vîntul îndoia foile pe care era scris discursul ; ochelarii alunecau ; cîteva picături de ploaie întindeau cerneala, spălînd vorbele ; afară din gară era un chi-

[1] subcomisar.
[2] sau *a se englendisi, a se eglendisi* — a petrece.

loman de nu se mai auzea nici în cer nici în pămînt. Cu chiu cu vai logosul se sfîrşi. Prefectul prezentă în fugă cîţiva *cetăţeni marcanţi* şi trecu înainte, pe covorul ce era întins de la clasa I-a pînă la ieşire. Aci, zarva era la culme. Pietrişul aruncat de curînd făcea să hîrşie roatele trăsurilor, ipocomisarii călări pe bidivii plini de noroi, strigau la birjari să ţie rîndul, feciorii chemau pe vizitii, călăraşii dau cu pumnul în capul cailor.

Cînd se iviră prefectul şi ministrul, trăsura lui Scatiu era la scară, cu caii neastîmpăraţi ce o smunceau din loc la fiecare moment. Costea ţinea uşa cupeului deschisă, dar ministrul nu brodea clipa cînd să intre fără a se lovi. După oarecare chibzuială, marele demnitar al statului se aruncă deodată la voia întîmplării şi căzu pe perne. Prefectul făcu şi el tot astfel, iar Costea se urcă pe capră. Cînd însă s-o ia din loc, pace. Forgaş sărea în două picioare ca la circ, sforăia, muşca zăbalele, pînă ce prefectul, pierzînd răbdarea, se dete jos. Scatiu turba de mînie : ar fi dat cu cuţitul în cal, de nu i-ar fi fost ruşine. Atunci, furios, strigă la Stoica să vie numaidecît. Vizitiul de oraş trebui să renunţe la gloria de a purta pe ministru, iar cravata lui de mătase trecu din nou în slujba droşcei de toate zilele. Stoica, liniştit, cu vorba lui lătăreaţă, pofti pe prefect să se urce fără teamă, că „aşa se joacă băiatu : mă rog, cal tînăr nu-i ?"

Şi astfel se înşirară trăsurile una după alta, în goana cea mare, către palatul prefecturii. La aripa din dreapta a trăsurii ministrului, venea poliţaiul oraşului, călare, de-abia ţinîndu-se pe cal, zguduit şi frămîntat, ca vai de el, căci, deşi era aprig la chip, în fond era un biet creştin, care nu avea alte aptitudini spre a deveni „prefect de poliţie", cum îşi zicea el, decît nevoia de slujbă.

Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaitopolu, își vărsa focul pe socru-său, care-l pricopsise cu Stoica :

— Mi-a învățat caii cu năravuri, domnule !... Cine crezi că mi l-a colăcit ? Tot socru-meu.

Apoi se miră că nu văzuse pe Mihai.

— Nu înțeleg de ce n-a venit văru-meu...

Panaitopolu se uita la el cu coada ochiului, gata să-l umfle rîsul de rudenia cu Comănești eanu, dar Scatiu sări iar la Stoica :

— Al dracului țigan, domnule : vezi dumneata cum a învățat el calul să sară în două picioare cînd îl mînă altul și să fie blînd ca un miel cînd ia el hățurile !

— Pui de hoț de pe Bărăgan, măi Tănase !... Știi tu ce alegi.

Panaitopolu era un grecotei, îmbogățit ca și Scatiu, și mofturile la el nu se treceau. Rîdeau amîndoi, uitîndu-se unul la altul.

De la prefectură ministrul trecu la primărie ; de la primărie, la spital ; de la spital la arest. În vremea asta, regula hotărîtă mai dinainte, cu însoțitorii, rămase baltă, de vreme ce ministrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase venise acasă și aștepta.

Tincuța, rămasă singură, după plecarea bărbatului său la gară, se sculase binișor din pat, se gătise cum putuse, uitîndu-se tristă, la umerii transparenți de slăbiciune și se așezase pe o canapea. Ea spera să vadă în curînd pe Mihai. Cînd dete cu ochii de bărbatu-său, încruntat și solemn, înțelese numaidecît ce se petrecuse. Dînsul povesti isprăvile cailor, frîngîndu-și mîinile că l-au făcut de rîs : înjură pe Stoica și pe cine i l-a dăruit ; bătu din picior la dînsa că și-a găsit să fie bolnavă tocmai în așa momente grele ; batjocori pe Mihai că nu venise. Ea îl privea lung, cu lacrămile în ochi ; i se părea un nebun, scăpat de la

balamuc. Nu zise nimic ca de obicei, lăsîndu-l să se potolească singur.

Din nenorocire, tocmai atunci intră pe poartă cupeaua, fără ministru. Acesta se săturase de săriturile *harmăsarilor,* și rugase să i se dea o birjă.

Cînd văzu Scatiu că i se întoarce trăsura goală, pricepu dintr-o clipă ceea ce se întîmplase. Atunci, în adevăr, păru că înnebunește. Galben ca un mort, fără a rosti un cuvînt, se repezi la revolver, ieși afară și împușcă pe Forgaș, înhămat cum se afla, descărcînd cîte șase focuri în el :

— Na, na, na, să te înveți să mai sări altă dată !

După aceea aruncă revolverul și se năpusti asupra lui Stoica. Acesta crezuse că-l omoară și pe el, și de frică o luase la goană spre fundul curții, sperînd să poată încăleca peste zid și să fugă. Dar Scatiu îl ajunsese din urmă, îl înhățase de chică și-l duse tîrîș pînă în curte, unde îl bătu hotește. După ce răsuflă bine, îi lăsă pe toți grămadă și se urcă sus.

Stoica se sculă din noroi, fără a zice un cuvînt : își îndreptă părul în cap, din care scotea vițe întregi smulse de stăpînu-său, și se apropie de cal. Acesta căzuse din ham într-un lac de sînge, își întinsese capul pe pămînt și trăgea de moarte. Ochii lui limpezi, se uitau la Stoica, fără viață. Gemea cîteodată din fundul plămînilor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfiorată de durere.

La vederea calului murind, Stoica se aruncă la pămînt, lîngă botul lui, și începu să se bocească țigănește :

— Calule, sărmanule, te-a mîncat fript stăpînu-tu, da-r-ar Dumnezeu să i se usuce mînușița cu care te-a împușcat !...

Săriră slugile celelalte să ridice leșul, să deshame calul rămas și să pună trăsura la loc, dar nu fu cu

putință să scoale pe Stoica de pe botul lui Forgaș. Atunci Bănică și cu argații îl luară pe sus ; aduseră o droagă în care puseră calul împușcat, îl acoperiră cu paie și-l duseră la cîmp ; spălară petele de sînge de pe jos — și astfel totul păru reintrat în ordinea de mai-nainte.

De la o fereastră, Tincuța văzuse începutul scenei cu revolverul, și leșinase. Șezuse căzută jos mai bine de un sfert de ceas, și se deșteptase singură, fiindcă nu venise nimeni. Se sculă binișor de pe covor și se apropie de canapea. O durea capul grozav. Ceea ce văzuse era oribil. Bărbatu-său nu-i mai apărea, ca pînă acum, numai mojic, ci nebun-furios. Pentru întîiași dată îi fu frică de dînsul. Dar încetul cu încetul, se liniști : înțelegea că amorul propriu al omului ridicol din născare, care pricepe cîteodată că e ridicol, e mai teribil decît al altuia. Tot gîndindu-se, își aduse aminte de tată-său : o fi auzit focurile de revolver sau nu ? Poate că nu, fiindcă odaia lui era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu și se duse pînă la ușa lui, pe care o deschise cu grije ; Conu Dinu dormea în fotoliu. Se retrase încet, aproape fericită : el cel puțin nu știa nimic din mizeriile ce dînsa îndura.

In vremea asta, Scatiu sta singur în birou, aprinzînd țigară după țigară : acțiunea lui de nebun îi descărcase sufletul de neliniștea pe care o grămădise cu încetul toate faptele neobișnuite din urmă și din ziua aceea. Acum se simțea bine, parcă și-ar fi dezbrăcat o haină care-l strîngea. Își aruncă ochii pe fereastră, tocmai cînd ridicau calul să-l ducă la cîmp, și, instinctiv, voi să se repeadă la ușă spre a porunci argaților să-i ia pielea. Dar un sentiment grosolan de rușine îl opri pe loc. Se așeză din nou pe scaun și se puse să se gîndească : pierduse o mie de franci, pre-

țul calului ! Dacă în loc să-l împuște l-ar fi vîndut, se scăpa de el și nu păgubea nimic. Făcuse o prostie. Și cu cît se gîndea mai mult, cu atît îi părea mai rău ; o mie de franci !... Auzi, de aia e bine să nu se pripească omul. Și cel puțin dacă l-ar fi împușcat dintr-o dată, numai cu un glonț ! Dar nu, îl ciuruise cu șase gloanțe. Cu toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănică și îi zise să trimită pe cineva la cîmp numaidecît să ia pielea de pe cal.

Pe cînd acestea se petreceau la Scatiu, ministrul își isprăvise inspecțiile și venea spre casă cu prefectul.

Inaintea trăsurii lui alerga un gardist călare, iar pe capră era un dorobanț. Cînd să iasă trăsura pe ulița armenească, gardistul fu oprit de un pîlc de oameni și în urma lui trebui să se oprească și birja ministrului. Se munceau agenții puterii publice să facă drum trăsurii printre mulțime, dar fără folos : erau vreo sută de țărani ce se grămădeau spre ministru, cu o hîrtie în mînă. Acesta făcu semn birjarului să se oprească întrebînd pe oameni ce voiau ; ei, cu căciulile în mînă, vorbeau toți deodată, așa că nu se înțelegea nimic. Prefectul le luă hîrtia și le făgădui să le dea dreptate — dar căută să pună jalba în buzunar. Ministrul însă, care nu pricepea nimic, voi s-o citească...

Era o reclamație a țăranilor de la Ciulnița. Sătui de angarale, de nelegiuiri, de dobînzi, oamenii veniseră, disperați, să se plîngă ministrului. Nu mai cereau nimic decît să le dea înapoi pe *boier,* pe conu Dinu, care din moși-strămoși stăpînise pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că ginerele secfestrase pe socru.

Ministrul se simți pentru moment umilit că trebuie să meargă tocmai în casa lui Scatiu, și, cu toate lămuririle prefectului că țăranii erau puși la cale de un

avocățel din opoziție, se gîndi să telegrafieze numai-decît lui Comănești-eanu, care, fiind rudă cu Dinu Murguleț, putea să-l lumineze. Ceea ce și făcu.

VII

La Scatiu acasă erau pregătite două mese: una pentru ministru și lumea aleasă în sofrageria cea mare; alta pentru „ciurucuri" într-o odaie de jos. Planurile lui Tănase erau măreț de tot: el voia să dea ministrului un banchet de cincizeci de persoane, cu vinuri ravac [1], trase și gustărite de Bănică în persoană, dar se lovise de Tincuța, care, din camera ei, ținea toate din scurt. Ea știa că cea mai mică petrecere în casa lor se sfîrșea cu beție, cu lăutari și chiloman, și socotea că ar fi mai cuminte să nu dea ministrului priveliștea acestor scene. El urlă, blestemă, se tîngui că dînsa nu se gîndește decît la ale ei, fără a ține seama de alegători, de popularitatea lui. Simțea că ea avea dreptate, dar, ca să nu aibă aerul că se conduce de un cap de femeie el, *dipotatul enfluent*, hotărî să împartă invitații în două tabere. Ideea era necuviincioasă pentru cei ce intrau între ciurucuri, dar era practică. De altfel, subcomisarii, agenții electorali, unii negustorași, chiar erau mulțumiți să mănînce deoparte, în tihnă, cu „sfînta agheasmă" la-ndemînă, decît să se pițigăiască la masa ministrului.

O baratcă de scînduri lega sofrageria de sus cu cea de jos, iar muzica militară era așezată tocmai la mijloc ca să se poată auzi din toate părțile.

Ministrul intră în sala de mîncare cam înnorat. Scatiu nu știa nimic de ce i se întîmplase pe drum, și socotea că așa se cade să fie un om mare.

[1] vinul făcut din prima calitate de must scurs din struguri.

Prînzul merse bine — ce-i drept, cu diferite soiuri de înjurături la adresa lui Costea, mîrîite printre dinți. Muzica militară cînta corect, cu domnul capelmaistru în mare ținută, întors cu spatele spre muzicanți și cu fața spre banchet, uitîndu-se țintă în ochii colonelului. Cînd veni vremea toasturilor, se mai încurcă treaba — însă toți se țineau la locul lor. Unii rîvneau la masa de dincolo, unde limbile se amestecară chiar de la al doilea fel de bucate.

De-ndată ce se sfîrși prînzul ministrului, unii dintre cei mai nerăbdători se repeziră la ceilalți. Colonelul, care nu prea bătea cu apa, făcu stînga-mprejur și se rezemă lîngă un șip cu niște „pustiu de profir" (cum zicea domnul protoereu) de s-arunci culionul [1] în cîini și mai multe nu.

Mai întru tîrziu deteră soldaților să mănînce, închiseră ușile bărătcii ce dau spre casele de sus, și astfel zgomotul păru a se liniști. Pe la miezul nopții, ministrul, ostenit de drum, se retrase. Toți răsuflară.

Cînd însă s-adoarmă, muzica militară începu din nou. Chip era ea ascunsă într-o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele și cu piculina !... Mai ales era un afurisit de solist cu cornul, care pusese mîna pe o doină; și ți-o freca, și ți-o învîrtea, de gîndeai că-și dă duhul în trîmbiță. O lua de jos, lung, tărăgănat, și se urca la deal ca un hain, și iar o mai ținea, și iar se urca, pînă prindea două note ascuțite, pe care le sfrichidea un ceas.

Bietul ministru se foia în pat, își trăgea plapoma pe ochi, își înfunda capul în perne, nădăjduind că doar l-o ierta Dumnezeu să adoarmă. Cînd însă să-l fure somnul, cornistul se întorcea cu trîmbița tocmai în partea aceea, iar cele două note de sus străbăteau

[1] potcap.

văzduhul ca două săgeți nevăzute, și se înfigeau în urechile ministrului. El se scula pe marginea patului, uitîndu-se în jos fără nici o nădejde :

— Ei, bată-te de om !... zicea el.

În vremea asta, boierii de sus se duseră la cei de jos și beția se întinsese în toată strălucirea ei. Încredințați că nimic nu ajungea pînă la ministru, urlau și schelălăiau ca într-o menajerie. Fiecare dăduse drumul firii sale. Revizorul școlar se dezbrăcase de haină, și, bot în bot cu protopopul, cîntau bisericește, dînd cu pumnul în masă ca să ție măsura.

— Pe glasul al șaptelea, popo !...

Răgușit de atîta zbierat, protopopul de-abia mai cîrîia, scoțînd cîte o notă de cocoș cu țîfnă, cu capul plecat spre revizor și cu degetul lîngă nas, bătînd tactul.

— N-auzi, popo : pe glasul al șaptelea !...

— Am răgușit de tot, măi frate.

Bea agheasmă, afurisitule !...

Popa mai turna în el cîte un pahar, și iar se vîra în sufletul celuilalt, cu degetul la nas.

Fiecare își avea ticul său. Lîngă popa cu degetul, venea colonelul. Descheiat la tunică pînă jos, el se uita posomorît la muzicanți, cu ochii împăienjeniți, cu mîinile amîndouă întinse în văzduh, parcă să se apere de un dușman nevăzut. La fiecare întorsătură a doinei, scrîșnea din dinți și gonea de ți s-ar fi părut că i se rupe inima de jale : în fond însă era numai beat, dar beat criță.

Cînd venea treaba la schimbat cîntecul, era vai de lume ; nu se potriveau doi la gust. Primarul, care rîdea mereu, călare pe un scaun, încerca să fie dulce la vorbă :

— Mă rog matale, puiule, dom'le capelmaistru, să ne cînți „frunză verde bîr oiță".

Alexandriu vrea *Mascota* [1]. Se ducea în fața șefului muzicei, mătăhăind :

— *Mon cher,* te rog partea aia din *Mascota,* știi unde cîntă curcanii, golu, golu, golu...

Panaitopolu îi făcea vînt din drum :

— Ia slăbește-mă cu golu-ul dumitale, amice. Mă, domle capelmaistru, să-mi zici valsul lui Ivanovici, ti-ra-ra-ri...

Și ca să spuie ce vals voia, da drumul unui glas argăsit de spirturi, care hămăia fără nici un rost. Capelmaistrul nu pricepea. Atunci Panaitopolu chema pe polițai, care în tinerețele dumisale cîntase din flaut :

— Nică ! Nică !...

Și fiindcă celălalt n-auzea, începea să-l poreclească :

— Mă țopîrlane ! Mă șurupelniță ! Mă bocciule, da' n-auzi !...

Polițaiul, ciupit de vărsat, cu niște favorite serbezi, slab și costeliv ca vai de el, era nebiruit la chef : ar fi fost în stare să bea o vie întreagă fără să se cunoască. Sări de unde se afla și veni lîngă Panaitopolu.

— Porunciți, mă rog.

— Ia un flaut, și zi valsul lui Ivanovici.

El puse mîna pe un flaut de la un soldat, își titiri gura pe îmbucătură și începu să țîfnească, chisc, chisc, pînă o prinse din loc. Atunci dete drumul la niște „tereremuri" strașnice, pe care Panaitopolu le însoțea cu glasul lui spart, ti-ra-ra-ri, învîrtind mîna prin aer și lăsîndu-se pe spate.

Dar în mijlocul lor sări deodată Tănase Scatiu. El pînă atunci stase deoparte, fluierînd o chindie pe care vrea să și-o aducă aminte. Puse mîna pe șeful muzicii și-i zise :

[1] operetă de Edmond Audran (1842—1901).

— Asta !...

Apoi își întinse buzele să spuie ce voia, dar nu înnemeri.

— Ptiu, bat-o Dumnezeu, că pînă acuma o cîntai !...

Capelmaistrul, ca să-i facă plăcere, puse pe soldați să încerce toate chindiile pe care le știau. Era o ticăloșie, o zăpăceală, de nu se mai auzea nici în cer, nici în pămînt.

— Nu-i asta, nici asta.

În sfîrșit, la a patra, părură că-i dau în pîrtie :

— A ha, ha, zise Scatiu, asta !

Atunci se dezbrăcă de frac, scoase cizmele, își puse mîinile în șolduri, și începu... Ceilalți se făcură roată în jurul lui, privindu-l cum pisăgea pămîntul în vîrful picioarelor, dînd cu călcîiul în scînduri, strîmbîndu-și gleznele, cînd afară, cînd înăuntru, lăsîndu-se pe genunchi, sărind în sus, de parcă intrase Aghiuță în el. După ce se munci așa vreun sfert de ceas, căzu pe un scaun.

— Vezi, domnule !... Astea sunt ale noastre, nu *vîlțuri* și dănănăi de-alea de-ale d-lui Alexandriu... Auzi „golu, golu", parcă ia hapuri !...

În vremea asta, polcovnicul Stamate, care sta întins pe jos ca un tumurug, puse mîna pe pantofii lui Tănase, și, foarte liniștit, îi umplu cu mezeluri de pe masă. Alții jucau prin colțuri, fiecare pe seama lui. Unii dormeau pe scaune. Doi-trei negustorași, simțind că se apropie vremea de ducă, puneau cîte o mandarină în buzunar.

Spre zori, începură să-i care trăsurile pe la casele lor, ca pe niște saci, și astfel sărbătoarea se sfîrși, spre deplina mulțumire a lui Scatiu, care socotea că e o necinste să iasă lumea trează din casa lui.

Cît despre ministru, zgomotul roatelor pe caldarîmul colțuros îl făcu să sară din somn, buimac, întrebîndu-se în gînd de se cutremura pămîntul ori sosise sfîrșitul lumii...

VIII

A doua zi, pe cînd Scatiu, informat de Bănică, plecase la Ciulnița să reguleze pe țărani, Mihai sosea de la București.

Tincuța, care toată noaptea nu închisese ochii, dormea cînd veni el.

Mihai fu introdus numaidecît la ministru. Acesta îi istorisi întîmplarea cu jalba oamenilor, rugîndu-l să-i spuie ce se petrecea între Scatiu și socru-său. El nu știa nimic. Auzise ceva despre neînțelegerile dintre socru și ginere, dar nu le dase importanță. Făgădui să cerceteze lucrurile mai de aproape și să-l informeze. Ministrul plecă din nou cu prefectul în inspecție.

Mihai ceru să vadă pe Tincuța, dar ea dormea. Atunci se gîndi să se ducă de-a dreptul la conu Dinu.

Bătrînul, așezat ca de obicei în fotoliul lui, citea. Cînd intră Mihai, el se uită lung la dînsul, peste ochelari. Îl recunoscu, dar parcă fără grabă, și plecă ochii în jos.

— Sărut mîna, nene Dinule. Ce mai faci ?

— Bine...

— Cum o duci cu sănătatea ?

— Bine...

Mihai, crezînd că nu prea aude, ridică glasul :

— Uite, am venit să te văd... Ești sănătos ?

— Mă bucur că-ți mai aduci aminte de mine. Eu sunt sănătos... Tincuța nu prea e bine.

— Da' ce are?

El ridică mîinile în sus și înălță din umeri:

— Cine poate să știe!...

După aceea se uită la dînsul lung.

— Semeni cu tată-tău... Să-i semeni că era om de ispravă...

— Îți mai aduci aminte, nene Dinule? Îți aduci aminte cînd am mers la gară cu toții, să primim pe nenea Matei?...

El plecă ochii în pămînt și nu răspunse... Mihai se uita la el atît de mirat de adînca schimbare ce o luase. Căută să-l însufleţească cu ceva, și își aduse aminte că Saşa îi dase o pereche de pantofi pentru dînsul.

— Nene Dinule, maman îți trimite niște pantofi. Mă duc să ți-i aduc.

Și ieși să-și caute valiza. Cînd să ajungă în capătul coridorului, cam întunecos, i se păru că o ușă de la o odaie lăturalnică era întredeschisă. Voi să treacă mai departe, dar cineva îl chema. Se opri să asculte.

— Mihai, bună dimineaţa.

El nu pricepea bine cine-i vorbea.

— Bonjour... Cine mă cheamă...

Prin crăpătura ușii se strecură mîna Tincuţei. El o recunoscu și se apropiă de dînsa, sărutînd-o.

— Ce va să zică asta? cînd ai venit?

— Acuma. Ce faci?... Am auzit că nu prea ești bine...

— N-am prea fost bine... Dar cînd ai venit?

— E un ceas de cînd am venit... Am fost la nenea Dinu... Mă duceam să-i caut niște pantofi, de la maman...

— Ce ciudat lucru!... Eu știam că ai venit, fără să știu... Ce face Saşa?

— E bine.

— Dar fetele?

— Bine, toată lumea. De ce nu ieși la lumină?

Ea rîdea, ascunsă după ușă.

— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ți dau mîna din nou, dacă te mulţumești...

Și-i întinse iarăși mîna, prin deschizătura ușii, cu braţul pînă la cot. El își lipi gura de pielea netedă, sărutînd-o pe tot lungul, de jos pînă sus.

— Ești supărată pe mine, Tincuţo, și ai cuvînt să fii supărată...

— Destul... fii cuminte... nu sunt supărată.

Se zărea, în întunericul odăii, obrazul cu ochii strălucitori.

— Închipuiește-ți că știam că ai venit, și nu-mi spusese nimeni... Du-te la tata... destul. Am să trimit să te cheme...

Își retrase binișor mîna și strînse ușa:

— Să vii numaidecît.

— Viu.

Fericit că o vedea veselă și că nu era supărată pe el, Mihai alergă în odaia lui, scoase pachetul din geamantan și se întoarse la conu Dinu.

— Uite, nene Dinule, maman îți trimite pantofii ăștia de iarnă... Dorește să te vadă... Nu vii la Bucureşti?...

— Nu pot să viu... Spune Saşii că o doresc mult. N-am văzut-o de doi ani.

— Nu te mai duci la moșie?

El învîrtea pantofii în mînă. Întoarse ochii lung și se uită la Mihai.

— La care moșie?

— La Ciulniţei.

Bătrînul ridică din umeri.

— Ce copil ești!... Tu nu știi că eu nu mai am moșie...

Conu Dinu se plecă spre el, cu privirea încruntată, îl apucă de braţ şi-l zgudui cu putere.

— Eu nu mai am moşie !... Moşia mi-a luat-o tîlharul... Tîlharul, banditul care îmi omoară fata !... Şi Cel de sus îi cunoaşte nelegiuirile, îi înţelege gîndurile, şi nu-l trăsneşte !... şi nici nu mă cheamă pe mine la dînsul, ca să nu mai văd !...

După aceea, muie vocea, şi cu mare tristeţe zise :

— Îmi pare rău că o să mor blestemînd : nu mai este dreptate omenească, iar Dumnezeu şi-a întors faţa de la mine.

I se strîmbaseră toate liniile obrazului, vorbind astfel. O descurajare adîncă se întipărise pe chipul lui, descurajarea omului revoltat, care nu speră nimic. Lui Mihai i se făcu milă.

— Nene Dinule, nu te tulbura aşa, că tot mai e dreptate în lume ; uite, ţăranii dumitale vor să te aibă din nou.

El dete din cap.

— Ce să-ţi facă ţăranii, împotriva cîinelui ăsta !...

— Cine ştie !... poate să-ţi facă ceva : au reclamat prefectului.

Conu Dinu se ridică pe braţele fotoliului.

— Au reclamat prefectului !... Se vede că i-a schingiuit de tot...

— Mă rog, dumneata ai dat toată moşia de zestre ?

— N-am dat nimic ! El a luat... A pus mîna pe tot, fără să mă întrebe : zice că eu sunt bătrîn şi neputincios, că mă fură toţi din toate părţile... Vezi bine : aşa, mă fură numai el, mă fură şi mă vîră în pămînt, şi pe mine şi pe Tincuţa... Şi ce vor ţăranii ?

— Vor să te întorci dumneata la ei.

Conu Dinu se uită la Mihai lung.

— Sărmanii oameni ! Dar crezi că-i lasă el să facă ce vor ? Mă prind că acuma, cînd noi vorbim despre

asta, nebunul e la moşie. Ia sună numai a minune să vezi...

Mihai sună. După cîteva minute veni o slugă cu ochii umflaţi, cu părul vîlvoi. Conu Dinu o întrebă binişor.

— Acasă-i domnul ?

— Nu-i acasă, cucoane : a plecat la moşie...

Bătrînul dete din cap către Mihai, iar sluga ieşi.

— Vezi ? s-a dus, a lăsat pe ministru şi tot, numai ca să-şi răzbune pe lume... Auzi, el, om să primească un ministru !... Cine şi-a făcut păcat să-l trimeată în casa asta ? Mă crezi cînd ţi-oi spune că toată noaptea au băut ca niste năuci ? Ai văzut în ce hal sunt slugile... Asta e viaţa noastră : cînd e treaz, e biciul lui Dumnezeu ; cînd e beat, îl legi... Un asemenea om duce interesele judeţului şi ale ţării — vai de ea de ţară !...

După aceea tăcu, clătinînd trist din cap. Apoi rugă pe Mihai să-i dea hîrtiile de sub pernă, ca să-i arate foaia de zestre. Începu citania din fir în păr a tuturor actelor. Bătrînul se oprea la fiecare frază, la fiecare vorbă, cerînd explicarea cuvintelor noi, întrebîndu-l de nu era dreptatea de partea lui.

Ar fi urmat astfel toată ziua, de nu venea femeia din casă să spună lui Mihai că îl cheamă Tincuţa.

Mihai ieşi, iar conu Dinu rămase cu hîrtiile în braţe. Tot interesul documentelor dispăru deodată, şi în mintea lui se ivi o idee nouă, întoarcerea la ţară. Cum avea să se ducă, cine era să-l îngrijească, puţin îi păsa. Să plece cu trăsura lui Scatiu nu se mai putea, fiindcă singura slugă credincioasă, Stoica vizitiul, se dusese în lume. Atunci îi veni în gînd altceva : să fugă...

Pe cînd planurile acestea munceau pe conu Dinu, Mihai intra la Tincuţa.

Întinsă pe canapea, cu o rochie de casă pe dînsa, ale cărei cute, de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană albă pe picioare, Tincuța mișca ușor degetele pe o carte. În fața ei era un fotoliu, alături de o măsuță, cu un vas subțiratec, elegant, din care se lăsa spre dînsa o roză înflorită în grabă și sfioasă; în atmosfera salonașului, o căldură binefăcătoare în care surîdea o minunată fotografie a doamnei Vigée Le Brun, ce-i semăna.

Cînd intră Mihai, ea zîmbea. Părea că simte toate mișcările lui, chiar cînd nu-l vede, că știe cînd vine, ce dorește, ce are să zică.

— A!... domnule Mihai, iată-ne în sfîrșit!

El dădu din cap, mulțumit și cam stîngaci, luîndu-i mîna.

— Aș fi venit de ieri, dar mi-era rușine... după o scrisoare așa de proastă...

— Șezi. Uite, vezi? asta este...

Și zicînd astfel, scoase din carte scrisoarea lui.

— Dă-mi-o, te rog, s-o arunc în foc...

— Ți-o dau, însă cu condiție: să nu mai scrii asemenea lucruri.

— Nu mai scriu niciodată.

— Și să aibi încredere în mine, fiindcă îți vreau binele.

— Da.

Ea îi dete scrisoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amîndoi se uitau la hîrtia ce ardea, îndoindu-se și lăsînd să se vadă literele negre pe fondul cenușiu. Tincuța dete din cap.

— Asta-i drumul pe care-l iau toate cele omenești.

El nu zise nimic, ci numai se uită la dînsa lung. Era albă ca hîrtia pe care o ținuse în mînă, diafană, de o tinerețe candidă. Numai ochii păreau că ard, cu o viață proprie, ca diamantele.

Mihai se simți mișcat ca de o poezie, în care durerea pornește din straturile cele mai adînci ale sufletului rănit, dar cuvintele rămîn simple. Ea de asemenea îl privea și părea că înțelege ce se petrece întrînsul. Plecă ochii în jos și nu zise nimic. După aceea, uitîndu-se iarăși la cenușa scrisorii, îl întrebă:

— S-a stins?

— Da.

— Apropie-ți scaunul de mine și șezi.

El mișcă fotoliul spre dînsa.

— Te rog, întîi închide ușa că vine frig.

El o închise. Umbla încet, ca într-o odaie în care s-ar ruga cineva. Veni iar lîngă dînsa, privind-o cu sfială.

— Șezi, te rog... Știi că azi-dimineață m-am deșteptat din somn, cu credința nestrămutată că ai venit. De ce ai venit?

— Fiindcă m-a chemat ministrul.

— Altfel nu veneai?

— Ba aș fi venit, dar mai tîrziu.

Ea îl privi în tăcere, după aceea încercă să zîmbească.

— De cîtăva vreme a început să-mi fie frică de ceva necunoscut, mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvînt să mă îngrozesc de moarte, fiindcă nu sunt fericită. Însă de cîțiva ani mă lega de viață o simțire nouă și puternică. Să ți-o spun?...

El se apropiase și mai mult, și-i luase mîna într-ale lui.

— Dacă nu e prea greu, spune-mi-o.

Tincuța se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapelei și-l privea cu ochii gînditori:

— Îmi era drag cineva, atît de drag, atît de scump, încît credeam că o să pot trăi și să mă pot bucura de simțirea mea nouă. Dar se vede că nu se poate...

Mihai, mișcat pînă la lacrămi, încercă s-o oprească.

— Te rog, Tincuțo, de ce vorbești așa ?...

— Vino mai aproape. Ți-aduci aminte de copilăria de pe lac ? Copilărie, ce dulce copilărie !... Ascultă-mă : aș vrea să-ți dau ceva. M-am gîndit să-ți dau un inel. Vrei să-l primești ? De ce să nu-l primești ? Sau dacă vrei să-ți dau altceva...

Se uită la el zîmbind și-i atinse fruntea cu degetul.

— Mă înțelegi ?

— Te înțeleg de mult...

Ea îi acoperi gura cu mîna.

— Știu...

— Și dacă vrei să-mi dai ceva, primesc ; însă nu poate să fie nimic mai frumos decît asta.

Și, vorbind astfel, scoase ceasornicul din buzunar. Tincuța se uita la el nedumerită.

— De la cine îl ai ? întrebă cu temere.

— De la soră-mea. Ia deschide-l.

Ea deschise un capac, dar nu găsi nimic extraordinar.

— Deschide și dincolo, sau să ți-l deschid eu...

Pe sticla albă era o viță de păr, legată cu o panglicuță roșie.

— O cunoști ? întrebă Mihai.

Obrazul ei se coloră de sînge, un val de căldură îi umplu ochii de lacrămi și fără știre își aruncă brațele de gîtul lui. I se umplea pieptul de aer, de prea mult aer ; se înneca de emoțiune. Încet, pe nesimțite, i se lăsară brațele grele, capul îi căzu pe spate, și rămase galbenă, ca moartă. El voi să se scoale de pe covor, speriat de paliditatea ei, dar o ușoară mișcare a brațelor, ce se rezemau încă de dînsul îl făcu să se oprească. Ea își duse mîna binișor la frunte, mișcă brațele în sus și deschise ochii.

— Mi-a trecut. Nu te speria. Nu sunt mai urîtă... E o impresie fugară, pe care nu știu de o înțelegi : vița asta de păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucrurile mele vechi. Cînd îl simt, îmi pare că vremea n-a trecut, sau că a trecut atîta vreme, încît eu, cea de-atunci, am murit, iar eu, cea de-acum, sunt alta. Și îmi pare așa de rău că nu mai sunt cea de-atunci ! Poate, poate ar fi altfel...

După aceea întinse mîna în aer, cu o mișcare atît de ușoară, dar atît de fără speranță, încît spuse o lume de durere. Se uită un moment înainte-i, apoi se ridică ceva mai sus pe canapea, și iar zîmbi.

— Șezi pe scaun... Te visez aproape în toate nopțile. Te văd aievea cum te miști, cum privești cîteodată cu ochii în gînduri, și puterea visului e așa de mare, că a doua zi îmi aduc aminte că priveam și eu tot acolo. Știu tot ce faci, unde te duci, la ce te gîndești. Știu cînd ești trist, cînd îți aduci aminte de mine. E o nebunie care mă încălzește, îmi odihnește spiritul. Doctorii socot că sunt bolnavă de nervi. La început le spuneam că visez toată noaptea. Mi-au dat fel de fel de doctorii, care mă făceau să dorm ca o piatră. Le-am lăsat la o parte și m-am întors la visurile mele.

Își plecă fruntea pe o latură și se uită la el.

— Dacă nu te-aș mai visa, aș muri.

Mihai o asculta, cu inima sfîșiată. Îi era frică să se mai apropie de dînsa, ca nu care cumva suflarea lui lui s-o înece. Părea că nu mai ține de pămînt prin nici o legătură. Se întinse pe covor și-și rezemă capul de blana albă de pe picioarele ei, pe care o sărută în ascuns.

Ea păru că se gîndește...

— Ce stranii lucruri îți spun !... Șezi bine. Reazămă-ți capul de picioarele mele. Vino mai aproape dacă vrei.

El veni lîngă dînsa, aproape de tot. Tincuța îi puse mîna pe frunte, mîngîindu-l. Voi să urmeze, dar sîngele i se urcă din nou în obraz.

— Ești prea aproape, zise ea, încurcată, rîzînd, cu o tremurare a glasului ce o împiedica să vorbească.

El nu zicea nimic, ci se uita la dînsa, rătăcit ca într-un vis.

— Aș vrea să te țiu aproape de mine, dar mi-e frică... Îmi bate inima așa de tare! Șezi colo.

Mihai se supuse.

— Îți spun lucruri ciudate. Dar e adevărat. Trăiesc numai fiindcă trăiești dumneata... Aș vrea să te întreb ceva: dacă s-ar întîmpla să-ți fie dragă o altă femeie, cît aș mai fi eu în lumea asta, mi-ai spune-o?... Nu, nu, nu vreau protestări zadarnice.

— Ți-aș spune.

— Crezi că s-ar putea?

— Nu cred.

Ea zîmbi, trist. Îl privi cu ochii pe jumătate închiși, cerîndu-i parcă socoteală în tăcere de ce spune. Dar se îmblînzi repede.

După aceea, ceru lui Mihai să-i istorisească despre viața lui de toate zilele, ce lucra, ce planuri avea pentru viitor, de-l interesa politica. Îi făgădui să vină la București, la Sașa, ca să fie aproape de el. Voia să-i vadă camera de studiu, să-i atingă lucrurile de pe masă. Închidea ochii cu o plăcere copilărească, gîndindu-se la cele ce spunea.

Petrecură astfel mai toată ziua împreună. Cînd se întoarse ministrul acasă, Tincuța dori să-l vadă. Îl primi cu o grație atît de măsurată, cu atît tact îi vorbi, încît omul, copleșit de preocupări prozaice, se simți ridicat deodată într-o atmosferă senină, simpatică. Ieșind de la dînsa, se miră cu Mihai de nepotriveala dintre bărbat și femeie.

— Cum se poate să se piardă o asemenea ființă în mijlocul lumii acestia, plină de zîzanii și de meschinării?... Sunteți rudă, da?

— Da.

— Ar trebui s-o îngrijiți. E păcat: îmi pare bolnavă.

Mihai se opri, uitîndu-se la șeful lui cum se plimba preocupat. Vederea Tincuței lăsase în spiritul omului rece, melancolia faptelor nobile, uitate sau neștiute. Părea cu dinadinsul zdruncinat de vedenia călătoare ce-i trecuse pe dinaintea ochilor. Surprinsese într-o clipă adîncul lucrurilor și părea că le leagă cu cine știe ce umbră din propria lui viață. Se opri în fața lui Mihai, vorbind încet, cu vocea gravă:

— Natura e cîteodată de o nedreptate revoltătoare. Față cu noțiunile noastre morale, e imorală, oarbă. Cu drept cuvînt au făcut grecii, din destinul lor, un fiu al Chaosului și al Nopții[1].

Graiul lui străbătu departe în sufletul tînărului. El rămase pe loc, uitîndu-se în pămînt.

Nici nu mai avură nevoie se vorbească despre conu Dinu și despre ginere-său. Ministrul pricepuse, din tot ce-l înconjura, drama ce se petrecea sub aparențe ridicule. Îi fusese destul să vadă cîteva minute pe Tincuța, ca să i se lumineze și mai bine țesătura ascunsă a aparențelor.

IX

Dar Tincuța era fericită. Seara, după ce toți se duseră să se culce, ea rămase singură.

În odaia ei ardea focul. Puse lumînarea pe scrin

[1] Aluzie la credințele grecilor din vechime, după care destinul este o divinitate care conduce și stăpînește totul după bunul său plac.

și făcu doi pași spre oglinda cea mare. În lumina încrucișată a focului și a lumînării se văzu în mijlocul camerei, cu haina de mătase lungindu-se în penumbră, ca o fantezie ușoară. Mînicile îi cădeau bogate de pe umeri, cu capete negre de dantelă. Se mișca în dreapta. Nevinovata închipuire de sine o făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cine știe de ce. Era ostenită. Pianul era deschis. Șezu pe scaunul lui și-și aruncă ochii pe note. Erau niște litere mari, albe, cu un pervaz negru. Luă caietul în mînă și-l întoarse spre lumină : *Sonate, Op. 27, nr. 2. Der Gräfin Julie Guicciardi gewidmet* [1]. I se păru că aude pentru întîiași dată numele acesta. Julie suna așa de frumos ! Cine o fi fost ?... Se sculă din nou și se apropie de oglindă ; apoi se depărtă cît putu și se uită numai la rochie. Era alta, într-o altă lume, într-o lume caldă de poeți și de muzicanți, în azurul căreia se vedeau departe ramuri înflorite. Își aduse aminte de lucruri vechi, de un brocat rămas de la maică-sa, cu flori de crin. Se plecă pe covor și ridică o batistă. Apoi veni lîngă scrin. Se rezemă cu coatele de marmoră și se uită la portretul lui Mihai. Era un portret vechi. Îl privi lung, atît de lung, că i se părea cîteodată că nu-l mai cunoaște. Îi trecu prin minte începutul unui vals de Chopin, și mișcă degetele pe piatra rece, ca pe piano.

Se dezbrăcă încet, rămînînd mititică. Intră în pat binișor, își rezemă capul pe pernă și se uită la flacăra ce de-abia mai pîlpîia pe vîrful cărbunilor. Gîndurile ei se prindeau în mreaja somnului. Din cînd

[1] *Sonata*, op. 27 nr. 2 dedicată contesei Julie Guicciardi. (In limba germană.)

în cînd i se părea că pune mîna pe momentul precis în care adormea ! „Acuma, acuma", și adormi în adevăr, cu conștiința limpede despre trecerea de la o stare la alta.

Intru tîrziu se deșteptă. Focul se stinsese cu desăvîrșire. În odaie era frig, dar ea asuda. Scoase batista de sub pernă și și-o trecu pe frunte. Simți că i tremură mîna și că tremură toată. Visase, ca întotdeauna, pe Mihai — îl visase că pleca fără s-o vadă, pe ascuns, ca să n-o tulbure. Își lăsă mîna în jos și ascultă. Nimic. Un huruit de trăsură ce se pierdea pe uliță o făcu să ridice capul de pe pernă și să asculte. I se părea acum că-și aduce aminte exact de momentul cînd ieșise birja din curte — momentul cînd ea se deșteptase. Tocmai de aceea se deșteptase, de zgomotul roatelor. Atunci se sculă pe un cot ca să asculte mai bine : nici o mișcare. Plecase.

Palidă, cu inima bătînd să-i rupă vinele, sări jos din pat, aprinse lumînarea, își îmbrăcă în fugă rochia, încheind-o ici și colo, și ieși. Trecu prin coridorul cel lung și prin salonaș, și se duse drept la camera lui Mihai, pe care o deschise, trîntind ușa de perete. Era cuprinsă de o dorință neînfrînată de a ști adevărul, de a-l constata în partea lui materială, dînd de patul nedesfăcut și de camera goală.

Cînd colo, Mihai dormea la locul lui, somnul omului tînăr, care a trecut o noapte în drum de fier — iar odaia era plină de lucruri aruncate peste tot.

Tincuța rămase încremenită, și tocmai atunci i se păru că se deșteaptă din halucinația ce o stăpînise cu atîta putere. Era să scape sfeșnicul din mînă. Dete înapoi, retrăgîndu-se cu grijă, fericită că nu o simțise nimeni, nimeni, și intră la ea, se dezbrăcă repede și se culcă din nou.

Cînd își regăsi căpătîiul cald și închise ochii, i se păru că o cerească mînă se coboară din aer și îi ridică de pe frunte pîcla visurilor rele, limpezindu-i gîndurile. Mihai era acolo, sub același acoperămînt cu dînsa. Ce mai putea dori?

A doua zi, dimineața, pe cînd ea se îmbrăca, femeia din casă îi spuse că Mihai vrea s-o vadă.

Se gătì numaidecît și se duse drept la el. Bătu la ușe.

— Intră! îi răspunse vocea lui dinăuntru.

Ea intră, încet, rîzînd, pe cînd el o privea cum înainta cu pași măsurați, ca într-un menuet. Mihai își strînsese lucrurile și sta într-un colț pe canapea, citind. Felul vioi cum se înfățișă Tincuța, îi păru atît de îmbucurător, încît nu se sculă și nu o întrerupse. Dînsa veni pînă lîngă el, șezu și, luîndu-i mîna, îi zise lung, cu ochii în ochii lui.

— Bună dimineața. Cum ai dormit astă-noapte?

— Am dormit foarte bine, răspunse el sărutîndu-i mîna.

— Cu visuri, fără visuri?

— Fără. De ce?

— N-ai simțit nimic? n-a venit nimeni la dumneata?

— Nu.

— Da' bine dormi! Vrei să-ți arăt cum dormi? Uite așa.

Și-și strîmbă capul pe o pernă, rezemîndu-și capul în piept, ca cineva care cade de somn. Mihai rîdea:

— Da, da; așa dorm. De unde știi?

— Asta-i treaba mea.

Apoi se uită împrejur.

— Dar prin casă, ce neorînduială păgînească!... Una aruncată într-o parte, alta într-alta, de ți se părea că-s hainele a patru persoane nu ale uneia singure.

El era din ce în ce mai mirat:

— De unde știi toate astea?

Ea se sculase și se uita la lucrurile lui de pe masă, scoțîndu-le de prin tocuri, ducînd sticluțele pe la nas, învîrtind foarfecele în mînă.

— Ce-i asta?

— Asta este un cuțit și o furculiță, care se îmbucă una într-alta, ca să nu rugînească.

— Dar asta? A!.. un puf! Dai cu pudră?

— Nu dau. După cum vezi, este o colecție de tot felul de instrumente de ras, între care și puful pentru cine pune pudră.

— Ce fel: de ras. Cuțit și furculiță...

— Nu...Astea sunt aruncate în valiză de slugi, din altă parte. Dar spune-mi, zău, cum de cunoști modul meu de a dormi?

Ea se uită la el lung, cu privirea bună.

— Să-ți spun: astă-noapte am visat că plecai, fără să-ți iei rămas bun de la mine. M-am deșteptat. Tocmai atunci trecea o trăsură pe stradă. Văzusem lucrurile cu atîta luciditate, încît nimeni în lume n-ar fi putut să mă încredințeze că nu era așa. M-am sculat, m-am îmbrăcat în grabă și am venit să văd camera goală. Îți spun: eram atît de sigură că ai plecat, încît am intrat de-a dreptul fără să mai bat la ușă. Cînd colo... nu plecaseși.

— Se putea să plec, fără să te văd!

— Știu — dar e așa.

Povestind cele întîmplate, se sculase în picioare. Obrajii, de regulă palizi, erau colorați; ochii, care totdeauna ardeau, de astă dată aveau privirea senină. Mihai o luă de mînă și o apropie de fereastră.

— Ce este ? întrebă ea mirată.

— Nimic : te găsesc astăzi foarte bine.

Ea plecă ochii în jos, apoi îi ridică spre el, zicînd încet :

— Eşti aici. Sunt fericită... Nu pleci încă.

— Mă duc cu ministrul la Slobozia şi ne întoarcem diseară. Tocmai de asta voiam să te văd. Trăsura e gata.

Ea îl privi ţintă în ochi :

— Da ?...

Apoi îl luă de mînă şi-l trecu repede în salonaşul ei.

— Aşteaptă-mă aici.

După cîteva minute Mihai văzu uşa deschizîndu-se, iar Tincuţa venind la braţul ministrului. Ea se mişca încet, legănîndu-se, venind ca o umbră în urma lui. Se uita la Mihai rîzînd. Ministrul părea ceva cam încurcat, dar se reculese repede.

— Uite, Mihai, doamna doreşte să rămîi aici ; eu doresc să vii cu mine... Ce alegi ?

Tincuţa se întoarse repede spre el :

— Dacă doriţi dumneavoastră, eu nu mai doresc nimic.

— Veţi vedea : nu-i aşa că alegi să rămîi ? iar pe mine mă laşi să mă duc singur ?

Mihai se uita la amîndoi, nedumerit. Ministru îl bătu pe umeri, prieteneşte :

— Rămîi, rămîi. Noi ne vedem la Bucureşti în toate zilele.

Apoi ieşi, însoţit de Mihai pînă la trăsură.

Cînd se întoarse înăuntru, Tincuţa îl aştepta în mijlocul salonului, veselă. Îi făcu o reverenţă adîncă, trimiţîndu-i o sărutare pe vîrful degetelor.

— Nu-i pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nemereşte.

— Îţi sunt foarte recunoscător ; dar... ce a zis ministru ?

— Recunoscător... ştii, cam aşa.

— Te mai poţi îndoi ?

— Da ?

— Desigur că da. Numai să nu i se pară ciudat...

— De ce ? Eu te văd aşa de rar... El te vede în toate zilele, cum prea bine a zis. Ajută-mă să şed. Dă-mi blana. Pune-mi-o pe picioare şi stai lîngă mine.

Mihai se supuse, o ajută să se rezeme bine de braţele canapelei şi se întinse şi el pe covor.

Dar n-apucase să s-aşeze bine, cînd văzu pe Tincuţa privind cu luare aminte în aer, parcă ar fi ascultat ceva. În adevăr se auzeau clopotele unui poştalion : Tănase Scatiu se întorcea.

Ea ridică ochii şi mîinile spre cer, ca o mută protestare împotriva soartei. Mihai pricepu ce se petrece într-însa, cu atît mai mult că trăsura intra în curte. Se sculă şi făcu semn Tincuţei că se duce în odaia lui. Ea îşi strînse lucrurile împrejur şi aşteptă.

După puţin timp, uşa se deschise, lovindu-se de perete, şi Tănase intră, îmbrăcat în şubă, cu revolverul la brîu, ca de obicei.

— A ! v-aţi sculatără !... Mă bucur.

Apoi se cotrobăi prin şubă, rupse un nasture, înjurînd, şi scoase o hîrtie din buzunar, pe care o aruncă Tincuţei :

— Să dai asta lui tat-tu s-o iscălească.

Tincuţa, mai nerăbdătoare decît altădată, se uită la el pieziş :

— Dacă intri plin de noroi în casă, închide cel puţin uşa.

— Ia slăbeşte-mă, că n-am poftă de vorbă.

Şi ieşi.

Dînsa deschise foaia de hîrtie și prinse să citească. Era slova lui Nae de la Ciulniței. Părea un fel de declarație din partea lui conu Dinu, către ministru, că nu vrea și nu poate să se ducă la moșie, că nu încuviințează cererile țăranilor, că are toată încrederea în ginere-său, etc. Tincuța se trudea să prindă înțelesul acestui act, dar nu izbutea. Îl citi și-l reciti fără să-l priceapă. Atunci sună și zise feciorului să poftească pe boier. După cîteva minute, Tănase se ivi în ușă, numai în pantaloni și-n jiletcă.

— Ce este ?

— Vino-ncoace. De ce umbli numai în vestă : te-o întîlni cineva. Știi că-i Mihai aici.

— Ei, și !... Sunt în casa mea.

— Tocmai de aia... Ce este hîrtia asta ?

— Dă-o s-o iscălească și nu mă mai descoase.

— O dau, dar explică-mi, să știu ce spun.

El se lepși pe un scaun și lovi cu pumnul în masă.

— Bine, nenorocito, nu simți cum mă strîng dușmanii din toate părțile ! N-ai auzit cum mă reclamă țăranii dumneavoastră de la scofala de moșie ce am luat de zestre !...

Tincuța se mișcă pe canapea și ridică glasul.

— Nu știu nimic.

— Nu știi nimic, ha ? Da' pe ce lume trăiești ? Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s-o bată, că mai bine îmi rupeam gîtul decît mă însuram !

Ea se uită la dînsul, lovind nervos cu vîrful degetelor pe hîrtie.

— Vorbește încet, că e lume alături.

El se smuci furios către dînsa :

— Vrei, se vede, să zic ceva lumii de alături...

Dînsa, înțelegînd că nu-i de scos la cale cu el, făgădui să vorbească lui conu Dinu.

— Să te duci numaidecît la el, m-ai înțeles ?

Ea dete să se scoale.

— Iacă mă duc.

Scatiu ieși. În urma lui, Tincuța rămase pe marginea canapelei, gîndindu-se. Ce era de făcut ? Să se ducă la tată-său, știa mai dinainte ce ură groaznică avea bătrînul împotriva lui Scatiu, din pricina moșiei. Să nu se ducă, ar fi înnebunit-o bărbatu-său. Între ei doi, nu găsea nici o scăpare. Se uita în pămînt, clătinînd din cap.

— De ce nu mă ia Dumnezeu ?...

Se simți părăsită de toată lumea, fără putere, fără speranță — cînd, deodată, îi răsări în minte imaginea lui Mihai. Da, asta îi era singura mîngîiere. Avu pornirea de a se duce spre el, însă, ca oprită de voluptatea de a spera, rămase locului ; apoi se îndreptă către tată-său.

Spre marea ei mirare, conu Dinu făcea exerciții de mers în picioare, se ținea copăcel, trecea de la pat la masă, ca un copil.

— Da' ce faci, tată ?

El se uita la dînsa, placid, cu o sprînceană ridicată în sus, de parcă era pusă în cui, și urmă să-și caute echilibrul. După cîteva momente de tăcere, se întoarse spre dînsa :

— Merge, merge. Trebuie să mă mai mișc, că altfel îmi amorțesc picioarele.

Multă vreme el fusese de altă părere ; nu atinsese pămîntul luni întregi, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contrarie.

Se uită iar la Tincuța.

— Tu ești mai bine ? Ce ai acolo ?

— Am o hîrtie... pe care te rog s-o citești și s-o iscălești.

Clubul cărții digitale 2022

Conu Dinu se rezemă de masă, își puse ochelarii și citi în fugă cuprinsul actului lui Scatiu. Apoi plecă ochii în jos, pieziș, și se uită la fiică-sa, peste ochelari :

— Ce face !?

Tincuța luase un scaun și ședea, cu mîinile pe genunchi. El urmă a o privi.

— Și tu ai vrea să mă vezi iscălind un asemenea act ?

— Eu nu vreau nimic.

— Atunci pentru ce mi l-ai adus ?

— Fiindcă mi l-a dat să ți-l aduc.

— A !... ți l-a dat să mi-l aduci !... De ce nu vine dumnealui ?... Să poftească aici la mine, să i-l arunc în obraz, nerușinatu ! Vrea să-l iscălesc ?... Poftim iscălitură.

Și zicînd astfel, rupse hîrtia cu furie în bucăți.

Tincuța sări de pe scaun.

— Tată, ce faci !

Bătrînul bolocănea ochii furios, vorbind îndesat cu degetul în aer.

— Să poftească aici la mine !... Să vie la mine, nebunu, să-i dau eu iscălitură de act !... Vrea act, ha ? ca să mă pună sub epitropie de toată isprava ?... Și tu îndrăznești să-mi ieși cu asemenea păcătoșii, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, să nu te bată vîntu, să nu te arză soarele, ha ?...

Tincuța se uită la el înlemnită.

— Ce să fac ?

— Să nu primești asemenea lucruri pentru mine, pentru tatăl tău... Și să mă aperi, nu să mă pui să iscălesc pentru el !

— Bine, tată, ce să fac ?... Dumneata îmi ești părinte, el îmi este bărbat...

— Vezi bine. Și dumneata te duci după bărbat...

— Da' ce să fac ?

Conu Dinu se uita la ea și da din cap. Tincuța urmă, încet :

— Au venit sătenii noștri să-l reclame la prefect.

— La ministru, nu la prefect. Să-l reclame la ministru, și la vodă, și la Dumnezeu, că i-a jupuit ca un tîlhar. Pe mine de ce nu m-au reclamat la nimeni ?

— Dumneata erai din cale afară de bun cu dînșii...

— Așa !?

— Cum a venit un om cu voință s-au supărat.

— Va să zică, eu n-aveam voință ? Frumos.

Tincuța se duse la el să-l mîngîie.

— Nu, tată, nu te supăra.

El o îndepărtă de la dînsul.

— Fugi, fugi, că mă mîhnești.

— Te rog, tată... Ce să fac ?... El mă gonește, dumneata mă gonești... Sunt așa de nenorocită !

— El te gonește !?... Te gonește !...

Și zicînd astfel, voi să se repează spre ușă,[1] cu ochii injectați de sînge ; dar se încurcă, se împletici și căzu. Tincuța sări să-l ajute, însă de-abia se ținea ea însăși pe picioare. Chemă slugile, îl ridicară de jos și voiră să-l pună în pat. Se zbătea să se scoale și să plece. Cu mare greutate îl liniștiră și-l făcură să-și ia locul în fotoliu.

Tincuța, ieșind de la el, era cu desăvîrșire nimicită. Stete un moment în coridor și se gîndi. Ce să facă ? Nu mai avea nici cel puțin hîrtia neiscălită.

Atunci, prinsă de un fel de curaj, păru că-și regăsește calmul obișnuit : întîmple-se ce s-o întîmpla. Astfel, reintră în salonaș și așteptă.

---

[1] In ed. 1916 : *„...voi să se repează spre ușă*, roșu, *cu ochii injectați de sînge ;..."*

După puțin timp veni Scatiu. El aflase de la slugi despre starea lui socru-său, și clocotea de mînie. Se plimba de colo pînă colo, ca o hienă, fără a zice o vorbă. Deodată se opri în fața Tincuței.

— N-a vrut să iscălească, așa-i ?

Tincuța înălță din umeri.

— N-a vrut. Lasă că-i arăt eu !...

Apoi se învîrti prin casă, și iar veni în fața ei.

— Să știi că mîine cer de la tribunal să-l puie sub epitropie. Dacă e nebun, nebun să fie...

— De ce vorbești așa ? E tată-meu.

— N-ai mai fi avut parte de el !...

Și zicînd astfel, se apropie de dînsa și începu să strige :

— Nu-l vezi că-i nebun !... E nebun de legat !... Sunteți cu toții o casă de nebuni, și el, și tu, și tot neamul vostru !

Tincuța se sculă binișor și voi să iasă. El îi tăie drumul.

— Unde pleci ? Ai să stai aici să m-asculți.

Ea se opri în loc și se uită la dînsul :

— Vrei să-mi scurtezi viața de tot.

— Da' lasă că ești neam al dracului, nu pieri cu una cu două. Am să mă duc la tribunal...

Pe cînd el începea din nou, se deschise o ușă, și Mihai intră. Tănase, care uitase cele ce-i spusese Tincuța, rămase cu gura căscată.

— Bună ziua, domnule Tănase.

El își muie glasul de tot :

— Da' de unde ieșișI, măi nenișorule ?

— Eram aici. Te rog să mă ierți c-am auzit fără voia mea cele ce spuneai Tincuței... Ministrul mi-a vorbit de întîmplarea asta, însă fără să-i dea importanță. Dacă vrei, vino la mine să-ți explic...

Și trecură amîndoi în camera lui Mihai.

X

După ce Tănase ieși, Tincuța răsuflă. Se duse în odaia ei, și rămase la geam, uitîndu-se în grădina desfrunzită.

O asemenea viață era cu neputință de suportat.

Incotro se întorcea cu mintea, vedea numai prăpastie : bărbatu-său îi era odios, se revolta împotriva societății care-l tolera, împotriva lui Dumnezeu care-l ținea pe picioare ; tată-său devenise egoist, copilăros, stăpînit numai de gîndul moșiei. Îi trecuse prin cap ideea despărțeniei, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoi înfricoșată. Ce era de făcut ?

O lega de lume fata și, cu un simțămînt mai personal, Mihai. Însă amîndoi stau oarecum în partea nestatornică a vieții. Acolea, lîngă dînsa, nu era decît necaz și chin.

Ideea morții îi încolțise în minte de mult. Se simțea bolnavă și nădăjduia că poate să moară curînd. Dar, tinerețea lupta, și moartea venea încet.

Scena din urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Mihai auzise cum era tratată în casa ei, și, în loc să-i fie recunoscătoare că pusese capăt injuriilor, se simțea umilită, înjosită ; cît putuse să sufere ea singură, fără ca alții să știe, suferise ; dar să fie batjocorită aproape în fața lui Mihai, în auzul lui, i se părea cu neputință de răbdat.

Deschise geamurile și respiră cu putere. Îi era cald. Se desfăcu la gît și-și puse coatele pe marginea ferestrei, gîndindu-se. Ce fără de șart mai era și lumea asta ! Cine e fericit într-însa ! Violenții și apoplecticii. Cei blînzi și fără voință sunt victime. Dar fiindcă înțelegea că e așa, de ce nu-și schimba și ea firea ? Însă poți să-ți schimbi firea ?

Ce-ar fi fost oare, dacă s-ar fi despărțit de bărbatu-său ? Scandal. Ei, și ? Se cuvine să pui în cumpănă fericirea ta, cu opinia lumei ! Și prinse a gîndi cum s-ar fi dus la Saşa, cum ar fi trăit aproape de Mihai, cît i-ar fi fost de devotată. Dar conu Dinu ? cui să-l lase ? Era hărțăgos, crud, copilăros, dar îi era tată. De cîte ori lua lucrurile mai de aproape, i se făcea milă de el. Și pe dînsul tot împrejurările îl aduseseră în halul în care era, împrejurările și lipsa de voință. Lipsa de voință. Ce vorbă și asta ! Cine era vinovat de lipsa lui de voință ? Natura, Dumnezeu. Dar un Dumnezeu care face asemenea lucruri nedrepte e o ființă imorală. Atunci la cine să-ți mai întorci ochii ? La nimeni. La pămînt. La neființă.

Logic, așa părea. Însă îi era drag Mihai. Ce drag îi era !

Se simți cuprinsă de frig, dar urmă cu încăpățînare să se gîndească la Mihai. Pe al doilea plan al conștiinței se ivea umbra morții. O dedublare a personalității sale morale o făcea să aspire cu o parte către fericire, iar cu alta către moarte. Pe cînd se gîndea la Mihai, ideea că ar putea să răcească desfăcu rîndurile planului întîi al conștiinței și răsări luminoasă înaintea tuturor. Ce bine ar fi fost ! Să moară de moarte bună, dar repede ; să înceteze de a mai suferi.

Ușa se deschise încet și Zoițica intră. Ea rămase în mijlocul odăii, strîngînd din umeri. Tincuța închise geamurile cu grabă și chemă pe fată la dînsa. Se uită la ea lung, gîndindu-se într-o clipă la o infinitate de lucruri. Cu cine semăna ? Ar fi putut să semene cu tată-său. O mișcare nervoasă o făcu să dea pe Zoițica la o parte, și, repede, iar s-o apropie de dînsa. Fata simți obrazul mame-sei rece, mîinile reci.

— Ești înghețată de frig, mamă. Ai fost afară ?

— Nu, dragă ; am deschis fereastra să mai schimb aerul.

Fetița se duse la sobă, luă cu mîinile ei micuțe un lemn și-l puse pe foc, mai puse unul și încă unul ; apoi strînse portița și se strecură pe vîrful degetelor, cu gravitate.

Tincuța o privea, dusă pe gînduri. Ochii ei păreau a zice copilei : „Care va fi și soarta ta ! pe ce mîini vei încăpea !“ Atunci ideea morții o înfioră. Chemă fata, o luă în brațe și o sărută, strîngînd-o la piept cu o nespusă milă.

Cînd reîntîlni pe Mihai, se simți stîngace, încurcată. Nu îndrăznea să-l privească ca să nu vadă ochii lui compătimitori. Ideea umilinței se împletea în mintea ei, ca o mașinărie complicată, cu atîtea roate și roticele sufletești, ce o făceau să sufere. Ceea ce părea amor propriu rănit era numai o blîndă închipuire de sine : voia să se păstreze, în imaginile lui, curată, desfăcută de orice legătură trivială. Și cuvintele lui bărbatu-său, zise în auzul lui Mihai o pătaseră.

A doua zi, ministrul și Mihai plecară.

Tincuța, de la geam, se uită lung în urma lor.

Cînd ei pieriră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără nici o legătură între ea și lume. Îi răsări în minte o imagine bizară : *Julie Guicciardi,* și o cută misterioasă de rochie : rochia ei din oglindă...

XI

La o lună după cele întîmplate pînă aci, Mihai, cu soră-sa și cumnatu-său, călătoreau din nou spre Tincuța, de astă dată însă ca s-o ducă la groapă.

O depeşă a lui Scatiu, cu două zile înainte, îi chema şi-i ruga să aducă doi doctori, cei mai mari din Bucureşti, „fără a se uita la preţ“ ; o altă depeşă, iscălită „cel mai nenorocit om“, îi vestea că „totul s-a sfîrşit“.

Era prin luna lui ianuarie. Gerul înlemnise toată calea. Uliţele pustii scîrţîiau sub picioarele rarilor trecători. Cîte o sanie goală, cu doi bouleni piperniciţi, mergea spre barieră.

Niciodată nu văzuse Mihai firea tristă a lucrurilor, într-o lumină mai potrivită. Grămădiţi cîte trei în sania lui Scatiu, tăceau. Fiecare se simţea apăsat de apropiata înfăţişare a morţii.

În adevăr, se vedea de departe poarta lui Scatiu îmbrăcată într-o învelitoare neagră monumentală. Cîteva birji intrau şi ieşeau fără rost, goale sau cu lume necunoscută.

Cea dintîi persoană de care deteră fu coana Profira. La sunetul clopoţeilor, ea ieşi din odaia ei de jos şi începu să se bocească. Îi sărută pe cîte trei pe amîndoi obrajii, cîntînd aceeaşi melopee cadenţată : „Tincuţo, mamă ! — Tincuţo, mamă !“

Cînd dînşii se duseră sus, ea chemă pe Costea la dînsa, puse mîinile în şolduri şi începu să-l judece :

— Da' ăştia ce mai caută ?

— Or fi venit pentru moartea cuconiţei.

— Pentru moartea cuconiţei, ha ? Da' locantă nu e în tîrg — ducă-se la locantă ! Ce caută pe urechile lui fii-meu ? Tot el, sireacu !

Slugile fiind ocupate, iar Tincuţa moartă, coana Profira pusese mîna pe chei : astfel, toată ziua era beată.

Pe cînd Mihai şi Saşa se urcau sus, Scatiu le ieşi înainte. Roşu, cu genele umflate, cu gulerul cămăşii în negru, părea mai hidos decît de obicei. Se aruncă de gîtul lui Matei, şi cît era de lung şi de bleg, începu

să se bocească şi el, ca mamă-sa, cu glas mare şi cu radicale :

— Am pierdut-o, vere Matei, am pierdut-o ! S-a dus de la noi, verişoară Saşo ! M-a lăsat singur, m-a abandonat, nenorocitul de mine !

Şi, cu ochii închişi, cu pumnul la frunte, scrîşnind din dinţi, merse înaintea lor, ducîndu-i spre salonul în care era moarta.

La vederea chipului Tincuţei, ridicat sus pe pernă, alb, senin, cu majestatea morţii întipărită în toate liniile, Mihai simţi un val de durere că i se urcă în piept şi că-l podideşte plînsul, cu hohot. Rămase lîngă uşă, cu ochii în batistă, plîngînd fără să se mai poată stăpîni. Saşa luase un scaun şi se aşezase în faţa răposatei, pe cînd Matei se uita la dînsa.

Intrată în stăpînirea liniştei de veci, s-ar fi zis că Tincuţa nu murise, ci numai trecuse în lumea ei cea dreaptă. Cu mîinile strînse pe piept şi cu flori în jurul capului, părea că adormise, gătindu-se. Făcliile ce ardeau şi vîrful pantofilor noi, ce ieşeau de sub rochie ; mirosul de tămîie ; batiste înmuiate în apă de colonia ; aerul de groază al celor dimprejur, înjosorau oarecum recea frumuseţe a morţii. Viaţa ei chinuită se stinsese încet, prelung, fără să lase în formele de acum decît întipărirea celui din urmă moment al conştiinţei, că încetează de a suferi. Dînsa murise cu noţiunea clară a fericirii de a nu mai fi.

Şi cînd acestea se citeau pe chipul ei, Tănase se credea dator s-o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la cumpărături, unde număra lumînările aduse din tîrg, intra în salon şi începea să geamă :

— Ah, nevastă, de ce m-ai lăsat tu pe mine !

Apoi văzînd pe Zoiţica cu ochii plini de lacrămi alături de Saşa, o îndemna să plîngă :

— Plîngi, plîngi, nenorocită orfană! Mamă ca a ta, puțini au avut în lumea asta...

Și acolea pe loc, se întorcea către femeia de la capul moartei și-i zicea, lung și tărăgănat:

— Mario, rupe feștila de la făclia aia, că pătează covorul.

Cei doi-trei oameni cu sufletul la locul lui, ce erau de față, se simțeau dezgustați de atîta nesimțire și prefăcătorie. El ieșea liniștit, se ducea în birou, unde deschidea casa de bani, scotea sticla cu rom și bea din plin, ca să-i treacă de inimă rea.

În mijlocul celei mai mari tăceri, se auzi deodată glasul lui Scatiu strigînd:

— Fugi! Să nu te văd înaintea ochilor, cobe! Luați-l! dați-l afară!

Matei ieși în vîrful degetelor să vadă ce se petrecea. În fața lui Scatiu care urla furios, un om bătrîn, căzut în genunchi, se ruga de el să-l lase să intre. Matei recunoscu pe Stoica țiganul, fostul vizitiu al lui conu Dinu. Se duse la Scatiu și-l luă de braț, trecînd cu el într-o odaie vecină.

Stoica intră plin de zăpadă, își lăsă căciula la ușă, se apropie de moartă sughițînd, și-i sărută mîna. Apoi se uită la dînsa, clătinînd din cap. I se înnodau lacrămile în barbă. El nu putea rosti decît un singur cuvînt: „Stăpînică, stăpînică". Se retrase și se făcu nevăzut.

Cît despre conu Dinu, nimeni nu se îngrijea de el. Părăsit în voia slugilor, singur, neputincios, pirotea în scaunul lui, străin parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numai cînd văzu pe Saşa, ieși din nesimțirea lui aparentă și începu să plîngă ca un copil. Se încleștase de mîinile ei, rugînd-o să-l ia cu dînsa:

— Să nu mă lași, fetițo, să nu mă lași, că mă omoară și pe mine.

O adevărată teroare îl cuprinsese, din ceasul cînd văzuse pe Tănase intrînd la dînsul, cu vestea că Tîncuța murise. Gemetele, urletele, blestemele lui, înfricoșaseră pe conu Dinu mai mult decît știrea ce-i aducea.

Saşa căuta să-l liniștească, făgăduindu-i că se va întoarce peste puține zile și-l va lua cu dînsa la București. Bătrînul o privi disperat:

— Va să zică mă lași...

Ea încercă să-i dovedească că nu era cu putință să-l ridice numaidecît din casa lui Scatiu, fără să-i dea bănuieli. Conu Dinu nu mai răspunse nimic, ci rămase cu ochii în pămînt.

Nepoată-sa îl privea în tăcere, gîndindu-se ce era de făcut. Se vedea bine că bătrînul învîrtea ceva prin minte. Ea se temea să nu-și pună și el capăt zilelor. Căută din nou să-l încredințeze că nu se duce la București decît ca să-i pregătească odaia. El tăcu.

Înmormîntarea Tincuței se petrecu în aceleași condițiuni de solemnitate și declamare. Totul era bogat, dar totul ținea de reclamă și de fală. În urma carului funebru mergea Tănase, între Matei și Mihai. La fiecare răspîntie, Scatiu se credea dator să sperie lumea cu gemete. Își pusese în minte, fiindcă așa îi convenea, să facă răspunzător de moartea Tincuței pe un biet doctor jidan. Își cînta vorbele pe nas, ca un țîrcovnic:

— Unde o duceți!... Să nu o treceți pe sub ferestrele mișelului!... Bănică! Nae! Vasile!

Numele îngrijitorilor de pe la moșii erau astfel invocate la fiecare colț de uliță, ca mărturie a durerii ce-l copleșea — în fond însă pentru ca să se vadă puterea și bogăția lui.

La coborîrea sicriului în mormînt, Scatiu păru că înnebunește. În fantazia lui excitată de alcool și de plînsetele sincere ale celorlalți, acest act al punerii în pămînt, în adevăr cel mai mișcător din toate, i se înfățișa într-un mod atît de ciudat, încît nu-și mai putea stăpîni urletele. Era conștiința soartei noastre comune, care revolta viața vînjoasă și violentă din el.

Matei, enervat, îl strînse de braț:

— Nu mai striga așa!

Glasul lui poruncitor păru că sugestionează pe Scatiu. El tăcu deodată: luă o mînă de pămînt înghețat și o aruncă în groapă. Cînd totul se sfîrși, plecă repede spre sanie, încovoiat și tăcut. Se înveli cu tartanul pe picioare, dînd din cap:

— S-o ia dracu de viață!...

Apoi, adresîndu-se vizitiului:

— Haide, băiete.

XII

De la vestea ce i-o adusese Mihai, că țăranii lui reclamaseră ministrului, conu Dinu nu mai avea pace.[1] Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să iasă în tîrg și să plece de acolo drept la moșie.

În luna din urmă, pe cînd Tincuța era bolnavă, conu Dinu trimisese într-o zi să-i cheme un birjar. Îl tocmise cu treizeci de lei să-l ducă la Ciulniței.

Făcu această încercare, pe față, sperînd că Scatiu nu va îndrăzni să-l oprească. Dar se înșelă: Scatiu îndrăzni, ba dete și o pereche de palme birjarului.

[1] În ed. 1916 urmează fraza: *„Se gîndea în toate felurile cum să fugă".*

De atunci bătrînul se concentră în sine și deveni mai blînd.

După moartea Tincuței, ceru să vadă pe ginere-său. Îl rugă binișor să-i trimită un croitor ca să-și facă haine negre. După cîteva zile, iar voi să-l vadă. Îi vorbi despre fetiță, rugîndu-l s-o trimită la București, la Sașa. Scatiu îi împlini toate gusturile, sau îi făgădui să i le împlinească, dar totdeauna cu aceeași condiție: să nu mai încerce să plece.

Într-o dimineață, conu Dinu îi ceru sania să se ducă la baie.

— Bucuros. Vrei să-ți dau și pe Costea să te ajute?

— Cum vrei.

— Ba nu: cum vrei dumneata.

Bătrînul se gîndi. N-avea nici o nevoie de Costea, dar ținea să nu deștepte bănuieli.

— Doar să mă ajute să mă urc în sanie. La baie m-o da jos un om.

— Va să zică nu-ți trebuie.

— Nu.

Tănase porunci să înhame caii. Conu Dinu își puse o pereche de pantofi groși, își luă șuba și căciula, dete femeii să-i așeze în sanie peria de cap și prosoapele, și astfel, ajutat de fecior, plecă.

De multă vreme nu ieșise din casă. Aerul rece îl însufleți. Vorbi vizitiului cu interes de tot ce întîlnea în cale, dar vizitiul răspundea numai cu gura jumătate: era dăscălit de Scatiu.

La poarta băilor stau cîteva birji. Sania lui conu Dinu intră în ogradă, el se dete jos cu mare grijă, și intră înăuntru. Sania întoarse și se puse să-l aștepte.

Dar după puțin timp bătrînul deschise ușa și chemă pe vizitiu.

— Ia ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă pînă acasă și adu-mi briciurile: cere-le la Maria, și, aici, dă-le îngrijitorului, pentru mine.

Vizitiul porni numaidecît. El îl pîndi pînă ce se depărtă; apoi spuse băiașului că are puțină treabă în tîrg, îl rugă să-l urce într-o sanie de birje și să primească briciurile în numele lui, că se întoarce.

De îndată ce fu singur cu birjarul, îi zise:

— Măi băiete, tu ești stăpînul saniei?

— Eu, cucoane.

— Ai cai buni?

— Buni de tot.

— Poți să înhami numaidecît și pe ceilalți doi și să mă duci la Ciulniței?

— Numai cît te-i șterge la ochi, cucoane.

— Cîte parale vrei?

Birjarul se gîndi.

— E cam departe... sunt două poști bune... vreme de iarnă...

— Scurt, scurt, cît vrei?

— Să-mi dai doi poli, boierule.

— Bine. Mișcă-te.

Bidiviii o rupseră la fugă. După cinci minute intrau într-o curte jidovească, plină de zăpadă bătătorită. Brijarul scoase alți doi căluși, îi înhămă înaintea celorlalți și porniră.

Conu Dinu își ridicase gulerul de la blană peste cap, ascunzîndu-se de teamă să nu-l cunoască cineva.

Cînd fură afară din oraș și dete cu ochii de întinderea lucie a cîmpului, i se păru că întinerește. De doi ani îl țineau închis! De doi ani nu mai răsuflase la lumina largă a șesului! Drumul pe unde mergeau îl cunoștea din copilărie; știa numele tuturor satelor, al tuturor popasurilor; copacii erau

desfrunziți și triști — și totuși lui îi părură toate noi, toate frumoase.

— Ia ascultă, birjar: știi să mîi?

— Știu, cucoane.

— Dacă știi, să te văd. Am zis patruzeci de lei: îți dau cincizeci.

La așa vorbă duioasă, biciul învăluia dintr-o dată pe rotași și pe înaintași, iar sania zbura pe pîrtia drumului.

Cu cît mergeau mai repede, cu atît emoțiunea lui conu Dinu creștea. I se părea că-l ajunge Scatiu de pe urmă. La fiecare minut se uita îndărăt.

Și avea dreptate să se teamă.

Vizitiul, venind să ceară bricile, dăduse oarecari bănuieli lui Scatiu, fiindcă el știa că socru-său nu se mai rădea de mult și își tăia barba cu foarfecele; cu toate astea nu zise nimic. Se mulțumi să întrebe pe vizitiu dacă în adevăr îl lăsase la baie.

Acesta, sigur de sine, se întoarse după vorba lui conu Dinu și dase pachetul în mîna îngrijitorului; apoi se pusese să aștepte. Însă, după vreun ceas, răzbit de frig, se coborîse din sanie și se preumbla de colo pînă colo izbindu-și mîinile de umeri. Cîteodată își arunca ochii înăuntru, doar l-o vedea cineva. Și în adevăr, intendentul băilor, știind că nu e nimeni înăuntru, ieși la el și-l întrebă pe cine aștepta.

Cînd înțelese el că conu Dinu fugise, sări pe capră și plecă în goana cailor.

— Tiii! e rău de mine!

Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hățurile și se duse la stăpînu-său într-un suflet:

— Cucoane, boierul cel bătrîn a fugit!...

Scatiu sări în sus.

— Unde a fugit? Cum a fugit?

— Nu știu, vai de maica mea! L-am lăsat la

baie... şi am venit după brice. Cînd m-am întors înapoi, eu ţineam că-i înăuntru... De unde să ştiu eu ?...

Scatiu îl privi o clipă chiorîş, apoi se repezi la el şi-l luă la bătaie :

— Te-ai vîndut lui, mişelule !... Stai că te învăţ eu minte.

Stăpînul da ca un orb, iar sluga se apăra cu amîndouă mîinile duse la cap.

— Iartă-mă, boierule, c-am greşit... nu-s vinovat.

— Să înhami caii numaidecît, ticălosule ! Pe cîte patru, m-ai înţeles ?

Vizitiul se repezi la grajd, iar Scatiu se duse să-şi ia blana, parcă nimic nu se întîmplase între ei.

După zece minute ieşeau pe poartă ca o vijelie. În goana lor nebună peste cîmp, treceau văi, dealuri, gîrle înghe̦ţate alergînd după sania lui conu Dinu. La fiecare cinci minute, Scatiu se ridica în picioare sau îşi întindea gîtul în vînt, ca un copoi, să prindă urma fugarilor. Lumea de pe la cîrciumi, care văzuse trecînd cele două sănii, ca două vîrtejuri, se uita mirată după ele.

Înainte de a ajunge la Ciulniţei, conu Dinu se opri o clipă în satul Balta, cu ai cărui locuitori avusese Tănase altădată proces şi cu care nici acum nu trăia bine, şi le spuse în fugă să vie la curte. Prin satul lui de asemenea se opri la două-trei case şi chemă pe oameni.

În vreme de iarnă, ţăranii robotesc primprejurul casei, mai dreg cîte ceva, mai stau la cîrciumă, după cum se întîmplă. Vestea se răspîndi prin sat ca fulgerul.

Nae Eftimiu şi Aglaea rămaseră încremeniţi cînd deteră cu ochii de conu Dinu. Alergară să-l coboare din sanie, uitîndu-se unul la altul.

— Da' ce-i asta, unchiule ?

Bătrînul le aruncă o privire încruntată.

— Ce să fie, nepoate : ia am venit la mine acasă.

Îl urcară sus, îl duseră în vechea lui odaie, care acum devenise odaia lui Scatiu, îi aprinseră foc. Aglaea îi dete dulceaţă, ca şi cum ar fi fost cei mai supuşi ai lui slujitori.

Conu Dinu zări pantofii lui Scatiu, de marginea patului. Fără a zice o vorbă, îi ridică de jos cu bastonul şi-i aruncă în foc. Aglaea îl privea cu ochii holbaţi :

— Da' ce faci, unchiule ?

— Asta-i treaba mea. Fă bunătate şi schimbă patul, scoate plapoma, şi salteaua, şi mindirul, să iasă mirosul de mitocan, m-ai înţeles ? !

Aglaea înţelese că n-avea încotro. Se supuse, dar cu mînie [1]. Aglaea era stăpînă pe curte. Vechea prietenie cu Tănase se urma şi acum sub ochiul binevoitor al domnului Eftimiu, şi în virtutea acestei prietenii dînsa făcea ce vrea.

Bătrînul ceru să-i aducă un fotoliu, se dezbrăcă de şubă şi şezu la o masă, gîndindu-se.

— Aşa !... zise el cu mulţumire.

Odată ajuns la moşie, i se păru că a intrat în împărăţia lui : aici nu se mai temea de Scatiu.

În vremea asta, toată lumea din curte era în mişcare. Nimeni nu înţelegea ce se petrecea, dar fiecare se simţea în nelinişte. Vătafii vechi fuseseră înlocuiţi cu alţii, oameni de încredere de ai lui Tănase, care aduseseră pe săteni la disperare. Leşile erau prefăcute, după ideile noului stăpîn, hambarele mutate din loc ; pînă şi argaţii nu mai erau aceiaşi.

---

[1] În ed. 1916, fraza următoare începe aşa : *„Dacă Scatiu era stăpîn pe veniturile moşiei, Aglaea..."*

Pe cînd slugile lui Tănase se adunau să vadă ce se petrece, țăranii intrau pîlcuri-pîlcuri în curte vorbind între dînșii :

— A venit boieru, mă ?

— A venit, mă.

— Mare scofală !...

— Da' nu Scatiu, mă.

— D-apoi cine ?

— Boieru nostru.

— Conu Dinu ?

— Păi cum. Vezi răclămația noastră ?

— Da' de unde știi tu, măi Tudosi ?

— D-apăi că l-am văzut, măi băiete.

Oamenii nu prea vreau să creadă, fiindcă știau că-l ține zălog Scatiu la oraș.

Pe cînd ei vorbeau astfel între dînșii, se auziră clopoțeii de la o sanie de pe drum : ajungea Tănase în goana cailor.

De îndată ce intră în curte, el înțelese cum stau lucrurile. Era galben-verde de mînie. Se ridică în picioare și se uită la săteni.

— Ce vreți dumneavoastră, oameni buni ?

Ei își scoaseră căciulile și se apropiară domol de dînsul.

— Bună vremea, coane.

— Ei, ce-i ?

— Păi ce să hie... Ia mai veniserăm pe la curte și noi... c-am auzit c-a sosit boierul cel bătrîn.

— A sosit, da-i cam bolnav. Veniți mai spre seară.

Și sări din sanie ducîndu-se sus.

Cum intră în casă, își dezbrăcă blana și dete năvală la socru-său.

— Cu multă plecăciune, boierule.

Conu Dinu sta tot la masă. Cum îl văzu își întoarse privirea în altă parte și răspunse pe același ton :

— Mulțumim dumitale.

Tănase încuie ușa. Bătrînul începu să strige :

— Nu-ncuia ușa ! nu-ncuia ușa !

— Nu urla așa, c-avem de furcă amîndoi.

— Nu-ncuia ușa !

— Mi-ai fugit de-acasă, ha ?

— Nu-ncuia ușa !

Ochii bătrînului stau să-i iasă din cap. El striga cît îl lua gura, repetînd aceleași cuvinte : „Nu-ncuia ușa". Scatiu fu silit să descuie ușa.

— Pentru ce mi-ai plecat de-acasă, boierule ?

Conu Dinu păru că se liniștește.

— Pentru că așa am vrut.

— Așa ai vrut ?

— Da.

— Așa ?! Stai că te-nvăț eu minte.

Și zicînd astfel, se sculă și chemă pe Nae.

— Spune lui Chiru să vie-ncoace cu Ilie — și să schimbe caii.

Nae îl luă la o parte și-i șopti ceva la ureche. Tănase se repezi afară, la oameni, furios.

— Măi fraților, vreți, se vede, să m-aduceți la disperare. Ce căutați în curtea mea !... Duceți-vă la ministru !

Unii dintre săteni plecară ; alții nu.

— Pe noi ne-a chemat boierul nostru.

Scatiu începu să zbiere.

— Boierul vostru !... Chivule, Ilie, dați-i afară ! afară !

Vătășeii luară lumea mai cu bine, mai cu rău și o scoaseră afară din curte, închizînd porțile. Scatiu se întoarse la socru-său, urmat de cei doi inși.

— Acuma, tată socrule, să ne răfuim amîndoi. Puneți mîna pe el, mă.

Bătrînul văzuse de pe fereastră cum îl părăsiseră ţăranii, şi, neavînd nici o putere, îşi plecase capul pe masă şi plîngea. Cei doi vătafi puseră mîna pe el. Scatiu poruncea :

— Daţi-i şuba şi aduceţi un curmei.

Vătafii aduseră blana şi frînghiuţa.

— Legaţi-l !

Chiru îl înfăşură în blană şi-l legă cu frînghia pe deasupra. Apoi îl luară pe sus să-l puie în sanie. Caii însă nu erau gata. Aşteptînd, ei putură vedea, cu toţii, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci aşteptau. Atunci Tănase porunci celor două slugi să-şi aducă puştile.

Cînd sania fu gata, aşezară pe bătrîn, ca pe un sac, într-un colţ. Scatiu se sui alături, Chiru pe capră, lîngă vizitiu, iar Ilie în coadă. Astfel, porniră.

Însă în loc să iasă pe poarta cea mare, sania trecu pe sub leşi, în fuga cailor, şi se îndreptă spre poarta de la arman. Sătenii, care aţineau drumul, înţeleseră gîndul lui Scatiu şi o porniră în goană în partea aceea. Cei mai sprinteni ajunseră la timp şi deteră să apuce caii înaintaşi de dîrlogi, dar caii, tineri, se ferira, speriaţi, şi se strecurară printre lume. Oamenii blestemau şi mai alergau în urma săniei, doar ca să-şi verse focul — cînd, de departe, văzură venind înaintea fugarilor alţi oameni, din alt sat : erau ţăranii din Balta.

Scatiu, care înţelese primejdia, zise lui Chiru să tragă un foc în vînt, iar vizitiului să dea gură cailor. Însă sperietura puştii, în loc să le fie de-a bună, mai rău le strică. Băltenii aţinură drumul cailor, strigînd. Scatiu apucă hăţurile din mîna vizitiului şi voi s-o ia peste cîmp — dar unul din înaintaşi, dînd în şanţul şoselei, căzu. Atîta fu destul ca să pună mîna oamenii pe el. Calul se sculă, tîrî pe un flăcău prin zăpadă, însă fără spor. Repede sania fu înconjurată din

toate părţile. Scatiu sări jos, luă puşca din mîna lui Chiru şi dete să se apere. O lovitură de ciomag peste braţ, venită ca din cer, îl făcu să scape puşca şi s-o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns şi culcat la pămînt, fără să se ştie de căzu singur sau îl răsturnară ceilalţi.

Ce se petrecu atunci, nimeni nu-şi putea da seama. Într-o clipă, îl făcură fărîmele, fără zgomot, fără vaiete.

Ancheta judecătorească găsi în creierii lui turtiţi, pietre, cuie, o basma ruptă, pe care furia poporului le adusese ca o apă mare.

Pe cînd oamenii se întorceau să judece pe vătăşei, doi dintre dînşii reveneau la cadavrul lui Scatiu, aprinşi de ură, şi-i dau cu tocul cizmei în cap. Unul era Lefter, din procesul Băltenilor ; altul Stoica ţiganul din Ciulniţei. Unul avea de răzbunat bicele de pe obraz ; altul moartea lui Forgaş.

Iar conu Dinu rămase să trăiască mai departe, olog şi singur, însă stăpîn ca mai înainte pe pămînt, pe pămîntul care-i fusese atît de drag, în care se născuse, pe care trăise şi în care avea să se odihnească pe veci, cu credinţă că acolo îi va fi bine, că în această γῆ-μήτηρ[1] va găsi, ca cei vechi, nemurire, răsplată şi pedeapsă.

[1] pămînt-mamă. (în limba greacă.)

CL. 80

CUPRINS

	Pag.
Prefață	3
VIAȚA LA ȚARĂ	27
Nota editorului	29
TĂNASE SCATIU	219
Nota editorului	221

T 864

Responsabil de carte: Domnica Stoicescu
Tehnoredactor: Sanda Eschenasy
Corector: Veronica Vasiliu

Dat la cules 02.02.56. Bun de tipar 20.04.56. Ti aj 35.100 ex. Hirtie cărţi şcolare de 65 gr. m.p. Ft. 700×1.000/32. Coli ed. 14,23. Coli de tipar 10,25. Ediţia I. Comanda 1477. Planşe tipo 1. A. nr. 0!80. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—32

Tiparul executat sub com. nr. 88 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

Clubul cărţii digitale 2022